

ART LIMES
KÉPZŐMŰVÉSZEK DOROGON
A 20. SZÁZADBAN
2013.5
TATABÁNYA

TARTALOM – I. RÉSZ

1. KÖZELMŰLT

- 9 Wehner Tibor: Dorog és 20. századi művészete
- 11 Kovács Lajos: A művészetpártoló Schmidt Sándor.
A dorogi szénmedence helyzete a kisüzemi bányászkodástól Schmidt Sándor fellépéséig
- 17 Wehner Tibor: „Megmentett pillanatok.” Dorogon élt-alkotott művészek kiállítása
- 19 Kovács Lajos: Mi közük hozzám? Dorogon éltek, alkottak
- 21 Wehner Tibor: Egy 1951-ben rendezett dorogi kiállítás

2. A LEZÁRULT ÉLETMŰVEK ALKOTÓINAK KISLEXIKONA LEXIKÁLIS ADATOK, MUNKÁSSÁG-DOKUMENTÁCIÓK

- 25 Árvai Ferenc, Bajor Ágost, Bodri Ferenc művészeti író, Csernus Sándor, Dallos Ernő, Furlán Ferenc, Gáspár Sándor, Hír József, Koszkol Jenő, Környey László, Kucs Béla, Puxbaum Jenő, Rauscher György, Somogyi István, Wieszt József

3. LEZÁRULT ÉLETMŰVEK – PORTRÉGALÉRIA

- 53 Wehner Tibor: Egy szobrász és egy grafikus dorogi emlékezete.
Árvai Ferenc és Furlán Ferenc emlékkiállítása
- 57 Zolnay László: Bajor Ágost emlékkiállítása elé
- 59 Wehner Tibor: Dorogtól Dorogig. Dr. Bodri Ferenc 1931–2010
- 61 M. Várhelyi Vanda: A XX. század kellékei. Furlán Ferenc kiállításáról
- 63 Virág Jenő: Mindig ugrásra készen.
Beszélgetéstörredék Furlán Ferenc grafikusművésszel életéről és művészi világáról
- 71 Ladányi András: Gáspár Sándor, a bányászfestő
- 79 Kovács Lajos: Mesébe illő hűséggel. Hír József (1911–1985) dorogi fotográfus

- 85 Wehner Tibor: Velencei lagúna-, tuniszi bazár-, dorogi panoráma-képek.
Koszkol Jenő festőművész emlékkiállítás
- 87 Bodri Ferenc: Derű és lobogás. Koszkol Jenő és Rauscher György közös tárlata
- 89 Cs. Nagy Lajos: „A csillére rajzolgattam”.
Beszélgetés Kucs Béla Munkácsy-díjas szobrászművésszel
- 91 Györke Zoltán: A festőművész magánya. Látogatás Puxbaum Jenő festőművésznél
- 95 Gálig Zoltán: Rauscher György festőművész élete és munkássága.
(Dorog, 1902. – Komárom, 1930.)
- 109 Szücs György: „A szemek festője” – Rauscher György
- 113 Goda Gertrud: Egy művészi pálya miskolci állomásai.
Wieszt József grafikusművész munkássága a Herman Ottó Múzeum gyűjteményének tükrében
- 121 Wehner Tibor: A dorogi flotta és a kesztölci kikötő.
Wieszt József grafikus- és festőművész emlékkiállítás

Kucs Béla:
Pihenő bányász,
1952 (Dorog)

4. ÁTUTAZÓK KISLEXIKONA A VÁROSBAN IDŐSZAKOS JELLEGGEL MŰKÖDÖTT KÉPZŐMŰVÉSZEK LEXIKÁLIS ADATOK, MUNKÁSSÁG-DOKUMENTÁCIÓK

- 125 Edvi Illés Aladár, Gink Károly, Haranghy Jenő, Jeges Ernő, Kádár György,
Kákonyi Asztrik, Kasznár Aranka, Mátrai Lajos, Mór József

5. ÁTUTAZÓK – PORTRÉGALÉRIA

- 143 Dévényi Iván: Edvi Illés Aladár (1870–1958)
- 145 Szávay István: A bartóki zene vizuális megszólaltatása. Gink Károly fotókiállítása
- 147 Kovács Lajos: Haranghy Jenő „állandó kiállításai” Dorogon
- 155 Bodonyi Emőke: Jeges Ernő oltárképe. Szent Borbála bányatelepi templom, 1933
- 157 Wehner Tibor: Művek a történelem fénytörésében. Jeges Ernő festőművész munkásságáról
- 161 Wehner Tibor: Egy ismeretlen művészeti fejezet. Kádár György festőművész és képei Dorogon
- 165 Prokopp Mária: A húsvéti misztérium a kortárs képzőművészetben.
A dorogi bányateplom oltárképe
- 167 Kontsek Ildikó: Kákonyi Asztrik festőművész (1923–1990)

6. KÉPGALÉRIA

- 179 BIBLIOGRÁFIA – Dorog művészetének válogatott irodalma

TARTALOM – II. RÉSZ ELŐZETES TARTALMA

1. ELŐSZÓ

2. NAPJAINK MŰVÉSZEINEK KISLEXIKONA LEXIKÁLIS ADATOK, MUNKÁSSÁG-DOKUMENTÁCIÓK

Bárdos Annamária, Bencze László, Farkas Éva, Furlán Ildikó, Gerencsér Ferenc, Hérics Nándor, Kapa Melinda, Kolonics Péter, Lévy Jenő, Major Ákos, Pécsi L. Dániel, Prunkl János, Rozmann Viktor művészeti író, Sasvári Anna, Tettamanti Béla, P. Tóth-Major Krisztina, Till Attila, Till József, Uresch Zsuzsa, Varga László, Végh Éva, Zsembery Dezső műgyűjtő

3. PORTRÉGALÉRIA

Kovács Lajos: Egy dorogi képcsináló. Bencze László fotóművész

Kovács Lajos: A báboktól a festményekig. Furlán Ildikó báb- és díszletvilága

Kovács Lajos: Veszélyes pillanatok. Gerencsér Ferenc kiállítása

Wehner Tibor: Egy különös portrégaléria. Hérics Nándor képzőművész zenész-arcképei

Kovács Lajos: Utazók, jövevények és vándorok. Kapa Melinda kiállítása

Kovács Lajos: Útközben. Kolonics Péter kiállítása

Szücs György: A kronográfus. Lévy Jenő miskolci kiállítása elé

Kaposi Endre: Végül a tűz. Major Ákos kiállításán

Medveczky Attila: Jelképeiben is él a magyarság. Beszélgetés Pécsi L. Dániellel

Csoóri Sándor: A rejtőzködő festőművész. Prunkl János kiállítása

Wehner Tibor: Jelenetek, jelenségek, jelenések. Prunkl János festőművész kép-világáról

Kovács Lajos: „Sokmindenbe belekóstoltam, közben mindig festettem”.
Látogatás Sasvári Anna iparművész otthonában

Wehner Tibor: Lábunkat a dilettáns tengerbe lógatva... Tettamanti Béla dorogi kiállítása

Kovács Lajos: Vallomások erdőkről, városokról. P. Tóth-Major Krisztina kiállítása

Fábián László: A valóság kinyíló rejtelsei. Uresch Zsuzsáról szólva

Kovács Lajos: Az amatőr omnihisztor. Vendégségben Varga Lászlónál

Wehner Tibor: Festői szárnyalás, logikus építkezés. Végh Éva munkásságáról

Wehner Tibor: Dorog, Esztergom, Komárom, Nyergesújfalú, Tata...
Komárom-Esztergom megyei képzőművészek alkotásai dr. Zsembery Dezső műgyűjteményében

Wehner Tibor: Egy dorogi magángyűjtemény Esztergomban.
Dr. Zsembery Dezső kollekciónak kiállítása

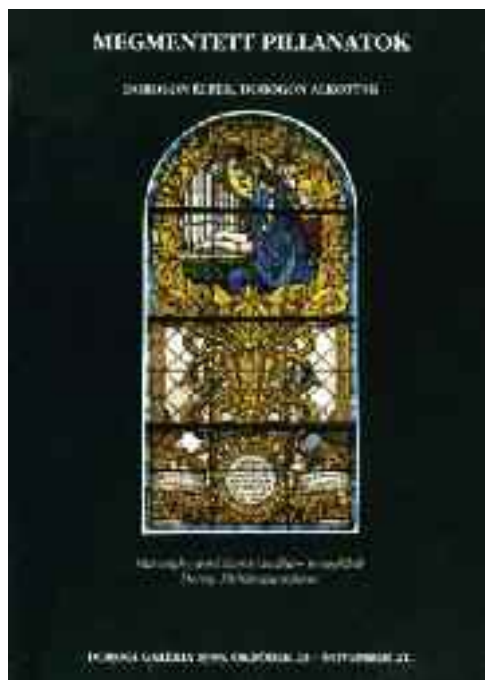
4. KÉPGALÉRIA

5. BIBLIOGRÁFIA

Dorog művészetének válogatott irodalma

Gáthy Zoltán: A dorogi Község-háza távlati képe, 1925

Az 1993-as dorogi kiállítás katalógusának címlapja

Árvai Ferenc: Schmidt Sándor-emléktábla, 1997 (Dorog)

Wehner Tibor

DOROG ÉS 20. SZÁZADI MŰVÉSZETE

A hely, az egy-egy Komárom-Esztergom megyei település 20. századi művészettörténetét, képző-, ipar- és fotóművészeti krónikáját feldolgozó *Art Limes*-számok sorozatában – a 2008-ban megjelent esztergomi és a 2011-ben napvilágot látott tatabányai áttekintés után – most Dorog művészeti múltjának összefoglalását adják közre a szerkesztők. Az ezer esztendőes egykori királyi székhely és a fél évszázados múltú „csinált város”, a kiemelt szocialista megyeszékhely után egy olyan kis bányásztelepülés művészeti múltjának áttekintésére vállalkozik most ez a kiadványsorozat, amely még csupán három évtizedes városi múltra tekinthet vissza. E viszonylag rövid terep ellenére az egykori község, nagyközség, járási székhely, majd 1984-től város művészetének 20. századi története mégis gazdag jelenségkörként jellemezhető: olyan történelmi, amely egymástól független mozaikkockákból épül, s meg-megindul, majd meg-megszakadó folyamatokból szerveződik. Dorognak nem lehet, nem alakulhatott ki olyan karakteres művészeti arculata mint több magyarországi nagyvárosnak vagy kisebb településnek – Szentendrének vagy Hódmezővásárhelynek, Szolnoknak, Pécsnek, vagy akár Tatabányának –, de itt is megszülettek fontos értékek, létrejöttek kiváló műalkotások, lezajlottak fontos művészeti folyamatok, kialakultak olyan jellegzetes vonások, amelyek számba vétele révén mértékadó tanulságok fogalmazhatók meg. S e szándékot valóra váltva – a város 25. születésnapjára, 2009-ben megjelent, a negyedszázados történetet áttekintő, Kovács Lajos és a Szabó-Berghauer Zoltán és Szabó-Berghauer Mónika által írt tanulmánykötetben lefektetett ismeretanyagot nagyobb távlatúvá, egy évszázados visszatekintéssé bővítve – a Dorog modern kori művészetében szerepet játszott és játszó alkotók munkásságát a teljesség igényével, az ez ideig összegyűjtött, feltárt adatokat összességében

prezentálva közölhetjük. A Doroghoz életútjuk és alkotótevékenységük által kapcsolódó művészegyniségek bemutatására alapozott összefoglalásban az életrajzok, az egy-egy alkotó életművének lexikális összegzése mellett régebben megszületett és frissen készült elemzések, kritikák, kiállítás-megnyitó- és katalógus-bevezető szövegek közreadásával fűződik fel ez a 20. századi lokális művészettörténet. Meggyőződésünk, hogy a sok-sok ismert mozzanat, esemény mellett a dorogiak számára is nyújthatunk néhány új információt, megvilágíthatunk néhány ismeretlen epizódot, míg szélesebb körben első alkalommal tájékozódhat, vehet kézbe átfogó ismeretést, összefoglaló adatgyűjteményt az e település művészeti múltjáról, művészetéről részletesen és átfogón érdeklődő olvasó.

A Dorog 20. századi művészet-fogalomkörbe az itt született, az itt dolgozott, az innen elszármazott alkotók és művészetpártolók munkássága, valamint a településen megalkotott, illetve a tárgyak vagy lelőhelyük révén Doroghoz kapcsolódó alkotások illeszthetők. A száz esztendőes történetet áttekintve, az alkotókat vizsgálva három, egymástól jól elkülönülő csoportot körvonalazhatunk: a településen született, itt dolgozott vagy innen elszármazott, s a Dorogon letelepedett, jelenünkben már lezárt életutak és életművek alkotóinak; a napjainkban is itt, vagy elszakadva a várostól már más tájkon élő-dolgozó dorogi származású-kötődésű művészek; és az egy-egy alkotóperiódus, itt megalkotott mű, műegyüttes által lazábban ide kötődő festők, grafikusok, szobrászok, iparművészek és fotósok csoportját jelölhetjük meg. A képző-, ipar- és fotóművészet területén dolgozó alkotók eme három csapatát, galériáját egy jelentős művészeti írói – Bodri Ferenc – és egy Dorog művészeté kapcsán kiemelkedő jelentőségű műgyűjtői – Zsembery Dezső – munkásság alakítja teljessé.

Az első jelentősebb dorogi művészeti adatok a 19. század utolsó harmadában bukkannak fel – 1868-ban Dorogon született a műveivel 1888-tól jelentkező Koszkol Jenő festőművész –, hogy aztán a 20. század folyamán hol sűrűbbé, hol ritkábbá válnak a településhez kötődő művészeti történevekről szóló hivatkozások és híradások. A 20. század első felében tulajdonképpen egymástól teljesen független művészegyéniségek léptek fel és tevékenykedtek itt, vagy távolodtak el a településtől, de nevüket így is, úgy is mélyen beírták a város művészettörténetének lapjaira: itt elsősorban a fentebb már említett Koszkol Jenő, és a fiatalon elhunyt, ennek ellenére korszakjelző festői életművet alkotó Rauscher György festőművész munkásságára kell hivatkoznunk. A két világháború közötti periódusban egy építőművész, az európai látókörű Gáthy Zoltán munkássága, illetve a sokirányú tevékenysége révén megvalósult dorogi építészeti beruházások vonzották Dorogra a művészeket: a kiváló, egy-egy művük, műegyüttesük révén „dorogivá vált” mesterek elsősorban épületekhez kötődő monumentális alkotásaikat valósíthatták meg ekkor a településen.

1945 után váratlan élenkülés figyelhető meg a település művészeti életében: művészek indulnak Dorogról és művészek érkeznek Dorogra. A település bányászata miatt megalapozott stratégiai jelentőség a művészeti területen is éreztette hatását. Az egyes életművek – főként azért kismesterek tevékenységének – kibontakoztatása mellett két fontos jelenségre figyelhetünk fel ekkor: a képzőművészeti, majd fotóművészeti szabadiskolák, szakkörök – a kor terminológiája szerint tanfolyamok – megindulására és aktív tevékenységére, illetve a József Attila Bányász Kultúrotthonban megindult kiállítási tevékenységre, amely az 1970-es évektől mint a József Attila Művelődési Ház Dorogi Galériájaként rendezte meg folyamatosan a város meghatározó jelentőségű kiállításait. A tárlatokon

bemutakozhattak a dorogi, a Doroggal lazább-szorosabb kapcsolatban lévő és a hajdani Komárom megyei alkotók, és a „független”, a korszak magyar művészetében fontos munkásságot kifejtő mesterek is. Egyéni és csoportos tárlatok, sokszínű ágazati bemutatók követték egymást folyamatosan. A szakköri-szabadiskolai és kiállítás-szervezői-rendezői területeken is számos alkotóról, szakkör- és körvezetőről megemlékezhetnénk, de semmiképpen sem feledkezhetünk meg Furlán Ferenc sokrétű munkásságáról, aki dorogi születésű alkotóként tért vissza budapesti művészeti tanulmányai lezárása után, az 1960-es évek első felében szülőhelyére, s grafikus, murális kompozíciókat is termő munkássága mellett a szakkörvezetés és galéria-irányítás, a kiállítás-szervezés és -rendezés területén is nélkülözhetetlen, kiemelkedő fontosságú munkát végzett 1998-ban bekövetkezett haláláig.

A már lezárult életművek alkotóinak tevékenysége, és az itt működött „átutazó” alkotók Doroghoz kötődő alkotásai révén megteremtett 20. századi alapok és előzmények, az ezáltal kikristályosodó hagyomány szellemében napjainkban viszonylag népesnek minősíthető művészcsapat dolgozik a városban. Körükben van, akiknek munkássága még a 20. század első felében-utolsó harmadában indult, és van, aki már az új évezred fiatal alkotója. Miként korábban, most is autonóm, egymástól független, a „dorogiságot” csupán mint külsődleges összekötő jegyet hordozó alkotóegyéniségek építik itt, vagy dorogi kötődéseiket megtartva a várostól távol életművüket – nincsenek közös, jellegzetes stílusztikai jegyek, nincsenek a hely szellemét hordozó, különleges vagy specifikus vonások –, abban a reményben – mint ahogy elődeik közül ez már néhányuknak sikerült –, hogy művészetük nemcsak regionális figyelmet keltő és érdemlő, hanem a magyar művészet története által is jegyzett, jelentőségteljes, maradandó értékeket megtestesítő teljesítmény.

Kovács Lajos

A MŰVÉSZETPÁRTOLÓ SCHMIDT SÁNDOR

**A DOROGI SZÉNMEDENCE HELYZETE A KISÜZEMI
BÁNYÁSZKODÁSTÓL SCHMIDT SÁNDOR FELLÉPÉSÉIG**

A dorogi szénbányászat történetében a művészek históriája akkor teljeseedik ki, amikor a kisüzemi bányászkodás korát (1851–1890) felváltja a nagy részvénytársaságok bányaművelési tevékenysége (1890–1946). A két korszak élesen elhatárolható úgy a bányatulajdonosok gazdasági ereje, mint a lakosság és a település bányához való viszonya, továbbá a szociális és alkotó környezet megteremtése és működőképes prosperitása alapján.

Az első korszakról most csak annyit mondjunk ki: a perek és viták korszaka volt, ahol a nagy tehetségű vállalkozók (Miesbach Alajos és unokaöccse, Drasche Henrik, majd a Kőszénbánya és Téglagyár Társulat Pesten Rt.) elsősorban azzal hívták fel magukra a figyelmet, hogy saját jól felfogott érdeküknek tekintették a munkásság letelepítését, lakáshoz juttatását; taníttatták a tehetséges fiatalokat, hogy mérnöki gárdájuk versenyképes legyen az ország más bányatársaságaival, vállalkozásaival szemben, ugyanakkor a legkorszerűbb technikát honosították meg földalatti üzemekben (vasút, telefon). Mecenatúrájuk elsősorban a műszaki értelmiségre korlátozódik. Ez a kezdetek évtizedeiben azonban nem kevés, hiszen olyan geológus óriások fordulnak meg pályájuk kezdetén a Dorog környéki szénmedencében, mint Hantken Miksa (később a Földtani Intézet első igazgatója), vagy Zsigmondy Vilmos, a magyar gyógy- és hévizeket páratlan intuícióval és tudományos bölcsességgel fellelő kutató. A 19. század második felének története ez Dorogon és környékén, amely évtizedek elsősorban felnevelő, majd útra bocsátó otthonokat teremtettek Dorogon. Itt születik 1868-ban Koszkol Jenő festőművész, 1875-ben Drasche-Lázár Alfréd diplomata, miniszter, író, majd 1902-ben Rauscher György festőművész, hogy aztán az európai közegben folytatódhasson tehetségük kiteljesedése szűkebb és tágabb hazájuk dicsőségére

egyaránt. A támogatást az anyagi biztosságot jelentő környezet, a bányászathoz kötődő családok (szülők) egzisztenciája jelentette (Drasche-Lázár a tulajdonos család kötelékébe tartozott, Rauscher György pedig bányaeorvos édesapja dorogi otthonában látta meg a napvilágot). Megtartó ereje a kis településnek, a szétszabdalt szénmedencének még nem lehetett. Ez a kezdet is erőn felülinek látszik, ha meggondoljuk: alig több mint ezer lélek él Dorogon, s alig több ennél a szénmedence bányászainak létszáma.

A nagy részvénytársaságok korszaka Dorogon szereztesen egybeesik egy olyan szellemi teljesítménnyel, amely évtizedekre meghatározta a térség sorsát, fejlődésének irányát. Schmidt Sándor bányamérnök életútja ugyan nem Dorogon kezdődött, nem is itt fejeződött be, de itt teljeseedett ki, és sem előzményei, sem a dorogi éveket (1905–1938) követő időszaka nem nyújt már jelentősebbet, maradandóbbat.

Ötven évvel halála után (1953. május 31-én hunyt el az AVH börtönében) úgy kell erre a pályára emlékezni, hogy méltó és pontos képet rajzoljunk gyakran eltorzított, hosszú ideig elhallgatott munkásságáról. Sokoldalú, színes, ezért ellentmondásoktól sem mentes ez az életút. Teljes bemutatása akkor lehetséges, ha valamennyi oldalát és színét, sőt fonákját is megvizsgáljuk, elemezzük és értékeljük.

Ezúttal a mecénás, a művészeteket pártoló, támogató bányaigazgató arcélét kíséreljük megrajzolni a tények és az emlékezők tapasztalatai alapján.

A bányaigazgató és az építészet

Bizonyosan nem véletlen, hogy a műszaki mérnök legközvetlenebb művészetpártolása az építészet világában igazolható. Schmidt 1905-ben Petrozsényből érkezik Dorogra, ahová egy akna vezetőjének nevezik ki. Számtalanszor elúszott, karsztvízzel

veszélyeztetett bányaterület ez, ahol a fiatal, tehetséges mérnöknek olyan feladatot kell teljesítenie, amire senki nem képes korábban. Hogy minden energiáját lekötí ez a munka, nem csodálkozhatunk. Meg kell vetnie a lábát, mielőtt nagyobb álmokat kezdhetne szőni. A dorogiak csaknem reményüket veszítik, még a bányaközpont is visszaköltözik a hegyek közé, Annavölgyre. Schmidt Sándor 1911-re megfordítja a tendenciát, Dorog ismét bányaközpont lesz, ahonnan a rálátás is nagyobb a szénmedence gondjaira. A műszaki és a szociális teljesítmény felhívja a figyelmet a tehetséges mérnökre, akit a bányatársaság első helyi vezetőjévé neveznek ki a világháború küszöbén. Amint átveszi kinevezését, építészeti biztosítékát adja szándékának: Dorogot véglegesen a fejlesztés központjává kell tenni. A bányairoda épületét kibővítteti a barokk templom szomszédságában, stukkós-szecessziós falai között – Dorog akkori egyetlen emeletes épületében – hatalmas terveket kovácsol. Nem bízza a véletlenre a sikert: fiatal mérnökgárdát hív maga köré, jórészt a korábbi petrozsényi évekből ismert megbízható munkatársakat. Makacssága a bekövetkező világháborús években válik legendássá, ellenségei számára gyűlöletessé. A pangás éveiben is építkezik, fejleszt, újít és újítat, bányaalagútja a szénmedence földalatti szállító és kommunikációs rendszerének csúcsteljesítménye.

Az alagút bejáratához pedig munkásfürdőt épített. Olyan építész keres hozzá, akiben megbízhat, s aki nevet szerzett szakmájában. Petrozsényi évei még mindig jelentős tartalékokat kínálnak, ezúttal is itt keres hozzáértő szakembert. Mende Valérnak ismeri a petrozsényi munkáit. Azt is tudja a fiatal építész mérnökről, hogy erdélyi gyökerekkel európai iskolákon nevelkedett, sajátos népi stílust képvisel, s ez akkoriban egyre nagyobb figyelmet kelt az országban.¹ A bányafürdőt pedig a település közepén látványos épületnek szánja. Mende Valér tervei elnyerték a bányagazgató tetszését, aki már az építkezések idején újabb munkával bízta meg a mérnököt: tervezen bányakórházat a település

számára. A fürdő építése az első ceruzavonásoktól az átadásig két esztendő telt igénybe (1914–1915), és az épület célját a bányák bezárásáig, az 1990-es évek elejéig hiánytalanul teljesítette. A kórházzal Mende Valérnak kevesebb szerencséje volt. Az erdélyi építészeti formák ugyan ismét tetszést arattak, ám a háború, a pénztelenség, majd a forradalmak megakadályozták, hogy tervezőjük megélessze a középület átadását. Schmidt azonban – túlélve a forradalmak fenyegető hónapjait – azonnal gőzerővel hozzálátott a megvalósításhoz, s a bányakórház sok irigységet keltő épületét 1922-ben átadta annak a kiváló orvosgárdának, akiket ugyancsak szívós következetességgel válogatott össze Dorogra. Nyilvánvaló, hogy várossá kívánta fejleszteni a gyorsan növekvő lakosságú falut. Örökölt egy bányakolóniát, de elégedetlen volt a körülményekkel. A lakás biztosítása nem elégíti ki sem szociális, sem a művelődésről vallott nézeteit. A munkásság nevelésének ideája évtizedeken át szívós koncepció volt a gondolkodásában. Ideológiáját a vallásos (katolikus) nevelésben találta meg. Műveltségisményének középpontjában a vezetők által nevelt, állandóan művelődő munkásság állt.

Ehhez pedig intézményekre és közösségi életre volt szükség. Ellenőrzött, jól irányított egyleti kultúrát kívánt teremteni, mert egész életét a forradalmaktól és a baloldali mozgalmaktól való rettegés kísérte végig. Az építészek között látta első szövetségeseit ehhez a szervezeti kultúrához. Mende távozása, majd korai halála után – 1923-ban – egy fiatal budapesti mérnököt hívott Dorogra, hogy kipróbálják egymást, közös gondolkodásuk időtállóságát. Gáthy Zoltán egy „hodály” bányakaszinóvá alakításával tett próbát.

A belső terében későszecessziós épület olyan sikeres, hogy véglegesítik főépítési kinevezését, majd 19 éven át hatalmas munkák megvalósításával halmozák el (a később ugyancsak méltatlanul elhallgatott) mérnököt. Gáthy nem is győzi az összes feladatot, s talán az is vezeti a helyi feladatok megosztásában, hogy főépítészként kitorhessen a bányatársaság

1 Legjelentősebb munkái Kecskemét, Gyöngyös, Nagyvárad, Budapest terein ma is láthatók, hogy aztán a világháborúban szerzett betegsége idő előtt kettőtörje ezt a töredékében is maradványt nyújtó pályávet.

határain túlra. Ezért – különös módon – a két legnagyobb építkezést (munkásotthon és új bányairoda) Fleischl Róbertre hagyja. Ő maga városházát, bányaiskolákat és -óvodákat, bányatemplomot, köztéri alkotásokat (emlékműveket) épített, bányatiszti lakások, villák elegáns tömbjeit szórta szét a község területén. Egy-egy magja ez a köréjük szervezhető épületegyütteseknek, amelyek esetenként magukra maradtak, míg mások teljesítették az építész közösségszervező, kolónia- (de nem gettó-) teremtő célját. Gáthy Zoltán háború utáni elhallgattatása kivetette őt az építészettörténetből is. A két háború között uralkodó hazai stílusok között ízléssel válogató mester volt. Középületei (városháza, templom, Schmidt-villa) elsősorban az akkor elvárt klasszicizáló szemlélet visszafogottan szép alkotásai. Németországból hozott, főként a Bauhaus törekvéseiben testet öltő formavilágát a bányatisztek lakásainak tágas, elegáns tereiben érvényesítette. Schmidt Sándor kitüntetett figyelemben részesítette ezeket az elképzeléseket. Sosem titkolta, hogy olyan bányamérnöknek tekinti az építészt, akinek megterveztetett és jóváhagyott gépházai, aknairoda-épületei is a korszerű technikát és aktuális építészeti formavilágot tükrözzék. Tiszikolóniái pedig a vezetőkről vallott ideológiáját testesítették meg tágas terekkel, méreteik természetességével és elegáns tekintélyvel. Schmidt egyetlen építkezését sem vezette öncélúság. A Fleischl Róbert által tervezett gigantikus épületek is megteltek élettel, tartalommal, mert alkotó bányaigazgatóságot és sokszínű munkásművelődést „kényszerített ki” környezetéből. A kényszerítő erő ebben az esetben a személyes példa volt. Szívóssága kelthetett ellenszenvet a nemakaróknak, de ellenállásról a három évtizedes eszményépítés során alig lehet beszélni. Schmidt Sándor építkezései egy következetes koncepció lenyűgöző tárgyi dokumentumaivá váltak. A hajdani falumagot és az új bányatelepet gyakorlatilag és eszmeileg is összekapcsolták középületei, gondosan kiválasztott és a településen arányosan szétosztott létesítményei. Még a vasút alá építtetett aluljáró is a kapocs szerepét szolgálta. A bányakolóniában emelt munkásotthon átcsalogatta az „őslakosságot” a „túloldalra”. A „faluban” létesített kórház, községháza pedig a bányászársadalom őslakosságához közeledését

siettetette, hiszen közös használatú intézményeket teremtettek. Mindent felépítettek, amit Schmidt Sándor elhatározott, sőt – paradox módon – azt is, amivel ő maga egy időben szembe fordult. Katolikus neveltetése, merev vallásossága időlegesen elvakultá tette, amikor a növekvő számú bányamunkás (és dorogi lakosság) soraiiban olyan erővé vált a protestáns hitűek református és evangélikus gyülekezete, hogy – éppen az ő elszántságán okulva – munkatárs bányavezetőivel is vitába keveredett templomuk sorsáról. Az idő húzásán túl azonban már semmit nem tehetett a szándék ellen, ezért józanabb belátásra térve olyan mérnököt bízott meg a protestáns templom tervezésével, aki erdélyi stílusú épületével méltó lezárását jelentette annak a körnek, amely Mende Valérral kezdődött mintegy húsz évvel korábban. Puskás Károly szép épülete a bányatársaság által adományozott telken végül is méltó összegzése lett Schmidt Sándor dorogi éveinek.

Olyan építészek rajzolták meg a városiasodás útjára lépett Drog arculatát, akik egy támogató környezet bizalmát élvezve az ízlés és a célszerűség egységét tudták – egymás munkáit is kiegészítve – megvalósítani. Az építészeti hagyományok nélküli kis faluban intézményi, középület-teremtő és földszintes lakótelepi kultúrát hozott létre. Schmidt Sándor ebben a folyamatban majd három évtized alatt szinte mindent megtámogatott ahhoz, hogy kisvárossá fejlessze a bányaközpontot a szénmedencében.

A meghívottak és választottak (képzőművészek a városban)

Állandó munkatársa, Gáthy Zoltán a látókör kitégítését segítette ebben a folyamatban. Schmidt – a szó nemes értelmében – konzervatív értékek mentén építkezett. Gáthy a Bauhaus vonalaival és formáival csak annyiban kísértette meg ezt a szemléletet, hogy a korszerűség célszerű eredményeit is beépíthesse terveibe. Ilyen összművészeti, provizórikus alkotás volt 1938-ban az Eucharisztikus Kongresszus tiszteletére épült szénoltár. Gáthy és Schmidt utolsó, nagy feltűnést keltő közös gondolata ez a térplasztika (sajnos a háború és a közömbösség áldozatává vált). De fennmaradt fekete-fehér fényképei is, megfestett tervei is egy önmaga határait

átlépő szemlélet meglepő művészi eredményéről tudósítanak. Nem Gáthy az egyedüli alkotó, részt vesz a tervek kidolgozásában festő, szobrász, építész egyaránt. Együttműködésük csúcspontjához azonban hosszabb út vezetett. S ebben is mecénás szerepe volt Schmidt Sándornak.

Az első próba a világháborús emlékmű megvalósítása volt Dorogon. Schmidt elfogadta a Csiszér János szobrászművész által megálmodott kompozíciót, mely a maga nemében valószínűleg az egyik legsikerültebb hazai világháborús mementó. Nemcsak egy teret tölt be, de szimbolikája (sárkánnyal viaskodó magyar katoná) robusztusságával és mozgalmasságával alkalmas arra, hogy elkerülje a téma érzelgős megközelítését. A falucska akkori vezetői aligha tudták volna megvalósítani a főtér ilyen méretű és színvonalú megteremtését 1927-ben.

A történet – Gáthy naplója szerint – a bányatemplom építésének idején (1928 táján) íródott tovább. Az építész maga is rajzolt, festett, Schmidt támogatásával folyamatosan utazott Európában, elsősorban az itáliai és francia művészet vonzotta. Művészbarátai is olyan mesterek közül valók, akik vagy római iskolákon nevelkedtek, vagy a klasszikus hagyományokból merítettek. Schmidt megbízott Gáthy véleményében, ezért elfogadta ajánlásait. Amikor a templom építkezései úgy kívánták, Mátrai Lajost, a két háború között az egyik leggyakrabban foglalkoztatott kiváló szobrászt nyerték meg ügyüknek. A római bazilikák szögletes formáira emlékeztető templomfalak oltárképét szoboregyüttesben álmodták meg. Schmidt kérése szokatlan, mégis logikus volt: a bányászok templomában Szent Borbála és három valóságos bányászalak jelenjen meg a szénfal előtt. Mátrai földi halandóival nem is volt különösebb baj (ma kissé patetikusnak mondanánk beállított pózaikat, a szobrok egyébként új mellékolttákként ma is a templom tartozékai). A szent első ábrázolása azonban „túl lengére sikerült”, az egyházi vélemény szerint, így egy robusztusabb, kevésbé áttetsző Borbála készült helyette. Ma az utóbbi változatot ismerjük, de fennmaradt a régi is a korabeli fényképeken. Mátrai nem veszítette kedvét, Schmidt Sándor bőkezű mecénása maradt ezután

is. Vele készítette el az Augusztá-aknai (ma Csolnok-Rákóczi-telep) Madonnát, a Mende-féle bányafürdő falának Borbála-csoportját, a kórház Borbála- és Krisztus-reliefét, de Lábatlanon, Nyergesújfalun is állt egy-egy munkája Schmidt megbízása alapján. A szénoltárra pedig két hatalmas műkönyggal helyezte el a szobrászat szimbólumait, hogy mellette a látványról más művészetek különleges ötletei is megjelenhessenek. A sors fintora, hogy a művek egy része mára elpusztult.

Két festő is megfordult Gáthy Zoltán jóvoltából a bányagazgató irodájában. Jeges Ernő római iskolán nevelkedett, majd a szentendrei művésztelephez kötődő munkássága a templomfestés, a freskókészítés ötlete nyomán kötődött a szénmedencéhez. Jeges is az Augusztá-aknai templom alkotója lett, freskója szép emléke a harmincas évek templombelsőjének.

Edvi Illés Aladár ugyancsak a bányafürdő várakozótermének kifestésére kapott megbízást Schmidt Sándortól. A légius Szent Borbála a magasból tekint le a testi és szellemi erők összefogásának apoteózisára. Némi beleérező-képesség kérdése, hogy magát Schmidt Sándort és munkatársait lássuk a dorogi építkezések tervei fölül görnyedni a nagyméretű – sajnos elpusztult – falképen. Edvi Schmidt kérésére két tematikus festményt is készített Dorog régen és most témakörben, de ma ezek a művek is lappanganak.

A festészet azonban még az előzőeknél is nagyobb szabású elképzelésekre ösztönözte a bányagazgatót. Gáthy az Iparművészeti Iskola kurzusait is látogatta, s ő hívhatta fel Schmidt figyelmét Haranghy Jenőre, aki a színházteremhez vezető lépcsőház hatalmas üvegablakát és a színházterem falaira megálmodott freskósorozatot egyetlen év alatt (1935) megalkotta. Az ablak és a freskósorozat központi darabja ugyancsak az enyészet áldozata lett, de a szén keletkezésének és a bányászok életét bemutató „képregénysorozatnak” ma is csodájára járhatunk. Haranghy olyan hatással volt Schmidtre és munkatársaira, hogy hamarosan a barokk plébániatemplom üres ablakaiba is üvegfékeket rendeltek a művésztől, aki barokkosan lobogó szentjeivel és bányásaival, szecessziós díszleteivel az egyik leg szebb templomablak üvegfékesorozatát valósította

meg. Haranghy kapcsolata később is megmaradt a dorogiakkal, Gáthy is vele tervezetett lakásába üveglakokat, sajnos a háború ezeket a munkákat is elpusztította.

Schmidt azonban ennél is nagyobb figyelemmel kíséri most már a művészek dorogi kötődését. Koszkol Jenő pedig az 1920-as években nyaranta rendszeres vendége volt a közeli, esztergomi művésztelepnek. Amikor 1929-ben Schmidt negyedszázados dorogi tartózkodását ünnepelték, a bányatiszti kar – immár a bányai igazgató ízlése és mentalitása szerint – megrendelte a dorogi születésű festőművésztől Dorog két nagyméretű panorámaképét. Az első Schmidt ideérkezésének évében, 1905-ben ábrázolja a települést, a második az aktuális 1929-es állapotot tükrözi. Alapos kutatás derítette ki a két kép születésének azonos idejét. Méltán nevezhetjük egyszerre művészi és helytörténeti jelentőségű alkotássorozatnak (mindazokkal a hasonló szándékú későbbi alkotásokkal együtt, amelyeknek Koszkol nézőpontja maradt a meghatározó eleme).

Schmidt Sándor bányafőtanácsosi, igazgatói karrierjét annak a Chorin családnak köszönhette, amely család a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. tulajdonosa volt. Az idős Chorin Ferenc halála 1925-ben azonnal megérelte a gondolatot, hogy az új bányairoda előtt szobrot állíttat a nagytekintélyű tulajdonosnak. Beck Ö. Fülöp, a kiváló szobrász és éremművész volt a mellszobor alkotója.

1928-ban leplezték le hatalmas tömeg jelenlétében a művet. Különös fordulatot vett később a két család kapcsolata. Az ifjabb Chorin Ferenc – apja örököse a bányatársaság elnöki székében – katalizálása ellenére a zsidótörvények, a háború és a várható deportálás elől kénytelen volt elhagyni tisztét is, de még a hazáját is. Schmidt Sándor az ő távozása után kényszerült a részvénytársaság budapesti elnökhelyettesi pozíciójának elfogadására, később vezérigazgató lett, bár családjával együtt az utolsó pillanatig remélte Dorogon maradását. Ez a távozás néhány évvel később, a személyi kultusz éveiben majd az életébe kerül a bányai igazgatónak... (Az egyik vád a koncepció „perben” 1953-ban éppen az antiszemitizmus, bár írások sokasága igazolja, hogy tulajdonos feletteseit

mennyire tisztelte Schmidt Sándor, és számos zsidó származású dorogi munkatársát is segíteni próbálta azzal, hogy szerepet vállalt átkeresztelkedésük szertartásain.)

Előbb azonban Gáthy Zoltán építész, Haranghy Jenő festőművész és Mátrai Lajos szobrászművész megalkotja a beton és szén és műkő és füstölgő fáklyák és vibráló neonok szénoltárát, Schmidt Sándor meggyőződéses katolicizmusának eredeti szimbólumát, hogy annak éjszakai sejtelmességében európai hercegprímások celebrálják a megdöbbenet tömegek előtt az Eucharisztia tiszteletére bemutatott szertartásukat. Schmidt néhány hónap múlva már budapesti lakos... Gáthy két év múlva követi. A többi művész soha többé nem fordul meg Dorogon. Műveik pedig – a háború és a politikai fordulat következtében – jórészt enyészetnek indultak.

Zenészek, írók a palettán

Zenészek Schmidt előtt is voltak a szénmedencében. Dorog muzikusai e téren kevesebbet hallattak magukról. Kétségtelen tény, hogy 1911-től van biztos adat karnagy működéséről, ez pedig Schmidt Sándor bányai igazgatói kinevezésének éve. Fleischer Ferenc három éves kihagyással 1928-ig képezte, vezényelte és képviselte a dorogi muzikusokat. Schmidt azonban többet várt zenészeitől, mert 1920–1923 között az esztergomi karnagyot, (Bánáti) Buchner Antalt fogadta fel a bányai igazgató. Buchner kiváló orgonista, karmester és zeneszerző hírében állt, Dorogon vasfegyelmel megteremtette a koncertező zenekart. Ehhez azonban sok vitára, néha a kelleténél is több követelésre került sor. Schmidt eleget tett három évig a zenész kívánságainak, az operaház után itt fizettek a legtöbbet a muzikusoknak az országban. Ennek híre ment. S bár Buchner három év után távozott, Fleischer pedig ismét Schmidt Sándor kegyeit élvezhette, a legfőbb eredmények megmaradtak, és a dorogi zenekar kiváló muzikusokkal gyarapodott éveken át. Országos rangjukat számos meghívás igazolta – a legjelentősebbek a budapesti színházakhoz kötődtek. Kórust is szerveztetett az igazgató a zenészek mellé, a fiatal Kövecs György karnagy ezt a munkát folytatta évtizedeken át nagy sikerrel. A zenekar és a kórus

az ország legmuzikálisabb koncerttermeiben, színházaiban lépett fel fénykorában, hosszú évtizedekre példát teremtve az igényességre és nagyra törésre. Schmidt azonban nagyvonalúbb mecénás volt, semhogy haraggal köszönjön el a sokat követelő Buchnertől. Ellenkezőleg! A bányatemplom avatására 1931-ben *Bányászmisét* komponáltatott a zeneszerzővel, Schmidt Sándornak dedikált kézirat, díszes példányát ma is őrzik a bányatemplom plébániáján. Amikor pedig a teatralitásoktól sem idegenkedő bányaigazgató egyszerre rendezte meg három leánya esküvőjét az esztergomi bazilikában, ugyancsak zeneművet (*Esküvői dal*) rendelt az orgonista-zeneszerző-karnagytól, aki ezt a megbízatást is kitüntetésnek tekintette.

Erről a zenei múltról sokáig kevés szó esett. Nem keltek életre a kompozíciók sem, nem volt fogalmunk az elfelejtett művek értékéről. A maguk idején zajos eseményszámbe mentek a reneszánsz pompáját megidéző épületavatások, közfigyelemnek kitett magánéleti események, ahol a község nagy formátumú vezetője saját lehetőségeinek határait feszegető kezdeményezések állandó főszereplője volt.

Nem ismerjük a bányatanácsos könyvtárát, tudunk azonban néhány íróhoz kötődő barátságáról. Egymástól távol eső írói filozófiák ezek, távoli a kapcsolatok minősége is. Herczeg Ferenc divatos személyiség, arisztokratikus jelenség a két háború közötti évtizedekben. Dorognak gyakori vendége, Schmidt Sándor barátja, aki az Önművelő és Önsegélyző Egyesület tiszteletbeli tagja. Nem kevesebbet hagy az utókorra, mint egy bányászdrámát feldolgozó színpadi munkát, s néhány emelkedett hangú beszédet a bányaigazgató felkérésének eleget téve. A *Két férfi a bányában* című darabját a Nemzeti Színház akkori férfi sztárjai, Pethes Ferenc és Ódry Árpád a dorogi bányakaszinóban is bemutatták 1922. február 22-én. Itt volt Bajor Gizi is, aki többször lépett fel a dorogi kultúrotthonokban.

Móricz Zsigmondot viszont személyesen kíséri földalatti élménygyűjtő útjára a bányaigazgató 1932-ben. Az író riportot készít a *szén szülőhelyén* címmel, és Schmidttel már ismerősként köszöntik egymást a Reimann akna bejárájánál, hiszen 1927-ben szerzői

estén üdvözölték a kiváló epikust a dorogiak. A fényképen és publikáción kívül azonban más dokumentum nem őriz több nyomát a kapcsolatnak. Schmidt konzervatívizmusához – úgy tűnik – Herczeg Ferenc tartósabban kötődhetett.

Elvarratlan irodalmi szálak szakadtak el a bányaigazgató településének határában, amikor Aszlányi Károly író, sportújságíró 1938 áprilisában halalos balesetet szenvedett. Aszlányi nekrológja egy gyermek elgázolása elől az önfeláldozásba menekült író haláláról szólt. A tehetséges, könnyed sportriporter sok jó hírrel szolgált a sportot is támogató bányatársaságról. Schmidt Sándor maga e téren ritkábban jeleskedett a figyelem személyes felkelésében. A futballpálya azonban gyakran lett bányatársasági vagy egyházi tömegmegmozdulások színhelye. Ezt a munkát nem szívesen bízta a munkatársakra. A sportkedvelők, újságírók azonban mindig számíthattak a támogatására.

Végszó

Reneszánsz milliót említettem, s talán pontatlan voltam. Schmidt Sándor gondolkodása, filozófiája saját korában gyökerezett. A politikától, az ideológiától elszakítani az ő tetteit sem lehet. A Monarchia utolsó korszakában vált felnőtt emberré, aki értékrendjével, kultúrájával még megidézte a sokféleképpen művelt, visszafogottan konzervatív, de forrongó és forradalmi veszélyeket is hordozó korát. Formálta, befolyása alatt akarta tartani, mert tartott ettől a kortól. Alkotó ember volt, átfogó képet keresett a világról, és ilyen képet kívánt teremteni maga köré. Verseny társ nélkül, de jó munkatársakkal tudta mobilizálni környezetét. A lehető legtöbbet hozta ki magukból, mert olyan vezető volt, aki a szakmáját is a lehető legjobban művelte. Hogy közösségteremtő ember volt, aki kellő bölcsességgel és humorral is rendelkezett, arról az 1935-ben készített *Karikatúraalbum* győzhet meg bennünket. A Bányakaszinó értelmiségét őrizte meg az utókor, ez a rajzgyűjtemény. Első lapján maga Schmidt Sándor nyitja a sort.

Aki fizet azért, hogy egy karikaturista csipkelődjön vele is, a barátai val, megérdemli, hogy művészetpartolónak nevezzük.

(Új Forrás 2003(6)106–115.)

Wehner Tibor

„MEGMENTETT PILLANATOK”

DOROGON ÉLT-ALKOTOTT MŰVÉSZEK KIÁLLÍTÁSA

Őt, egymástól eltérő szemléletű, különböző karakterű, munkásságukkal – bár voltak, vannak érintkezési pontok – más és más korszakhoz kapcsolódó, más és más közegben, feltételek között működött művész alkotásaiból rendezett visszapillantó tárlatot Dorog Városa, illetve a Dorogi Galéria: *Megmentett pillanatok* címmel a városból elszármazott, a településhez egy-egy periódusukkal kötődő alkotók – már lezárult – életművét idézte fel. Az öt művész – *Haranghy Jenő, Koszkol Jenő, Kucs Béla, Puxbaum Jenő és Rauscher György* – művészi tevékenysége túlnyomórészt a XX. századi történehez kapcsolódik; jóllehet Koszkol Jenő már 1888-ban megjelent műveivel a nyilvánosság előtt, pályájának kiteljesedése századunk első három és fél évtizedét öleli fel, Haranghy Jenő a tízes évek közepétől 1951-ig működött, a tragikus sorsú Rauscher Györgynek az 1920 és 1930 közötti néhány év adatott meg az oeuvre megteremtésére, Puxbaum Jenő a negyvenes évtizedtől alkotott – ha éppen alkothatott – 1990-ig, míg Kucs Béla az 1950-et követő harminc-négy esztendő szobrásza volt.

E vázlatos életrajzi adatokból, kötődésekből az is eredeztethető, hogy a tárlaton felvonultatott mintegy ötven alkotás – valamint a művekhez, alkotóutakhoz kapcsolódó dokumentumegyüttes – sokszínű összképet, rendkívül változatos kiállítási materiát teremtett. Az olajfestmények, akvarellek, grafikák, üvegablaktervek, vázlatok, kartonok, kispasztikák – köz- és magángyűjtemények alig-alig ismert, vagy csak ritkán látható darabjai – révén időben és térben izgalmas szellemi-művészeti kalandozásokra indulhattak az érdeklődők. A tárlat nagy felfedezése, szenzációja Rauscher György alkotásainak bemutatása volt; a dorogi születésű, 1902 és 1930 között élt, komáromi kötődésű festő ismeretlen pályaképét a közelmúltban rajzolta meg *Gálig Zoltán az Új Forrás* című folyóirat (1992. 8. sz.) oldalain a művész munkásságát

a „kíméletlen tárgyiaság” stíluskörével rokonítva. A Dorogon bemutatott *Szomorú-portrét, a Talmudista fejet, a Két generáció* című, különös hangulatú kettős arcképet, vagy a – bámulatos érzékenységgel megfestett – *Marlene Dietrich*-megidézést a portetista, furcsa látásmódú, nagy tehetségű Rauscher remekművű alkotásaként regisztrálhattuk. A hányattott sorsú Puxbaum Jenő – aki évtizedekig fűtőként dolgozott – művei között is találkozhattunk egy női arcképpel, de az esztergomi születésű, 1949-től az 1990-ben bekövetkezett haláláig a dorogi vidékhez kötődő művész – olajfestményei tanúsága szerint – az impresszionista tájbrázolások terén jeleskedett. A Dorogról elszármazott Koszkol Jenőt is – a bődösés hangulatú enteriőrök megörökítése mellett – a táj, a városkép vonzotta délvidéki, keleti utazásai során. A divatos képtémák mesteri festőjét szülőhelyének természeti szépsége sem hagyta érintetlenül; ezt a két, Dorogot, illetve a település környékét, természeti közegét ábrázoló, 1905-ös és 1929-es állapotról festett panorámaképe bizonyítja, amely kompozíciókat a festői értékeken túl helytörténeti jelentőségük miatt is különleges fontosságúnak minősíthetünk. Haranghy Jenőt a Dorogon született monumentális alkotások kapcsolják e vidékhez; az egykori Bányászotthon bányá-, illetve bányászati témájú falképei és a Plébániatemplom szenteket ábrázoló színes üvegablakai. A tárlat néhány vázlat, karton bemutatása mellett egykorú fotók segítségével rekonstruálta az 1934-ben keletkezett, teljességében ma már nem látható, eredeti falkép-kompozíciókat is. A festészeti és a grafikai művek együttesét szépen egészítette ki a szocialista realista köztéri munkák alkotójának, Kucs Bélának – akinek Dorogon is meglehetősen hőszi pózban megmerevedett bányászszobra – néhány finoman alakított kispasztikája: az álló, ülő figurák, a figuraegyüttesek a klasszikus szobrászati eszmények szellemét hordozzák.

Koszkol Jenő: *Venecia*, 1902 körül

Puxbaum Jenő: *Portré*, 1974

Rauscher György: *Szomorú Dezső*, 1927

A hagyományait kutató, múltjának értékeit kereső, felmutatni vágyó Dorog városa a *Megmentett pillanatok* című tárlattal terveit valószínűleg túlteljesítette; ismert mozzanatokot nyomatékosított, és – elsősorban Rauscher György esetében – minden bizonnyal helyi körökben is ismeretlen művészeti történéseket, fejezeteket, kapcsolatokat, műegyütteseket fedezettett fel.

(*Dorogi Galéria*, 1993. X. 23–XI. 21.)

(*Új Művészet* 1994(3)47–48.)

Kovács Lajos

MI KÖZÜK HOZZÁM?

DOROGON ÉLTEK, DOROGON ALKOTTAK

Németh László élt még olyan közel Doroghoz, mint az az öt művész, akik egymással talán sohasem találkoztak, mégis együtt határozzák meg ennek az arcát-múltját-örökségét kereső kisvárosnak az önbecsülését, képzőművészeti kultúráját, 20. századi hagyományát.

Mai tisztelőjükként lassan eljutottunk odáig, hogy nem vagyunk magunkban a rögeszméinkkel. Múltját feledett, feledtetett kisvárosban ez nem akármilyen siker. Akadnak egyre többen, akik elhiszik, hogy a gyökerek keresése nem a semmi marcolászása.

• • •

Közel hatvan éve szinte állandó városi tárlattal van jelen mindennapjainkban egy robusztus, valaha ünnepelet festő. Az ő esetében már-már nem is az a művészet, ahogyan dolgozott, hanem az, ahogyan ezt évtizedeken át észrevétlenül lehetett tenni. *Haranghy Jenő* kétségtelenül Dorog legjelenebb művésze maradt – ugyanakkor a legveszélyeztetettebb is. Seccoi a művelődési központban örök céltáblák; már az ötvenes évek elején csontig-vakolatig verik *A szén apoteózis* freskófalát, hogy az allegorikus Szent Borbála alak örökre kitöröltesse az emlékezetből. S alig „ússza meg” a földtörténeti sorozat is a színházterem oldalfalain. Ma is bámulom a bátorságát a névtelenül is legendává nőtt „pesti műtörténésznek”, aki szót mert emelni ezért a szecessziós-robusztus-realista „képregényért”. S még a nyolcvanas években is hallottam olyan hangokat, hogy itt az idő, tűnjenek el végleg a bányászok otthonából az idealizmus, a misztika túlszínezett heroldjai! Azóta inkább maguk a bányászok tűnnek el onnan is, a városból is, az otthon ürül ki fájdalmasan, de a rosszul megvilágított, újabb részleteiben levert-eltakart-elhallgattott művek akaratosan, szívósan ellenállnak a képromboló rohamoknak.

S aki nem tudta, hogy *Haranghy Jenő*t üvegablakaiban is megrövidítették a dorogjak előtt,

mert „felújíthatatlanná vált” a hatalmas *Jó szerencsét* üveggép a színházfeljáróban, s feleslegesnek kiáltották ki az ép bányász- és iparosjelvényeket megjelenítő ablakocskákat a színházteremben (áthelyezve egy másik telep másik művelődési házába), az még mindig találkozhat a városban a misztika üvegbe metszett színeivel. Csak sétálni kell egyet a falusi plébániatemplomig. Veszélyeztetés volt itt is elég! A derék szenteket kövel lehetett dobálni, csúzlival lyuggatni lángoló ruháikat, lobogó tekintetüket. A világháború parittyáinak zúzásait még mecénások mentették meg. A béketábori sunyiságok, gyerekcsínyek már a közöny fizetetlen számláit szaporították. Nézegetem Szent Cecília üvegarcát, s megértem Trinkl plébános urat (a művész munkanaplója őrizte meg a kérést): *Cecília arca édesanyja legyen*. Szép feje fölött az üvegsípok romolhatatlanul idézik hajdani megrendelőket és művészek kialakított harmóniáját. Merészebben hamisítom én is ezek után a gondolatot: a művet el lehet pusztítani, de eldugni igazán nem lehet soha.

• • •

Pedig *Koszol Jenő*t is elveszítettük. Még azok sem találták heteken, hónapokon át, akik valaha egy fedél alatt éltek vele (mármint a nagyméretű panorámaképekkel az azóta elbontott Technika Házában). Ott még szépen megfértek az 1905-ös és 1929-es Dorogról festett tájképek egy későbbi mester hasonló nézőpontú, de „realistább-ecsetkezeltőbb” ábrázolásaival. *Koszol* impresszionisztikus dorogi látomásai a bontás óta félredobásra ítéltettek. Ha *Haranghy*nál lehetnek is ideológiai okok, itt legfeljebb az ízlés, a rövidlátás, a figyelem hiánya okozhatta a bűnös könnyelműséget. Garázs és raktár sara-pora kenődött el a pasztelles sárgákon, szelíd zöldeken, s jutott a csordulattól a mives képkereteknek is. Forognak-e a festők sírjaikban, amikor szégyenkezünk értékeik oszlása felett? S akik porba-sárba hajtának majd egyszer minket is, érezni fogják-e riadt-tehetetlenségünket?

Koszkol úgy szerette ezt a tájat, hogy rendszeresen visszatért ide, újra- és újra megsimogatva érzékeny kezével, s itt hagyta ránk egy-egy olyan pillanatában, amilyen már sosem lesz, mégis megmarad nekünk, mintha mi is mindig benne éltünk volna. Őt sem kellene visszahajtanunk a mi megfesthetetlen, szennyes panorámánkba!

• • •

*Puxbaum Jenő*ből – ki még tegnap is velünk volt – szinte ennyi sem maradt. Halála előtt egy évvel még együtt örültünk az öreg kéz könnyű suhintásainak. A színek apostola volt, aki akkor mégis vonalas portrékat rögtönzött rólunk. A kályháján – egy legénylakás rendezhetetlen zűrzavarában – kazalban heverték az életmű diribdarabjai.

Négy év alatt a kazlat elhordták a szelek, az indulatok, a bizniszbe vetett remények. A még élő mester néhány makacs barátja, vásárló mecénása mentett-segített ki bennünket is. De a művek jó része így is aláíratlan, szignálatlan. Miért mindez? Egy önmagába zárt, menekített lélek ezzel sem adta ki magát a világnak? Önmagát letagadva csak a tájat, az emberi arcot, a test varázslatosságát nem tudta megtagadni?

Amit csinált, a középkori alázat névtelenségével hagyta hátra. De micsoda különbség! Vállalhatatlan anonimitás ez, az alázat megaláztatása!

A szeletekre szabdalt, széthányt életművet már nehéz összeilleszteni. Puxbaum Jenő öreg arcát is így szabdalták a betegség, a magány, a hátralököttség barázdái. Abszurd a kép: a finomkezü kazánfűtő ecsetként bánik a lapáttal. Vele lapátként bánt haláláig az idő. Színezgette a Samu-aknát, Csopakot, az azóta elomlott pincéket, Vilmike arcát, s mindezek a várakozás kontúrokba zárt vakfoltjai lettek. De szabad akarattal újra és újra nem írta alá a nevét, csak az erőszakos unszolók csikarták ki belőle a stigmát.

• • •

Kucs Bélát akár ismerhettem volna! Nem tudok elszámolni vele magamnak, pedig a szobrai előtt-között nőttem fel ebben a városban. De igazán csak azóta érdekel-izgat, mióta a monumentális,

hősies pózok helyére a kisplasztikák emberi, gondolati egyszerűsége, szimmetriája, hétköznapi mélysége lépett. Földuzzasztott formáiban eltörpült a lélek. Az apró posztamensek plasztikái bennem is újraformázták a művészt. Nem csak körüljárható immár, de fölébe hajolhatok, beleláthatok a modulataiba, alakjai magukhoz engednek. Megérint, mert nem tökéletes. Nem tökéletes epigon. S nem tökéletesen nagyszabású.

Egy városban is éltünk, ám csak az azonos kor-kolái tereltek bennünket el egymás útjából. Ő végül feladat nélkül maradt. Most már nekünk feladattá.

• • •

A szívemet *Rauscher György* ütötte meg: amikor Komáromban a pince mélyén fölzottak a valószerűtlenül hatalmas, Berlint és Párizst megperzselő *talmudista, kétnemzedéknyi* szemek. S amikor alig elkezdve, finoman eltörtek-elcsüggedtek-megüvegesedtek a testvér budapesti bérlakásában fölmutatott Elisabeth Bergner-, Marlene Dietrich-kezek. Ez a számában oly csekély, de fantasztikus nyilván-életmű, ez a látomásosan amőbázó csipő- és karindázás csak egy korán halálraítélt, kétségbeesett, lázas zseni hadonászásaiból születhetett.

• • •

A gyökereknek kapaszkodót kell keresni. Mi közük egymáshoz? Mi közöm hozzájuk? Mi közük hozzám? Van egyszerű magyarázat: vagy ők, vagy a műveik születtek ide körénk. Itt felejtjük el őket naponta, itt is találkozunk velük mégis minden nap. Hiszen ők nem találkoznak velünk! Az alkalom és a szégyen is kizárólag a miénk!

Németh László élt még ilyen közel-távol hozzánk, ő írta a *Megmentett gondolatok*. Rögeszmésen elkezdtek hinni, hogy lehetnek *megmentett pillanatok* is egy város életében. Ők ötven ezért ismét hazajöttek – itthon maradni.

(*Megmentett pillanatok – Dorogon éltek, Dorogon alkottak*. A dorogi önkormányzat és a Kernstok Károly Művészeti Alapítvány kiállítása. Dorogi Galéria, 1993. október 23 – november 21.)

(*Művészeti Műhely* 1993(1)38–39.)

Wehner Tibor

EGY 1951-BEN RENDEZETT DOROGI KIÁLLÍTÁS

A Komárom Megyei Tanács VB. Népművelési Alosztálya rendezésében 1951. június 17. és 26. között a dorogi József Attila Bányász Kultúrotthonban várta a látogatókat a *Dunántúli képzőművészeti tanfolyamok kiállítása*. A tárlaton azok az amatőr, képzőművészeti tanfolyamok – szakkörök, szabadiskolák – szervezeti keretei között dolgozó vidéki munkás- és bányász-tehetségek, tanulók vettek részt, akiknek felfedezése, művésszé válásának támogatása a korabeli kultúrpolitika egyik fontos célkitűzése volt. A magyar kultúrában – szoros összefüggésben a Szovjetunióban zajló kulturális-művészeti (illetve annak nevezett) folyamatokkal – ekkor, a fordulat éve után a művészet az ideológia, a kommunista propaganda eszközüvé vált: pártideológusok határozták meg a művek témáját és stílusát, nemegyszer méretét és technikáját is. A realista, a szocialista realista művek kizárólagosságát hirdették meg, amely együtt járt a reakciónak minősített modern irányzatok elvetésével. A korszak európai rangú mesterei hallgattak el, kényszerültek külső vagy belső emigrációba. A dogmatikus művészetirányítás ezekkel az erőszakos, antiművészeti törekvésekkel egyúttal határozta meg a művészeti élet résztvevőinek új összetételét is: a fő cél az ipari centrumokban, a bányavidékeken élő munkás- és paraszt-származású tehetségek, a nép egyszerű gyermekeinek művésszé nevelése volt. A Dorogon is bemutatkozó képzőművészeti tanfolyamok résztvevői közül később sokan a budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskolán, vagy más felsőoktatási intézményben folytathatták tanulmányaikat, s többségük a fővárosi stúdiumok lezárása után visszatért (visszatérni kényszerült) a pályakezdésük színterére.

A negyvenes-ötvenes évek fordulójának, majd az ún. ötvenes évek kitüntetett jelentőségű Komárom megyei művészeti szerveződése volt a tatabányai Bányász Képzőművészeti Szabadiskola, amelynek tanítványai más dunántúli műhelyek tehetségeivel – a Győrből, Mohácsról, Nyergesújfaluról, Pécsről,

Székesfehérvárról, Szombathelyről, Tatárról érkezett amatőr művészek mellett – a dorogiakkal együtt vonultatották fel alkotásaikat ezen az 1951-ben megrendezett tárlaton. A szombathelyi Benkő László 25 éves bőrgyári dolgozó és Káldy Lajos 29 éves üzemlakatos, a tatabányai Alusán Tódor 37 éves kőbányász és Farkas Gyula 40 éves bányász, a győri Kovács Ilona 21 éves segédmunkás és Farkas Pál 23 éves vasesztergályos, valamint számos társuk mellett a művész-névsorban olyan alkotók neveire is felfigyelhetünk, akik később jelentős munkásságot fejtettek ki, fontos életművet építettek. Így például a szombathelyi Paizs László (16 éves gimnáziumi tanuló), a tatabányai Horváth Ferenc (18 éves csillás) és Jurida Károly (15 éves tanuló) is ezekben a körökben kezdte meg felkészülését.

Dorog képzőművészeti tanfolyamának tehetségei közül ezen a tárlaton Dallos Ernő 43 éves üzemlakatos, Frituz Béla 17 éves gimnáziumi tanuló, Furlán Ferenc 17 éves gépüzemi dolgozó, Gergely Andrásné 25 éves munkásaszony, Gogola Emil 50 éves gazdasági dolgozó, Kandra Albert 53 éves bányagépész, Kiss László 23 éves honvéd, Kerényi Tivadar 37 éves bányüzemi dolgozó, Környei László 40 éves vasutas, Mellis Ilona 30 éves kórházi dolgozó és Sturcz Antal 15 éves gimnáziumi tanuló vett részt. A műtárgyjegyzék főként toll- és ceruzarajzokat, pasztelleket és akvarelleket vesz számba, de Kiss László alkotásai között felfedezhetünk olajkompozíciókat (*Szovjet-magyar barátság, Dorogi táj*) is. E dorogi névsor szereplői közül Furlán Ferenc grafikusművész az ekkor felbukkant tehetségek útját járta: elvégezve a budapesti főiskolát visszatért Dorogra, és évtizedeken át a település meghatározó jelentőségű művésze, művészetpedagógusa volt. A másik jelentős alkotói tevékenységet kifejtő művésszé a később Esztergomban dolgozó Környei (Környey) László érett.

A dorogi Képzőművészeti Szakkör az 1950-es tatabányai kiállítás megnyitóján, balról jobbra: Kovács Simon Mária, Dideri Anna, Uttó Éva, Szigeti Erzsébet, Kaiser Gertrúd, Döbrössy Márta, Kürti Julianna, Furlán Ferenc, Juhász Antal rajztanár (kalapban), Sturcz Antal, Kéri László, Dallos Ernő szakkörvezető. (Köszönet Szigeti Erzsébetnek a kép kölcsönzéséért és Kaiser Gertrúdnak az adatközlésért.)

A kiállítás katalógusának Juhász Antal által írt bevezetője pontosan dokumentálja a korszakot, a múlt század ötvenes éveinek idealisztikus alapokon nyugvó, diszkriminatív, a művészetre eszközjellegű jelenségként tekintő kulturális-művészetiirányítási elveket és gyakorlatot: „Pártunk kultúrpolitikája az egész ország területére kiszélesített képzőművészeti tanfolyamok létesítésével eddig mintegy háromezer dolgozó számára teremtette meg a művészi alkotómunka lehetőségét. A szemünk előtt kibontakozó és soha nem látott mértékben fejlődő képzőművészeti tanfolyamokra felmérhetetlen értékű feladatok várnak. Át kell törniök a letűnt korszak kultúréletére annyira jellemző beteges fővárosi centralizációt, amivel Budapestre tömörítettek mindent, ami tudományos, irodalmi és művészi, míg a vidék tájékozatlanul ödöngött,

évtizedekre elmaradva a jelentől. A művészetet ki kell vinniök a vidékre, s ott művészeti centrumokat létesítve, felszínre kell hozniök a népi tehetségek mérhetetlen kincseit. A sok évszázados kultúrával rendelkező népünk művészetét a kispolgári formalizmustól tartalomban és formában egyaránt megtisztítva át kell ömlesztzeniök a szocializmus korszakának új népi kultúrájába. A népi talajból felszabadult művészi erőt az új tartalomtól áthatva, az új eszmék által megtermékenyítve be kell állítaniök a munkásosztály szocializmusért folytatott küzdelmébe.” Juhász Antal érvelése roppant jellemző az ún. ötvenes évek idealisztikus elképzeléseire: „Szocialista jövőnk építéséhez sokezer jól képzett munkás, paraszt, értelmiségi szakemberre van szükség, akiktől nemcsak felelősségteljes munkát, de újításokat, munkamódszerek tovább-

Az 1948-as bányavidéki
vándorkiállítás
katalógusának
címlapja

fejlesztését is várja a Párt, az Állam és az egész dolgozó nép. A rajzilag képzett dolgozó könnyebben érti meg a komplikált munkagépek belső szerkezetét. Mélyrehatóbban fogják megismerni a természetben és társadalomban végbemenő folyamatokat. A dunántúli képzőművészeti tanfolyamok közös kiállítása éles fénybe állítja a szocializmusban újjászületett népi kultúra eleven erejét. Azt az erőt, amelynek jövő felé vezető útját a munkásosztály Pártunk által vezetett közös harca és győzelme nyitották meg.” E lényegi kérdések tisztázása után a katalógus bevezetőjének írója természetesen megvonja a művészeti konklúziókat is: „Felismerték, hogy a képzőművészet területén a munkásosztály eredményeihez méltót csak akkor tudnak alkotni, ha ismerik az életet. Az ábrázolt jelenségek és alakok lényegébe behatolva, a valóságot a maga forradalmi fejlődésében ragadják meg, hogy a szocialista realizmus elválaszthatatlan a nép élete és tevékenysége iránti szeretetteljes érdeklődéstől.” És mindezen folyamatok érvényesülése eredményeként a korszerű művészet és a korszerű elveket valló közönség végre egymásra találhat.

Jóllehet már korábban is voltak szilárd meggyőződéssé érő feltételezéseink e kezdeményezések sikeres és helytálló, előremutató voltának megkérdőjelezése kapcsán, ma már világosan láthatjuk, hogy azok a törekvések, amelyek szellemében az 1951-es dorogi kiállítást is megrendezték, eleve kudarcra voltak ítélve. A művészet csak akkor lehet művészet, ha szabad, ha nem utasításokat

követve hatol „az ábrázolt jelenségek és alakok lényegébe”, és ha nem nagyon foglalkozik a maga forradalmi fejlődésében túltengő valósággal. Miként az 1945 előtti évtizedekben is léteztek, az ún. ötvenes évek elmúltával is működtek és működnek Magyarországon, Budapesten és vidéken is különböző képzőművészeti szakkörök, körök, szabadiskolák: de szerencsére ideológiai kézi vezérlés, mozgalmi megszállottság téveszmék és propagandisztikus háttér-gépezet nélkül. Mindez Dorog nagy múltú képzőművészeti körének történetében is szerencsére csak egy futó, de rendkívül tanulságos epizód volt.

Árvai Ferenc: Szenzor, 1982
(Esztergom, 1997-ben áthelyezve Kalocsára)

Árvai Ferenc: Ikarosz
(Sárkányrepülő), 1980 (Budapest)

**DOROGI
KÉPZŐMŰVÉSZEK KIÁLLÍTÁSA**

1981. október 16. — november 12.

DG DOROGI
GALÉRIA

JÓZSEF ATTILA MŰVELŐDÉSI
KÖZPONT
DOROG, OTTHON TÉR 1.

A LEZÁRULT ÉLETMŰVEK ALKOTÓI

Árvai Ferenc szobrászművész

(Kalocsa, 1935. február 20. – Esztergom, 2004. október 17)

1956 és 1962 között a budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskolán végezte tanulmányait. Mestere Beck András, Kisfaludi Strobl Zsigmond és Pátzay Pál volt. Gyermekkorát 1946-tól Dorogon töltötte, 1949-től vándorút volt, 1952 és 1956 között technikumban tanult és közben a Dorogi Szénbányák VIII. aknaüzemében dolgozott és a dorogi képzőművészeti szakkörben tanult. 1956 óta Budapesten élt. 1973-tól a szentendrei kéziszerszámgyárban dolgozott. A Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja, majd a MAOE (1962-től) és a MKISZ (1963-tól) tagja volt.

Díjak, ösztöndíjak:

- 1948 Országos Ifjúsági Képzőművészeti Verseny, I. díj
- 1988 Kiállítási díj, New York (Amerikai Egyesült Államok)
- 1996 Pro Urbe Díj, Dorog
- 1998 Nívódíj

Egyéni kiállítások:

- 1964 Róma
- 1964 Dorog
- 1968 Budapest
- 1969 Budapest
- 1970 Dorog, József Attila Művelődési Központ (Kádár János Miklóssal)
- 1970 Budapest
- 1971 Oroszlány, Városi Tanács
- 1972 Budapest, Óbudai Pincegaléria
- 1996 Budapest
- 1998 Budapest, Óbudai Pincegaléria
- 2002 Kalocsa, Városi Galéria
- 2002 Dorog, Eötvös József Általános Iskola

Emlékkiállítások:

- 2010 Dorog, Dorogi Galéria (Furlán Ferenc műveivel)

Művek közgyűjteményekben:

- Budapest, Magyar Nemzeti Galéria
- Szentendre, Ferenczy Múzeum
- Várpalota, Thury György Múzeum

Közösségi megbízásra és magán megrendelésre készített művek:

- 1963 Budapest, IX. Kerületi Hámán Kató Úttörőház, *József Attila* – mészkő
 1965 Kecskemét, Kodály Zoltán tér, *Bíró Lajos* – mészkő
 1967 Tokod, *Bányász* – vörösrézlemez domborítás
 1968 Székesfehérvár, Lövölde utca-Erzsébet út, *Ülő nő (Korsós nő)* – vörösrézlemez domborítás
 1970 Szentendre, Rózsakerti lakótelep, *Echo (Harsonás)* – vörösrézlemez domborítás
 1973 Budapest III., Zichy-kastély, *Fuvolás*
 1980 Budapest XI., Stoczek utca 6., Budapesti Műszaki Egyetem, Járműgépészeti Intézet, *Ikarosz (Sárkányrepülő)* – krómaccél
 1981 Dorog, Jubileumi tér, *Prométheusz (Bányászemlékmű)* – krómaccél, beton
 1981 Dorog, Hősök tere, *A település 800., a szénbányászat 200. évfordulójának emléktáblája*
 1981 Annavölgy, *Bányászemlékmű* – mészkő
 1982 Esztergom, LABOR MIM, *Szenzor* – krómaccél (1997-ben áthelyezve Kalocsára, a Martinovics utca 2. alatti Dózsa György Szakközépiskolába)
 1983 Budapest XIV., Dózsa György út, Szakszervezetek Országos Tanácsa, *Marx, Engels, Lenin* – vörösrézlemez domborítás (lebontva, sorsa ismeretlen)
 1992 Keszthely, *Ikarosz* – krómaccél, réz
 1995 Sárisáp, *Bányász emlékmű*
 1996 Dorog, Kálvária, *Kálvária-stációk (Végh Évával)* – tűzzománc
 1997 Dorog, Templom tér, *Kitelepítettek emlékműve* – márvány, krómnikkel
 1997 Dorog, Schmidt-lakótelep, *Schmidt Sándor-emléktábla* – márvány dombormű
 2000 Miske, Fő utca 26., *Millenniumi emlékmű* – krómaccél
 2001 Budapest II., Széna tér, *56-os emlékmű* – krómaccél
 2003 Tokodaltáró, Művelődési Ház, *Bányászemlékmű*
 Dorog, József Attila Művelődési Ház, *Római katona* (sorsa ismeretlen)
 Epöl, *Bányászemlékmű*

Bibliográfia:

- 1970 *A Komárom megyei képzőművészet 25 éve.* Esztergom, Balassa Bálint Múzeum. (Katalógus. Bev. György Csaba.)
 1970 *Fiatalszobrászok kiállítása Dorogon.* *Dolgozók Lapja* 1970. február 19.
 1971 (is): *Gondolatok egy oroszországi kiállításról.* *Dolgozók Lapja* 1971. február 21.
 1972 Prukner Pál: „~”-nél. *Pest Megyei Hírlap* 1972. május 20.
 1972 Oelmacher Anna: *Van-e politikum a művészetben?* *Művészet* 1972(8)20.
 1977 *Dorogi és Dorogról indult művészek (Farkas Éva, Kucs Béla, ~, Prunkl János, Furlán Ferenc) kiállítása.* Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)
 1977 -jenkei-: *A dorogi galériában.* *Dolgozók Lapja* 1977. szeptember 21.
 1977 -ez-: *Dorogi származású művészek tárlata Esztergomban. Bányászélet ihlette alkotások.* *Dolgozók Lapja* 1977. december 9.
 1980 Györke Zoltán: ~. *Dolgozók Lapja* 1980. március 5.
 1981 *Dorogi képzőművészek kiállítása.* Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)
 1981 csnl: *Bányászemlékmű Dorogon.* *Dolgozók Lapja* 1981. március 13.
 1981 -csnl-: *Új köztéri szobor Esztergomban.* *Dolgozók Lapja* 1981. május 7.
 1981 Cs. Nagy Lajos: *Megyénkből indultak. A szobrászművész.* *Dolgozók Lapja* 1981. szeptember 16.
 1983 Vaderna József: *Jelet hagyini – krómaccéllal.* *Dolgozók Lapja* 1983. szeptember 24.

- 1986 Nász János: *Képző- és iparművészeti kiállítások Komárom megyében 1945–1985. Bibliográfia.* Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár.
- 1997 Wehner Tibor: Országos emlékműfelmérés – Komárom-Esztergom megyei metszet. *Új Forrás* 1997(5)44–56.
- 1998 *Dorogi művészek naptára.* Dorog.
- 1999 *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon, I. kötet. A–G.* Budapest, Enciklopédia Kiadó. 85.
- 2001 Stefka István: Méltó emlékhely a Széna tér hőseinek. Hatmilliárd forint kulturális célokra a második kerületben. *Magyar Nemzet* 2001. március 28.
- 2001 P. Szabó Ernő: Az ifjú mártír emlékműve. Szobrot avatnak a Széna téren. *Magyar Nemzet* 2001. október 22.
- 2003 Fenyvesi Károly: Bányászemlékművet avattak. Helytálltak a széncsatákban – Vesztek a rendszer-váltással. *24 Óra* 2003. szeptember 24.
- 2005 Gömör Béla: Kisplasztikai körkép. 41 művész 50 alkotása. Budapest, GMR Reklámügynökség.
- 2006 Nagy Ildikó (szerk.): *Kortárs művészet. Szoborpályázatok 1950–2000.* Budapest, Képző- és Iparművészeti Lektorátus. 048, 052, 088, 110, 115, 299.
- 2006 (gg): Visszakapta korsóját és fél karját a szobor. *Fejér Megyei Hírlap* 2006. szeptember 27.
- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A-ZS.* 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 10–11.
- 2008 Wehner Tibor–Kovács Lajos: *Zsembery gyűjtemény. Dorog, Esztergom, Komárom, Nyergesújfalu, Tata... Komárom–Esztergom megyei képzőművészek alkotásai Zsembery Dezső műgyűjteményében.* Dorog. 14, 98.
- 2008 Kaposi Endre: Képzőművészek Esztergomban a 20. században. *Art Limes* 2008(2)14.
- 2009 Wehner Tibor (szerk.): *Dorog művészete 1984–2009.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata. 32–33, 66, 70–72.
- 2009 Kovács Lajos: Huszonöt év Dorog művészeti életében (1984–2009). *Új Forrás* 2009(2)80–98.
- 2010 Wehner Tibor: *Modern magyar szobrászat 1945–2010.* Budapest, Corvina Kiadó. 38.
- 2010 Emlékkiállítás tekinthető meg Dorogon. *Komárom–Esztergom Megyei Hírlap* 2010. május 18.
- 2011 Mélyi József: Turul a láthatáron. Duna-parti szobrok 6. Szentendre szobrai a Dunánál. *artmagazin* 2011(6)26–31.

Bajor Ágost (Bayer Ágoston) festőművész
(Esztergom, 1892. szeptember 17. – Esztergom, 1958. október 11.)

1910 és 1916 között a budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskolán végezte tanulmányait. Mestere Olgvai Viktor és Zemplényi Tivadar volt. 1919-ben festőiskolát nyitott Esztergomban, de 1923-tól Budapesten is volt műterme, majd 1947-től már csak Esztergomban dolgozott. Az 1940-es évektől tevékeny szerepet játszott a dorogi képzőművészeti szakkör megszervezésében és vezetésében. Számos dorogi személyiség portréját (Schmidt Sándor, dr. Mosonyi Albert), valamint a település jellegzetes épületeit is megfestette (bányakórház, Reimann-altáró). 1948-ban Esztergom város megbízásából megfestette Kossuth Lajos és Berény Zsigmond arcképét, de legjobb portréi között a Babits Mihályról, Csernoch Jánosról, Kernstok Károlyról és a feleségéről készült arcképeket tarthatjuk számon. A Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaság tagja, az Ex libris és Grafikai Baráti Kör vezetője volt.

Díjak, ösztöndíjak:

1930 Ezüstérem, Barcelona (Spanyolország)

Egyéni kiállítások:

1906 Esztergom, Széchenyi Kaszinó

1927 Budapest, Műcsarnok

1943 Budapest, Nemzeti Szalon

1954 Esztergom, Művelődési Ház

1955 Esztergom, Magyar-Szovjet Társaság

1957 Esztergom, Balassa Bálint Múzeum (Czuczay Józseffel)

Emlékkiállítások:

1964 Esztergom, Művelődési Ház

1973 Esztergom, Zodiákus Klub

1981 Esztergom, Balassa Bálint Múzeum

1992 Esztergom, Balassa Bálint Múzeum

2003 Esztergom, Balassa Bálint Múzeum

2004 Esztergom, Balassa Bálint Múzeum

2010 Esztergom, El Greco Galéria

2012 Esztergom, Komárom-Esztergom Megyei Levéltár

Művek közgyűjteményekben:

Budapest, Magyar Nemzeti Galéria

Esztergom, Balassa Bálint Múzeum

London (Nagy-Britannia), Victória Albert Museum

Miskolc, Herman Ottó Múzeum

Bibliográfia:

1910 Einczinger Ferenc: ~. *Esztergom és Vidéke* 1910. október 16.

1919 Képzőművészeti iskola Esztergomban. *Esztergom és Vidéke* 1919. 68.

- 1926 Lyka Károly: Esztergom művészete és a hercegrímási képtár. *Magyar Művészet* 1926(4)
- 1954 Zolnay László: Az „Ismeretlen Esztergom”. – esztergomi képkiallítása. *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1954(70)4.
- 1954 Mucsi András: Kiallítások Esztergomban. *Szabad Művészet* 1954(7)330–331.
- 1955 Zolnay László: Grafikai kiállítás Esztergomban – festőművész gyűjteményéből. *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1955(72)4.
- 1957 Esztergom kulturális életéből. *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1957. augusztus 17.
- 1958 Dévényi Iván: Egy hevenyészett kiállításról. *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1958. augusztus 23.
- 1958 Dévényi Iván: Meghalt – festőművész. *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1958(83)6.
- 1958 Meghalt –. *Dunamente* 1958(42)1.
- 1960 Zolnay László: – festőművész emlékezete. *Esztergom Évlapjai* 1960. 185–188.
- 1966 Zolnay László: – festőművész emlékezete. *Esztergom Évlapjai* 1966. 185.
- 1970 A *Komárom megyei képzőművészet 25 éve*. Esztergom, Balassa Bálint Múzeum. (Katalógus, bev. Győry Csaba.)
- 1973 Mucsi András: *Bevezető. Bajor Ágost festőművész emlékkiállítása*. Esztergom, Zodiákus Klub. (Katalógus)
- 1973 -csolnoki-: „Halkszavú” tisztelgés... – emlékkiállítás a Zodiákus Klubban. *Dolgozók Lapja* 1973. október 23.
- 1975 Szijj Rezső: Kiegészítő adatok Esztergom festője, – életművéhez. *Dunakanyar Tájékoztató* 1975(2)65–66.
- 1981 Bárdos István: Az esztergomi Balassa Bálint Társaság működése 1926–1946. *Esztergom Évlapjai* 1981. 104–136.
- 1981 Zolnay László: – emlékkiállításá elé. *Esztergom Évlapjai* 1981. 101–103.
- 1981 csolnoki: Egy nap se telhet el rajzolás nélkül. – kiállításán. *Dolgozók Lapja* 1981. október 13.
- 1986 Nász János: *Képző- és iparművészeti kiállítások Komárom megyében 1945–1985. Bibliográfia*. Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár.
- 1986 Bárdos István: *Az esztergomi képzőművész kör története*. Esztergom, Petőfi Sándor Általános Művelődési Központ.
- 1988 Seregélyi György: *Magyar festők és grafikusok adattára. Életrajzi lexikon az 1800–1988 között alkotó festő- és grafikusművészekről*. Szeged. 29.
- 1990 Bárdos István: Képzőművészet, mecénatúra Esztergomban 1919–1945 között. *Limes* 1990(1)23–36.
- 1992 Ortutay András: Iratok – festőművész, volt tartalékos tüzér hadnagy vitézzé avatásához. *Limes* 1992(3)105–111.
- 1993 Bajkay Éva: Esztergomi homályban. *Új Művészet* 1993(1)49–50.
- 1995 *Képek és szobrok Komárom-Esztergom megye képzőművészetéből*. (Bev. Wehner Tibor.) Tatabánya, 1995. Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat, Kernstok Károly Művészeti Alapítvány.
- 1999 *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon, I. kötet. A–G*. Budapest, Enciklopédia Kiadó. 102.
- 2002 Prokopp Mária: *Válogatás az Ismeretlen Esztergom című –sorozatból*. Esztergom, Esztergomi Városszépítő Alapítvány.
- 2003 Szabó Bernadett: – ébresztése. *Esztergom és Vidéke* 2003. november 6.
- 2006 p. m.: Az „Ismeretlen Esztergom” ábrázolója. Emléktáblát kapott –. *Új Ember* 2006. november 5.
- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS*. 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 13–14.

2008 Wehner Tibor–Kovács Lajos (szerk.): *Zsembery gyűjtemény. Dorog, Esztergom, Komárom, Nyergesújfalu, Tata... Komárom-Esztergom megyei képzőművészek alkotásai Zsembery Dezső gyűjteményében.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata. 16, 100.

2008 Kaposi Endre: *Képzőművészek Esztergomban a 20. században.* *Art Limes* 2008(2)14–15.

2013 Wehner Tibor: *Tapló. Kíméletlen Művészeti Napló 1996–2006.* Budapest, Enciklopédia Kiadó. 459.

Bodri Ferenc irodalomtörténész, művészeti író
(Újpest, 1931. október 31. – Esztergom, 2010. május 7)

Családjával 1932-ben került Dorogra. Itt végezte elemi iskoláit, majd az esztergomi Szent Imre főreálgymnáziumban tanult. Felsőfokú tanulmányait 1950 és 1954 között a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte, magyar-könyvtáros szakon diplomázott, és itt szerzett doktori fokozatot 1978-ban. 1954–1955-ben a győri Megyei Könyvtárban, 1956–1957-ben a debreceni Egyetemi Könyvtárban dolgozott, majd 1957 és 1962 között a győri Révai Gimnáziumban tanított. 1962 és 1967 között az esztergomi Szent István Gimnázium, 1969 és 1991 között a dorogi gimnázium tanára volt. 1967 és 1969 között fizikai munkásként kényszerült dolgozni. A magyar és a francia irodalom és képzőművészet tárgykörében 1960-tól jelentek meg cikkei és tanulmányai, könyvei. A Magyar Írószövetség és a MKISZ tagja volt.

Díjak, ösztöndíjak:

1982 Komárom Megyei Tanács alkotói ösztöndíja

1991 Új Forrás-nívódíj

2003 Tekintet-díj

2004 Komárom-Esztergom Megyéért Emlékplakett

2007 Babits Mihály-díj Esztergom Kultúrájáért

Bibliográfia:

1982 Bálint Endre: Arcok és emlékek Esztergomból. *Új Forrás* 1982(3)33–35.

1986 Nász János: *Képző- és iparművészeti kiállítások Komárom megyében 1945–1985. Bibliográfia.* Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár.

1990 *Új Magyar Irodalmi Lexikon.* Budapest.

1998 Salamon Nándor: *Kisalföldi művészek lexikona.* Győr, Kisalföld Művészetéért Alapítvány. 42.

1999 *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon, I. kötet. A–G.* Budapest, Enciklopédia Kiadó. 271.

2005 Horváth József: *Fejezetek Esztergom város és Komárom-Esztergom megye történetéből. (– és Ortutay András köteteiről.) Új Forrás* 2005(2)89–96.

2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS. 2. jav. kiad.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 36.

2009 Wehner Tibor (szerk.): *Dorog művészete 1984–2009.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata.

2012 Salamon Nándor: *Kisalföldi művészeti lexikon. Festők, szobrászok, építészek, műgyűjtők, művészeti írók, művészeti csoportok, egyesületek, galériák. XVI–XXI. század.* Vasszilvágy, Magyar Nyugat Könyvkiadó. 43–44.

2013 Wehner Tibor: *Tapló. Kíméletlen Művészeti Napló 1996–2006.* Budapest, Enciklopédia Kiadó. 28, 124, 138, 226, 266, 281, 282, 288, 337, 344, 365, 459, 485, 514, 516, 532, 554, 600, 619.

Válogatott publikációk:

- 1965 Végvári I. János kiállítása. *Jelenkor* 1965(8)726–728.
- 1966 Martsa István mártírszobráról. *Jelenkor* 1966(1)49–52.
- 1966 Végvári I. János festőművész új kiállítása. Képzőművészeti jegyzetek. *Dolgozók Lapja* 1966. január 16.
- 1966 Végvári I. János művészetéről. *Művészet* 1966(10)36–37.
- 1968 Végvári I. János két kiállításáról. *Rajztanítás* 1968(1)26.
- 1968 Szentessy László grafikusművész kiállítása. *Jelenkor* 1968(7–8)702–703.
- 1968 Barcsai Tibor. *Jelenkor* 1968(12)1113–1114.
- 1970 Bevezető. *Végvári I. János festőművész kiállítása*. Balassagyarmat, Palóc Múzeum. (Katalógus)
- 1970 Bemutatjuk Czuczay József kovácsművészt. *Forrás* 1970(2)85–88.
- 1970 Stephanus Rex. *Új Forrás* 1970(2)88.
- 1970 Martsa István. *Látóhatár* 1970(3–4)364–368.
- 1970 Mermeze Nóra esztergomi kiállítása. *Művészet* 1970(4)47–48.
- 1971 Babits-ház és emlékmű Esztergomban. *Új Forrás* 1971(2)79–81.
- 1971 Dévényi Iván: Kernstok. *Jelenkor* 1971(2)162.
- 1972 Bevezető. *Végvári I. János festőművész kiállítása*. Pesaro. (Katalógus)
- 1972 Bevezető. *Végvári I. János festőművész kiállítása*. Macerata. (Katalógus)
- 1972 Pillanatkép Brém Ferencről. *Új Forrás* 1972(1)121–123.
- 1972 Végvári I. János olaszországi tárlatai. *Dolgozók Lapja* 1972. október 22.
- 1973 Magyarász Imre emlékkiállítása. *Rajztanítás* 1973(4)
- 1973 Képzőművészeti krónika. Végvári I. János olaszországi tárlatai. *Jelenkor* 1973(4)342.
- 1973 Esztergomi híradás. *Jelenkor* 1973(7–8)685–687.
- 1975 Jegyzetek Végvári I. János képeihez. *Művészet* 1975(7)28–29.
- 1975 Vörös Béla életműve Esztergomban. *Jelenkor* 1975(12)1227–1228.
- 1977 Pierre Székely kiállítása az esztergomi Vármúzeumban. *Művészet* 77 *Évkönyv*. 212–213.
- 1977 André Kertész Esztergomban. *Fotóművészet* 1977(2)40–43.
- 1978 A kisalföldi képzőművészek kiállítása Esztergomban. *Új Forrás* 1978(2)100–103.
- 1978 Babits-könyvek nyomdászatanulók vizsgamunkájaként. *Új Forrás* 1978(2)113–115.
- 1978 Babits Mihály: Arcképek és tanulmányok. (könyvszemle) *Alföld* 1978(3)79–80.
- 1979 Bevezető. *Komárom megyei naiv művészek kiállítása*. Tatabánya, Kernstok Terem. (Katalógus)
- 1979 Bevezető. *Nyergesi István festőművész kiállítása*. Győr, Győri Műcsarnok. (Katalógus)
- 1979 Hommage à Bartók. Magyar kinetikusok. *Élet és Irodalom* 1979. január 6.
- 1979 Kiállítás – 60 évvel ezelőtt. *Új Forrás* 1979(2)64–70.
- 1979 Tiszteletadás Bartóknak. A Dorogi Galéria tárlata. *Dolgozók Lapja* 1979. március 9.
- 1979 Mucci András: Kolozsvári Tamás Kálvária-oltára az esztergomi Keresztény Múzeumban. *Új Forrás* 1979(3)77–78.
- 1979 Móricz Zsigmond a képzőművész kortársak között. *Új Forrás* 1979(4)27–32.
- 1979 Az esztergomi modern gyűjtemény helyzete és tervei. *Művészet* 1979(5)27–29.
- 1979 A dömösi galériában. Katona István fazekas és Nyergesi István festő kiállítása. *Dolgozók Lapja* 1979. május 24.
- 1979 Az esztergomi Balassa Bálint Múzeum modern képzőművészeti anyagának bemutatója a Művészek Galériájában. *Dolgozók Lapja* 1979. június 10.
- 1979 Végvári I. János. *Művészet* 1979(7)28–29.
- 1979 Esztergomi fotós – Győrben. Vigovszky István tárlatáról. *Dolgozók Lapja* 1979. december 23.
- 1980 Bevezető. *Nyergesi István festőművész kiállítása*. Esztergom, Esztergomi Galéria. (Katalógus)

- 1980 Krajcsirovits Henrik képvilága. *Új Forrás* 1980(3)53–56.
- 1980 Nyergesi István 80 esztendeje. *Új Forrás* 1980(5)35–38.
- 1980 József Attila és a képzőművészet 1920-1925. I. *Új Forrás* 1980(6)68–73.
- 1981 Bevezető. Sz. Györfy Klára festőművész kiállítása. Tatabánya, Kernstok Terem. (Katalógus)
- 1981 Bevezető. Kántor János festő-grafikusművész kiállítása. Esztergom, Esztergomi Galéria. (Katalógus)
- 1981 Bevezető. Somogyi István naiv rajzoló kiállítása. Tatabánya, Kernstok Terem. (Katalógus)
- 1981 Bevezető. Vigovszky István fotóművész kiállítása. Esztergom, Esztergomi Galéria. (Katalógus)
- 1981 József Attila és a képzőművészet 1920-1925. II. *Új Forrás* 1981(1)50–57.
- 1982 Adalék a „Jókai Mór és Esztergom” témához, amely egyszer bizonnyal feldolgozásra kerül. *Új Forrás* 1982(3)45–46.
- 1982 Az esztergomi lányok és a fán termő madarak. *Dunatáj* 1982(4)72–73.
- 1982 Még egy nézőpontból – a Tavaszi Tárlatról. *Dolgozók Lapja* 1982. május 22.
- 1982 A garamszentbenedeki Úrkaporsó. Prokopp Mária tanulmánya és albuma. *Új Forrás* 1982(6)70–71.
- 1982 Az esztergomi lányok és a fán termő madarak írójáról. *Dolgozók Lapja* 1982. július 31.
- 1983 –Téglás János: Babits és Esztergom. Vallomások, dokumentumok, emlékek. Budapest, 54. sz. Ságvári Endre Nyomdaipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet.
- 1983 Események, kapcsolatok Babits esztergomi életéből (1926–1941). *Esztergom Évlapjai* 1983. 79-97.
- 1983 Gadányi és Kassák. *Művészet* 1983(3)17–21.
- 1983 Babits Mihály az esztergomi Balassa Társaságban. *Dunatáj* 1983(3)72–77.
- 1983 Az évforduló jegyében. Babits beszéde Esztergomban. *Dolgozók Lapja* 1983. május 4.
- 1983 Budai Katalin: Két új könyv Babits emlékére. *Élet és Irodalom* 1983. november 25.
- 1983 Egy gondolkozásmód születése. Belia György: Babits Mihály tanulóévei. *Alföld* 1983(11)73–74.
- 1984 A fiatal Móricz és Esztergom. Tatabánya, Komárom Megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztály, Hazafias Népfront Megyei Honismereti Bizottsága.
- 1984 Majk mai arca. *Dolgozók Lapja* 1984. május 19.
- 1984 Babits-kiadványok a centenárium körül. *Új Forrás* 1984(5)83–85.
- 1985 Bevezető. Nyergesi István festőművész kiállítása. Tatabánya, Népház Galéria. (Katalógus).
- 1985 A naiv művészet Magyarországon. Bánszky Pál monográfiája és albuma. (könyvszemle). *Forrás* 1985(4)80–82.
- 1985 Dévényi Iván 1929–1977. *Vigilia* 1985(6)527.
- 1987 Mészáros Dezső kő-világa. *Tiszatáj* 1987(1–2)154–157.
- 1988 Barta Éva. Budapest, Képzőművészeti Kiadó.
- 1988 Ady Andre városunkban. Esztergom és Ady. I. *Új Forrás* 1988(3)74–81.
- 1988 Ady Andre városunkban. Esztergom és Ady. II. *Új Forrás* 1988(4)82–88.
- 1989 Tölgyfa és fenyő. (Nyergesi István 1900–1989). *Dolgozók Lapja* 1989. február 18.
- 1989 Kiskönyvek Babitsról. *Élet és Irodalom* 1989. augusztus 4.
- 1989 Holtak kertje. Az esztergomi belvárosi temető zsidó parcellája. *Új Tükör* 1989. október 29.
- 1990 Einczinger Ferenc 1879-1950. *Limes* 1990(1)37–43.
- 1990 Az európai művészet története. Végvári Lajos albuma. *Új Forrás* 1990(3)54–55.
- 1990 Képekbe formált emlékezet. *Új Forrás* 1990(4)110–112.
- 1990 „A múlt születése”. *Új Forrás* 1990(5)40–43.
- 1992 Díszebéd Esztergomban, 1935. *Kortárs* 1992(8)51–55.
- 1992 Limes – 1988-1991. *Új Forrás* 1992(10)43–49.

- 1993 *20. századi magyar művészet Dévényi Iván gyűjteményéből.* Budapest, Kassák Emlékmúzeum és Archívum. (Katalógus, bev. -, Csaplár Ferenc, Muksi András, Mravik László.)
- 1993 Cser László--: *Babits-emlék. Adalékok a kedves emlékezéshez.* Esztergom, Esztergomi Reklámiroda.
- 1993 Fotográfák Kassák Lajosról 1915–1967. *Alföld* 1993(1)93–96.
- 1993 Törödék a törödékről. (Dévényi Iván írásairól). *Limes* 1993(3–4)71–79.
- 1993 Babits Mihály és Illyés Gyula levelezése. *Dunatáj* 1993(4)77–78.
- 1993 Duna-melléki reneszánsz. (Vaszary János egybegyűjtött írásai.) *Élet és Irodalom* 1993. november 26.
- 1994 Limes – 1992. *Új Forrás* 1994(1)64–70.
- 1994 Gyorsfénykép egy kedves esztergomi „utazóról”. (Pauer Károly 1881–1929). *Limes* 1994(1)121–133.
- 1994 Babits Mihály nyomdásztanulói. *Élet és Irodalom* 1994. július 15.
- 1995 Jegyzetek a II. Országos Pasztell Biennáléről. Esztergom – 1995. *Művészeti Műhely '94-95.* 42–46.
- 1995 Esztergomi mérleg. Könyvek a város emlékeiről. *Új Forrás* 1995(1)49–60.
- 1995 Tallózás „megyei könyvek” között. *Limes* 1995(1–2)169–173.
- 1995 Nyergesi János centenáriuma (1895–1989). *Limes* 1995(3)141–144.
- 1995 Kernstok Károly alapfokon. *Új Forrás* 1995(4)65–71.
- 1995 Babits Mihály nyomdászai. *Élet és Irodalom* 1995. szeptember 15.
- 1996 Petőfi Sándor „esztergomi kapcsolatai”. *Limes* 1996(4)73–82.
- 1997 *Kernstok Károly írásából. A kutató művésztől a vallomásig.* Tatabánya, Kernstok-füzetek 2.
- 1997 Babits Mihály nyomdásztanulói. *Új Dunatáj* 1997(1)65–67.
- 1997 Időszerűtlen pályakép. (Sebők Zsigmond, a meseíró.) *Limes* 1997(4)15–24.
- 1998 Fertőn innen – Lajtán túl. (Jegyzetek és ismertető.) *Limes* 1998(1)91–111
- 1998 „...némi régi omladványok...”. (Pilismarót története I.) *Limes* 1998(2–3)220–222.
- 1998 Dunántúli Helikon: Folyóirat Győrben 60 év előtt. *Műhely* 1998(3)85–86.
- 1998 Czuczay József. *Esztergom és Vidéke* 1998. november 12.
- 1999 *Dévényi Iván 1929–1977 Emlékkönyv.* (Bev. Szalay Károly.) Esztergom, Babits Mihály Városi Könyvtár.
- 1999 *Vörös Béla 1899–1983 Emlékkönyv.* Esztergom, Balassa Bálint Múzeum
- 1999 *Historia est magistra vitae.* *Limes* 1999(2)195–197.
- 1999 „A föld istenei”. *Új Forrás* 1999(7)95–97.
- 2000 *Kernstok Károly és vendégei, látogatói Nyergesújfalun.* Tatabánya, Kernstok-füzetek 3.
- 2000 Etűdök Babitsról. *Esztergom Évtapjai* 2000. 195–218.
- 2000 A győri Patkó-gyűjtemény. *Limes* 2000(1)149–152.
- 2000 Vörös Béla száz esztendejére. *Új Forrás* 2000(1)70–78.
- 2000 Két könyv Esztergomból. *Limes* 2000(4)148–151.
- 2000 Bajótról mindenkinek. *Limes* 2000(4)152–153.
- 2000 Győri Életrajzi Lexikon – 1999: Tűnődések és káprázatok. *Műhely* 2000(4)82–84.
- 2001 *Megkésett ajánlólevél.* *Faragó József 1866–1906.* Dorog, Dorog Város Barátainak Egyesülete.
- 2001 „...Nekem a hely szentsége adta kezembe a tollat...” Széless György esztergomi éveiről. *Limes* 2001(1–2)231–246.
- 2001 Királynék és városaik. *Limes* 2001(1–2)300–303.
- 2001 Derű és lobogás. (Koszkol Jenő és Rauscher György közös tárlata). *Új Forrás* 2001(2)76–78.
- 2001 Alapi Gyula: Komárom vármegye kultúrtörténetéből. *Magyar Tudomány* 2001(9)1144–1145.
- 2002 Egy valóra váltott küldetés. (Kocsisné Gerencsér Anna munkáiról.) *Limes* 2002(2)155–159.
- 2003 *Lukács érek és kora.* Budapest, Kossuth Kiadó.
- 2003 Jegyzetek a II. Országos Pasztell Biennáléről. *Art Limes (A pasztell)* 2003(2)76–81.

- 2003 „Így éltek eleink – hajdanvolt hétköznapok”. (Ortutay András tanulmányai.) *Limes* 2003(4)127–128.
- 2005 Zsembery Dezső (szerk.): *Einczinger Ferenc festőművész 1879–1950*. (Bev. Zsembery Dezső, Einczinger Ferenc, Bartalné Einczinger Livia, -, Tóth Franciska, Kontsek Ildikó.) Esztergom, Keresztény Múzeum.
- 2009 *Közös nyár Nyergesen*. In: Wehner Tibor (szerk.): *Szabadiskola Nyergesen. A Kernstok Károly vezette 1919-es nyergesújfalui képzőművészeti szabadiskola*. Nyergesújfalú. 28–33.
- 2009 Babits körül. (Művészsors a Duna-tájon.) *Új Forrás* 2009(3)74–77.

Csernus Sándor (Csanádi Sándor) festőművész

(Baja, 1910. március 1. – Dorog, 1982. január 27.)

Nagybányán tanult. Templomfestőként tevékenykedett, Erdélyben 46 templom festése fűződik nevéhez. 1959-től Dorogon élt, a művelődési ház művészeti vezetőjeként dolgozott.

Bibliográfia:

- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS*. 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 52.

Dallos Ernő képzőművész

(Tatabánya, 1909. április 13. – Dorog, 1982. március 21.)

Kőbányán dolgozott keramikusként, majd a dorogi Szénlepárló Üzem dolgozója volt. A dorogi Képzőművészeti Szakkör egyik megalapítója és tagja volt. A dorogi Művelődési Ház freskófelújítási munkálataiban is részt vett, a Bányairoda előtti emlékműre domborművet készített (amely elveszett). Kerámiákat, akvarelleket, grafikákat készített, csendéletei és tájképei voltak a legismertebbek.

Bibliográfia:

- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS*. 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 56.

Furlán Ferenc grafikus- és festőművész
(Dorog, 1935. március 29. – Dorog, 1998. március 27.)

1948-ban a dorogi Képzőművészeti Szakkör alapító tagjaként Tar István szobrászművész keze alatt kezdte meg tanulmányait. 1958 és 1963 között a budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskolán végezte tanulmányait. Mestere Hincz Gyula és Ék Sándor volt. Dorogon élt és dolgozott. 1965-től 1989-ig a dorogi József Attila Művelődési Központ előadójaként képzőművészeti szakkört vezetett és a Dorogi Galéria kiállításait rendezte. Népművelőként komplex vizuális neveléssel is foglalkozott, átfogó rendszert próbálván kialakítani előadások, tárlatok megszervezésével és szakköri tevékenységgel. A Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja, majd MAOE (1963-tól) tagja volt. Hagyatékát Dorog Város Önkormányzata őrzi.

Díjak, ösztöndíjak:

- 1964 Fiatal Képzőművészek Stúdiója díja
- 1974 Komárom Megyei Tanács alkotói ösztöndíja
- 1976 Szocialista Kultúráért
- 1983 VII. Esztergomi Tárlat, a Komárom Megyei Múzeumok Igazgatósága díja, Esztergom
- 1988 Komárom Megyei Tanács alkotói ösztöndíja
- 1992 Magyar Szakszervezetek Nívódíja
- 1994 Dorogiak Dorogért Alapítvány oklevele
- 1995 Pro Urbe Díj, Dorog

Egyéni kiállítások:

- 1975 Dorog, József Attila Művelődési Központ
- 1975 Esztergom, Művelődési Központ
- 1975 Budapest, Csili Művelődési Ház
- 1975 Pécs, Uránvárosi Pincegaléria
- 1976 Tata, Komárom Megyei Művelődési Központ
- 1977 Esztergom-Kenyérmező, Középfokú Technikum
- 1978 Nyergesújfalu, Nagyközségi Könyvtár
- 1981 Berettyóújfalu
- 1981 Derecske
- 1986 Fűzfőgyártelep, Beloianisz Művelődési Ház
- 1988 Dorog, Dorogi Galéria
- 1989 Dorog, Dorogi Galéria
- 1990 Tatabánya, Népház
- 1992 Budapest, IP (V., Nádor utca 18.)
- 1996 Dorog, Dorogi Galéria

Emlékkiállítások:

- 2010 Dorog, Dorogi Galéria (Árvai Ferenc műveivel)

Művek közgyűjteményekben:

Dorog, Arany János Városi Könyvtár

Tata, Kuny Domokos Múzeum

Közösségi megbízásra és magán megrendelésre készített művek:

1981 Dorog, József Attila Művelődési Központ, *Bányászélet* – ólmozott üveglak, 470x400 cm

1985 Balatonfűzfő, Nitrokémiai Ipartelepek Igazgatósága, *ablak* – ólmozott üveg

1991 Dorog, Zrínyi Iskola emlékkertje, *Kucs Béla-emlékplasztika* – bronz, kő, 180 cm

1991 Dorog, Emlékpark, *Rockefeller testvérek emlékköve* – mészkő, 220x140x60 cm

Bibliográfia:

1951 K. J.: A Dorogi Bányász Szabadiskola kiállítása. *Szabad Művészet* 1951(2)83–84.

1970 A Komárom megyei képzőművészet 25 éve. Esztergom, Balassa Bálint Múzeum. (Katalógus. Bev. Györy Csaba.)

1975 (jenkei): – grafikái. *Dolgozók Lapja* 1975. február 2.

1975 M. Várhelyi Vanda: –. *Új Forrás* 1975(2)119–120.

1975 –. *Népszava* 1975. június 27.

1975 – grafikusművész kiállítása. *Dunántúli Napló* 1975. szeptember 3.

1976 – *grafikusművész kiállítása*. Tata, Komárom Megyei Művelődési Központ. (Katalógus)

1976 Sárándi József: Szentessy László és – grafikái. *Új Forrás* 1976(1)155–156.

1976 Jenkei János: A XX. század kellékei. – grafikáiról. *Dolgozók Lapja* 1976. január 23.

1977 *Dorogi és Dorogról indult művészek (Farkas Éva, Kucs Béla, Ánvai Ferenc, Prunkl János, –) kiállítása*. Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)

1977 -jenkei-: A dorogi galériában. *Dolgozók Lapja* 1977. szeptember 21.

1977 -ez-: Dorogi származású művészek tárlata Esztergomban. Bányászélet ihlette alkotások. *Dolgozók Lapja* 1977. december 9.

1978 Fecske András: *Bevezető*. – *grafikusművész kiállítása*. Nyergesújfalu, Nagyközségi Könyvtár. (Katalógus)

1978 -györke-: Művészportré. –. *Dolgozók Lapja* 1978. július 22.

1979 Wehner Tibor: Komárom megye képzőművészei. *Művészet* 1979(5)40–41.

1980 -ez-: Évfolyamtársak. 23 képzőművész kiállítása Dorogon. *Dolgozók Lapja* 1980. október 16.

1981 *Dorogi képzőművészek kiállítása*. Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)

1981 Ladányi András: Üveglapokon a bányász ősi munkája. *Bányamunkás* 1981(11)5.

1985 *Művész életrajzok. Kortárs magyar képzőművészek*. Budapest, Képcsarnok. 101.

1986 Nász János: *Képző- és iparművészeti kiállítások Komárom megyében 1945–1985. Bibliográfia*. Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár.

1986 Fecske András: *Bevezető*. – *grafikusművész kiállítása*. Fűzfőgyártelep, Beloiannisz Művelődési Ház. (Katalógus)

1988 Seregélyi György: *Magyar festők és grafikusok adattára. Életrajzi lexikon az 1800–1988 között alkotó festő- és grafikusművészekről*. Szeged. 184.

1989 Sárándi József: *Bevezető*. – *festőművész kiállítása*. Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)

1989 Sárándi József: Figyelmeztető mozdulat. – művészetéről. *Művészeti Műhely* 1989(2)6–7.

1989 Cs. Nagy Lajos: – *grafikusművész kiállítása*. *Dolgozók Lapja* 1989. május 23.

1990 Virág Jenő: Mindig ugrásra készen. Beszélgetéstörődék – *grafikusművésszel életéről és művészi világáról*. *Művészeti Műhely* 1990(1)26–31.

- 1990 Kovács Lajos: A művészet mai mecénása. Ahol természetes, hogy a festő alkot, részese életünknek. *Dolgozók Lapja* 1990. február 7.
- 1990 Szabó Péter: Kiállítás a Népházban. A hiány festője. *Dolgozók Lapja* 1990. február 24.
- 1991 Wehner Tibor: A hetvenes-nyolcvanas évek. *Vonások Komárom-Esztergom megyei művészek arc-képeihez*. Tatabánya, Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat. 22–23, 90.
- 1992 Sárándi József: „Bár ne igazolódna minden, amit én félelemként már átéltem”. *Művészeti Műhely* 1992. 31–33.
- 1995 Kovács Lajos: *Bevezető. – grafikusművész*. Dorog.
- 1996 Kádár János Miklós: – kiállítása elé. *Új Forrás* 1996(2)69–70.
- 1997 Fűrészné Molnár Anikó (főszerk.): *Magyarország megyei kézikönyvei 11. Komárom-Esztergom megye kézikönyve*. Budapest, ALFADAT-CEBA. 690.
- 1998 *Dorogi művészek naptára*. Dorog.
- 1999 *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon, 1. kötet*. Budapest, Enciklopédia Kiadó. 652.
- 2005 Kovács Lajos: –. *Esztergom és Vidéke* 2005. március 24.
- 2006 Don Péter-Lovas Dániel-Pogány Gábor: *Új magyar művésznévtár A–K*. Budapest, decoArt könyvek. 288.
- 2006 Keszthelyi Ferencné-Wehner Tibor: *A magyar üvegművészet. Alkotók, adatok 1945–2005*. Budapest, Képző- és Iparművészeti Lektorátus. 353.
- 2008 Solymár Judit-Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS. 2. jav. kiad.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 93.
- 2008 Wehner Tibor-Kovács Lajos: *Zsembery gyűjtemény. Dorog, Esztergom, Komárom, Nyergesújfalú, Tata... Komárom-Esztergom megyei képzőművészek alkotásai Zsembery Dezső műgyűjteményében*. Dorog, Dorog Város Önkormányzata. 28, 112.
- 2008 Kaposi Endre: Képzőművészek Esztergomban a 20. században. *Art Limes* 2008(2)24.
- 2009 Wehner Tibor (szerk.): *Dorog művészete 1984–2009*. Dorog, Dorog Város Önkormányzata
- 2009 Kovács Lajos: Huszonöt év Dorog művészeti életében (1984–2009). *Új Forrás* 2009(2)80–98.

Publikációk:

- 1976 *Bevezető. – grafikusművész kiállítása*. Tata, Komárom Megyei Művelődési Központ. (Katalógus)
- 1980 *Bevezető. Fekete Tamás szobrászművész kiállítása*. Dorog, József Attila Művelődési Központ. (Katalógus)
- 2007 Faragó Rudolf (szerk.): *Bányászfestmények*. (Bev. Wagner Ferenc.) Dorog, Bányász Szakszervezeti Szövetség.

Gáspár Sándor festőművész

(Lókut, 1916. október 5. – Dorog, 2011. március 28.)

Gyermekkorát Annavölgyön és Csolnokon töltötte, majd 1949 és 1954 között a budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskolán végezte tanulmányait. Mestere Pór Bertalan volt. Dorogon élt. Koszkol Jenő nyomán Dorog panorámaképét két nagy kompozícióban festette meg.

Díjak, ösztöndíjak:

- 1982 Szocialista Kultúráért
2007 Bányászati Dolgozók Szakszervezete Művészeti Nívódíja

Egyéni kiállítások:

- 1936 Esztergom, Bencés Gimnázium
- 1956 Dorog, Technika Háza
- 1959 Dorog, Bányászklub
- 1965 Budapest, Nehézipari Minisztérium
- 1976 Budapest, Nehézipari Minisztérium
- 1981 Sopron, Központi Bányászati Múzeum
- 1982 Zirc, Művelődési Ház
- 1984 Salgótarján, Művelődési Ház
- 1985 Oroszlány, Művelődési Ház
- 2001 Dorog, József Attila Művelődési Ház
- 2007 Dorog, József Attila Művelődési Ház

Művek közgyűjteményekben:

- Sopron, Központi Bányászati Múzeum

Közösségi megbízásra és magán megrendelésre készített művek:

- 1955 Dorog, Művelődési Ház, secco (megsemmisült)

Bibliográfia:

- 1955 Befejezés előtt a kultúrház nagy falfestménye. *Szénmedencénk* 1955(35)4.
- 1956 Horváth Sándor: Kiállítások a dorogi József Attila Művelődési Otthonban. *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1956. szeptember 15.
- 1959 –Gorgé–: A bányászélet ismerője. *Dunamente* 1959(38)3.
- 1959 B. T.: Egy bányászfestő műtermében. *Fejér Megyei Hírlap* 1959. február 24.
- 1960 – festőművész „A sárisápi partizánok” című nagyméretű olajfestményét Dorogon... *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1960(6)8.
- 1965 *A dorogi szénmedence története. – festőművész kiállítása.* Budapest, Nehézipari Minisztérium. (Katalógus)
- 1982 Molnár László: *Bevezető. Bányász múlt – bányászsors. – festőművész kiállítása.* Zirc, Művelődési Ház. (Katalógus)
- 1984 *Bányászélet festményeken. – festőművész kiállítása.* Salgótarján, Művelődési Ház. (Katalógus)
- 1986 Nász János: *Képző- és iparművészeti kiállítások Komárom megyében 1945-1985. Bibliográfia.* Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár.
- 2001 Wágner Ferenc: *Bevezető. – festőművész kiállítása.* Dorog, József Attila Művelődési Ház. (Katalógus)
- 2007 Fenyvesi Károly: A Föld mélye színes oldalakon. *24 Óra* 2007. november 5.
- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS.* 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 97.
- 2008 Wehner Tibor–Kovács Lajos (szerk.): *Zsembery gyűjtemény. Dorog, Esztergom, Komárom, Nyergesújfalu, Tata... Komárom-Esztergom megyei képzőművészek alkotásai Zsembery Dezső gyűjteményében.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata. 29, 113.
- 2009 Wehner Tibor (szerk.): *Dorog művészete 1984–2009.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata.
- 2009 Ladányi András: –, a bányászfestő. *Új Forrás* 2009(2)70–79.

Hír József fotóművész

(Budapest, 1911. május 14.– Dorog, 1985. június 6.)

Autodidakta művész, 1932 és 1945 között vágár és bányalakatos, majd a Dorogi Szénbányászati Tröszt mozdonyvezetője volt. 1948-tól szakkörvezető volt a József Attila Művelődési Házban.

Díjak, ösztöndíjak:

- 1981 Bányászélet, I. Dorogi Országos Fotókiállítás, Dorog Nagyközségi Tanács történelmi díja, Dorog
- 1983 Bányászélet, II. Dorogi Országos Fotókiállítás, különdíj, Dorog
- 1983 Gyermekvilág Országos Kiállítás, II. díj
- 2001 Pro Urbe Díj, Dorog (posztumusz)

Emlékkiállítások:

- 1996 Dorog, Dorogi Galéria
- 2011–2012 *Emléktörödékek* Dorog, Dorogi Galéria

Művek közgyűjteményekben:

Sopron, Központi Bányászati Múzeum

Bibliográfia:

- 1981 *Bányászélet. I. Országos Fotókiállítás.* Dorog. (Katalógus, bev. Fábíán László.)
- 1981 Fábíán László: Bányászélet. *Új Forrás* 1981(6)76.
- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS.* 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 115.
- 2009 Wehner Tibor (szerk.): *Dorog művészete 1984–2009.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata.

Koszol Jenő festőművész

(Dorog, 1868. április 30. – Budapest, 1935. március 17)

1878 és 1884 között Esztergomban végezte középiskolai tanulmányait, ezután 1884–1885-ben a budapesti Iparrajziskolában, majd 1885 és 1888 között a Mintarajziskolában végezte tanulmányait. Mestere Vidéky János, Greguss János, Székely Bertalan és Lotz Károly volt. Budapesten élt, 1904-től a Knezich utcai Iparrajziskola tanára volt. Dorogról 1929-ben – megrendelésre – két nagyméretű panorámaképet festett az 1905-ös és 1929-es állapotnak megfelelően. A Magyar Akvarell- és Pasztellfestők Társasága (1910-től) alapító tagja, az esztergomi Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaság (1926-tól) tagja volt.

Díjak, ösztöndíjak:

- 1890 Állami ösztöndíj
- 1891 Nemzetközi kiállítás elismerése, Berlin (Németország)

- 1896 Esterházy-díj
- 1900 Világkiállítás elismerő oklevele, Párizs (Franciaország)
- 1913 Alpár Ignác-díj
- 1921 Állami Vízfestmény I. díja, Budapest
- 1923 Állami Vízfestmény II. díja, Budapest

Egyéni kiállítások:

- 1911 Arad
- 1924 Esztergom, Bencés Gimnázium

Emlékkiállítások:

- 2000 Dorog, Dorogi Galéria (Rauscher György műveivel)
- 2005 Dorog, Dorogi Galéria

Művek közgyűjteményekben:

- Budapest, Magyar Nemzeti Galéria
- Esztergom, Keresztény Múzeum

Bibliográfia:

- 1935 – meghalt. *Pesti Hírlap* 1935. március 20.
- 1935 Lyka Károly: In memoriam. *Művészet* 1935. 125, 138.
- 1966 *Művészeti Lexikon, II. kötet. F–K*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 692.
- 1988 Seregélyi György: *Magyar festők és grafikusok adattára. Életrajzi lexikon az 1800–1988 között alkotó festő- és grafikusművészekről*. Szeged. 334.
- 1993 *Megmentett pillanatok. Dorogon éltek, Dorogon alkottak*. Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)
- 1993 Kovács Lajos: Mi közük hozzám? Dorogon éltek, Dorogon alkottak. *Művészeti Műhely* 1993(1)38–39.
- 1994 Wehner Tibor: „Megmentett pillanatok.” Dorogon élt-alkotott művészek kiállítása. *Új Művészet* 1994(3)47–48.
- 2000 Rauscher György és – *festőművészek emlékkiállítása*. Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)
- 2000 Légrády Viktor: Vallomás és emlékezés. – (1868–1935). *Oszlopok III. 2000/1000 – Magyarország ezer éve*. (Katalógus)
- 2001 Bodri Ferenc: Derű és lobogás. (– és Rauscher György közös tárlata.) *Új Forrás* 2001(2)76–78.
- 2001 Wehner Tibor: Rauscher és –. *Új Művészet* 2001(1)41.
- 2003 Kovács Lajos: A művészetpártoló Schmidt Sándor. *Új Forrás* 2003(6)106–115.
- 2005 Kovács Lajos–Zsembery Dezső (szerk.): – *festőművész 1868–1935*. (Bev. Tittmann János, Kovács Lajos, Zsembery Dezső.) Dorog, Dorogi Galéria.
- 2005 Wehner Tibor: Egy festő felfedezése. –emlékkiállítás Dorogon. *Limes* 2005(3)112–115.
- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS*. 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 147.
- 2008 Wehner Tibor–Kovács Lajos (szerk.): *Zsembery gyűjtemény. Dorog, Esztergom, Komárom, Nyergesújfalu, Tata... Komárom-Esztergom megyei képzőművészek alkotásai Zsembery Dezső gyűjteményében*. Dorog, Dorog Város Önkormányzata. 49, 133.
- 2008 Kaposi Endre: Képzőművészek Esztergomban a 20. században. *Art Limes* 2008(2)34.
- 2009 Wehner Tibor: A tradíciók éltetése. – *festőművész emlékkiállítása*. *Art Limes (Wehner-vernissage)* 2009(3)20–21.

Környey László (Környei László) grafikusművész
(Esztergom, 1911. november 9. – Esztergom, 1998. december 9.)

1932-ben népiskolai tanítói oklevelet szerzett. Egy év katonai szolgálat után házasságot kötött és feleségével Dorogra költözött. 1946 és 1948 között a Dorogi Szénbányák raktárosa volt, majd 1952-ig a MÁV bérelszámolója, ezután 1960-ig a dorogi Dózsa György Általános Iskola tanára volt. 1956-ban Egerben földrajz-rajz szakos diplomát szerzett, és igazgatóhelyettesé nevezték ki. 1960 és 1972 között az esztergomi Tanítóképző Intézet tanára volt. Esztergomban élt. 1960 óta volt kiállító művész.

Díjak, ösztöndíjak:

1972 Miniszteri Dicséret
Pro Urbe Esztergom
Pro Educatione emléklap

Egyéni kiállítások:

1965 Esztergom, Tanítóképző Intézet (Kaposi Antallal és Végvári I. Jánossal)
1966 Esztergom, Technika Háza
1980 Esztergom (Micsinay Ervinnel és Seres Bélával)
1982 Esztergom, Petőfi Sándor Művelődési Központ (Seres Bélával)
1982 Dorog, József Attila Művelődési Ház (Seres Bélával)
1984 Esztergom, Petőfi Sándor Művelődési Központ (Seres Bélával)

Bibliográfia:

1965 Dévényi Iván: Festőművész tanárok kiállítása Esztergomban. *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1965. május 23.
1966 – *festőművész kiállítása*. Esztergom, Technika Háza. (Katalógus)
1966 Babják Béla: Esztergomi kiállítások. Jegyzetek két művész tárlatáról. *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1966. június 24.
1967 Jenkei János: Tárlatlátogatás. Rajztanárok országos kiállítása. *Dolgozók Lapja* 1967. október 29.
1980 -ez-: Hárman a körből. Seres Béla, Micsinay Ervin és – tárlatáról. *Dolgozók Lapja* 1980. május 5.
1982 csolnoki: Napfényes találkozások. Seres Béla és – kiállítása Esztergomban. *Dolgozók Lapja* 1982. január 13.
1984 Vaderna József: – és Seres Béla kiállítása. *Dolgozók Lapja* 1984. december 9.
1986 Nász János: *Képző- és iparművészeti kiállítások Komárom megyében 1945-1985. Bibliográfia*. Tátabánya, József Attila Megyei Könyvtár.
2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS*. 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 153.
2008 Kaposi Endre: Képzőművészek Esztergomban a 20. században. *Art Limes* 2008(2)35.

Kucs Béla szobrászművész

(Ózd, 1925. július 10. – Szentendre, 1984. november 18.)

Édesapja Dorogon kapott munkát, és fia, Kucs Béla is a bányában dolgozott. Később gyakran járt vissza Dorogra, mint főiskolás készítette el a település számára a Petőfi-szobrot 1948-ban. A budapesti Derkovits Gyula Népi Kollégiumban kezdte meg felkészülését, majd 1948 és 1953 között a Magyar Képzőművészeti Főiskolán végezte tanulmányait. Mestere Medgyessy Ferenc, Beck András, Mikus Sándor és Pátzay Pál volt. 1965-től Szentendrén élt. 1949-től volt kiállító művész. 1946-ban Beck Andrással megszervezte a Derkovits-kollégiumot. A művész 150 művét Ózd városának adományozta, melyeket a Brassói úti Művelődési Központ 1985-től állandó kiállításon mutat be.

Díjak, ösztöndíjak:

1957 Munkácsy-díj

1966 Szocialista Kultúráért

Egyéni kiállítások:

1949 Budapest, Mednyánszky Terem

1962 Hódmezővásárhely, Tornyai János Múzeum (Molnár Jánossal)

1963 Budapest, Mednyánszky Terem (Csizmadia Zoltánnal)

1963 Esztergom, Tanítóképző Intézet (Végyvári I. Jánossal)

1964 Szentendre, Ferenczy Múzeum

1967 Kiskunhalas, Thorma János Múzeum (Goór Imrével)

1968 *Tér és kompozíció*, Budapest, Hazafias Népfrent Radnóti Klub

1968 Csurgó, Járási Művelődési Központ (Csurgói Máté Lajossal)

1968 Barcs, Művelődési Ház (Csurgói Máté Lajossal)

1969 Budapest, HVDSZ Irodalmi Presszó (Bugyil Ferencsel)

1971 Vác, Görög Templom Kiállítóterem (Stettner Bélával)

1972 Budapest, Csepel Galéria

1976 Ózd, Kisgaléria

1976 Dorog

1984 Hódmezővásárhely

Emlékkiállítások:

1985 Ózd, Béke Szálló (állandó kiállítás, 1988-tól az Általános Művelődési Központban, 2010 óta a Városi Múzeumban)

Művek közgyűjteményekben:

Budapest, Magyar Nemzeti Galéria

Hódmezővásárhely, Tornyai János Múzeum

Sárospatak, Sárospataki Képtár

Közösségi megbízásra és magán megrendelésre készített művek:

- 1948 Dorog, Esztergomi út–Hantken utca, *Petőfi Sándor* – mész kő (1971-ben áthelyezve a Petőfi térre)
- 1950 Budapest II., Ságvári liget, Úttörővasút, *Munkás gyermekekkel* (Kovács Ferencsel és Rozbora Bélával) – mész kő, 240 cm
- 1952 Dorog, VIII. akna, *Bányász* – alumínium, 200 cm
- 1954 Budapest XV., Czabán Samu tér, Pihenő *bányász* – bronz, 210 cm
- 1954 Dobogókő, Pilisnyereg, *Szovjet emlékmű* – mész kő dombormű (1990 után lebontva, sorsa ismeretlen)
- 1956 Budapest XIV., Kerepesi úti lakótelep, *Virágot ültetők* – kő
- 1957 Kiskunhalas, Kossuth utca 37/a., Csipkeház, *Markovits Mária* – márvány dombormű, 40x55 cm
- 1957 Balatonfüred, Zrínyi Miklós utca 11., Balatoni Pincegazdaság, *Fiú lopóval* – alumínium
- 1958 Pécs, Meszes lakótelep, Szeptember 6 tér, *Búcsúzás (Fiatalság)* – mész kő
- 1959 Budapest X., Albertirsai út, BNV, *Puli* – kerámia, 80 cm
- 1959 Hódmezővásárhely, Tanácsköztársaság tér, *Tanácsköztársasági emlékmű* – bronz (1990-ben lebontva, ma az Emlékpont gyűjteményében)
- 1960 Edelény, Bányász tér, *Bányász* – bronz
- 1961 Miskolc-Pereces, Debreczeni Márton tér, 104. sz. Ipari Tanuló Intézet, *Pihenő bányász* – bronz (az aulában lévő helyéről lebontva, az iskola pincéjében)
- 1961 Miskolc, Egyetemváros, Nehézipari Műszaki Egyetem, *Fekvő nő* – mész kő
- 1962 Budapest II., Pasaréti út 191., Általános Iskola, *Tornázó fiúk* – bronz
- 1962 Badacsonytomaj, Vasútállomás, *Női akt-díszkút* – alumínium
- 1964 Tatabánya, Fő tér, Megyei Könyvtár, *Ülő nő (Könyvet tartó nő)* – mész kő
- 1964 Pécs, Jókai utca, Jókai Mór Általános Iskola, *Vízen átkelő gyerekek – Játszó gyerekek* – bronz kútszobor
- 1964 Vác, Forte Fotókémiai Gyár, *Hajnal* – alumínium (2008-ban áthelyezve a Diadal térre)
- 1965 Esztergom, Tanítóképző Intézet, *Ülő lány* – mész kő, 180 cm (1990-ben áthelyezve a főiskola Batthyány Lajos utcai új kollégiuma elé)
- 1965 Szentendre, Dózsa György út, *Ivó lány* – Szomjúság – mész kő
- 1965 Komló, Gagarin utca 4., Kenderföldi Iskola, *Fiatalok* – bronz, 180 cm
- 1965 Balatonfüred, Ady Endre utca 40., Lóczy Lajos Gimnázium és Idegenforgalmi Szakközépiskola, *Fiú vitorlással* – alumínium
- 1966 Budapest XXI., Kossuth Lajos utca 12-14., Kossuth Lajos Szakközépiskola, *Tanítás (Technikusok)* – mész kő, 275 cm
- 1966 Szentendre, Zeneiskola, *Bartók Béla* – márvány dombormű
- 1966 Szentendre, *Liszt Ferenc*
- 1966 Budapest XI., Ménesi út 44., Kertészeti Egyetem, *Térdelő lány virággal* – mész kő, 200 cm
- 1968 Csurgó, Petőfi tér, *Virágtartó lány* – mész kő
- 1968 Nagykőrös, Kecskeméti úti park, *Virágtartó lány* – mész kő
- 1968 Kaposvár, Cseri út, *Kéveköltő* – mész kő
- 1968 Győr, Köztelek utca – Kígyó utca, *Ülő nő* – mész kő
- 1969 Szarvas, Szabadság út 1., Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum, *Vedres István* – mész kő
- 1971 Nagyatád, Széchenyi tér, Gyógy- és Termálfürdő, *Ivó lány* – Szomjúság – mész kő
- 1971 Verőcsemaros, Mátyás király utca, Express-tábor, *Találkozó-emlékmű* – mész kő
- 1972 Szolnok, Ságvári Endre körút 2., MSZMP-székház, *Ivó lány* – Szomjúság – mész kő
- 1973 Vác, Deákvári lakótelep, Óvoda, *Puli* – bazalt
- 1975 Mosonmagyaróvár, Fémszerelvénygyár, *Háromfigurás kompozíció* – mész kő

- 1976 Budapest XII., Szarvas Gábor út 20., Csecsemőotthon, *Pingvinek* – műanyag
 1976 Sárospatak, Eötvös utca, Ifjúsági Ház, *Olvasó nő* – mészkő
 1978 Karancslapujtő, Művelődési Ház, *Ülő nő*
 1980 Budapest XIII., Tüzér utca 43., Bölcsődék Országos Módszertani Központ, *Pingvinek* – mészkő
 1983 Nyíregyháza, Vetőmag Vállalat Kutató Központ, *Dr. Westrik Vilmos* – kő
 1983 Szolnok, Közép-magyarországi Vetőmagtermeltető és Értékesítő Vállalat, *Díszkút búzamazgaggal* – mészkő, 300 cm
 1985 Tiszakécske, Randevű tér, *Térdelő nő* – mészkő
 1986 Ózd, Újvárosi tér, *Szomjúság – Szomjazó nő* – kő díszkút (sorsa ismeretlen)
 Orosháza, Városi Kórház, *Kompozíció*
 Budapest, Margitsziget, Úttörő Stadion, *Játszó gyerekek*

Bibliográfia:

- 1955 Gádor Endre: *Budapest szobrai*. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat. 39, 58, 68.
 1956 Horváth Sándor: Kiállítások a dorogi József Attila Művelődési Otthonban. *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1956. szeptember 15.
 1958 Szoboravatás. *Dunamente* 1958(34)1.
 1959 Szabó Endre: Műteremlátogatáson – szobrászművésznél. Öntik már a Tanácsköztársaság vásárhelyi emlékművét. *Csongrád Megyei Hírlap* 1959. február 22.
 1959 Szabó Endre: Gondolatok egy szoborkompozíció előtt. *Csongrád Megyei Hírlap* 1959. március 20.
 1961 *Tíz fiatal szobrászművész kiállítása*. Budapest, Műcsarnok. (Katalógus, bev. Rozványi Márta.)
 1961 Aradi Nóra: Tíz fiatal szobrász kiállítása. *Művészet* 1961(10)5–8.
 1962 D. J.: – kiállítása. *Csongrád Megyei Hírlap* 1962. július 12.
 1962 Lánicz Sándor: Új képzőművészeti alkotások a Balaton körül. *Művészet* 1962(9)22–25.
 1963 Váci Mihály: Bevezető. *Csizmadia Zoltán és – kiállítása*. Budapest, Mednyánszky Terem. (Katalógus)
 1963 Hegedűs Raymund: Jegyzetek egy kiállításról. *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1963. május 15.
 1963 Kaposi Antal: Figyelmet érdemlő kezdeményezés Esztergomban. *Művészet* 1963(11)45.
 1963 Soós Klára: Kiállítás a Mednyánszky Teremben. –ról. *Művészet* 1963(12)46–47.
 1965 Széki Erzsébet: – gyűjteményes kiállítása Szentendrén. *Művészet* 1965(9)42–43.
 1966 *Művészeti Lexikon, II. kötet. F–K*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 728.
 1966 Ladányi István (szerk.): Monumentális művészet Pest megyében. (Bev. Végvári Lajos.) Budapest.
 1966 Tillai E.: Általános Iskola, Pécs. *Magyar Építőművészet* 1966(1)
 1967 Barna Tibor: Vívódás és üzenet. *Nógrád* 1967. október 1.
 1968 Pogány Ö. Gábor: – bemutatója a Radnóti Klubban. *Művészet* 1968(6)41.
 1969 Cs. Nagy Lajos: Megyénkől indult el... „A csillére rajzolgattam.” Beszélgetés – Munkácsy-díjas szobrászművésszel. *Dolgozók Lapja* 1969. február 23.
 1970 *A Komárom megyei képzőművészet 25 éve*. Esztergom, Balassa Bálint Múzeum. (Katalógus. Bev. Győry Csaba.)
 1971 Losonci Miklós: Szomjúság. Pest megyei alkotások. *Pest Megyei Hírlap* 1971. november 28.
 1972 *Monumentális művészet Pest megyében 1966–1971*. (Bev. Petényi Katalin.) Vác, Pest Megyei Népművelési Tanácsadó. 25, 41.
 1972 Erdős György: – kiállítása a Csepel Galériában. *Művészet* 1972(10–11)64.
 1972 Kiss Pál István: – kiállítása. *Magyar Papír* 1972. szeptember 18.
 1972 Szabó György: – kiállítása. *Élet és Irodalom* 1972(38)12.
 1975 Szalay Antal: Megmintázni a közösséget. *Kisalföld* 1975. augusztus 16.

- 1976 gordos: Egy szoborról. *Dolgozók Lapja* 1976. május 22.
- 1976 Méltó helyen a dorogi bányászszobor. *Dolgozók Lapja* 1976. szeptember 1.
- 1976 – kiállítása Dorogon. *Dolgozók Lapja* 1976. november 30.
- 1977 *Tatabányai szobrok*. Tatabánya, Tatabánya Város Tanácsa VB. Művelődésügyi Osztálya. (Katalógus)
- 1977 *Dorogi és Dorogról indult művészek (Farkas Éva, -, Árvai Ferenc, Prunkl János, Furlán Ferenc kiállítása)*. Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)
- 1977 -jenkei-: A dorogi galériában. *Dolgozók Lapja* 1977. szeptember 21.
- 1977 -ez-: Dorogi származású művészek tárlata Esztergomban. Bányászélet ihlette alkotások. *Dolgozók Lapja* 1977. december 9.
- 1978 *Művész életrajzok*. Budapest, Képcsarnok. 325.
- 1978 Jávorai Béla (szerk.): *Kaposvár szobrai*. (Bev. Novák Ferenc.) Kaposvár, Kaposvár Városi Tanács Művelődésügyi Osztály.
- 1980 *Művészek az üzemekben*. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria. (Katalógus, bev. Aradi Nóra, Pogány Ö. Gábor, Vadas Sándorné, Német Jánosné.)
- 1981 *Dorogi képzőművészek kiállítása*. Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)
- 1983 Jenkei János: Ülő nő. Tatabányai szobrok 2. *Dolgozók Lapja* 1983. augusztus 6.
- 1984 Meghalt -. *Magyar Hírlap* 1984. december 11.
- 1985 *Művész életrajzok. Kortárs magyar képzőművészek*. Budapest, Képcsarnok. 359.
- 1985 Freund Sándor (szerk.): *Köztéri alkotások Tatabányán*. Tatabánya, Tatabányai Városi Tanács V. B.
- 1985 Hadházy Levente–Szilágyi András–Szöllőssy Ágnes: *Negyven év köztéri szobrai Budapesten 1945–1985*. (Bev. Farkasinszky Lajos, Zsigmond Attila.) Budapest, Budapest Galéria. 37, 73, 256.
- 1986 Nász János: *Képző- és iparművészeti kiállítások Komárom megyében 1945–1985. Bibliográfia*. Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár.
- 1986 Losonci Miklós: Fehér kőjelek a parkban. *Pest Megyei Hírlap* 1986. augusztus 6.
- 1989 Rajna György: *Budapest köztéri szobrainak katalógusa*. (Bev. Dalmy Tibor.) Budapest, Budapesti Városszépítő Egyesület.
- 1993 *Megmentett pillanatok. Dorogon éltek, Dorogon alkottak*. Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)
- 1993 Kovács Lajos: Mi közük hozzám? Dorogon éltek, Dorogon alkottak. *Művészeti Műhely* 1993(1)38–39.
- 1994 Wehner Tibor: „Megmentett pillanatok.” Dorogon élt-alkotott művészek kiállítása. *Új Művészet* 1994(3)47–48.
- 1995 *Képek és szobrok Komárom–Esztergom megye képzőművészetéből*. (Bev. Wehner Tibor.) Tatabánya, Komárom–Esztergom Megyei Önkormányzat, Kernstok Károly Művészeti Alapítvány.
- 2000 *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon, II. kötet. H–Ö*. Budapest, Enciklopédia Kiadó. 547–549.
- 2001 Szabó Károly (szerk.): *Köztéri alkotások. Esztergom 2000 Enciklopédia*. (Bev. Cséfalvay Pál, utószó: Szabó Károly.) Esztergom, Keresztény Múzeum Alapítvány.
- 2002 *Új magyar életrajzi lexikon, III. kötet. H–K*. Budapest, Magyar Könyvklub. 1235–1236.
- 2002 Lehóczki György: *Kiskunhalasi szobrok, emléktáblák*. In. Szakál Aurél (szerk.): *Kiskunhalasi Almanach*. Kiskunhalas, Kiskunhalas Város Önkormányzata. 368.
- 2002 K. M.: –emlékvűjtemény. Vandálok rongálták ózdi alkotását. *Déli Hírlap* 2002. július 30.
- 2003 Don Péter–Pogány Gábor: *Magyar szoborkészítők jelzéstára*. Budapest, Auktor Könyvkiadó. 70.
- 2005 Bándi László (főszerk.): *Balatonfüred emlékjellei. Szobrok, emlékművek, emléktáblák, emlékfák, sír-emlékek*. 2. bőv. és jav. kiad. Balatonfüred, Balatonfüred Városért Közalapítvány. 16, 17.
- 2006 Nagy Ildikó (szerk.): *Kortárs művészet. Szoborpályázatok 1950–2000*. Budapest, Képző- és Iparművészeti Lektorátus. 004, 013, 025, 032, 036, 038, 043, 045, 048, 055, 059, 063, 065, 094, 099, 107, 166, 186, 190, 194, 258, 299.

- 2007 Szobor új helyen. *Váci Napló* 2007. december 4.
- 2008 Fábrián Sándor: *A világ szobrászainak lexikona*. Budapest, Magyarkerámia Kft. 448–449.
- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS*. 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 157, 203.
- 2008 Wehner Tibor–Kovács Lajos: *Zsembery gyűjtemény. Dorog, Esztergom, Komárom, Nyergesújfalu, Tata... Komárom–Esztergom megyei képzőművészek alkotásai Zsembery Dezső műgyűjteményében*. Dorog, Dorog Város Önkormányzata. 54, 138.
- 2008 Kaposi Endre: *Képzőművészek Esztergomban a 20. században*. *Art Limes* 2008(2)36.
- 2009 Wehner Tibor (szerk.): *Dorog művészete 1984–2009*. Dorog, Dorog Város Önkormányzata. 32, 66.
- 2009 Kovács Lajos: Huszonöt év Dorog művészeti életében (1984–2009). *Új Forrás* 2009(2)80–98.
- 2010 Prákalvi Endre–Szűcs György: *A szocreál Magyarországon*. Budapest, Corvina Kiadó. 38, 115.
- 2010 Romváry Ferenc (főszerk.): *Pécs lexikon. Első kötet A–M*. Pécs, Pécs Lexikon Kulturális Nonprofit Kft. 230–231.
- 2010 Romváry Ferenc (főszerk.): *Pécs lexikon. Második kötet N–ZS*. Pécs, Pécs Lexikon Kulturális Nonprofit Kft. 289.
- 2010 Wehner Tibor: *Modern magyar szobrászat 1945–2010*. Budapest, Corvina Kiadó. 167–168.
- 2010 Késsel támad a fehérterror Vásárhelyen. *Népszabadság Online* 2010. január 17.

Puxbaum Jenő festőművész

(Esztergom, 1909. január 9. – Dorog, 1990. február 27)

1932-ben kezdte meg tanulmányait a budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskolán, amelyet megszakításokkal 1942-ben végzett el. Mestere Csók István és Burghardt Rezső volt. 1944-ig Esztergomban élt. 1946-tól 1973-as nyugdíjazásáig Dorogon, a Szénbányák Vállalatnál dolgozott. Haláláig művészpedagógusként, szakkörvezetőként is tevékenykedett: 1949 és 1956 között a dorogi Képzőművészeti Szakkör vezetője volt.

Egyéni kiállítások:

- 1932 Esztergom, Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaság
1988 Dorog, Dorogi Galéria

Közösségi megbízásra és magán megrendelésre készített művek:

- 1935 Esztergom-Szentgyörgymező, plébániatemplom, mennyezetfreskó

Bibliográfia:

- 1980 Györke Zoltán: -. *Dolgozók Lapja* 1980. február 13.
- 1986 Bárdos István: *Az Esztergomi Képzőművész Kör története*. Esztergom, Petőfi Sándor Általános Művelődési Központ.
- 1986 Nász János: *Képző- és iparművészeti kiállítások Komárom megyében 1945–1985. Bibliográfia*. Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár.
- 1988 -csolnoki-: - festőművész kiállítása. *Dolgozók Lapja* 1988. április 16.
- 1993 *Megmentett pillanatok. Dorogon éltek, Dorogon alkottak*. Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)

- 1993 Kovács Lajos: Mi közük hozzám? Dorogon éltek, Dorogon alkottak. *Művészeti Műhely* 1993(1)38–39.
- 1994 Wehner Tibor: „Megmentett pillanatok.” Dorogon élt-alkotott művészek kiállítása. *Új Művészet* 1994(3)47–48.
- 2000 a gyűjtő önarcképe. *Válogatás Zsembery Dezső gyűjteményéből.* Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)
- 2001 *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon, III. kötet. P–Z.* Budapest, Enciklopédia Kiadó. 205.
- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS.* 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 211.
- 2008 Wehner Tibor–Kovács Lajos (szerk.): *Zsembery gyűjtemény. Dorog, Esztergom, Komárom, Nyerges-újfalú, Tata... Komárom-Esztergom megyei képzőművészek alkotásai Zsembery Dezső gyűjteményében.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata. 73, 157.
- 2008 Kaposi Endre: Képzőművészek Esztergomban a 20. században. *Art Limes* 2008(2)44.
- 2009 Wehner Tibor (szerk.): *Dorog művészete 1984–2009.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata.

Rauscher György (Dorogi-Rauscher György) festőművész
(Dorog, 1902. április 29. – Révkomárom, 1930. október 3.)

A rajzolás és festés alapjait Harmos Károlynál és Komáromi-Kacz Endrénél Révkomáromban sajátította el. 1919–1920-ban a bécsi Képzőművészeti Akadémián, 1920 és 1924 között a budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskolán végezte tanulmányait. Mestere Réti István volt. Első művészeti sikerét 16 éves korában aratta: megfestette Komárom megye főispánjának, Farkas-Szabó Gézának portróját és művét kifüggesztették a vármegyeháza dísztermében. 1923-ban Olaszországba utazott, 1925–1926-ban Párizsban, 1926–1927-ben Budapesten, 1928–1930-ban Berlinben élt. Szülővárosa, Dorog Város Önkormányzata képviselő-testülete a 2002. január 1-én kelt rendeletével megalapította a Rauscher György-díjat, amelyet minden évben egy, a város művészeti életében kimagasló jelentőségű teljesítményt kifejtő alkotónak adnak át.

Díjak, ösztöndíjak:

1922 Fiatal művészek kiállítása, a Szinyei Társaság nagydíja, Budapest

Egyéni kiállítások:

1928 Brűnn (Csehország), Deutsches-Künstlerhaus

Emlékkiállítások:

1935 Budapest, Nemzeti Szalon (Ungvári Lajos műveivel)

1996 Komárom, Klapka György Múzeum

1998 Budapest, Magyar Képzőművészeti Főiskola, Barcsay Terem

2000 Révkomárom, Duna Menti Múzeum

2000 Dorog, Dorogi Galéria (Koszkol Jenő műveivel)

2000 Révkomárom, Duna Menti Múzeum (Leszenszky László műveivel)

2012 Dorog, Dorogi Galéria (Uri Rauscher műveivel)

Művek közgyűjteményekben:

Budapest, Magyar Nemzeti Galéria

Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum

Komárom, Klapka György Múzeum

Bibliográfia:

1926 Komor András: Szinyeiék fiataljai. *KUT* 1926(3)14.

1927 Rabinovszky Máriusz: -. *Új Művészet* 1927(2)

1927 Rabinovszky Máriusz: A KUT kiállítása. *Nyugat* 1927. május 1.

1927 Szezonnyitás az Ernst-múzeumban. *Az Est* 1927. szeptember 11.

1927 Öt modern festő az Ernst Múzeum szezonnyitó kiállításán. *Magyarország* 1927. szeptember 11.

1929 KÜKÁ. *Pesti Futár* 1929(23)23.

1930 Kállai Ernő: -. *Pester Lloyd* 1930. október.

1930 Meghalt - festőművész. *Az Est* 1930. október 8.

1930 Lyka Károly: In memoriam -. *Magyar Művészet* 1930. 647.

1935 - festőművész hagyatéki és Ungvári Lajos szobrászművész bemutatkozó kiállítása. Budapest, Nemzeti Szalon Művészeti Egyesület. (Katalógus, bev. Kemény Simon.)

1935 Ungvári Lajos bemutatkozó és - hagyatéki kiállítása a Nemzeti Szalonban. *Őserő* 1935(1)

1935 - emlékkiállítása a Nemzeti Szalonban. *Nemzeti Újság* 1935. október 25.

1935 Fóthy Jenő: - emlékkiállítása a Nemzeti Szalonban. *Pesti Hírlap* 1935. október 26.

1935 Ybl Ervin: A Nemzeti Szalon kiállítása. *Budapesti Hírlap* 1935. október 27.

1935 b. m.: - festő. *Esti Kurír* 1935. október 27.

1935 Három kiállítás. *Pesti Napló* 1935. október 27.

1935 Kiállítások. *Új Nemzedék* 1935. október 27.

1935 - és Ungvári Lajos. *Újság* 1935. október 27.

1935 Egy festő és egy szobrász a Nemzeti Szalonban. *Magyarország* 1935. október 27.

1935 -. *Heti Újság* 1935. november 3.

1936 A legszebb magyar képek. -: Sétáló pár. *Pesti Hírlap Vasárnapja* 1936. március 8.

1968 *Művészeti Lexikon, IV. kötet. R-Z.* Budapest, Akadémiai Kiadó. 26.

1977 Dévényi Iván: - festőművész emlékezete. *Dolgozó Lapja* 1977. november 9.

1988 Seregélyi György: *Magyar festők és grafikusok adattára. Életrajzi lexikon az 1800-1988 között alkotó festő- és grafikusművészekről.* Szeged. 506.

1992 Gálig Zoltán: A kíméletlen tárgyiasság festője, -. *Új Forrás* 1992(8)58-61.

1993 *Megmentett pillanatok. Dorogon éltek, Dorogon alkottak.* Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)

1993 Kovács Lajos: Mi közük hozzám? Dorogon éltek, Dorogon alkottak. *Művészeti Műhely* 1993(1)38-39.

1993 Lóska Lajos: Az art deco kora. Posztimpressionisták, újtárgyas és újklasszicista irányzatok a magyar festészetben. *Új Művészet* 1993(5)18-22.

1994 Wehner Tibor: „Megmentett pillanatok.” Dorogon élt-alkotott művészek kiállítása. *Új Művészet* 1994(3)47-48.

1995 Gálig Zoltán: *Három változat az elfelejtésre: Bartoniek Anna, -, Schönbauer Henrik.* In. *Felfedezett és felfedezésre váró életművek. Művészsorsok a XX. század első felének magyar művészetében. Tudományos ülés* 1995. szeptember 29-30. Szombathely.

1996 Gálig Zoltán: - festőművész élete és munkássága. *Limes* 1996(4)7-26.

1998 Salamon Nándor: *Kisalföldi művészek lexikona.* Győr, Kisalföld Művészetéért Alapítvány. 255-256.

1999 - festőművész 1902-1930. Komárom. (Képes naptár az 1999. évre.)

- 2000 – és Koszkol Jenő festőművészek emlékkiállítása. Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)
- 2001 Bodri Ferenc: Derű és lobogás. (Koszkol Jenő és – közös tárlata). *Új Forrás* 2001(2)76–78.
- 2001 Wehner Tibor: – és Koszkol. *Új Művészet* 2001(1)41.
- 2001 Számadó Emese: Újabb –festmény került a Duna partjára. *Komárom-Esztergom Megyei Hírlap* 2001. június 3.
- 2002 Zsembery Dezső: – festőművész (1902–1930). Dorog, Dorogi Füzetek 26.
- 2002 Számadó Emese: Száz éve született – a szépség és az elegancia festője. *Atelier* 2002(2)35–36.
- 2002 Salamon Nándor: Marlene Dietrich portréfestője volt. *Limes* 2002(6)161–163.
- 2002 Szücs György: „A szemek festője” – -. *Új Forrás* 2002(10)70–73.
- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS*. 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 214.
- 2008 Wehner Tibor–Kovács Lajos (szerk.): *Zsembery gyűjtemény. Dorog, Esztergom, Komárom, Nyergesújfalú, Tata... Komárom-Esztergom megyei képzőművészek alkotásai Zsembery Dezső gyűjteményében*. Dorog, Dorog Város Önkormányzata. 76, 160.
- 2011 Számadó Emese: *A Klapka György Múzeum Képzőművészeti Gyűjteménye*. Komárom, Komárom Város Önkormányzata.
- 2012 Salamon Nándor: *Kisalföldi művészeti lexikon. Festők, szobrászok, építészek, műgyűjtők, művészeti írók, művészeti csoportok, egyesületek, galériák. XVI–XXI. század*. Vasszilvágy, Magyar Nyugat Könyvkiadó. 294.

Somogyi István festőművész

(Galgamácsa, 1930. október 20. – Annavölgy, 1998. március 14.)

Autodidakta művész, a dorogi Képzőművészeti Szakkörben végezte művészeti stúdióit. Megszakításokkal többször élt Dorogon. A Magyar Népköztársaság Művészeti Alap, majd a MAOE tagja volt.

Díjak, ösztöndíjak:

- 1974 Lengyel Államtanács Érdemkeresztje
- 1982 Békemozgalom kitüntető jelvény

Egyéni kiállítások:

- 1957 Veszprém
- 1958 Várpalota, Városi Tanács
- 1961 Veszprém
- 1963 Budapest, BM Központi Klub
- 1963 Dorog, József Attila Művelődési Ház
- 1963 Esztergom
- 1963 Sárísáp
- 1970 Majdanek (Lengyelország)
- 1970 Budapest, Hazafias Népfőnt XI. kerületi Klubja
- 1971 Budapest, Lengyel Kultúra
- 1971 Budapest, Hírlapkiadó Vállalat Klubja
- 1973 Gdansk (Lengyelország)

- 1974 Oswiecim (Lengyelország)
 1980 Békéscsaba, Lenin TSZ
 1980 Budapest, Pataky Művelődési Központ
 1981 Budapest, Csillaghegyi Szövőgyár
 1981 Budapest, Gutenberg Művelődési Ház
 1982 Galgamácsa, Művelődési Ház
 1983 Budapest, Ságvári Nyomda
 1984 Tápiószentmárton, TSZ
 1985 Albertirsa, Pártbizottság
 1985 Abony, Nagyközségi Tanács
 1986 Eger, Helyőrségi Művelődési Ház
 1986 Cegléd, Helyőrségi Művelődési Ház
 1986 Gyöngyös, Helyőrségi Művelődési Ház
 1986 Nagykáta, Pártbizottság (Csernus Lajossal)
 1986 Rózsaszentmárton
 1987 Győr, Városi Könyvtár
 1987 Budapest, Landler Jenő Művelődési Ház
 1987 Várpalota, Nagy Gyula Galéria

Bibliográfia:

- 1962 Szemes Piroska: Műterem a szőlőhegyen. *Nők Lapja* 1962. szeptember 15.
 1971 Szabó György: Címkék. *Élet és Irodalom* 1971. augusztus 14.
 1972 András I.: Festék, ecset és lejárt ebédjegy. *Képes Újság* 1971. február 6.
 1981 Tomka M.: Mindennap újra indulok... *Új Auróra* 1981(8)
 1982 – festőművész kiállítása. Galgamácsa, Művelődési Ház. (Katalógus)
 1985 Habony István: Bevezető. – festőművész kiállítása. Abony, Nagyközségi Tanács. (Katalógus)
 1986 – és Csernus Lajos festőművész kiállítása. Nagykáta, Pártbizottság. (Katalógus)
 1987 Simon István: Bevezető. – festőművész kiállítása. Várpalota, Nagy Gyula Galéria. (Katalógus)
 1988 Seregélyi György: *Magyar festők és grafikusok adattára. Életrajzi lexikon az 1800–1988 között alkotó festő- és grafikusművészekről.* Szeged. 553–554.
 2001 *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon, III. kötet. P–Z.* Budapest, Enciklopédia Kiadó. 392–393.
 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS. 2. jav. kiad.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 233.

Wieszt József grafikusművész

(Dorog, 1951. március 26. – Dorog, 2007. november 2.)

1968 és 1973 között az egri Tanárképző Főiskolán végezte tanulmányait. Mestere Seres János volt. 1973 és 1985 között Miskolcon élt, 1982-ig itt tanított, majd 1985 és 1989 között Szentendrén élt. 1989-ben tért vissza szülőhelyére, Dorogra, ahol felépítette műtermét, és szabadfoglalkozású képzőművészként dolgozott. A Magyar Népköztársaság Művészeti Alap, majd a MAOE (1980-tól), a MKISZ (1984-től) tagja, és 2001 és 2007 között az Esztergomi Művészek Céhe tagja, majd elnöke volt.

Díjak, ösztöndíjak:

1982–1985 Derkovits-ösztöndíj

1983 Babits Mihály centenáriumi kiállítás, a Képzőművészeti Kiadó díja, Szekszárd

1983 Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács díja, Miskolc

1985–1989 Honvédelmi Minisztérium művészeti ösztöndíja

1985 Herman Ottó Múzeum Ex libris-pályázata, I. díj, Miskolc

Egyéni kiállítások:

1977 Szolnok, Művelődési Központ (Földi Péterrel, Jószay Zsolttal és Selmeczi Györggyel)

1983 Miskolc, Diósgyőri Gépgyár

1983 Tihany

1984 Miskolc, Szakmunkás Galéria

1985 Miskolc, Mini Galéria

1985 Pécs, Megyei Könyvtár

1986 Vologda (Szovjetunió)

1987 Dorog, Művelődési Ház

1993 Pécs, Műhely Galéria

1993 Budapest, Virányosi Közösségi Ház

1994 Wendlingen am Neckar (Németország)

1994 Adelberg (Németország)

1996 Dorog, Dorogi Galéria

2004 Csolnok, Bányász Művelődési Ház

2005 Lillafüred, Beatrix Terem

2006 *Állomások*, Miskolc, Miskolci Egyetem Továbbképző Központ

2006 Esztergom, Vitéz János Tanítóképző Főiskola Gyakorló Általános Iskola

Emlékkiállítások:

2008 Dorog, Dorogi Galéria

Művek közgyűjteményekben:

Budapest, Hadtörténeti Múzeum

Miskolc, Herman Ottó Múzeum

Bibliográfia:

- 1979 Zödi I.: Bemutatjuk – képeit. *Borsodi Művelődés* 1979(6)
- 1985 Zödi I.: Bevezető. – *grafikusművész kiállítása*. Miskolc, Mini Galéria. (Katalógus)
- 1985 D. Szabó E.: A valóság és az emlékezés tájain. *Napjaink* 1985(1)
- 1986 Nász János: *Képző- és iparművészeti kiállítások Komárom megyében 1945–1985. Bibliográfia*. Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár.
- 1998 *Dorogi művészek naptára*. Dorog.
- 1998 Tarczy P.: *A szín virágai*. Hajdúböszörmény, 1998.
- 2001 *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon, III. kötet. P–Z*. Budapest, Enciklopédia Kiadó. 927.
- 2006 *15 éves az Esztergomi Művészek Céhe*. Esztergom, Duna Múzeum, Európai Közép Galéria. (Katalógus, bev. Istvánffy Miklós.)
- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS. 2. jav. kiad.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 284–285.
- 2008 Wehner Tibor–Kovács Lajos (szerk.): *Zsembery gyűjtemény. Dorog, Esztergom, Komárom, Nyergesújfalu, Tata... Komárom-Esztergom megyei képzőművészek alkotásai Zsembery Dezső gyűjteményében*. Dorog, Dorog Város Önkormányzata. 93, 177.
- 2008 Kaposi Endre: *Képzőművészek Esztergomban a 20. században*. *Art Limes* 2008(2)51.
- 2008 Wehner Tibor: *A dorogi flotta és a kesztölci kikötő. – grafikus- és festőművész emlékkiállítása. Új Forrás* 2008(4)75–77.
- 2009 Wehner Tibor (szerk.): *Dorog művészete 1984–2009*. Dorog, Dorog Város Önkormányzata.
- 2009 Wehner Tibor: *A látvány mögött. – grafikusművész emlékkiállítása. Art Limes (Wehner-vernissage)* 2009(3)32–33.
- 2010 Goda Gertrud: *Egy művészi pálya miskolci állomásai. – (1951–2007) grafikusművész munkássága a Herman Ottó Múzeum gyűjteményének tükrében. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XLIX.* 439–449.

Wiesztf József kiállításának megnyitója (Kovács Lajossal), 1996. Dorogi Galéria

Wehner Tibor

EGY SZOBRÁSZ ÉS EGY GRAFIKUS DOROGI EMLÉKEZETE

ÁRVAI FERENC ÉS FURLÁN FERENC EMLÉKKIÁLLÍTÁSA

Immár Dorog város gazdag képzőművészeti múltjának részese az a két művész, aki napjainkban is dolgozhatna még – hiszen még csak születésük hetvenötödik évfordulója érkezett el –, de Árvai Ferenc szobrászművész hat esztendeje, Furlán Ferenc grafikusművész már tizenkét éve nem lehet közöttünk. Furlán Ferenc grafikus Dorogon született, és a főiskolai tanulmányi időszakon, az 1958 és 1963 közötti évek kivül életútja, munkássága mindvégig szorosan a településhez kapcsolódott, míg a kalocsai születésű Árvai Ferenc szobrász gyermekkorában, 1946-ban került e vidékre, hogy aztán 1956-ban innen induljon elvégezni a budapesti főiskolát, és más tájakon kifejtett, több évtizedes alkotói tevékenységét lezárva, és mintegy dorogi keretbe foglalva 1994-től haláláig újra itt éljen és dolgozzon. Az évszámok és az alkotói színterek tehát egzakt módon meghatározhatók mindkét művész esetében, viszont a grafikus- és a szobrász-megjelölés korántsem ítélnélhető pontosnak: mint a Dorogi Galériában megrendezett kiállításon felvonultatott művek is tanúsították, helyesebb, ha a két dorogi alkotó esetében a tágabb értelmű képzőművész-fogalmat alkalmazzuk. Furlán Ferenc legelsősorban valóban grafikusművész volt, de pályája során más művészeti ágazatok, műformák és technikák felé is fordult: a rajzok, az egyedi és a sokszorosított grafikák mellett táblaképeket is festett, és festészeti vonzódásait a fényvel festett üveglak-művészetben teljesíthette ki, míg néhány szabad térbe komponált plasztikai művet is alkotott. A grafikus-festő-üvegművész-szobrász alkotótevékenysége mindemellett elválaszthatatlan művészetpedagógiai működésétől is: a szakkörvezetés, a galériavezetés, a kiállításrendezés terén kifejtett, egyszóval a Dorog művészeti életében vállalt és játszott kimagasló jelentőségű

munkásságától. Árvai Ferencet a szobrászat mellett – amelynek mind a monumentális-, mind a kisplasztika-ágazatát művelte – a festészet foglalkoztatta elsősorban, de ő is tervezett üveglakot, és tűzomanévképek is születtek műhelyében. Vagyis két sokoldalú, számos művészeti ágazatban dolgozó, a múlt század hatvanas éveitől az ezredfordulóig aktívan tevékenykedő, műveikkel folyamatosan kiállításokon szereplő, és a megbízásra készült, közösségi terekbe került kompozícióikkal napjainkban is állandóan jelen lévő alkotóra emlékezhettünk a két művész 2010 tavaszán megrendezett dorogi emlékkiállításán.

Árvai Ferenc alkotói hitvallása nem áll rendelkezésünkre, de művészeti törekvéseiről széleskörűen tudósítanak plasztikai és festményei. Egy, a klasszikus hagyomány szellemében dolgozó, de ugyanakkor újító szellemiségű szobrász portréja rajzolódik meg köztérben álló monumentális alkotásainak és kisplasztikáinak sorából. Hagyományos portrék és bányászalakok mellett rendhagyó, új anyagokat alkalmazó, új formarendet kreáló, és új térszemléletet tanúsító kompozíciók jelzik modernista törekvéseit, amelyek sorában elsősorban a szobrászat közelmúltjának új anyagára, a krómaccél alkalmazására hívhatjuk fel a figyelmet. Tokodon, Tokodaltáron, Epölon, Annavölgyön, Sári-sápon – és a megyehatárokon túl többek között Székesfehérváron, Kecskeméten, Szentendrén, Kalocsán és Keszthelyen, valamint Budapesten – állnak kőbe faragott, bronzba öntött, vörösrézlemezbe és krómaccélba foglalt, hajlított-domborított alkotásai; emlékművek, emlékszobrok és díszítő kompozíciók, míg Dorogon *Prométheusz*-bányászemlékműve, *Kitelepítettek*-emlékműve, a Kálvária-stációképei, bányászattörténeti- és *Schmidt Sándor-emléktáblája* reprezentálja szobrászi aspirációit és alkotótevékenységét. A dorogi

Árvai Ferenc: *Bányász*, 1967 (Tokodaltáró)

Árvai Ferenc: *Ülő nő (Korsós nő)*, 1968 (Székesfehérvár)

Árvai Ferenc: *Kitelepítettek emlékműve*, 1997 (Dorog)

emléktárlaton a kiplasztikák mellett különösen érdekeseknek ítéltük a lírai szövegeket megszólaltató, tisztán festői eszközökkel kidolgozott, könnyed, légies táblaképek, a csendéletek, a tájképek, az angyal-idézések mellett azokat a kompozíciókat, amelyeken a festészeti és a plasztikai kifejezés mintegy egyrangúan van jelen: e festett táblákba plasztikus, dombormű-elemeket komponált munkák is Árvai Ferenc formabontó szándékainak, újító szellemiségének tanúsítványai.

Furlán Ferenc műveit szemlélve megidézzük 1975-ben megfogalmazott ars poeticáját: „Eddig megtett utamon sokféle munka várt rám. A megoldások erőpróbái olyan élménnyel gazdagítottak, melyek részben művészi feladatokká, részben művekké érlelődtek. Mindennapi munkámban a művészeti ízlés fejlesztése, a vizuális nevelés foglalták el a fő helyet. Művészeti munkám ihletője az Ember maga. Miatta félek és vagyok büszke. Rajta keresztül mérni a világot és méretni magamat: ez minden titka műveimnek.” Ennek az emberközpontú művészetnek az esztétikai tanulságait még ugyancsak a hetvenes években így vonta meg Fecske András művészeti író: „Művészi látásmódja vonzódik az emberi pszichikum, s bizonyos élethelyzetek tárgyiban rögzíthető ábrázolásához, mint ahogy egy vetetlen ág, vagy egy csupasz falú szobában félrelökött nadrág valóban pontos képet is adhat egy életformáról, vagy egyéni tragédiáról. Furlán mindig a hétköznapi életből indul ki, témái ezért jól megragadhatók. Keresi, kutatja, mi fejezhető ki leginkább ourunk sajátos arculatát, mi válhat 'jelentéshordozóvá' jelenünkben, s rábukkan századunk kellékei között a farmernadrágra, s mintegy jelképpé, szimbólummá avatja művészetében.” Valóban: az

ember és az embert mintegy megszemélyesítő tárgyak sajátos, a kor által meghatározott látásmóddal vezérelten jelennek meg Furlán mintegy töredezett tükör által felvillantott képeiben. Minden elmozdul korábbi, biztosnak vélt helyéről, minden körvonal bizonytalanná válik, minden részleteire bomlik, s mindent áthat valami, inkább a káoszt, mint a rendet ígérő nyugtalanság és zaklatottság. A XX. század megrendült, helyét kereső, elbizonytalanodott emberének állítanak emléket Furlán Ferenc szervesen a korba ágyazódó, s a Dorog aurájával, a körülvevő táj jellegzetességeivel átszőtt alkotásai.

Miután Dorog művészettörténetének korábbi kiemelkedő alkotói közül Rauscher Györgynek és Koszkol Jenőnek megszületett már munkásságuk alapos kiállításra feltárt és írásba foglalt, kiadványban közreadott összefoglalása, ez a tárlat arra hívja fel a figyelmet, hogy e munka Árvai Ferenc és Furlán Ferenc esetében is elvégezendő, sürgető feladat. A művek még elérhetők, a történések még nem oly távoliak, s hajdani lényük, alakjuk emléke is még közöttünk él. A két művész alkotói sorsa, műveik együttese elválaszthatatlanul összefonódott a település, a város, a tájegység történetével: a XX. század második felének dorogi krónikája megrajzolhatatlan tevékenységük és műveik ismerete, és alkotásaik tanulságainak megfogalmazása, összegzése nélkül. Noha műveik itt születtek meg, itt voltak, és itt vannak, a dorogi valóságból, a dorogi közelmúltból és jelenből mégis nagyon messzire röptének: elkauzolnak minket a művészet fantasztikus, időben és térben határtalan, szellemi szféráiba.

(Árvai Ferenc és Furlán Ferenc emlékkiállítás, Dorog, Dorogi Galéria, 2010.)

Furlán Ferenc: Mámor, 1974

Dorogi látkép,
1937

Esztergom,
1916

Mosonyi család
dorogi háza,
1937 körül

Zolnay László

BAJOR ÁGOST EMLÉKKIÁLLÍTÁSA ELÉ*

Éppen ma van 23 esztendeje, hogy a magyar képzőművészet és Esztergom városa egy jeles, jelentős művésszel, egy *pictor angelicussal*, a város egyik legtisztább emberével, szülőtte-fiával lett

szegényebb. Ma 23 esztendeje halt meg Bajor Ágost, a nemzetközi híru grafikus- és festőművész.

Nagy és gazdag hagyatékának, művészi erejének a most bemutatásra kerülő kiállítás csupán ízelítője. Alkotásának legjavát, élete legtermékenyebb korszakának csillogó alkotásait jobbra Magyarországra s a nagyvilág közelibb-távolibb múzeumai őrzik. Amit ma itt – Bajor opuszából – együtt láthatunk, mégis keresztmetszetét adja legjava termésének. Mindenennél túl szívünk nagyobbat dobban, ha metszetein a városunk számára megalkotott *Ismeretlen Esztergom* című színes tusrajzsorozatát megismerjük. Ebben a hatalmas vonulatban bepillantunk a tegnapi és tegnapelőtti Esztergom nehéz sorsú embereinek életébe, romantikusnak tűnő – valójában siralmasan szegényes – otthonaiba. De idézzük fel e nagy, tiszta mesternek azt az életútját, amelynek alkonyán ezt a – szívünknek nagyon kedves – sorozatát megalkotta. Bajor Ágost 1892-ben, szeptember 17-én, Bajor Károly képfestő mester és Schalkház Gizella fiaként született Esztergomban. Mint neve is mutatja, azoknak a derék, dolgos – bajor őseredetű – esztergomi műiparosoknak ivadéka volt, akik a XVIII. századtól fogva újra felvirágoztatták ezt a török által elnéptelentett várost. Maga atyjának mestersége – a képfestés iparművészete – alighanem ébresztője, ihletője lehetett a festéssel, a képzőművészettel való eljegyztségének. Ifjan kibontakozó festői tehetségéhez páratlan szorgalma, dolgoossága járult. Holtáig.

– Nulla dies sine linea! – hirdette Bajor Ágost a középkor artisanjainak giottói hitvallását. – Ne múljék el a nap a Te munkálkodásod nélkül! Középkorait Esztergomban végezte el. Utána a budapesti Képzőművészeti Főiskola festőnövendéke lett. Két – stílusára mindvégig hatásos mestere – Zemplényi Tivadar és Olgay Viktor volt. Külföldi tanulmányait, kibontakozó festői pályafutását az első világháború szakította meg. Az első világháborút, mint tüzértiszt harcolta végig. Bátor katona volt ez a szelíd, jólelkű ember. Katonai érdemeiért később vitézzé avatták. Az első világháború vége, az összeomlás s a forradalmak idején szülővárosába, Esztergomba tért vissza.

1919. május 1-re Bajor Ágost tervezte meg az esztergomi ünnep emlékezetes Díszkapuját a Széchenyi térré. Ezt követően – állandó festői és rézkarcolói munkája mellett – mint civil rajztanár dolgozott az esztergomi Bencés Gimnáziumban. 1923-ban azután Budapestre költözött, műterme egyik központja lett Budapest művészeinek. Ezek között a művészbarátok között azonban nemcsak szobrászok és festők voltak. Közéjük tartozott Babits Mihály is, a költő, akinek szép rézmetszetű portréja – Bajor Ágost kis remeke – ma is az irodalomtörténet kedves, ritka emléke. Tudtommal Bajor Ágost esztergomi szálainak is része volt abban, hogy Babits Mihály megvette előhegyi kis nyaralóját. (A Babits-háznak aláírásfalán egyébként – ezen a kis magyar írói pantheon-falon – máig ott olvashatjuk a jóbarátnak, Bajor Ágostnak halványuló autogramját!)

Bajor – főként rézkarcaival, s hallatlan munkaigényes, érzékenyen megfestett portréival – egyre ismertebb művészé válik. A két világháború közötti két – relatíve békés – évtizedben Bajor Ágost végigvándorolja Európát. Itáliában – összevéve – két esztendőnyi időt tölt el. Ám nem időöltések ezek a tanulmányutak,

* Elhangzott 1981. október 11-én az esztergomi Balassa Bálint Múzeumban rendezett Bajor Ágost emlékkiállítás megnyitójaként.

hanem a szüntelen munka s a szüntelen élménygyűjtés időszakai. Itáliai vándorlásai során főként Szicília kékegű csodavilága nyűgözi le, se szeri se száma itáliai gyönyörű kis rézkarcainak. Capriban is hosszan időzik, *Capri* című művét az olasz király veszi meg. Már a húszas években polarizálódik tematikus köre: igazi terrénját a portréban, a kis-méretű – szinte miniatűr – arcképfestésben s a lehetfinom rézkarcban találja meg.

Költői formavilága egy eszményi, *esztétikus naturalizmusban érett* egyedülállóan nemes művészetté. Költői naturalizmusa – a szép s széppé eszményített valóság – még élete végefelé festett, kissé meseszerű tájfestésében is ihletője maradt. 1923-tól a második világháborúig rendszeresen részt vett a Műcsarnok kiállításain. 1927-ben a Nemzeti Szalonban hatalmas kollektív kiállításon mutatta be alkotásai legjavát. Ekkortól már elismerés, siker övezi. Az 1920-as és 30-as években nemzetközi kiállításokon is láttatja műveit, pályáját külföldi és magyar múzeumok és képtárak vásárlásai fémjelzik.

Életére, művészi pályafutására sötét árnyékot borít a közelgő második világháború és a magyarországi fasizmus. A fasizmust, a magyar közélet s művészet fokozódó fasizálódását – mivel a humanista mentalitástól mélységesen idegen – elutasítja magától. Ennek markáns és ritka bizonyossága: a Vitézi Szék Főkapitányságának bejelenti: lemond a vitézi rangjáról.

Mint tartalékos tisztet mégis behívják, hadifestőként küldik a – számunkra oly tragikus, baljós – keleti frontra. A háború során mérhetetlenül sokat szenvedett orosz nép s a halálba kergetett magyar katonák sorsa ekkor mélységes szánalommal teli grafikák vallomására készíti.

Budai műterme a Gellérthegy oldalában – rézkarcainak nyomódúcaival együtt – Budapest ostromakor megsemmisül. A művész 1947-ben visszaköltözik szülővárosába, Esztergomba. Itt tölti élete utolsó évtizedét, idős édesanyja kedves Malonyai utcai szerény otthonában.

A halála előtti, utolsó évtizedet elsúlyosodó betegséggel – igazi művésztragédia! – állandó

látási zavarokkal küzdve, mégis állandó alkotómunkában tölti el.

Ezekben a nehéz években új erőt s ösztönzést adott Bajor Ágostnak az, hogy szülővárosa – Esztergom – Tanácsa mellé állt. 1954. augusztus 15-én Mucsi András művészettörténészünk az esztergomi Szovjet–Magyar Baráti Társaság dísztermében rendezte meg Bajor Ágost gyűjteményes kiállítását. A következő évben Esztergom Város Tanácsa megvásárolja Bajor Ágostnak – közel száz lapra rúgó – *Ismeretlen Esztergom* című most bemutatott kedves anyagát, a művész hatyúdálát. Ez a vásárlás Bajor Ágost anyagi helyzetét is stabilizálta. 1957. augusztus 15-én azután – Czuczay József vaskovács iparművész jeles alkotásaival együtt – Bajor Ágostnak ezt a hatalmas képsorát immár a Balassa Bálint Múzeumban tárhattuk először a város közönsége elé. A kiállítás megnyitására Kárpáti Aurél írot, Bajor Ágost és Babits régi barátját kértük meg. A város örökletéként az alapítás nehézségeivel küszködő Balassa Bálint Múzeumot bízta meg az *Ismeretlen Esztergom* című sorozat őrizetével és gondozásával. A művészt, ekkoriban egyre súlyosodó szembántalma már meggátolta abban, hogy a hallatlan szem munkát igénylő karcban dolgozzék. A tus fekete foltjait, az ecset színeit azonban még élete utolsó időszakában is látván látta, s szinte holtá napjáig dolgozott. Egyik-másik kis akvarellje még ekkor is a festészet költői remeke.

Itáliai, budapesti, esztergomi miniatűr-rézkarcai, miniatűrűszerű tempera-portréit érezzük művészi pályája ormainak.

Alkotásait – szülővárosának múzeumain kívül – nemcsak Esztergom régi otthonaiban találjuk meg. Bajor Ágost műveit a Szépművészeti Múzeumtól, illetve a Magyar Nemzeti Galériától itáliai közgyűjteményekig, s a londoni Victoria and Albert Museumig a világ számos képtára őrzi. S őrizzük mi is, falainkon műveit. Szívünkben és emlékezetünkben pedig elillan, nem halványodó kedves, tiszta emberi alakját.

(*Esztergom Évlapjai. Annales Strigonienses, 1981. Balassa Bálint Társaság, 101–103.*)

Wehner Tibor

DOROGTÓL DOROGIG

DR. BODRI FERENC 1931–2010

Ha a születési évszám – 1931 – és e 2010-es búcsú között lepergett csaknem nyolcvan esztendő mérlegre helyezük, akkor talán a küzdelmes szóval jelölhetjük legpontosabban a dr. Bodri Ferenc irodalomtörténész, művészeti író és tanár életútját és munkásságát felölelő, oly ellentétes szakaszokból felfűződő korszakot. Keserves, nehéz, küzdelmes életút adatott meg az Újpesten született, a megpróbáltatásokkal terhes körülmények között Dorogon felnőtt, egyetemi tanulmányait a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen végzett, élete legfontosabb fejezeteit 1962-től Esztergomban, majd Dorogon megélt Bodri Ferencnek. A nehézségek súlyosabbnál súlyosabb fokozatait a második világháború, az ötvenes évek, az elfojtott 1956-os forradalom, a később oly engedékenyen puhának nevezett diktatúra, majd a furcsa, az 1990-es években félig-meddig végigvitt társadalmi átalakulás során, kikerülhetetlen történelmi kényszerként, s nemegyszer tehetetlenül, kiszolgáltatottként élhette át. Mindezen közben magánéleti tragédiák – édesapja, majd felesége korai elvesztése – kísérték élet-történetét. A szellem embere volt: függetlenségre és szabadságra vágyó, az irodalom és a művészet XX. századi, kimagasló jelenségeit, egyedülálló teljesítményeit és nem kellőképpen értékelt értékeit dokumentáló, elemző, értelmező és közvetítő történész, művészeti szakember és tanár: cikkei, tanulmányai, könyvei egymást követték, mint ahogy egymást követték a győri, az esztergomi, majd a dorogi gimnáziumban az évről évre érkező és

elbúcsúzó tanítványok seregei is. Vezérlő csillagai írók, költők, festők és szobrászok voltak: Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Ady Endre, Kassák Lajos, Moholy-Nagy László, Bálint Endre és a mindenkori rendszer, a hatalom által gyanakvással fogadott és övezett kortársaik. Ez a szellemi orientáció, ez a modernitás és progresszió által indukált érdeklődés és rajongás, a külföldön élő, az emigráns magyar művészekkel való kapcsolattartás természetesen gyanús és elfogadhatatlan volt a hatvanas évek Magyarországon és különösen kezelhetetlennek bizonyult annak Komárom megyéjében: Bodri Ferenc tanári hivatása teljesítése mellett kifejtett művészetszervezői és művészetközvetítői, interpretátori tevékenységének büntetése a tanári pályától való eltiltás, és a szeretett városból, Esztergomból való kiűzetés volt. Ez a hatvanas évek derekán végrehajtott megalázó adminisztratív beavatkozás kettétörte pályáját, megingatta önbi-zalmát, de szerencsére azért nem szegte munkakedvét, amelynek fókuszába a kiemelkedő jelentőségű XX. századi művészegyéniségek munkássága és Esztergom, illetve a Duna menti táj kapcsolatának kutatása került. Így dolgozta fel önálló kiadványokban és hosszabb vagy rövidebb közleményekben Babits és Esztergom, Kernstok és Nyergesújfalu kapcsolatát, így állított emléket egy emlékkönyvben a remek barát és harcostárs Dévényi Ivánnak és a szobrászművész Vörös Bélának, és így adta közre az életművét mintegy megkoronázó, *Lukács érsek és kora* című összefoglaló munkáját. És történhetett bármi: a remekműveket, és az általuk teremtett, megtestesített eszményeket, amelyeket közvetlen vagy áttételes élmény, vagy emlék gyanánt magáénak tudhatott és vallhatott, senki sem vehette el tőle. Történész volt, akinek szikár történeti szemléletmódját újra meg újra megingatta a költészet, a festészet és a szobrászat, az örökérvényű műalkotások megfoghatatlanságának varázslata.

1975 és 2010 között, harmincöt éven át szünetlenül Esztergom és Tata, majd Esztergom és Budapest között hetente indultak és érkeztek a levelek a Bodri Ferencsel folytatott levelezésünk során. E ma már nagy dobozokban őrzött, régi írógéppel rögzített levelek nemcsak egy napjainkban már egyre ritkább, bölcsen és felelősséggel gondolkodó, nagy tudással felvértezett, a művészet nagyszerűsége iránti rajongással fűtött, szellemi kincseit továbbörökíteni, továbbadni hivatott értelmiségi polgár portréját rajzolták és rajzolják meg, hanem folyamatosan dokumentálták, követték az irodalom és a képzőművészet régióiban és egymáshoz való kapcsolódásaiban, valahol a XX. századi művelődéstörténet, a magyar és az európai kultúra mélyrétegeiben kalandozó szellemi érdeklődés nyomkereséseit és felfedezéseit, és mindemellett természetesen a szűkebb környezet mindennapi történéseit is. Ez a levélfolyam azonban nemcsak felém, hanem feltehetően még sokfelé áradt, így igencsak tanulságos lenne egy Bodri Ferenc-levelezés majdani összegyűjtése és közreadása. Az egyik, találmra kiemelt, 1998. március 15-én keltezett levelében – amelynek mellékleteként elküldte az *Esztergom és Vidéke* című lapban megjelent, az esztergomi vár és várkápolna freskóit helyreállító Deéd Ferenc festőművész munkásságát feltáró, filológiai pontossággal megírt cikkét is – beszámol Lukács érsekkel kapcsolatos kutatásairól, és arról, hogy a Kernstok Károly összegyűjtött írásainak gyűjteményét immár nyomdába adta, így megnyílt az út a Gadányi Jenő festőművész életművének elemzését célzó munkálatok előtt. És ír az esztergomi pasztell-biennálé előkészületeiről, Vörös Béla szobrairól, a szegedieknek készített bibliográfiákról, és arról, hogy „Lassan megszületik az elhatározás, hogy elzarándokoljak a könyvtárba, végigolvasni a februári és márciusi folyóiratokat, mert itt a tavasz, tehát zarándokolhatunk. Időközben a posta is visszaköltözött, útba is

eshetik. Persze a megújult *Művészet* se került kezembe eddiglé, azt is olvasom majd a könyvtárban, ha eljutok. Nagy nemzeti ünnepünk reggelén meg a Kossuth-nótát dúdolgatom, na persze, hogy elfogyott.” Hát persze, a regimentje fogyott el. Csak az a baj, hogy a mi regimentünk is megállíthatatlanul fogyatkozik. Az új évezred első évtizedének vége közeledtével egyre ritkábban érkeztek az esztergomi bélyegzővel hitelesített Bodri-levelek, s egyre ritkábbak lettek a kiállítás-megnyitókön való esztergomi és dorogi találkozások is, s helyettük csak az egyre aggasztóbb hírek érkeztek a roszszullétekről és a kórházi beutalásokról. Aztán megérkezett a szomorú híradás a végérvényesről, a visszafordíthatatlanról is. Bodri Ferenc ahhoz az égi csapathoz csatlakozott, amelynek tagjai – mint Zolnay László, Mucsi András, Dévényi Iván – immár remekmű-ideák között dőzsölve, bölcs derűvel tekintenek alá egykori működésük színterére. Arra a színtérré, amelyen, akárcsak kiváló elődei, egykori kortársai, Bodri Ferenc is kitoröhlhetetlenül ott hagyta keze, munkálkodása és szellemisége nyomát.

(Elhangzott 2010. május 27-én a dorogi temetőben, dr. Bodri Ferenc búcsúztatásán.)

Czóbel Béla kertjében, 1966 körül.
Balról jobbra: Modok Mária, Frank János és felesége, Dévényi Iván, Bodri Ferenc, Czóbel Béla

M. Várhelyi Vanda

A XX. SZÁZAD KELLÉKEI

FURLÁN FERENC KIÁLLÍTÁSÁRÓL

Furlán Ferenc grafikus- és festőművész első önálló kiállítása 1975. január 27-én nyílt meg a dorogi József Attila Művelődési Központban.

Furlán Ferenc 1935-ben született Dorogon. A képzőművészetek iránti vonzódását és tehetségét olasz származású kőfaragó apjától és nagypapjától örökölte. A dorogi művelődési ház 1948-ban létrehozott képzőművészeti szakkörének alapító tagja lesz még gyermekfejjel, a következő évben, 1949-ben felveszik a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba. Két év után betegsége miatt kénytelen megszakítani tanulmányait, és hazatér időse szüleihez. Dorogon vállal munkát, és a munka mellett rendszeresen eljár a képzőművészeti szakkörbe.

Sokrétű érdeklődésének megfelelően a művelődési ház más öntevékeny művészeti csoportjainak munkájában – ifjúsági zenekar, néptánc csoport – is részt vesz. Képzőművészeti tanulmányait 1958-tól a Képzőművészeti Főiskolán folytatja, ahol Hincz Gyula és Ék Sándor a mesterei. Tanulmányai befejeztével, 1963-ban hazatér Dorogra. Megélhetése biztosítására 1965-ben állást vállal a dorogi művelődési házban. Ezek az évek Furlán Ferenc életének nehéz időszakát jelentik – a nagy időbeli lekötöttség nem tette lehetővé számára a művészi munkát, s meg kellett küzdeni a megértés hiányával is. A művelődési ház művészeti előadója és miként a kiállítás bevezetőjében maga is írja: „Mindennapi munkámban a művészeti ízlés fejlesztése, a vizuális nevelés foglalták el a fő helyet.” Lehetőséget teremt képzőművészeti kiállítások rendezésére, így a művelődési ház földszinti termében kiállítást rendezett Nyergesi János, Árvai Ferenc és Kádár János Miklós, Végvári I. János munkáiból, hogy csak néhány nevet emeljünk ki.

Az 1973-as év jelentős változást hozott Furlán Ferenc életében, a megváltozott munkahelyi vezetés és a felügyeleti szervek segítő szándéka és megértése lehetővé tette, hogy tanulmányi szabadság

biztosításával – és 1974-ben tanulmányi ösztöndíjjal – több hónapot a kecskeméti művésztelepen tölthessen. Kecskeméten biztosították számára a nyugodt munka körülményeit, s az új élmények hatására és a művészkollégák, a barátok társaságában megújult lendülettel látott munkához. Az elmúlt két év során nagyon sokat dolgozott és ebből a gazdag termésből állt össze a mostani kamara kiállítás anyaga.

A kiállított 18 műből tizenegy a *Farmernadrág-sorozat*hoz tartozik. A sorozat egy, a véletlen adta látvány élményéhez kapcsolódik. A kecskeméti műterem székére odavetett farmernadrág látványa asszociációs sort indított el a töprengésre hajlamos művészen, amelynek a végén a véletlen látványélmény egy magatartásforma jelképévé vált. A jelképalakítás folyamatát végigkísérhetjük a kiállított műveken. A kiindulás a gipszbe öntött *Farmernadrág*. Mint csendéleti motívumot látjuk a széken a kék farmernadrágot és mellette a piros kockás kendőt a *Kékkel pirossal* című rajzon. A motívum érlelését mutatják a *Rajz III-V*. világos szerkezetű vonalrajzai és az e rajzokhoz közvetlenül kapcsolódó *Picasso-rajz* című monotypia. Kitűnő megoldást jelent a korántsem idilli hangulatú *Idill* című tusrajz. Néhány rajzában a mondanivaló kiemelése a farmernadrág mellé még más motívumokat is – paróka, kábítószeres cigaretta stb. – felsorakoztat, így például a *Mámor* című képen és a jelképek egymás mellé és fölé zsúfolásával feszült hangulatot teremtő *XX. század kellékei* tusrajzában.

A sorozat legszebb darabja az *Űr*, világos szerkezetű tusrajz, melynek kifejezőerejét fokozza a vörös és fekete temperával megoldott bársonyos hatású háttér. A gondolati sornak mintegy lezárását jelenti a mű: a test formáit pontosan megőrző, üres, elől nyitott ing és a farmernadrág, mely az elemberteledés pontos, találó kifejezőjévé válik.

(Új Forrás 1975(2)119–120.)

Űr, 1974

Virág Jenő

MINDIG UGRÁSRA KÉSZEN

**BESZÉLGETÉSTÖREDÉK FURLÁN FERENC GRAFIKUS-
MŰVÉSSZEL ÉLETÉRŐL ÉS MŰVÉSZI VILÁGÁRÓL**

Ez a beszélgetés két évvel ezelőtt (1988-ban) készült. A több órás riportnak most csak egy részletét adjuk közre. Azt a részletet, amely egy művészpálya – Furlán Ferenc életének – legfontosabb momentumait emeli ki abból az időszakból, mely egybeesett barátságunk alakulásának történetével. Alkotói pályáját ezért a barát szemével követtem, s esetleges elfogultságomat ez magyarázza. Én hiszek Furlán Ferencben, az emberben és a művészen, s ezt a hitet szeretném átplántálni a riport olvasóiba is.

– 1970-ben kerültem Dorogra közművelődési felügyelőnek, s azóta ismerem művészi tevékenységedet és a vizuális nevelésben végzett munkádat. Ez utóbbinak két területét emelném ki: az egyik a József Attila Művelődési Központban általad vezetett galériának a tevékenysége, az ott megvalósított kiállítások; a másik, amelyet igen gyakran közösen csináltunk, a megye alkotóművészeinek bemutatása a dorogi járásban. Egy-egy községben délután megrendeztük a kiállítást, majd utána következett a megnyitó, este beszélgetés a megjelent résztvevőkkel. Mire emlékszel e néhány év eseményei közül?

– Örömmel emlékszem életemnek erre a korszakára, mert ezekben az években olyan kiállításokat rendezhettem a galériában, amelyeken keresztül

megvalósíthatóvá, összegezhetővé vált az a koncepció, amely szerint igyekeztem mindig kiállítást rendezni. Azért is szívesen emlékszem vissza, mert ha nem is tudtam kiélni magam a saját munkáimon keresztül, de ebbe a tevékenységbe nagyon beleéltem magam; hittel és őszintén csináltam kiállításokat. Egy kis önzés is volt ebben: „lehoztam” magamnak Pestet és mindazt, amihez mindig közel éreztem magam, amit szerettem. Vagy ha nem is szerettem, akkor azért csináltam, mert egy ilyen intézménynek, mint a Művelődési Központ, kötelessége bemutatni az élő művészetet is olyannak, amilyen. Sosem az én szemüvegem, az én művészi tevékenységem határozta meg, hogy kit szeretnék látni. Elsősorban a fiatalok bemutatása vezérelt, másodsorban a művészettörténeti értékek megismertetése; harmadsorban az élő művészet alkotóinak kiállítása. Ebben sok vitám volt a mindenkori igazgatókkal s a városi vezetőkkel, mert nem mindig nézték jó szemmel ezt a kiállításpolitikai elképzelést. Gyakran hoztam olyanokat, akikről addig nem gondolta senki, hogy őket a megyében bárhol kiállíthatnák. Nem volt ez olyan nagy dolog, de azért mégis vállalnom kellett.

– Milyen egzisztenciát sikerült teremtened népművelői munkáddal magadnak és emellett milyen alkotótevékenységet tudtál folytatni? Milyen művészi problémák foglalkoztattak ebben az időszakban?

– Alkotótevékenységemet nagyban meghatározta az, hogy mennyire voltam elfoglalva népművelői tevékenységemmel. Szinte évekig nem tudtam lépést tartani a művészi munkásságban, nem tudtam művekkel jelentkezni kiállításokon. A szellemi életben ugyan próbáltam magam készen tartani, hiszen kialakult bennem, hogy a sok feladat mellett, amit mint főfoglalkozású végeztem, ugrásra készen tartsam magam. Meg kellett találnom a mindennapi életben, a hétköznapok és ünnepek

*Bányászélet,
1981 (Dorog)*

Idő, 1975

Modell, 1973

között azt, amihez a legjobban kötődöm. Meg kellett találnom azt a vonalat, amihez nekem a legtöbb közöm van. Csak erre építve alakíthattam ki alkotó tevékenységemet. Minden helyzetben művészként gondolkodtam. Akárhol, akármit csináltam. Hiszen ezért tudtam teljesíteni sok feladatot, voltak ötleteim, csak éppen saját munkám rabszolgája lettem ezáltal. Természetesen a fő gondom az volt, ha már egy művelődési intézmény munkatársa vagyok, akkor csináljak valami olyat, amit tőlem elvárhatnak. Mi volt az? Elsősorban a vizuális neveléssel kapcsolatos módszerek kidolgozása. Ezért kezdtem el rendezni gyermekrajzversenyeket az iskoláknak: először a három dorogi iskolának, később pedig járási szinten.

– *Emiatt azonban egy furcsa, kettős vélemény alakult ki az emberekben rólad. Magamról tudom, hogy én is elsősorban mint népművelőt ismertelek meg, mint a vizuális kultúra területén dolgozó kollégát. Lassan jutottam el odáig, hogy alkotóművészként is megismerjelek. Nem zavart téged, hogy sokan csak népművelőként tartottak számon és ez a vélekedés nagyon hosszú ideig kísért élettudodon? Aki később ismert meg – főképpen a 70-es évek közepén, amikor talán a legjobb korszakodat élted – az jobban szembesülhetett az alkotóművésszel. Ekkor, 1975-ben realizálódott az a nagy önálló kiállításod, amely egyértelmű áttörést, és alkotói tevékenységed elfogadását jelentette a megye művészeti életében mindenki számára. Hogy élted meg ezeket az éveket?*

– Furcsa, ellentmondásos évek voltak. Családi életem egyre süllyedőben, ugyanakkor mellette fölmenő ágba ért művészi pályám. 1975 nyarán két hónapot tölthettem el a kecskeméti művésztelepen, ahol a legnagyobb kényelemmel láttak el, s ha ott valaki tényleg akart dolgozni, akkor az megtehetette. Azt jelentette nekem ez a művésztelep, hogy ott, a fehér falú műteremben gondolhattam végig, hogy mi közöm van a művészethez egyáltalán. Van-e jogom művésznek nevezni magam? Ezzel indultam útnak akkor és kezdtem rajzolgatni, méregetni

magam, gondolataimat rögzíteni. Amikor a szomszéd műtermekből átjöttek a kollégák, meglepődve mondták: te bőségszavarban szenvedsz, hogy lehet egy képbe ennyi mindent belesűríteni! Fölsmerték, hogy semmi sincs bennem rendszerezve, egy nagy, lélegzés előtti állapotban voltam és látták, hogy ha ez így megy tovább, akkor még bele is fulladhatok. Valóban, olyan légszomjial küszködtem állandóan, ha akkor infarktust kapok, nem lehetett volna csodálkozni. Kemény két hónap volt, aminek nagy öröm volt a vége. Ugyanis vettem egy farmer-nadrágot, és a zippzár el akart hagyni, annyira jóllaktam. Már nem lehetett visszabújni a farmerba, ezért csak úgy odavetettem ebéd után a székre, s lefeküdtem. Amikor fölkeltem, meglepetésemre a nadrág úgy ült ott, mintha valaki volna benne. Megdöbbenő volt a látvány, a szituáció. Azonnal mentem Tardi Sanyinak szólni, hogy jöjjön át. Rögtön lereagálta, hogy én itt valamire rátaláltam. Hű, de beleszúrtál a XX. század közepébe! – mondta. Abban a pillanatban tudtam, hogy most már van, ami a művészethez köt. Fogtam székestül a nadrágot, áttettem a műterembe, hogy meg se mozduljon. A takarítónő

számára is kiírtam, hogy ehhez hozzá ne nyúljon, és kezdtem rajzolgatni. Így, lépésről-lépésre jutottam el végül a látványtól a kis rajzokon keresztül egészen az absztrakcióig. A farmernadrág ugyanis nemcsak divatot jelentett ebben az időben, hanem magatartásformát is kölcsönzött, és ez főképpen a fiatalokra volt jellemző. Tulajdonképpen a lázadásnak vált az eszközévé. Bár a fiatalok nem igazán értették, hogy e lázadásnak mi a valódi szerepe életükben.

– *A farmernadrág jelképpé vált képeiden. Úgy érzem, ennek csúcspontja az Űr című képed, amely mintegy lezárása volt e sorozatnak. Megfogalmaznád-e, mi az a mondanivaló, amit sugallni tudtál e képekkel; mi volt ez a lezárás?*

– Tulajdonképpen azt határoztam el, hogy ezt a nadrágot megpróbálom különböző situációkba helyezni. Olyan situációkat teremtettem általa, amelyek egyértelműsítik azt, hogy miért féltem én a fiatalokat. Külön kell választani ugyanis a farmert, mint divatjelenséget, s mint szimbólumot. A farmerben, mint a lázadás tárgyiasult jelképében lehetett bemenni például egy múzeumba. Ettől kezdve pedig mindenhova be lehetett így menni. Igaz, hogy az előbb még az útpadkán ült benne a fiatal, de már bemehetett így az operába is, a színházba is. Ha ez igaz, akkor tulajdonképpen az ember a misztériumait – amit maga épített –, azt most megtagadja. Ha mindent földünk, amit eddig csináltunk, akkor mi marad meg nekünk saját magunkból? Semmi. Nem hiszem, hogy az a szabadság, ha minden eredményt, amit eddig elért az emberiség, azt most feladunk egy divat kedvéért. Ez a fajta lázadás sose volt jó, ez a lázadás rombolás és én nem támogatom a rombolást. Úgy éreztem, hogy a feje tetejére állított világ ez. Hiszen micsoda ellentmondás van abban, hogy a milliomos gyerek az NSZK-ban a kirakatból a koptatott nadrágot vette meg, míg a másíknak nem volt erre pénze, s a „rendes” nadrágot vette, mert az olcsóbb volt. Rengeteg ilyen hamis dolgot tapasztaltam. S e hamisságra próbáltam rámutatni a fiatalokkal folytatott beszélgetésekben és a farmernek különböző situációkban történő ábrázolásával. Kiállított képeim közül valóban az Űr maradt meg a legtöbb emberben, mert abban érezték sommázottan mindazt, ami

lényegében bármelyik lapomban benne volt, csak a mindennapok situációjába helyezve. Vagyis azt, hogyan jut el az Űrig az ember, mert az nemcsak maga az Űr, hanem a kiüresedés is.

– *Vagyis az elszemélytelenedés.*

– Pontosan: az elszemélytelenedés, és annál nagyobb veszélyt nem tudok elképzelni, mikor látja az ember az üres fejeket. Űr című képem pont a mondat – a grafikai-sorozat – végén. Azt akartam megfogalmazni általa, ha nem vigyázunk, akkor eljutunk a teljes kiüresedésig.

– *Úgy érzem, hogy 1975–76-ban e korszakod lezárult. Utána ismét nehezebb évek következtek életedben. Talán azt mondhatom, hogy munkahelyi és magánéleti problémáid is sűrűsödtek. Röviden szóljál erről, és főképp a kivezető utakról!*

– Életem egyik legsúlyosabb korszaka volt. 21 év után kénytelen voltam első házasságomat felbontani, holott próbáltam megtartani, hiszen ez volt az egyik emberi bukásom. Én nem akartam elhinni, hogy ez lehetséges. Próbáltam úgy élni, hogy bebizonyíthassam magamnak, még folytatható. De kiderült, hogy nem megy. A művészpályán úgy éreztem, megfogtam az Isten lábát, s hittem, hogy otthon is helyre lehet tenni a dolgokat. Sajnos nem sikerült. Elsősorban a kislányom védelmében gondoltam a házasságot megtartani, ő azonban az anyjához került, s így nem lehetett átmenteni. Ez is bántott, ez is egy bukás volt. Közben a dorogi üvegablak előkészületi terveit csináltam, és ez szakmai téren megint kezdett földobni. Kiállításokon ugyan nem tudtam résztvenni, és a köztudatban az él, hogy aki a paravánon látható, az valaki. Nagyon sok megaláztatást kellett átélnem, s vádoltak lustasággal, tehetségtelenséggel. Ez főleg a kiállításom előtti időszakra jellemző. Sok „okos” ember élt körülöttem, akik gyakran magyarázgatták nekem, hogy mit kell tennem. Sajnos nem értettek meg, s nem is tudtak segíteni. Egyidőben lett ez a néhány év életem lemenő és felmenő korszaka. Az üvegablak ugyan óriási lehetőség volt, de rettenetes nagy félelemmel indultam neki. Főképpen azért, mert ekkora murális művet még életemben nem csináltam. Nagy jelentősége pedig azért volt

tevékenységemben, mert egy művészeti program zárult le vele és alapja lett egy újnak. A félelem ellenére azért a magabiztosságom megvolt az 1975-ös kiállításom után, mert úgy éreztem, hogy van keresnivalóm, s ettől bizonyos értelemben megnyugodtam. Ma is az kölcsönzi a nyugalmat, hogy szerencsémre tudom, holnap mit akarok csinálni. Azt hiszem, mindenki számára ez a legfontosabb.

– *Beszélgj azonban magáról a műről, s annak témájáról! Mit valósítottál meg benne?*

– Az elkészült mű a dorogi József Attila Művelődési Központba került, amelynek dísztermében Haranghy Jenő szekói vannak és ennek az üvegablaknak a helyén is Haranghy-üvegablak volt valamikor. Hagyományos ráfestett technikával készítette, de azt a háború után leszedték. A szekók összefoglaló kompozícióját is leverték. Nekem az volt a feladatom, hogy a bányászat lényegét ábrázoló művet készítsék a másik, hajdani kompozíció helyett.

– *A dorogi bányászok 200 éves évfordulójára kellett elkészítened művedet?*

– Igen. Én nem ráfestett, nem illusztrációs jellegű üvegablakot próbáltam létrehozni, hanem technikailag is olyan megoldást választottam, ami szerintem az üvegnek mint eszköznek a legadekvátabb formáját adja vissza. A kompozíció központjában maga a matéria áll, amiért küzdelem folyik, a bányászok küzdelme. A kilenc osztású üvegablak centrumában foglal helyet a matéria, amelyből az elemek spirál formában csapódnak ki. A spirál az a geometriai forma, amely a legdinamikusabb, s ezzel fejezhetem ki az energia mozgását a legszemléletesebben. A magban minden létezik, minden elem együtt van, amelyek aztán szétszóródnak a nagyvilágba. Ezek az elemek áthatolnak mindenben. Így a tűz és a víz a képen *látható* módon úgy válik szét, hogy a tűz fölfelé nyúlik, a napot is eltakarva. A víz lefelé, egy örvénybe zúdul, amelyből egy bányász, egy történelmi alak nyújtja a kezét föl, benne a bányász-emblémával, az ékkel és a bunkóval. Olyan személyeket próbáltam választani, amelyek szimbolizálják a történelmet. A bányász-figura kezében ott van a légkalapács, ami visszafelé 200 évet köt össze az ékkel. Fönt ábrázoltam a bányász zenekarokat, melyek mindig kísérői

voltak a bányász mindennapi életének, gyászában és örömeiben egyaránt. A másik oldalon, a kép felső harmadában az anya, aki a nap felé fordítja gyermekét, mintegy folyamatát, jövőjét biztosítja a bányászok gondolatának.

– *Szerencsére e munka után újabb megbízást kaptál; Balatonfűzfőre, egy ennél is nagyobb méretű üvegablak elkészítését. Azon kevesek, akik látták mindkét művedet, és keveselltek a 70-es évek közepétől nyújtott teljesítményedet, hiányolták rendszeres jelentkezésedet a különböző kiállításokon, el kellett hogy ismerjék, ilyen méretű és ilyen szinten megvalósított murális munkát nagyon kevesen teljesítettek. Erről a műről is szóljál néhány mondatot!*

– A Nitrokémiai Ipartelep főigazgatóságának épületébe kellett három üvegablakot tervezni. A témája hasonló, mint a dorogié, csak ezúttal nem a bányászatot, hanem a vegyipar változásait kellett érzékeltetnem, ábrázolnom. Jártam az üzemet, próbáltam rész-élményekre szert tenni. Ugyanis szerintem nemcsak az ésszel felfogható feladatokat kell megoldani, hanem mindig gondoskodni kell olyan valódi élményről, amellyel minden ember találkozik, és ehhez nem kell naturalista szemlélet. Én ezeket az üvegablakokat szimfonikus műveknek tekintem, ha át akarnám tenni zenébe. Azt is mondhatnám, hogy *romantikus* szimfonikus műveknek, s hiszek abban, hogy alkotásaim ezáltal – a romantikus ábrázolásmód által – hatnak az emberekre. Az emberek romantikus vágya alapvetően sosem változik, s ezekre az érzésekre ezért építek munkáimban is. A fűzfői üvegablaknál az embert állítottam központba, egy olyan bölcs embert, aki a kezében tartja a matériát. Egy hatalmas kéz van a kép centrumában, amit a matéria átsugároz, mint amikor lámpával átvilágítjuk a kezünket. Egy kéz van elől, mely egyrészt visszafogja, másrészt óvja az anyagot. Azt a gondolatot próbáltam kifejezni, hogy a matéria a kezek, az ujjak közül is kiszórja a fényét, s átmegy mind a három ablakon. Tulajdonképpen jelentheti életünk fényes oldalát, de ha nem óvjuk, akkor sötétségbe borít minket. A dorogi üvegablaknál a matéria kicsapódott a spirálvonalból. Így ezt *e témánál* nem ábrázolhattam, mert az akkor robbanást okozna. A fényt csak úgy ábrázolhattam,

nehogy robbanásnak tűnjön. Ezért rajzoltam olyan-
nak a kezét, melynek vissza kell fognia a matériát.
Ezzel nem lehet játszani, ez nagyon komoly dolog.
Köztudott, előfordult már itt robbanás. E központi
gondolat mellett a vegyipar történetét is be kellett
mutatnom az alkímától egészen a mai napig.

– *A balatonfüzfi üvegablak megvalósulása és az
ennek révén teremtődött anyagi lehetőség biztosít-
totta számodra azt, hogy visszakerüljél Dorogra,
visszaköltözzél második feleségeddel és két gyer-
mekeddel.*

Hogyan alakult életed azóta?

– Tulajdonképpen nemcsak a füzfi, a dorogi
üvegablak pénze is nagy részben az elvált nejem-
hez került. Csak 20 ezer forint maradt a 120-ból
nekem, mert a házrész ki kellett fizetnem. Tehát
közvetlenül nem segítettek anyagiakban e munkák
a továbblépésben, csak erkölcsileg. Említetted,
hogy engem mint grafikus ismernek, és ez igaz.
Azért, mert nem volt másra módomban! Ez volt a leg-
gyorsabban megvalósítható technika a bemutat-
kozáshoz. Ugyanakkor mindig a színek izgattak,
a festés mint művészi feladat izgató. Grafikában
azonban gyorsabban tudtam rögzíteni mindazokat
a gondolatokat, amelyek foglalkoztattak, amelyeket
elraktároztam magamnak életem során és tal-
lonban tartottam, hogy kártyás kifejezést használ-
jak. Éveken keresztül nem felejték el semmit,
visszaemlékszem szituációkra, és ezáltal kialakult
egy módszerem, ha nem tudtam mindjárt megcsi-
nálni egy-egy ötletemet. Kecskeméten, ha éjjel
mentem haza, akkor is tudtam dolgozni, mert
pihent voltam szellemileg is, fizikailag is. Ezt itthon
nem lehet megcsinálni. Különösen most nem,
hogy a gyerekek kicsik és két éve nem alszom át
az éjszakát anélkül, hogy párszor ne kelljen felkelni.
Így aztán nem maradt energiám, s mit tehet az
ember, ha van egy ötlete? Fogja, félreteszi, talonban
tartja. Kultúrházi tevékenységem alatt is rengeteg
témát tettem félre, ezért volt meglepő mindenki szá-
mára, hogy egyszer csak üvegablakot tudtam csi-
nálni. Hordozom magammal az ötleteket, s a kellő
pillanatban kimunkálom magamból. Hát így történt!
Ilyen jegyzeteim a grafikák is, mint pl. a *Modell* című
acélmetszetem. Az acél maga egy kemény anyag,

és abba belevésnem valamit nemcsak azt jelentette,
hogy szakmailag egy anyagot ismerek meg, hanem
tartalmában is sikerült olyan kifejezési formát létre-
hoznom, amely örökké izgató. Úgy éreztem, hogy
a *Gyermekparkban* is ugyanezeket a megoldásokat
sikerült alkalmaznom. Ezeket a grafikai lapokat,
a rézmetszeteket, acélmetszeteket, rézkarcolat,
a linóleummetszeteket csak úgy voltam képes meg-
csinálni, ha szabadságot kaptam. Ezt a szabadságot
nagyon ritkán élvezhettem. A Kecskeméten eltöltött
hónapok a kivételek közé tartoztak.

– *Bennem élénken él egy másfajta emlék: a 70-es
évek első felében Esztergomban népművelői
továbbképzésen vettünk részt, ahol előadókról, hall-
gatókról karikatúrákat készítettél. Nekem nagyon tet-
szettek ezek, de azt hiszem, nem csináltál többet
ilyen rajzokat, pedig igen éles megfigyeléseket tet-
tél. Hogy érzed, ez egy különleges adottság? Vagy
csak egyszerűen jó megfigyelőképességről van szó,
egyfajta rajzi tömörítésről? Humorod, humorérzéked
is van ezekhez a dolgokhoz?*

– Jajaj, valami nagyon fontosat mondtál. Nem
vagyok vicceselő típus, néha-néha sikerül csak
jól elmondani egy-egy viccet, de a humort, azt
másképp élem meg. A helyzetkomikumhoz van
érzékem, s ha van hozzá társ, hihetetlen szituá-
ciókat tudok teremteni a helyzetkomikum segít-
ségével. Azt hiszem, ha jobban megnézi valaki
képeimet, ott látja a groteszk elemeit is benne.
A groteszk számomra nagyon fontos tudati je-
lenség, mert én abban véltem fölfedezni azt a le-
hetőséget, hogy valami olyan, mintha valóságos
lenne, de mégsem az. A groteszk felismerése,
megismerése segített ahhoz, hogy én úgy for-
máljam a képeimet, ahogy formálok. Az emberek
a groteszket még le tudják olvasni, mert az nem
absztrakció. A humort az élet kísérő jelenségének
tekintem, az egyik legfontosabb kísérő elemnek.
Munka után csak a humor segítheti tovább az
embert. Hú, de sokszor! Hogyan tudtam volna
különben az idők során elviselni ezt a rengeteg
megaláztatást? Megtanultam akkor nevetni, ami-
kor más sírt. Ezt komolyan mondom, egészen
komolyan. Én a legnagyobb bajomban is nevet-
tem. A különböző ünnepségekhez készítettem

Nadrág és szék, 1973

20 négyzetméteres dekorációkat este 10 órától reggelig kellett megfestenem. Ugyanis csak akkor tudtam nekilátni, amikor már mindenki elment a művelődési házból meg a büféből. Akkor én elkezdtem füttyülni, és reggelig megcsináltam. De csak füttyülve – mások addigi véleményével, megjegyzéseivel nem törődve – és ezt az akkori igazgató nem bírta cénnával. Azt, hogy én füttyülök, amikor ő már bosszankodik, mert magáról nem tudta elképzelni soha, hogy ő egy munkát ilyen rövid idő alatt megcsináljon.

– *A nehéz helyzetek nagyobb teljesítményre sarkalltak?*

– Tulajdonképpen minden valamire való művet a mélypontokon csináltam. Váltam, amikor a farmer-nadrág sorozatot rajzoltam. A feleségem

A XX. század kellékei, 1974

veszélyeztetett terhes volt, amikor a dorogi üvegablakot készítettem. Infarktus után csináltam a másik üvegablakot. Persze ezek kényszerhelyzetek voltak, s azt nem mondhatom, hogy kizárólag ilyen szituációkban dolgoztam. Senkit sem doppingol a baj, azon minél gyorsabban túl akar lenni. Csakhogy azt kell megértened, hogy én *mindig ugrásra készen* tartottam magam, s ezért tudtam ilyen helyzetekben is produkálni. Ha nyugodtabb körülmények között, kiegyensúlyozottabban élhettem volna, akkor bizonyára több tervem valósul meg. Új és új elképzelések azonban most is munkálnak bennem. Egy olyan festészeti program kialakításán dolgozom, melynek gondolata már a hetvenes évek közepén felvetődött, s formálódásában nagy segítséget jelentett hogy írókkal, költőkkel – így Csoóri Sándorral, Sárándi Józseffel, Baróti Dezsővel – többször beszélgettem a témáról. Ennek megvalósítása a következő évek programja.

(*Művészeti Műhely* 1990(1)26–31.)

A dorogi Művelődési Ház (Kultúrotthon) egykori falkép, 1955

Gáspár Sándor egykori falképének részletei

Dorog látképe, 1973

Ladányi András

GÁSPÁR SÁNDOR, A BÁNYÁSZFESTŐ

Gáspár Sándor 1916-ban született Lókút községben. Édesapja az annavölgyi bányában dolgozott. Iskoláit Annavölgyön és Esztergomban végezte. Csillésként dolgozott az annavölgyi szénbányában majd Budapesten asztalos inas. 1939-ben bevonul katonának, 1943-ban a keleti frontra vezénylik. Négy év hadifogság következik. 1949-ben felveszik a budapesti Képzőművészeti Főiskolára. A főiskola elvégzése után a Dorogi Szénbányászati Trösztnél dolgozik dekoratorként. Festményein a bányászatot, a bányászt, a bányászéletet ábrázolja. 2007-ben a dorogi Bányász Szakszervezeti Szövetség Gáspár Sándor festőművész bányászati témájú képeit albumban jelentette meg *Bányászfestmények* címmel. Az albumot Faragó Rudolf szerkesztette, a bevezetőt Wagner Ferenc, a Bányász Szakszervezeti Szövetsége elnöke írta. Wagner Ferenc bevezetőjében kiemeli: „Gáspár Sándort nem divatos művészként tartják számon, de érzelmi kötődése miatt elkötelezett ábrázolója a bányászéletnek és a bányában végzett munkának. A bányászélet nehézségei képein magas művészeti színvonalon váltak érzékelhetővé. Külön figyelmet érdemel az a világon szinte egyedülálló sorozat, mely az esztergomi-dorogi szénmedencében a bányászat történetét jeleníti meg.” Az összeállításban 58 festmény található. A fotóalbum megjelenését a Dorogi Többcélú Kistérségi Társulás, a Magyar Bányászati és Földtani Hivatal és a Dorogi Szénmedence Kultúrájáért Alapítvány támogatta. Gáspár Sándor munkáival több évtizede ismerkedtem meg Dorogon, Sárísaçon, Annavölgyön, Sopronban a Központi Bányászati Múzeumban és más helyeken. 2008-ban az album megjelenése kapcsán Dorogon – közel a Művelődési Házhoz, ahol több tucat képe látható – az egyik panelház első emeletén kerestem fel a 92 éves mestert.

A kis lakás tele Gáspár Sándor műveivel. A „műteremben”, a lakás piciny félszobájában a festőállványon egy félig kész festmény jelzi, hogy a művész

most is dolgozik. Egy nagyobb festmény előtt ülünk le beszélgetni.

– Apám orosz fogságból jövet – az első világháború után – nem hazament Erdélybe, Székelyudvarhelyre, hanem Budapestre jött és ott megismerkedett anyámmal – mondja kérdésemre Gáspár Sándor. Közös elhatározással Dorogra költöztek, majd annak egyik bányatelepén állapotok meglett dolgozott apám több honfitársa, és ő is bányász lett. Az annavölgyi bányakolóniára kerültünk.

– *Mikor derült ki, hogy tehetsége van a rajzoláshoz?*

– Úgy három-négy éves koromban kezdtem rajzolni nagyanyai dédnagyapám, Ejzenrájh Pál segítségével. Igaz, nyolcvannégy évével ő sem tudott sokkal többet produkálni e művészi teljesítményben, mint én a négy évemmel itt-ott azért valamit igazított a félresikerült rajzon. Amikor hatodik osztályba kerültem, új, fiatal tanítót kapott az iskola, aki festészeti tanulmányokat is végzett. Fölfigyelt rám és iskolán kívül is kezdett foglalkozni velem. Tőle hamarosan elsajátítottam több fontos, szakmába vágó dolgot. Művészettörténeti és más olyan könyveket adott, amelyek a rajzolás és festés valamilyen formáját ismertették. Az esztergomtábori polgári iskolába kerültem. Azért oda, mert ez volt a legolcsóbb és ez felelt meg leginkább szüleim anyagi bírásának. Aztán azért is, mert akkor itt tanároskodott tanítóm barátja: Féja Géza, a *Viharsarok* híressé lett írója. A tanítóm kórházba került tüdőbajjal, onnan a temetőbe. Tanítóm elvesztésével elveszett továbbtanulásom lehetősége is. Művészethez vezető utam kátyúba jutott. Ceruza és ecset helyett ostornyelet és ekeszarvat vettem kezembe. Örökkel szántó kisbéresnek szegődtem az uradalmi majorságba. Amikor megkaptam a béremet, szüleim beleegyezésével ebből vásároltam olajfestéket, ecseteket, vásznat. Megszállottként rajzoltam, festettem. A következő évben néhány sikeres rajzom, festményem a gimnázium kiállítóteremében megfelelő elismerésben részesült.

– *Mihez kezdett az elismerésekkel?*
 – Elértem azt a kort, tizenhat évet, amikor alkalmas lettem bányamunkára csillésnek. Gondoltam, meg fogom keresni azt a pénzt, ami szükséges a magántanulói vizsgák megfizetésére. Jelek szerint festéssel is szaporíthatom azt a negyven, ötven pengőt, amit a csillési munkáért kapok havonta. Három hónapig tologáltam a csilléket, olykor könnyebb, de legtöbbször igen nehéz körülmények között. A helyenként kicsorbult sínekről a csillék leugrottak, hol két, hol négy keréssel. A tele csille rakománya tíz mázsa szén vagy meddő volt; visszarakni a sínre segítség nélkül nemigen lehetett. Egy ilyen leugrott csillét magam hórukkoltam vissza kiszabott útjára. A következő napon orvoshoz vánszorogtam. Munkaképtelenné váltam. A doktor egy hónapnál tovább nem tarthatott betegállományban már csak azért sem, mert az őszkor fölvelt téli idénymunkások szanálásába én is belekerültem. Kereset nélkül maradtam, odalett a magántanulási lehetőségem.

– *Valamilyen kiút csak akadt?*
 – Szüleim gondját, baját három kistestvérem mellett nem akartam én még terhesebbé tenni, úgy gondoltam: előttem a nagyvilág és valahol, valahogy tán boldogulok, ezért Budapestre utaztam. 1933-ban mélyponton volt a gazdasági válság. A műasztalos mester is csak úgy-ahogy fogadott el inasnak. Egy hónap múlva már Bécsben voltam. Ott sem várt rám több jó, mint Budapesten. Egy rendőrfőnök igazoltatott. Mit keresek Bécsben illegálisan? – mondta. Érveimet nem fogadták el, ezért kizsuppoltak a város határáig. Hazajöttem. Bakonyi szülőfalumban, Lókúton a szomszéd házban lakott Tehel István asztalosmester, aki ügyes fafaragó-szobrász is volt – öreg korára megkapta a Népművészet Mestere címet –, műhelyének ablak melletti része lett a műtermem. A lelkes mester előre kifizette azt a két nagyobb méretű képet, ami lakása díszé lett. Ebből a pénzből Veszprémben megvásároltam a szükséges festészeti anyagokat. Hamarosan jött néhány megrendelő, akik arcképet, szentképet, csendéletet, tájképet kívántak és 20 pengőig fizettek a képekért. Meg tudtam venni olyan könyveket, amelyekből továbbfejleszhettem rajzoló, festészeti készségemet.

Dorogon élt Mór József iparművész, akinek munkássága sokat segített nekem. Anyagiilag támogatott az időskorú sárisápi esperes-plébános. Fiatalon Olaszországban tanult művészettörténetet, festészetet is. Sűrűn jártam hozzá sárisápi lakására, ahol tanárként ismertette meg velem a művészettörténetet és valamennyi festészeti technikát, ami nélkülözhetetlen a jó képszerkesztéshez.

– *Önképzéssel fejlesztette festészeti készségét.*
 – Vártam, hogy reménytelen annavölgyi helyzetből kihúzz a főiskolai fölvétel, de helyette 1939-ben sorozó bizottság elé kerültem, amely katonai fölvételre ítélte! A Hatos Határavadász-zászlóaljhoz kerültem. 1941-ben leszereltem. Hazautaztam szüleimhez. Pár napi célalanság, töprengés után úgy határoztam, egyelőre otthon maradok, és folytatom azt, amit abba kellett hagynom a katonaszkodás miatt.

– *Vagyis továbbra is a képeiből fog megélni?*
 – Hamarosan jelentkeztek a megrendelők. Többségében arcképeket festettem fényképről és nagyítottam egymás mellé a külön lévő menyasszonyi, vőlegényi fényképről. Kelendő volt a bibliai jelenségeket ábrázoló szentkép is. Ezek festését szívesen vállaltam, mert nem sajnálták érte a nagyobb árat. Festettem egy nagyobb méretű, 170x120 cm-es vallásos tárgyú képet, amely papszentelés alkalmára készült. Az esztergomi papság rendkívülien példamutatónak ítélte a festményt és az illetékesek úgy vélték, megbízhatnak komolyabb feladattal is. Esztergomtábor-Kenyérmezőn rövidesen befejeződik a templom építése és arra kértek, hogy fessek meg annak főoltár- és stációs képeit. Tervbe vették sorsom irányítását is, azzal az elképzeléssel, ha befejeztem a templomi megbízást, hercegprímási ajánlólevéllel a firenzei akadémiaira fognak küldeni. Ennek az a feltétele, hogy kötelezzem el magam az egyház festőjének. Fial pap látogatott meg. Úgymond, ő Rómában tanult teológiát, festészetet is. Szüleinek Firenzében panziójuk van, ott lakhatok, ingyenes ellátást kapok a tanulmányi évek elvégzéséig.

Móricz Zsigmond Sárisápra jött meglátogatni unokaöccsét, Pallagi főjegyzőt, aki az esperessel együtt szintén pártfogóm közé tartozott. Az író főleg azért

jött, hogy adatokat gyűjtsön bányásztemájú írásához. Ekkor tudta meg, hogy az általa is ismert költő barátomat internálták. Velem is meg akart ismerkedni, ez nem sikerült, mert váratlan ügy miatt sűrűn vissza kellett térnie Budapestre.

– *Miért nem ment a firenzei akadámiára?*

– A Jösten papjainak tervét keresztül húzta a Hadisten, aki a katonasorsokat irányítja, mert képrendelés helyett behívót kaptam; Firenze helyett a magyarországi Komáromba kerültem a várkaszárnnyába, ahol nem festészetre tanítottak, hanem harctéri tudnivalókra oktattak, aztán útnak indítottak a frontra, amely messze orosz földön van. A magyar hadsereg ott támadással védi a magyar hazát. 1943. szeptemberben útnak voltam a front felé. A Bug folyón átkelve a pinszki mocsár- és partizánvidék következett. Hadifogságba estem. 1945. február: irány a Donyec medence, Makejevka város, hadifogoly láger. 1948 decemberében láttam viszont Annavölgyet.

– *Úgy tudom, a hadifogságban is festett képeket.*

– Az orosz festészet ismertebb művészeinek alkotásairól (Repin, Siskin, Perov, Szurikov, Levitán és a többi neves festő) kezdtük el a másolást – hadifogolyfestők – kisebb, nagyobb méretekben. A lágervezetőség ezeket megfelelő áron, igénylés szerint adta a városi közületeknek. Én leginkább Repin képeit szerettem másolni. Nekem ez különleges festészeti tanulmánynak bizonyult. Emellett az arcképfestés is az én főadatomból volt, mert ehhez én értettem jobban. 1946. augusztusban befejeztem Repin egyik leghíresebb festményének másolatát 200x160 cm-es nagyságban. Nagy élvezettel másoltam színes reprodukcióról a kozák témájú mozgalmass történelmi képet. Mielőtt a festményt elvitték volna rendeltetési helyére, megnézte a városi pártbizottság titkára, propagandistája és két kijevi festőművész. Alapos megvizsgálás után kikérdeztek, kiféle vagyok? Adataimat följegyezték és azt mondták: Leningrádba fognak küldeni, a festészeti akadémiára.

– *Aztán Leningrádban sem került a festészeti akadémiára?*

– A magyar és szovjet kormány megegyezése szerint minden hadifoglyot haza kell engedni. A vonattal

elhagyjuk a Szovjetuniót. Aztán irány Debrecen, a leszereltető bizottság elé, amely lepecsételte a hazatérési engedélyt. Annavölgyn a háború előtti környezetet eltűnt. A megváltozott újban még nem tudtam megtalálni a módját, hol, hogyan kezdjek el művészkedni? Így vállaltam műszaki rajzoló állást a bányánál Dorogon. Mégsem az lett a munkám, mert a járási pártbizottságon számon tartották festészeti tudásomat és rögtön igénybe is vették.

A nyomdatermékű Lenin-, Sztálin-, Rákosi-arc képeket föl akarták váltani életnagyságú olajfestményekkel. Annavölgyről minden nap vonattal utaztam dorogi munkahelyemre. 1949 januárjában elkészültem az arcképekkel. A pártbizottság titkára reprodukciót tett elém – szovjet festő közismert festményének színes nyomata: Lenin történelmi szónoklatát élteti a Szmolnijban a forradalmi nép. Ezt fessek meg nagy méretben, hogy méltó dísz legyen a tanácsteremnek. Amikor befejeztem a nagyméretű Lenin-festményt, éppen átutazóban volt Dorogon kísérettel a szovjet nagykövet. Betért a pártbizottságra és meglátta a képet. Elcsodálkozott: hogy került ide a moszkvai képtárból? Mikor megtudta az igazat, kijelentette: a másolat olyan pontos, talán még szebb is, mint az eredeti. A rólam elmondottak után a kíséretében lévő megyei párttitkárnak meghagyta, hogy hassanak oda, hogy az a bányászfiú minél előbb megkapja a festőművész rangot!

Megkaptam az értesítést: jelentkeztek a Képzőművészeti Főiskolán kéthetes fölvételi vizsgára. A tanulmányaimat munkám folytatásának vették és folyósították a havi alapbéremet: 600 forintot. Ami nem sikerült időben – a firenzei és leningrádi akadémia a kedvezőtlen körülmények miatt – az most sikerült: ha késve is, de a budapesti Képzőművészeti Főiskola növendéke lettem. A havi béremhez kaptam még a 400 forint ösztöndíjat.

– *Ebből a pénzből meg tudott élni, hiszen akkor már nős volt?*

– A dorogi bányagazgatóság nagy, egyemeletes reprezentatív munkásotthont építtetett az 1930-as évek elején. Terjedelmes, kb. 1000 főt befogadó dísztermét Haranghy Jenő freskói díszítették. A főbejárat fölött a negyven négyzetméter nagyságú festmény szimbolikusan ábrázolta a bányaművelést

és azokat az ipari tevékenységeket, amelyek a szívet átváltoztatják többféle energiává. Vallási jelenségeket is tartalmazott: Szent Borbála, a bányászok védőszentje, apáca ápolja a megrokant bányászt. A tíz méter széles színpad fölötti részen a középre festett Szent Korona jobb és bal oldalán leeresztett zászlókkal hódoló levették, cserkészek, frontharcosok tesznek hűségfogadalmat. A kulturális bizottság végrehajtatta a halálos ítéletet: lemeszeltette a „reakciós” freskót. Azt kérték, hogy fessek helyette oda a szocialista rendszerhez méltó művet. E munkára előirányoztak 80 000 forintot, amit az Önszervező Egyesület vállalt, mivel a kultúrházak rendezési költségei ide tartoznak. A munka elvégzése kb. 3 évet vesz igénybe, mivel a főiskolai tanulmányaim miatt csak a nyári szünetekben dolgozhatok. A 80 000 forintot havi részletekben kapom meg, így anyagi gondoktól mentesen végezhetem el a főiskolát.

– *Mit ábrázolt az új freskó?*

– Némi vitakozás után, egységes vélemény szerint korszerű témát: a bányából kijövő sztahanovista brigád ünnepélyes fogadtatását. Tanulmányaim idejébe belefért, hogy vázlatokat készítek, amiket bemutatam a tanári bíráló bizottságnak. Az észlelt hibák kijavítása után be kellett mutatnom a Művelődési Minisztérium Képzőművészeti Osztály bizottságának, mert csak annak jóváhagyásával kerülhetett művészeti alkotás kultúrhelyiségek falára. Mire végeztem a második főiskolai évvel, megkaptam az engedélyt a freskó elkészítésére.

A főiskola freskószakán megszereztem a szükséges tudnivalókat, aztán úgy határoztam, szekkó-technikát alkalmazok. Leverettem a halálra ítélt freskót. A szekkó alá hármass rétegű vakolatot rakattam, a festés alá simított felületet nem gipszsel, hanem márványporhabarccsal vonattam be. Az erre az alapozásra ráfestett tojástempera színei úgy világítottak, mintha belső tűz lett volna a vakolatban. 1951 nyarán, a festésre kész falra fölraktam a kartont, hogy rajzszénnel megkezdjem az előrajzolást, amit nem kezdehettem el, mert hirtelen meg kellett változtatni a falfestmény témáját, amire az előző kompozíció csak részben volt megfelelő.

– *Tehát a bányából kijövő sztahanovista brigád ünnepélyes fogadtatását festette meg?–* Az történt, hogy Rákosi Mátyás előzetes bejelentés nélkül váratlanul, kíséretet sem hozva, Dorogra érkezett hajnalban és kora reggel a bányaalagút bejáratánál várta az éjszakai műszakról kijövő bányászokat. Már javában tartott az alagút előtti értekezlet, amikor az igazgatóság és a pártszervezet tudomására jutott. Persze, nagy lőtás-futás következett, aminek következménye pedig az lett, hogy ezt a rendkívüli eseményt meg kell örökíteni az utókor számára. A karton üres maradt. Hogy a vezető szervek kívánságának eleget tegyek, nekifogtam az új kompozíció vázlatainak elkészítéséhez. Csak a következő nyáron foghattam hozzá a karton megrajzolásához és át másolni a falmezőre. Közben elkezdődött a harmadik évem festőszakon Pór Bertalan mester műtermében. A mester hamarosan jóval több figyelmet fordított rám, mint többi tanítványára. Rögtön észrevette: nem egészen kezdő vagyok ezen a pályán; nem is úgy foglalkozott velem, mint tanítvánnyal.

– *Gondolom, diplomamunkát is kellett készítenie?*

– Amikor elérkezett a diplomamunka elkészítésének éve, megkértem a tanári kart, fogadja el diplomamunkámnak a negyven négyzetméter nagyságú falfestményt, amit be fogok fejezni az elbírálás évének végére. Az elkészített, bemutatott kartont a bizottság jóváhagyta. Sietve átkopíroztam a falra és megkezdtem a festést. Hogy a festmény mégse legyen teljesen a személyi kultusz hirdetője, Rákosit nem ünnepeltem, hanem mint a többi alakot, ünneplőnek állítottam be. Ő ugyan kezét fogott az egyik sztahanovista bányásszal oly módon, hogy mégsem ő a főszereplő, és a mellette ellépő úttörő lányok nem neki nyújtják a virágokat. Ilyen nagyméretű és rendhagyó, a főiskolai normától eltérő kompozíciós diplomamunkát egy végzős művészjelölt sem készített; a bíráló bizottság ugyancsak vakaródzott. Érvek, ellenérvek csaptak össze. Heves vita után elfogadták.

– *Diplomás festőművész lett. Kiket tartott mestereinek?*

– Művészeti, politikai világnézetemet két tanár-művésszel tudtam azonosítani: Pór Bertalan és Kisfaludi Strobl Sigmund mesterrel.

- *Mihez kezdett a friss diplomájával?*
- A Művelődésügyi Minisztérium kulturális osztályának volt a főadata a kezdő művészek útjának egyengetése. Én óhajom szerint visszatértem a bányához Dorogra. Három évre szóló szerződést kötöttek velem. Leteltével újabb három év következhet. Közben a katonasághoz kaptam behívót tartalékos tiszti tanfolyamra. Bevonulásom előtt kifizették a falfestmény utolsó részletét: 3000 forintot. 1955. júniusban leszereltem. Megfelelő eredménnyel és ranggal végeztem a tiszti iskolát. Jelentkeztem Dorogon a trösztigazgatónál, aki rögtön megbízást is adott: fessek meg a vízbetörés ellen védekező bányások munkáját az igazgatói helyiség részére. Következő festményem pedig egy nyolc négyzetméter nagyságú korszerű frontfejtés a tanácsterem főfalára.
- *Vagyis a bányászleltéből merítette festményei témáját?*
- Figyelmem a bánya világára terelődött. Erről a földalatti területről alig tudott valamit a művészet. Úgy gondoltam, hogy csillésként eléggé megismerem a lámpás alvilág nagyon is mozgalmas és szokatlan színű jelenségeit, mint festő megkísérlem festményekkel a napfényes világban élők szeme elé tární azt a munkahelyet és munkavégzést, ahonnan és ami által megláthatják, tapinthatják a szenet. Arra is gondoltam, hogy a mindenkori külvilág dolgait kiváló művészek századok óta remekül jelenítették meg. Szegben, jobban már nem is lehet.
- *Nem érintette meg önt a modern művészet?*
- Az „új” modernnek, kortársinak mondott útkereső művészethez sem fantáziám, sem kedvem – ilyen művészethez fölöslegesnek tartottam a festőművész diplomát – nem volt. Azt gondoltam, folytatom azt a művészkedést, amit csináltam a főiskola elvégzése előtt. Erre legjobb lehetőséget adhatott a bányászat világa, amely nem tűr művészi csúfolt absztrakt ködösítést. A bányamunka nagyon is valóságos és ábrázolni csak naturalista módon lehet. Más módon értelmetlen káosz!
- *Mi lett a sorsa a Rákosi-freskónak?*
- 1956 nyár elején már erősen zajlott a politikai mozgolódás. A forradalmárok ledöntöttek minden csillagot, amiknek a színe vörös volt és megrohanták a „Rákosi-freskót”, Rákosira rámozdítottak egy nagy

pacnit. A pacnit beföldték nemzeti színű zászlóval, így maradt aztán néhány éven át. Végül összeült valamilyen bizottság és kimondta a halálos ítéletet a festményre. Aztán tudomásomra jutott a Képzőművész Szövetség leirata a kultúrház igazgatójához: „a festményt megsemmisíteni csak a művész beleegyezésével lehet!” Fölajánlottam, hogy Rákosi alakját átfestem tsz-tagnak, az üttörő lányok nem virágokat, hanem búzakalász-csokrot tartanak. Így kész a munkás-paraszt szövetség ünneplése. Tartott a huzavona. A kultúrigazgató, hogy döntésre vigye a dolgot, falfestékkel bemázoltatta a bűnös „Rákosi-freskót” teljes felületét. Úgy is maradt évekig, majd beföldték lambériával, amikor a termet átalakították színházi teremmé.

- *Miből élt?*
- Dorogi helyzetemben annyi változás történt, hogy kérésemre az új igazgató megszüntette szerződéses viszonyomat, és mint dekorátort, állományba vett. A kötetlen munkaidőm maradt. A dekorációs munkák elvégzése bőven engedett arra elegendő időt, hogy bányászati témákkal foglalkozhassak.
- *A művészkörök befogadták önt?*
- A bányász értelmiség pártfogását és művészeti elismerését élveztem. Ellensúlyozta a hivatásos művészeti képviselők jellemzését rólam, amely szerint a személyi kultusz egyik zászlóvivője voltam, mert a Rákosi-freskót festettem. Nem számítok alkotóművésznek, mert nem vagyok tagja a Képzőművészeti Alapnak.

Megkezdtem csilléskori tervem valóra váltását: a Dorogi Szénmedence történetének földolgozását képekben. Az igazgatóság tudomásul vette, helyeselte; időt és anyagot biztosított. Nekem bizonytalanán vált a festőművész-pálya, mivel sehogy sem tudtam beilleszkedni a művészközösségbe.

- *Nem érdekelte a képzőművészek pályatársak véleménye?*
- Nem foglalkoztam én azzal. Minden figyelmemet, időmet igénybe vette a bányászat történelmi múltjának kutatása, vázlatok készítése a képsorozat megfestéséhez. Elmúlt öt év, mire a képsorozat első részével elkészültem. 26 darab, egyenként 70x50 cm-es nagyságban. Bemutatásra éppen bányásznapon került a kultúrotthon nagytermében.

Bányász

A balinkai bányába is elmentem, hogy megnézzem a nemrég történt vízbetörés helyét. Az igazgató hitteles festményt kért az ott lezajlott küzdelemlről, amit a veszedelemmel vívtak. Ezt az eseményt kb. 180x150 cm nagyságú vászonra festettem meg.

– Nem tudom elhinni, hogy teljesen hidegen hagyta önt a szakmának a művészetével szembeni negatív véleménye és az, hogy megbélyegezték a Rákosi-freskója miatt?

– Később egy-két újság elmarasztaló cikk kíséretével ismertette a Rákosi személyi kultusz kitüntetett művészeit, köztük szerepeltem én is. De kitüntetés nélkül! Egyetlen egy kitüntetést sem kaptam. Számomra kedvezőtlen események miatt mind jobban elzárkóztam a művészközségtől. Azért is, mert egyre inkább kezdtem hinni, hogy pályatévész lettem. Nem vagyok művész, csak egy festegető műkedvelő. A művészet fölszentelt papjai is ezt éreztették velem.

– Ha nem volt festőművész – a képzőművész diplomája ellenére –, akkor minek tartotta magát?

– Úgy gondoltam, a bányászat múltjának ismertetése inkább történelmi, mint művészeti feladat akkor is, ha képek segítségével mutatom be. Ily módon nem leszek kiszolgáltatva képzőművészeti akadémikusok számára. Úgy határoztam, hogy a következő kiállításokon mellőzöm a festőművész rangot és bányászfestőként fogok szerepelni. Ez inkább megfelel a valóságnak, bányász múltam és a jelenlegi bányászathoz való kötődésem miatt. A kiállításokat sem művészeti szervek, hanem bányászati szakemberek intézték. A képek sem művészeti alkotás-ként szerepeltek, hanem bányatörténelmi dokumentumoknak számítottak. Újságcikkek is hasonlóan értékelték. A Nehézipari Minisztérium szakszervezeti bizottsága bányásznapi alkalmával reprezentatív kiállításal mutatta be az 54 képből álló sorozatot a minisztérium nagytermében, a *Dorogi Szénmedence Története* címmel. Művészeti alkotásra semmiféle utalás nem volt. A *Bányászati és Kohászati Lapok* szerkesztőségi helyiségében vetített képes bemutatót és szakelőadást tartottak a bányászati szakemberek, akadémiai tudományos munkatársak

részére. A fő téma a történelmi képsorozat volt. Mivel a helyiségben nem lehetett az összes képet kiállítani, csak töredéke kerülhetett falra. A többi színes fölvetelről vetítették. Az újságok részére bányász-művész voltam, de azok számára, akik lakásukat akarták díszíteni nekik tetsző képekkel, másfajta festő lettem, úgy mint fiatal koromban, amikor megrendelésre festettem arcképeket, táj- és csendélet képeket. Kötetlen munkaidőm és dekoratőri fizetésem, feleségem könyvelői állása eléggé jó anyagi létet biztosított hármunk részére, mert a fiúgyermekünket nem követte több. Ennél fogva az, akinek nem tetszett a képcsarnokok árúja formában, színben és árban, tőlem vásárolhattak jóval olcsóbban. Kötetlen munkaidőmből bőven jutott lehetőségem, hogy bejárjam Budapest környékét, a Duna mentét Ráckeve-től Visegrád-ig, és lefessek a szép tájrészleteket. Ily módon nem voltam kiszolgáltatva a Képzőművészeti Alap önkényuralmának. Persze, nem is került a nevem bele az általa kiadott művészeti lexikonban föltüntetett alkotóművészek névsorába.

Az „égő fekete kő”,
1990

– *Hova lettek az ifjúkori álmai?*
– Ahogy öregítettek a múlt évek, úgy halványodtak, végül teljesen semmivé lettek kezdő festőkori vágyaim, hogy nagy művészi alkotásokat fogok létrehozni. Már ötven éves koromban rá kellett jönnöm, hogy nem rendelkezek olyan képességgel, ami a kiváló művészek közé emelhetne. Ez a se ide, se oda állapotom nem tarthatott sokáig, mert a bányászati munkahelyem továbbra is azt várta, hogy az ünnepi dekorációk elkészítése mellett fessek bányászati képeket is. Mivel a jelenkor bányászatát nagyobb méretben megfestettem valamennyi bányászati részére, úgy határoztam, az egységes történelmi sorozatot befejezem a Tanácsköztársaság idejével. A többit szedjék majd össze azok, akik érdemesnek tartják foglalkozni a bányászat múltjával.

Sikertelenségemet nem panasztam föl sehol senkinek. A rendszer művészeti politikáját sem hibáztattam. A szubjektív érzéseimtől független valóságban a képsorozat folytatta sikeres szereplését Sopronban, a Központi Bányászati Múzeum kiállítótermében. A megnyitó ünnepségen tekintélyes számú közönség jelent meg. A következő napokban is volt bőven látogató. A megyei újság figyelemre méltó írással, *Bányászballeda képekben*

címmel ismertette a nem mindennapi kiállítást. A győri rádióadó is szólt róla mindennapi híradásában. Az igazgató szerint egy hónapi nyitva tartás alatt húszezer látogató volt.

– *Kilencvenkét éves és még mindig fest. Hogyan tekint vissza a művészpályájára?*

– Ha egy évvel előbb készítem el a Rákosi-freskót, akkor Kossuth-díjas festőművész lettem volna. Így azonban még festőművész sem lettem. Le-föl buk-dácsolások után most már végleg megbuktam, nem tudtam kitűnőre javítani elégséges és elégtelen feleleteimet az élet és a művészet iskolájában. Végbizonyítványom: nyugdíjas. Ez is csak kisbetűs. Ifjúkori ábrándok nélkül folytatott ott, ahol annak idején elkezdtem. Talán technikásabban festegetem a romantikus tájképeket. Olykor el is adom néhány forintért. Ami arra elengedő, hogy anyagot vehessek a következő képecskékre. Ez a festegetés csak anyyi, mint minden más barkácsolás, amit egy nyugdíjas elvégezhet.

– *Művész úr melyik képét tartja a legszebbnek?*

– Legszebb festményem az aranyhajú lány – a feleségem –, aki most már ezüsthajú asszony, igaz, az idő múlásával többször lefestettem jól, rosszul. A legszebb mégis a meg nem festhető: EMLÉKEZÉSI!

(Új Forrás 2009(2)70–79.)

Műszakváltás,
1981

Hír József 2011-es
dorogi emlékkiállítás
katalógusának címlapja

Kovács Lajos

MESÉBE ILLŐ HŰSÉGGEL

HÍR JÓZSEF (1911–1985) DOROGI FOTOGRAFUS

A centenáriumok gyakran csak arra alkalmasak, hogy a felejtés lejtőjén egy pillanatra megálljunk, és úgy tegyünk, mintha ez a lejtő nem lenne olyan meredek és megállíthatatlan. Hír József-re még sokan emlékezünk évfordulók és különleges alkalmak nélkül is,

mert része volt a város, a közösségek, a családok, s nem ritkán az egyéni, személyes életek történetének. Képeivel is, képei nélkül is ott él az emlékeztünkben. Ha mégis van lelkifurdalásunk, az annak a gyarlóságunknak a következménye, hogy gondatlanok vagyunk kultúránk tárgyi és szellemi hagyatékaival szemben. Hír József megszámlálhatatlanul sokezer képe lappang vagy tűnt el halála után mindenféle magyarázható, de nem mentegethető okból. Ez volt az ő tárgyi kulturális hagyatéka. De felnőtt korban több generáció is úgy, hogy róla már talán semmit sem tudnak. Ezt a szellemi tartozásunkat sem rendeztük még.

Vannak persze mentségeink. A nyolcvanötödik évfordulón már megidéztek az akkor ismert, fellelhető munkái alapján azokat az értékeket, amelyeket egyedül vagy társakkal létrehozott. S az utóbbi években elkezdtek átvizsgálni, rendezni a méltatlanul kezelt hagyaték még meglévő negatívjait, porosodó tekerceit. Egyszerre volt bénító a mennyiség nagysága és elgondolkodtató a veszteség mértéke. De hát ki volt ő? Miért ez a morális büntudatunk? Ha a személyiségét vizsgáljuk, nem is illik hozzá az elégiikus hangnem. Amikor 1911-ben megszületett Budapesten, már javában virágzott az új művészet, már jelentős alkotók fotóztak jelentős művekkel

gazdagítva a világ- vagy a magyar kultúrát. Most csak a költő Ady Endréről készült Székely Aladár-felvételekre utalok, hogy hazai vizeken evezzünk tovább. A 15 éves fiú már saját pléhdoboz-tákolmányával elkészítette első fényképét édesanyjáról, s ez elárulja a kor nagy próbatételét: gépet, nyersanyagokat beszerezni komoly anyagi áldozat volt még a háború utáni évtizedben is.

Amikor a Hír család 1935-ben Dorogra költözött, már számos mester élt a környéken, elsősorban Esztergomban, de többen kitelepültek a fejlődő község, Dorog központjába is. Ők örökítették meg a nagy építkezéseket (munkásotthon, bányatemplom, községháza, Haranghy Jenő szekói a színházteremben, bányaépületek, kálvária, ünnepi események stb.). Bizonyosan ott lábatlankodott ezeken az eseményeken a fiatalember is, akinek azonban ebből a korszakból semmilyen dokumentuma nem maradt fenn környezetünkről. Pedig már bizonyosan fényképezett. Sokáig híresek voltak a második világháború Dorogon harcoló orosz katonáiról készült felvételei, ma már csak a fotós neve hordozza szójáték formájában azt a hírt, ami a történelmi időkben meg tudta állítani az időt. Ezek a munkái is lappanganak – vagy örökre elvesztek?

Ekkor már van egy komoly masinája, egy véletlenül talált katonai gépet vásárolt meg két kilogramm cukorral. Végre komoly technikával örökíthette meg mindazt, ami körülvette őt. S mert elsősorban az ember érdekelte, hamarosan közösségek vették körül, akikkel aztán egész életében együtt tudott dolgozni, akár a fotósakkör laboratóriumában, akár a Fekete-hegyen újjáépített turista sasfészekben, akár a klastrompusztai menedékházhoz szervezett útépitésen, vagy a Táti-szigetek mellett létrehozott csónakház gondozásában. Nem egyszerűen a munkálatok fotósát, hanem az egyik főszervezőjét, mindenesét tisztelték benne azok,

Szénosztályozó, 1970 körül

Kőbánya, 1970 körül

akiket magával tudott ragadni lelkesedésével, teremtő erőfeszítéseivel. Az ember és a természet szeretetének példája volt az élete.

De hát – szerencsére – sok ilyen embert ismerünk, ismertünk Dorogon is. Mi volt a többlet, a másság, amiért ő egy korszak – mintegy negyven év – jellegzetes alakjává tudott magasodni? S tette mindez úgy, hogy alkotatótól idegen volt a heroizmus, a hősi póz. Éppen ellenkezőleg: 15 éve Cseri néni itt, az emlékkiállításán azt mondta róla: *„...nyitott volt a világ dolgai iránt... kitartó jó barát tudott lenni... mesébe illő az a hűség, amit ez iránt a Ház iránt érzett...”*

Bizony a hétköznapi egyszerűség is egyszerűvé, sajátossá tehet bennünket.

Hír József esetében azonban kicsit pontosabban kell meghatározni ezt a többletet. Az ő munkássága egyrészt egy szakma, a fotózás iránti alázatot és elkötelezettséget jelentette. A szakma iránti effajta viszonyulás azonban aligha lehetne egy centenáriumi megemlékezés oka. Ahhoz minőségi többletről, hozzáadott értékről is beszélni kell. És ebben az esetben már egy olyan tevékenység, magatartás és szemlélet társul az elkötelezettséggel, amely értékeremtő és időtálló.

Maga a tevékenység már önmagában is eklektikus fogalom: a fotós elsősorban képiró ember, aki többnyire megörökíti a technika által megengedett, befogadott, elkapott pillanatot. Korunkban immár tömeges a képgyártás, és technikailag is a fizetőképes kereslethez igazodó tudás rejtőzik a digitális csodaszerekben. Elképesztően színes világ(osság) gyűl a képernyőkön (jaj neked, fekete-fehér múlt!), és gyakorlatilag nincs határa a kattintások számának. A kép is fogyasztható és selejtezhető, válogatható és eldobható – tehát tömegcikk. S mert sorozatban készül, megvan az esélye bárkinek a remekműhöz, miközben talán neki van a legkevesebb köze a telitalálathoz. Művészek vagyunk-e hát mindannyian, vagy inkább inflálódik általunk a művészinak mondott termékek értéke és értékállósága? Hiszen minden megtanulható(nak látszik), minden átírható, feljavítható – azaz manipulálható! Itt azért talán mégis megállhatunk egy gondolatnyi időre – egy kérdés erejéig. Tényleg minden?

Lehetséges, hogy ennyire a robottechnika kérdése lett minden?

Helytörténészként gyakran siratom azokat a családi fotóalbumokat, amelyeket a kései nemzedékek értetlenül félsöpörnek, kiszórnak a múlt szemétdombjára. Mi ad értéket ezeknek a sokszor tökéletlen, zavart szerkezetű, ismeretlen személyeket-helyeket-eseményeket sorjázó – állott – világgépeknek? Hát ez az! Világgépek. Olyan időkből, amikor még nem volt populáris a szándék. Nem volt hajszolt megőrzési mámor, inger. Viszont volt idő és hely arra, hogy ne menjünk-rohanjunk el egymás mellett, magunk mellett.

Szerencsés ember voltál, Hír Jóska bácsi? Bizony, az voltál. Csak hát ehhez kellett egy tudatosan karbantartott képességed: a látás. A meglátás. Neked sokáig senki sem mondta, hogy fotózd ezt, örökítsd meg azt... Vitted az első gépedet, aztán már a nyakadba volt akasztva másik kettő-három is, és figyeltél. Amikor pedig láttál, akkor kattintottál is. Belefért abba a selejt, a sikerületlen mozdulatfintor-élesség, az pedig eszedbe sem jutott talán soha, hogy most akkor művészi lesz-e ez meg amaz a pillanat. Martsa Alajos itt a Dunakanyar szomszédságában ugyanezt tette. És így fotózott a háborús tudósító, Robert Capa is, vagy mondjuk Keleti Éva, a színészek fényképésze. Egyik sem sértődött meg, amiért nem nevezték fotóművésznek. Sokezer kép közül emelték ki a keveseket, amelyek valóban művészetté emelkedtek. Ők is mentek megrendelésre, fényképeztek dokumentálási szándékkal, ők is csináltak beállított jeleneteket, talán még ügyeskedtek is egy-egy képhiba javítgatásával.

Szerencsés voltál azért is, mert feketén-fehéren ábrázoltad azt a világot, amit árnyaltabban láttál, mint mi feketén-fehéren mai végleteinket.

Sokan tanultak tőled sokmindent. Három különböző korból származó arcképet láttam, olyan időkből is, amikor személyesen egyáltalán nem ismerhettelek. Ülsz egy láthatatlan sziklaomon, és erős vagy, határozott, derűs. Színes a kép, de már úgy megkopott, hogy csak a fénylő áttűnés maradt körülöttem. Semmit sem változtat a benyomáson rólad, észre sem veszem, hogy most nem

fekete-fehér vegyület tesz időtállóvá. A másik képen egy fa alatt ülsz feleségeddel, éppen elhanyagolod az eleganciára törekvést, inkább elengeded magad, véletlenül belepillantasz a lencsébe, gyanakvó a tekinteted, téged itt most meglestek! A harmadik a legkésőbbi, már-már az utolsók közül való lehet. A sildes sapka alól egy orrot növesztő bohóc kesernyés mosolyával leskelődsz. Buli van a házban, valahol itt a közelben. Cseri néni ilyenmire emlékezett, amikor ezt mondta: „Nem volt bohóckodó, de ragyogó humora volt, és mókamesterré vált, ha a társaságot fel akarta dobni.” Arcod volt a rólad készült képeken is, ahogyan arca volt a tájnak, a munkahelynek, a családi ünnepség szereplőjének, akiket és amiket itt hagytál magad után. Válogatjuk, szemelgetjük a termést. Mindenki úgy tudja, hogy már sosem lesz teljes a kollekció, mert elveszett a nagyjá. Szám szerint talán így igaz. Csak hát maradt elég ahhoz, hogy a tehetség átüssön, átüssön rajtuk. Ebből pedig megtudható, utódainkra is rábízható, hogy ki is volt Hír József?

Ki is volt? Fotós volt, fényképész, dokumentarista, aki megszenvedte a mesterség elsajátításának minden erőpróbáját. Művész pedig akkor volt, amikor letapogatta maga körül a tér és idő nélkülözhetetlen szerkezetét. Az orosz katonák csoportképén, a felvonulók és a zenészek tekintetében, a meggyötört ipari táj olajosan piszkos leheletében, a felborult és eltört szovjet emlékműben, a vasszerkezetű építmények konstruktív rendjében, a bányász műszakváltás alagútvégi fényében, a foltozott kolónia tisztesszegénységében, asszonyok, gyerekek lelassult tűnődésében... Sok vagy kevés ennyi észrevétel a világról?

Szerencsések voltunk, hogy ismertük őt, általa pedig azt a világot, amit körülöttünk nemcsak látott, de látatott is. És ne fogjjon el a kedvünk, lendületünk, hogy egy szerencsésebb nemzedék majd az ő válla fölött vissza tudjon nézni az egyre távolodó időre. A múltat meg kell örökölni és becsülni, hogy úgy szerethessük mai otthonunkat, ahogyan Hír József tette a maga idejében.

Kismackó tejivó, 1960 körül

Hydropavátás, 1960 körül

Hétvége a Zöldkert vendéglőben, 1960 körül

Dorog látképe 1905-ben, 1929

Dorog látképe, 1929

Wehner Tibor

VELENCEI LAGÚNA-, TUNISZI BAZÁR-, DOROGI PANORÁMA-KÉPEK

KOSZKOL JENŐ FESTŐMŰVÉSZ EMLÉKKIÁLLÍTÁSA

A Millennium alkalmából megjelent *Dorogi Lexikon* Koszkol Jenő-címszava így foglalja össze a szélesebb körben alig-alig ismert művész életútját és munkásságát:

„1867. (sic!, valójában 1868.) április 30. Dorog – 1935. március 17. Budapest. Festőművész. A Műcsarnok kiállításain 1888-tól rendszeresen megjelent műveivel. Akvarell és pasztell technikával alkotta táj- és városképeit, csendéleteit. Megkapó enteriőrjei ma is keresett darabjai az aukcióknak, féltett kincsei a magángyűjteményeknek. Műveiből Aradon rendeztek gyűjteményes kiállítást. Sikeres művészpályáját sok kitüntetés kísérte. 1928-tól szívesen töltötte a nyarakat Dorog közelében. Kétszer is megfestette – nagyméretű képeken – Dorog változó panorámáját. E munkái ma is a városban láthatók. Dorog Város Kulturális Közalapítványa tulajdonában van egy nagyméretű csendélete. 1993-ban láthatta a dorogi közönség szép számú munkáját a *Megmentett pillanatok* című kiállításon, majd 2000-ben ismét, a jubileumi kiállításon.”

E jelentős életműről mindeddig e néhány sorban összefoglalt, meglehetősen kevés konkrétumot, történeti adatot felsorakoztató ismeretünk lehetett – a néhány évtizeddel korábban megjelent, négykötetes *Művészeti Lexikon* ennél még szűkszavúbb ismertetést ad közre –, és alig-alig ismerhettük magukat a képeket: a művész 1935-ben bekövetkezett halála óta kiállításon csak a kilencvenes években és a Millenniumon Dorogon, valamint Esztergomban rendezett tárlatokon kerültek közönség elé Koszkol-művek. Most, a festő halálának hetvenedik évfordulóján a dorogi kulturális egyesületek és intézmények összefogásának, és mindezek előtt dr. Zsembery Dezső műgyűjtő, nyugdíjas főorvos ügyszeretetének és fáradozásának eredményeként az életművet reprezentáló, összefoglaló

tárlat nyílt meg, amelyen e kevésbé ismert művész széleskörű művészi tevékenységének termete tanulmányozható. Ez a tárlat abba a kiállítás- és rendezvénysorozatba illeszkedik szervesen, amely 2000 óta vissza-visszatérően a zene őszi ünnepén egy-egy Doroghoz, a dorogi medencéhez, a tájegységhez kötődő művész munkásságát tárta, tárja fel, illetve egy-egy művészeti terület valamely korszakát vagy ágazatát térképezte, térképezi fel. Így fedezhettük fel az elmúlt években Rauscher György festészetének különös szépségeit, így mélyedhettünk el Egerváry Potemkin Ágost és Faragó József műveiben, így kalandozhattunk az orvosportrék világában, így ismerkedhettünk meg Babits Mihály és az esztergomi festők, grafikusok és szobrászok alkotásokat termő kapcsolatával, valamint az egykori és a mai dorogi képzőművészek munkáival.

A művészettörténeti alaposággal rendezett tárlatsorozat folytatásaként most közgyűjtemények raktáraiból és magángyűjtemények féltett darabjaiból gyűjtötte, állította össze Zsembery doktor ezt a kollekciót, amelynek ismert és ismeretlen alkotásai révén egy markáns, a XIX. század utolsó és a XX. század első harmadában dolgozó, az akadémikus művészeti hagyományok szellemét ápoló festő arcéle, portréja rajzolódhat meg. Az együttesben – a korábban ismert dorogi panorámaképek, a tájképek, a csendéletek és enteriőrök mellett – olyan különleges művek is szerepelnek, mint a Herman Ottó néprajzi munkáihoz a Hortobágyon készült, a Természettudományi és a Mezőgazdasági Múzeumban őrzött akvarellek, vagy az esztergomi városképek és a ma már történeti értékkel is felruházott épületbelső-ábrázolások. Ismét megcsodálhatjuk a tabáni városképeket, a velencei lagúnák világának megjelenítéseit és az afrikai, tuniszi életképeket,

amelyek festői értékeiről pontosan állapította meg 2001-es tanulmányában Bodri Ferenc irodalomtörténész: „Stílusa realizáló, majdhogynem naturalisztikus: konyhai csendéleteket, az állandóságot sugalló könyvtári enteriőrt csak az egykori flamand és holland mesterek, velük a fin de siècle kisanaturalistái mertek a pátosz és a romantika ellenében festeni. ... Az alkotónak az új világlélményhez gyaníthatóan az otthon melege teremtett alapot. ... A művekben testesült jellem az alkotó virágkorában szinte tapintható: a felfedezések alkalmából, sorozatos utazásaiból egy-egy jellemző épület és utcarészlet akvarelljével vagy pasztallképével gazdagul, hazatérve a számára oly kedves műterem fészekmelegében készül (már olajban) egy-egy meghitt táj- vagy városrészlet, lakályos enteriőr.” Bensőséges, meleg hangulat, az értékek és a szépségek tisztelete, a tradíciók éltetésének szelleme sugárzik Koszkol Jenő kompozícióiból: nincs polgárpukkasztás, nincs formabontás, nincs merész újítás műveiben. A mesterség biztos tudásával, a festői szépségek visszafogott, higgadt kiaknázásával és tükröztetésével, a kiemelés, a felfedezés és felfedeztetés biztonságával alakítja a tájat, a hazai és külföldi városok, kisebb települések részleteit, épületeit, az épületbelsőket, a tárgyakat megragadó – s az embert csak nagy ritkán képfőszereplőnek avató – alkotásait. A zene világnapja alkalmából Dorogon szervezett és rendezett kiállításokhoz csaknem minden esetben katalógus, illetve a katalógus-formátumot és terjedelmet messze meghaladó, összefoglaló igényű kiadvány kapcsolódik. Így van ez most is:

a művek összegyűjtése és közreadása mellett az ismeretlenségben lappangó pályaképet, az életút állomásait hosszú és kitartó kutatómunkával rekonstruálta Zsembery doktor. Így hiteles forrásokra hivatkozva megismerkedhetünk Koszkol Jenő származásával, családjával, tanulmányainak pontos időrendjével és helyszínével, nyugat-európai és afrikai utazásaival, a Herman Ottóval való együttműködésével, a kiállításokon való szereplésével, a művei által elnyert elismerésekkel és díjakkal, a dorogi és esztergomi látogatásaival és időzéseivel, az e településekhez kötődő kapcsolataival. A kiállítás és a kiadvány, a szépen kivitelezett kötet által immár előttünk áll egy dorogi születésű, Doroghoz egy-egy alkotóperiódusával és számos művével szorosan kötődő festő, s a pontos adatok, a konkrét hivatkozások segítségével kiegészíthetők a hiányos lexikoncímszók, árnyalhatók a szakmai konklúziók, pontosíthatók az összefüggések. De ezen hozadékok mellett meg kell emlékeznünk az e teljesítményeket ösztönző legfontosabb tényezőről is: a hely szelleméről, amely az értékek feltárására, számbavételére, megbecsülésére inspirál. Dorog a Koszkol-kiállítás megrendezésével ismét múltja, rejtett értékekben gazdag kulturális-művészeti öröksége egy fontos fejezetét rekonstruálta, és e rekonstrukcióval ezeket az értékeket egyúttal élővé varázsolta: beépítette, beépíti jelenkori történetébe, mindennapjaiba is.

(Elhangzott 2005. október 4-én Dorogon, a József Attila Művelődési Ház Dorogi Galériájában, a Koszkol Jenő-emlékkiállítás megnyitóján.)

Koszkol Jenő műterme
(Fotó: Vasárnapi Újság, 1919)

Bodri Ferenc

DERŰ ÉS LOBOGÁS

KOSZKOL JENŐ ÉS RAUSCHER GYÖRGY KÖZÖS TÁRLATA

Példásan tanulságos „párhuzamos tárlatot” kereshetett fel a látogató nemrégiben Dorogon: a közös vendégség alapját a véletlen teremtette – a két festő valaha a városban született. A művekből egy másik analógia is kínálkozik: alkotóik mesterien művelték hivatásukat. A két szemléletmód, egyben az „ars picturális” mégis két külön világ. Az idősebb művész túlélte ugyan társát, képein mégsem mutatkozik az, ami e lassan záruló század művészetében formálódott és alakult. Amit pl. az „École de Paris” bűvkörében alkotó társa rövide szabott jelenlétében felmutatott.

Mindketten a maguk önálló világát kereső „polgári ízlés” hitvallói, bár karakterük eltérő gyökéretű. Életművük mégis szinte azonos értékű lett. Egyaránt jelesek – a szemlélő dolga, számára melyik a kedvesebb. Jellegzők annyiban, hogy az idősebb halk szóval lezárja, az ifjabb pedig boldogan követi fiataltsága minden korábitól távolodó artiztikumát. Független és egyszeri intellektusok. Autonóm értelmi és érzelmi alapról formálták művé, ami elébük került. Másként választanak, a párhuzamosság mégsem felesel. A művek eltérő életpályáról és szemléletmódról tudósítanak. Gyaníthatóan első találkozásuk valósult meg itt. Köszönet hogy ez a „post mortem párhuzam” a fáradhatatlan Zsembery Dezsőnek eszébe jutott. Öröm, hogy tévét az ismert anyagi béklyók ellenében, készséges társakkal, a legméltóbb módon sikerült megvalósítani. Kivételes élményt nyújtott a megnyitó előtti hangverseny is: Kövecz Ágnes zongoraművésznő nagyszerű programja emelte felledhetetlenné a Zenei Világnapot. Alkotás és előadó, zene és festészet azonos kincsként illeszkedett.

Koszkol Jenő (1868–1935) tíz évesen lett a vele szinte egykorú Országos Magyar Mintarajtanoda és Rajztanárképezde növendéke, tanárai múltidőzően idős mesterek. Székely Bertalan és Lotz Károly a hazai historikus piktúra korszakzáró jelese volt. Mellettük a legromantikusabb szellemet a „tanoda”

igazgatója, Keleti Gusztáv képviselte többek között. Emellett mindhárman kitűnő művészek, hasonló értékű tanárok is.

Példájuk vonzó – a húsz esztendő korától kiállító tanítványt a historizmus romantikája mégsem ragadja meg. Ehelyett inkább a századvég korszerűbb „polgári éthosza”: egy nyugalmat építő kisvilág, bensőségebb miliő. Stílusa realizáló, majdhogy naturalisztikus: konyhai csendéleteket, az állandóságot sugalló könyvtári enteriőt csak az egykori flamand és holland mesterek, velük a fin de siècle kisnaturalistái mertek a pátosz és a romantika ellenében festeni. Meglepő, hogy a férfivá érett Koszkol illetően „kisvilága” mégis több elismerést kapott. Ennek indítékai feltehetően a historizmusba belefáradt közönség szemléletmódosulásában kereshetők, javarészből és bizonyosan mégis a művek minősége körül. Az alkotónak ez „új világlélményhez” gyaníthatóan az otthon melege teremtett alapot. „Öröklött természet” – a „dorogibb földre” méltán lett büszke a „helyi utókor” is. A művekben testesült jellem az alkotó virágkorában szinte tapintható: a „felfedezések” alkalmából, sorozatos utazásaiból egy-egy jellemző épület és utcarészlet akvarelljével vagy pasztellképével gazdagul, hazatérve a számára oly kedves műterem fészke melegében készül (már olajban) egy-egy meghitt táj- vagy városrészlet, lakályos enteriőr.

Közülük nem kevés múzeumba kerül. A díjak mellé főúri és „civil” megbízások érkeznek: képei a szalonokban Lotz Károly zsánerei mellett kapnak helyet. Újabban néha előbukkannak egy-egy aukción.

Hasonlóan nem lett életeleme a „plein air”, Nagybányára például el sem jutott. A szolnokiak meghívását elfogadta ugyan a századelőn, de Fényes Adolf, Zádor István, Hatvany Ferenc, Pólya Tibor, Kosztolányi-Kann Gyula és mások biztatóan szíves, barátian színes társaságában sem mást, csupán „csendéleteket akvarellezett” Lyka Károly emlékezete

szerint. Az „ízlésváltó megújulás” változó hullámveréseiről nyilván értesült, de nem érintették szellemét. Inkább a „szülőfalu” iránti hódolatból hatalmas méretű *Dorog-panorámáját* festi meg (1929), utóbb azonos nézőpontból a változást rögzítő következőt. A két „majdhogypannó” nem csupán „helyrajzi pontossága”, de művészi értéke miatt is megérdemelné az alapos restaurációt.

Életében egyetlen gyűjteményes bemutatkozásáról tudunk: 1911-ben volt Aradon. Érdemes lenne felkutatni a helyi újságok híradásait. Ezt követően az akarnok-gonoszságból fogant világháború rombolt, következményeivel is. A megszokottat a békésen öregedő „kismester” félrevonultan sem adta fel. Megelégedett a csoportos tárlatokon való részvétellel, a „szülőföld melegére” nyaranta a Dorognál álmosabb Esztergomban talált. A por és a füst, a zaj és a zsidóság terhére volt már korábban is, hiszen elmúlt századának emberibb harmóniájához inkább vonzódó, tudatosan békés polgára lehetett: műve és témái árulkodók. Nagy híve volt Deák Ferencnek, bár csupán emlékszóbját festette meg. Portréi – ha voltak – számomra ismeretlenek.

Fiatalon meghalt „földije”, Rauscher György (1902–1930) már egy lüktetőn izgalmas világban találta helyét, nem kevés remek portréja akár egy személyes vallomás. A Nagybánya-hívő Réti István sikeres tanítványa hamarosan a *Kabaré* Berlinében, majd „a bolond évek” Párizsában lett a két egymással versengő metropolisz világhírességeinek festő-mindenese, feladva gyorsan a Vaszary Jánostól nyert mérsékletet. Alkotásaiban a rajongó vitalitás, a varázslatos kifejező erő a leginkább megkapó, tűzben élt és alkotott, többnyire mindig a sugárzás fókuszaiiban.

Hamar ellobbant üstökösfényét nem kevés híradás követte művészete és ábrázoltjai körül egyidejűn, később már önálló értékét jegyző beszámolók. Legutóbb Gálig Zoltán alapos összefoglalása

(*Limes* – 1996/4.), a gondos elemzés minden további alól mentesít.

Az eltérő vonzások és választások erőtereiben alkotó festők művészetének összehasonlításához alapot még közös tárlatok is csupán részben teremtek. A láthatók egybevetésével inkább példázatokra lehetnek a látogatók. A legtöbb, amit remélhetünk: szívesen teszik „Értékrend” helyett a felajánlott konklúziókat örökökik tovább.

A kimért tartású idősebb festő állhatatos értékrendje csupán az első világháborúval zárult „századvég” hullámvásáinak fodrozódásait, az enyhébb légmozgásokat követi – a borzalmak mély világában férfivá érett ifjabb művész világmérete már egy elporladt biztonságélmény felfagyott keresztútjaira talált. Tekintsünk a szemekből felsejlő aggodalmakra, a tétova kéztartásokra nemesebb portréiban. Alkotójuk az útvesztés és a megalázottság kiellenének más impressziókat fürkésző jelese lett, aki „eltévedt lovasként” indul „a minden Egész” örök igényű keresésére egy meggyalázott földrész életdúsabbban tomboló nagyvárosaiba. Az ábrázoltakból sejthető, hogy a csillogó öröm heroldja szívének mélyén mennyi el nem nyert bizalom, mekkora magány rejtőzködik.

És persze „az örökség”, a lélek békéjének stílusa ebben a változás új értékeit kutató zajban aligha vállalható. A húszas esztendőök expresszív képviselőjének többsége csupán „a részekben lobbanó lángot” örökítheti. Mesteri egységük annyi, amennyit az önfelelt pillanatot, a kényszerű lármából kitűnő mosoly vagy percnyi madárdal adhatott. Egy pillantás igézete, melyben az alkotás méltóságát csupán a reménység kékmadara szabadíthatja fel. Rauscher György hirtelen ellobbant életművében felismerése elé a szűkre mért idő állított korlátokat. Képei elbűvölnek, egyben egy nyugtalan szorongás remekei.

(Új Forrás 2001(2)76–78.)

Cs. Nagy Lajos

„A CSILLÉRE RAJZOLGATTAM”

BESZÉLGETÉS KUCS BÉLA MUNKÁCSY-DÍJAS SZOBRÁSZMŰVÉSSZEL

Kucs Bélával 1948-ban találkoztam először: a szabadságharc százéves évfordulójára Dorogon rendezett ünnepségen állították fel első szobrát: Petőfi alakját. Az akkor még kezdő, fiatal művész ma már mind jobban ismert, népszerű alkotó. A „bányászok művésze” mondják róla: 1957-ben bányász témájú szobraiért kapta a Munkácsy-díjat. Szívesen és büszkén viseli ezt a címet. Beszélgetésünk visszavisszatérő apropója a bányászélet, a régi munkatársak, barátok.

– Szüleim vándorló bányászok voltak – kezdi a beszélgetést a művész. – 1938-ban kerültünk Dorogra. A tokodi üveggyárba szerettem volna „kugleroló” tanoncnak menni, de nem sikerült. Mit tehettem volna mást, lementem a bányába. A csillék oldalára rajzolgattam krétával – tetszett a munkatársaimnak. Biztattak, tanuljak tovább. Bennem is élt ez a vágy, de abban az időben a bányától nem volt könnyű elszakadni. Hadiüzem volt. Még más, esetleg könnyebb munkahelyre se tudtam elmenni.

– *Dorogi ismerősei meglehetősen kalandos történeteket mesélnek ezzel kapcsolatban Önről.*

– Több dolog kényszerített, hogy elmenjek a bányától. Elsősorban az, hogy tanulni akartam. Másrészt féltem attól, hogy engem is elhurcolnak a leventékkel. Megszöktem Dorogról. Katonai körözés alatt álltam, elfogtak, a nagyiroda emeletéről

leugrottam, elbújtam a bányában ... – ha ezeket kalandnak veszi, akkor valóban nem szűkölködtem benne. A felszabadulás után otthon, Dorogon megszerveztük a MADISZ-t. Befészkeltem magam a kultúrotthon egyik szobájába és dolgoztam. Néhány festegető fiatallal akkor alakítottuk meg a mai képzőművész szakkör elődjét. Örömmel mondhatom, hogy ebből a szakkörből több tehetséges művész került ki, hogy csak Furlán Ferenc festőt és Árvai Ferenc szobrászt említsem.

– *Ez volt a kezdet. És hogyan folytatódott?*

– Budapestre kerültem. Esti gimnázium, népi kollégiumok. Mi alakítottuk a Petőfi Kollégiumot, majd később Beck András szabadiskolájából a Derkovits Kollégiumot, ami azután beleolvadt a Képzőművészeti Főiskolába. 1953-ban végeztem a főiskolán. Kemény évek voltak ezek. Apám már 1945-ben meghalt, édesanyám kőművesek mellé ment dolgozni, hogy én tanulhassak. Az első szobromért szemet kaptam Dorogról. Most valami kellemetlen dolgot szeretnék mondani. A főiskola elvégzése után Dorogon akartam letelepedni, telve elképzelésekkel – amiket egyébként részben meg is valószínűsítettem –, tenniakarással. Meg kell mondanom, nem szívesen emlékszem vissza az akkori dorogi vezetőkre. Nem kellett. Valamiféle szűklátókörűség, vagy a művészetek meg nem értése lehetett az oka ... Szentendrén telepedtem le, ott létesítettem egy park-múzeumot. Műtermem Budapesten van, munkában nem szűkölködöm. A főiskola elvégzése óta számos kiállításom volt, szobraim az egész országban megtalálhatók. Így Tatabányán a megyei könyvtár előtt a *Könyvet tartó lány*, Dorogon pedig egy bányászszobrom másolata. Jelenleg egy budapesti „váza- és térformák parkjának” létesítése foglalkoztat.

– *Ha summáját kérném művészetének, miként foglalná össze?*

Fekvő nő, 1961 (Miskolc)

Ívó nő (Szomjúság), 1972 (Szolnok)

– Azt, hogy a társadalom és a művészet között jelenleg bizonyos ellentmondás van, sokan úgy magyarázzák, ez a társadalom hibája, mivel nem elég művelt. Ez nem igaz. A jó művészetet minden korban megértették az emberek. Voltak, vannak is virtuózok, ez jelenség, de nem feltétlen velejárója a művészetnek. Tudomásul kell vennünk, ma nem egyes mecénásokból áll a társadalom. Igény van a szobrokra, ezt az igényt kell nekünk becsülettel kielégítenünk. Az én szépségideálom mindig a harmónia marad. Beteg az az

ember, aki a művészetben a diszharmoniót keresi. A torz jelentkezhet a művészetben, de csak akkor, ha ez elítél – így nem vált ki ellenérzést. Miért tudta az antik görög művész a borzalmat a hagyományos plasztikai módszerekkel ábrázolni? Ma a borzalmat formai torzítással akarjuk megoldani... Sok miértet kell felvetnem önmagamban. A választ, lehet, nem a közönségben, hanem a művészetben kell keresnünk. Talán szobraimmal tudnám legjobban életem eddigi summáját megvonni: szívesen és szeretettel emlékszem a *Hajnal*, a *Szomjúság*, a *Virágot tartó nő* című alkotásokra és számos bányászfigurámra. Úgy érzem sok minden van még előttem, az eddig megtett úton kívánok továbbhaladni.

(*Dolgozók Lapja* 1969. február 23.)

Fiatalok, 1965 (Komló)

Györke Zoltán

A FESTŐMŰVÉSZ MAGÁNYA

LÁTOGATÁS PUXBAUM JENŐ FESTŐMŰVÉSZNÉL

Dorogon, az Esztergomba vezető főúti menti földszintes bányász „egyenházak” egyik egyszobás lakásában kerestem fel Puxbaum Jenő festőművészt. Kinn, a lépcsőfeljárónál lerakott kartonok jelzik, hogy

jó helyen járok. Benn Jenő bácsi a szinte az egész szobát betakaró reklámkartonra hajolva szorgoskodik. Az egyik, lejárt reklámrizót eltünteteti, hogy helyet adjon a másiknak.

A falakon, a szoba ikerfülkéjében festmények, képek. A legtöbb olajképen esztergomi tájat, városrészt ismerek fel. A sziget hatalmas fasorai több „rálátásból”, az ezeréves város jellegzetes épületei. Puxbaum Jenőt kevesen ismerik a megyében, az országban – képzőművészeti életünkben pedig – sajnos – soha nem tartották számon. Képeit nem kéri a megyei, városi tárlatokra, ő nem vádol, nem hibáztat. Az ellen is tiltakozik, hogy írjak róla. „Minek? – kérdi. – Fölösleges”. A festőművész immár 72. életévébe lépett, s eddig mindössze egyetlen képe szerepelt az esztergomi művészek egyik tárlatán. Küldött három-négy festményt, egyet válogatott be a zsűri, aztán többet erre a hagyományos tárlatra se hívták. Pedig megérdemelte volna, hogy odafigyeljenek rá, mert karakteres, gyönyörű színvilágú posztimpreszionista festményeivel csak gazdagította volna a megyei tárlatokat. Önálló kiállításra pedig nem is gondolt. „Soha nem volt annyi pénzem, hogy keretet vásároljak a képeknek, nem olcsó multság egy kiállítás” – mondja. Pedig egész életében azért összegyűlt annyi alkotása, hogy kitellene belőle egy önálló tárlat.

Élete nem nevezhető művészetletnek, sorsa se művészsorsnak. Ki tudná ma már megmondani,

miért így történt, talán ő maga is tehet róla. Soha nem a könnyebb oldalát kereste az életnek, erre módja se volt. Esztergomban született, onnan került 1932-ben a Képzőművészeti Főiskolára. Csók István osztályában végzett két évet, aztán baloldali szervezkedés gyanújával Csókot Vaszaryval, a többi haladó szellemű művésszel együtt nyugdíjazták. Akkor Glatz Oszkár osztályába került, szintén kitűnő mesterhez. Anyják Esztergomban építkezni kezdtek, állami kölcsönt nem kaptak, abba kellett hagynia a tanulást, segíteni, keresni kellett, támogatni a családot. Évekig moziplakátokat, kirakatokat festett, 1938-ban újra jelentkezett a főiskolára, hogy folytassa abbamaradt tanulmányait. Burghardt Rezső lett a mestere, nála fejezte be tanulmányait, de továbbképzésre iratkozott be, mert egy sor portrémegrendelése volt a fővárosban, s így vasúti kedvezményt is kapott. Aztán jött a háború, a fogságban cukros zsákra rajzolta a tiszteteket, bajtársai képét. A háború után a dorogi bányamérnökségen helyezkedett el, volt csillás, hordozta a felszerelést a „mérnök úr” után, végül minden dekorációt vele készítették a nagyközségben. Később annyira kevés volt a fizetése, hogy előbb a szobafestőkhöz szegődött, aztán elvégzett egy szivattyúkezelői tanfolyamot. Nyugdíjba pedig már az egyik közeli tsz ládakészítő üzeméből ment. Ezekon a munkahelyeken bizony nem volt ideje, lehetősége a festésre, ha az ihletet fellobbantották is benne. Dolgozott becsületesen egész életében, s ha akadt annyi pénze, festéket vásárolt, festőállványhoz állt. Kevés volt az ilyen ihletett pillanat. Lehet, hogy másképpen, a művészi tehetségét kiteljesítő irányba is alakíthatta volna a sorsát. De ő nem tanítani ment, hanem fizikai munkát végezni. S közben elszálltak az évek pótolhatatlanul, visszatéríthetetlenül.

– Igaz, kevés képet festettem, mégis teljesnek, eredményesnek érzem az életemet. – mondja. – Tíz éve vezetem az üvegyári művelődési központ

Horváth Kálmán és felesége, 1960-as évek

képzőművész szakkörét, azelőtt a dorogi szakkört irányítottam, ahonnan több művész nőtte ki magát. Így Árvai Ferenc szobrász, Furlán Ferenc grafikus és mások.

– Az üveggyári szakkör jelenti nekem a művészetben való feloldódást, a családot is pótolja, hiszen egyedül élek, feleségem régebben meghalt. A szakkörökre büszke vagyok, s arra is, hogy rendszeresen megtartjuk házi tárlatunkat, részt veszünk a megyei amatőr kiállításokon. Örömet jelent, ha látom, hogy valamelyik tanítványomnak szépen sikerült megfogalmaznia gondolatát. A szakkör jelenti nekem a kapcsolatot a művészettel.

Puxbaum Jenő „újabb” képein Dorog házaival, dömösi, esztergomi, nagymarosi, lillafüredi, hollóházi hangulatokkal találkozhatunk. Ez arra vall, hogy az utóbbi években, nyugdíjazása után sokat

jár a közeli-távoli gyönyörű hazai tájakon. „Én kezdetől posztimpresszionistának tartom magam, természet után festek, dolgozok, s itt nem lehet hasból csinálni semmit. Remélem, az én képeim érthetőek maradnak az embereknek. Lehet, hogy ma ez nem divat, de én ennél a hagyományos stílusnál maradok”.

Vannak költők, akiknek életében nem jelenik meg önálló kötetük, mégis költők, benne élnek az irodalmi köztudatban, vannak festőművészek, akik nem rendeztek soha önálló tárlatot. De festőművészek. Ilyen Puxbaum Jenő is. Mióta nyugdíjas, intenzívebben fest, alkot. Reméljük, telik még erejéből-energiájából, hogy önálló kiállítása alkalmából üdvözölhessük majd az idős művészt. S végre jelen lesz megyei művészeti életünkben is...

(*Dolgozók Lapja* 1988. április 16.)

Őnarckép, 1945

Tájkép aknatoronnyal

Apám, 1926

Bohócsapkás önarckép, 1921

Önarckép műteremben, 1929

Vaskó Ödön, 1927

Gálig Zoltán

RAUSCHER GYÖRGY FESTŐMŰVÉSZ ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

(DOROG, 1902. – KOMÁROM, 1930.)

Rauscher György azok közé a művészek közé tartozik, akiknél fontos az a földrajzi térség, ahonnan indulnak. Igaz, hogy a fővároshoz kötődtek tanulmányai, a kiállítások, a művészeti közélet, sokat volt külföldön, de a szünidőket, a művészi feltöltődés hónapjait abban a városban – Komáromban – töltötte, amely már gyermekora óta az otthon jelentette számára, ahol iskoláit, a gimnáziumot végezte. Komáromból számos kiváló személyiség származik, és Rauscher György életében is felbukkan olyan barát, aki ide kötődött, például Zsolt Béla, a kiváló és egyre népszerűbb író, akit képen is megörökített a festő. Rauscher György neve a közönség és a szakma számára egészen a legutóbbi időkig ismeretlen volt. Látván születésének és halálának dátumát, könnyelműen mondhatnánk, hogy korai eltávozása az elsőrendű ok. Dokumentumok bizonyítják azonban, hogy halála után rendszeresen szerepeltek művei a kiállításokon, egészen 1943-ig. A méltatlan felejtés tehát 1945 után kezdődött. Nem a fővárosból indult a kezdeményezés emlékének felelevenítésére, hanem Komárom megyéből. Ennek jegyében látott napvilágot Dévényi Iván szép, megemlékező írása 1977-ben, a festő születésének 75-ik évfordulóján. Komárom város múzeuma pedig tárgyalásokat kezdett a művész öccsével a képek tartós elhelyezéséről.¹ 1996 nyarán pedig a Klapka György Múzeum reprezentatív kiállítást rendezett a festő fennmaradt, illetve nyomat formájában meglevő munkáiból.

Fénykép örökíti meg a festő komáromi műtermét, és tanúsítja, hogy ezen a helyszínen, Beöthy Zsolt

Erzsébet-szigeti nyaralójában igencsak rangos és fontos művek készültek. Ahogy méltatója írta: „*Éjt nappallá téve áhítatos munkába merült*”² Itt nevelte kaktuszgyűjteményét – véletlen, vagy törvényszerű? –, de ebben a korban ez a növény az első számú kedvenc. Mindez kiderül a festményekről, fotókról. Sajátos lehet az a kor, amely szinte szimbólumává emeli ezt a furcsa, szikár szépségű növényt. Szépség és furcsaság: ez a kor esztétikumának két fontos összetevője, ebben a világban élt Rauscher György, ezt ismerhetjük fel munkái által. 1925 körül fordulat következett be a világ képzőművészetében. A formabontó avantgardista törekvések elvesztették erejüket, a forradalmi illúziók elmúltak. A műalkotás visszatért saját keretei közé, nem hirdet utópisztikus társadalmi célokat a konstruktivizmus steril, szimbolikus nemzetközi nyelvére, de korszerűtlenné válik az a fajta szenvedélyes önfeltárás is, amelyet az expresszionizmusnál láthattunk. Eljött a szakszerűség ideje, ismét divatba jött a figurális ábrázolás, a figyelem a mindennapi élet mozzanataira irányult. Ugyanígy váltás figyelhető meg a filmben, a színházban, az irodalomban. A régebbi avantgardista festők egy része „megtért”, figurális, vagy figurálisba hajló képeket készített, másrészt új alkotók jelentek meg, akik már a fordulat utáni letisztult formanyelv szerint dolgoztak. A kor jellegzetes stílusa az új tárgyiasság, új klasszicizmus. A központok az európai nagyvárosok, mindenekelőtt Berlin, amely egy időre Párizs elsőségét is elvette, míg Itáliában Milánó az új törekvések otthona.³ A magyar művészetben is változások figyelhetők meg ekkoriban, de

1 Kecskés László múzeumvezető 1990. november 20-i levele Rauscher Lászlónak. Fénymásolat, Szombathelyi Képtár Adattára

2 n. n. (név nélkül): Rauscher György életrajza. Rauscher György festőművész hagyatéki és Ungvári Lajos szobrászművész bemutatkozó kiállításának katalógusa. Nemzeti Szalon Művészeti Egyesület, 1935. október 26. – november 10. Fénymásolat, Szombathelyi Képtár Adattára. (Eredeti példány az MTA MKI Adattárában)

3 A korszak erről szóló alapműve: Franz Roh: *Nachexpressionismus. Magischer Realismus*. Leipzig, 1925.

sok az ellentmondás, mert a figurativitás ürügyén a történelmi, akadémikus sablonok is előkerülnek. Sokan azt hitték, minden csak azért történik, hogy a reneszánsz és a barokk minél kevesebb módosulással ismét visszakérüljön jogaiba, holott a figurativitás ekkor igazi modern jelenség, amely magába fogadta a huszadik századi művészet eredményeit. Való igaz, hogy nagyon keskeny az ösvény, amelyen járni lehet, sokan kudarcot is vallottak. Az örömteli kivételek közé tartozik Rauscher György, aki előzmények, hazai művészeti székertáborok befolyása nélkül fejlesztette ki stílusát, párhuzamosan az akkori legkorszerűbb nyugati törekvésekkel. Mindössze huszonnyolc évet élt, kevés kép maradt utána, de a fennmaradt dokumentumok azt bizonyítják, hogy rászolgál arra a minősítésre, amellyel Dévényi Iván, a nagy műgyűjtő és műértő illette – mely szerint munkássága „művészettörténeti jelentőségű”.⁴ Ez mindenekelőtt annak köszönhető, hogy elsőként készített Magyarországon új tárgyias képeket. Az elsőségből, illetve az ezt lehetővé tevő bátorságból adódó művészi és erkölcsi többleten túl azt is az ő érdemének tulajdonítjuk, hogy festészetén keresztül egy egész sor olyan külföldi művész hatása is érvényesül, akikre mások sem korábban, sem később nem figyeltek fel. E hatások, ezek szintetizálása által Rauscher György a magyar festészetben belül sajátos helyet foglal el: stílusa egyszerre tartalmaz ismerős, és soha nem látott, szokatlan elemeket. A szakirodalom nem sokat tett azért, hogy képzőművészetünknek ez a gyarapodása közismert legyen: a két háború közötti művészetre alkalmazott periodizációk egész művésznemzedéket felejtettek ki a felsorolásból, és ennek egyik áldozata Rauscher György művészete.

A legkevesebb, amivel emléket állíthatunk neki, hogy felkutatjuk az összes vele kapcsolatos dokumentumot, megpróbáljuk tevékenységét végigkísérni, művészetét bemutatni, és megvizsgálni, miként vélekedett róla saját kora, környezete.

Életrajzának szakaszai tisztázottak, de a részletekről keveset tudunk, híján vagyunk írásos vallomásoknak,

dokumentumoknak, leveleknek, naplónak, azaz a személyiség legközvetlenebb megnyilvánulásainak.⁵ Ha találkozásait írásban megörökíti, akár egy bestselleré vált memoár is születethetett volna. Egyetlen fennmaradt és hiteles megnyilatkozása 1927-es Ernst Múzeumbeli kiállításának katalógusában olvasható.⁶ A pár soros írás a rá ható művészeti jelenségekről csak általánosságokban szól, kiemelve a francia és német festészetet, viszont kifejezi látásmódját, peszsimista szemléletét, amelynek művészetében a sötét tónusok, a szürkék hangsúlyozásával ad nyomatékot. *„Legszínesebb színeim is szürkék. . . Festereni csak úgy tudok, ahogy látok és ahogy érzek. Érezni pedig nem a nyers erőt, hanem a túlfinomult elhőisedett formákat érzem, melyek karakterét keresve, vagy felfokozom, vagy elfinomítom, hogy belőlük intenzíven és azonnal érezhetővé válják az élet teljessége.”* Hogy nem egy világtól elforduló, magának való ember volt, arra következtetni tudunk képeiből, a rengeteg portréból – ami kiterjedt ismeretségre utal –, és természetesen az ismerősök visszaemlékezése, mindenekelőtt a művész öccsének elbeszélése is megerősíti a feltételezéseket. Olyan típusú ember lehetett, aki egyszerre volt társasági lény, de aki vissza is tudott vonulni önmagába, biztosítva ezáltal művészi-emberi függetlenségét. Nem nehéz kapcsolatot találni e magatartás és a korszellemmel szorosan összefüggő melankolikus szemlélet, dekadencia között. Szépen fejezik ki ezt Erich-Maria Remarque regényei, melyekben a főhős könnyed, időnként felszínesnek tűnő életvitele ellenére borongósan látja a világot, tisztában van annak tragikumával. Nem tudjuk, mindebben mennyi az alkati tényező és nem tudhatjuk, hogy közrejátszott-e 18 éves korában elkapott, majd évekig lappangó tüdőbetegsége, az ebből származó betegségtudat. Valószínűleg találó az a rövid személyiségrajz, amelyet az őt ismerő Kemény Simon írt róla 1935-ben. *„Mindig örültem, ha találkoztam vele. Elegáns, kellemes, szerény fiatalember volt, és kitűnő művésznek tartottam. Furcsán szabott szemei másképpen látták az életet.”⁷*

4 Dévényi Iván: Rauscher György festőművész emlékezete. In. *Dolgozók Lapja* 1977. november 9.

5 Minden további adat, tény, amelynek forrására nincs hivatkozás, Rauscher László közlése alapján ismeretes.

6 Az Ernst Múzeum kiállításai, XC1. Budapest. 1927. szeptember 1.

7 Kemény Simon: *Emléksorok Rauscher Györgyről*. Az 1935-ös kiállítás katalógusa. Lásd: 2. jegyzet.

Rendszeres kiállító a KUT-ban, a barátai között tartotta számon Vörös Gézát és Monostori Moller Pált, mégis úgy tűnik, hogy inkább a filmes, irodalmár körkhöz tartozott, hiszen tevékenysége, a portréfestés szakmailag, és az eltöltött időt tekintve is ide kötötte.

Életrajza

Rauscher György 1902-ben született Dorogon. Édesapja bányaorvosként dolgozott, majd egy év után Komárom város tiszti főorvosa lett. A családi élete innentől kezdve Komáromhoz kötődött. Tanulmányait a Benedekrendi Katolikus Főgimnáziumban végezte.

A művészet utáni érdeklődése egészen a kora éveikig vezethető vissza: családi örökség. Apja maga is műkedvelő festő volt. A gyermek számára valóságos kincsébányát jelentett apja orvosi könyvtára, ahol bőven volt módja az anatómia tanulmányozására. A családi környezetben azonban nemcsak a képzőművészetnek, hanem az irodalomnak és a zenének is nagy becsülete volt. Mindezek a tényezők együttesen határozták meg Rauscher György érdeklődését, azt, hogy ismeretségeit, kapcsolatait a kultúra több területének képviselőivel ápolta. A gimnáziumban a rajzolás, festés alapjait Harmos Károlynál tanulta, míg a szünetekben Komáromi-Kacz Endréhez járt, aki szintén a nyarakat töltötte itt.

Első sikerét 16 éves korában érte el. Megfestette Komárom megye főispánjának, Farkas-Szabó Gézának a portróját és a művet ki is függesztették a vármegyeháza dísztermében. Magától értetődő volt, hogy a művészi pályát választja és továbbtanul. Életének érdekes mozzanata, hogy nem Budapesten, hanem a bécsi Képzőművészeti Akadémián kezdte el tanulmányait. A döntésnek volt azonban alapja: a családot erős rokoni szálak is kötötték Bécshez, és ez a kapcsolat szimbolikus emlékeztet a monarchiabeli közelmúltra, egy valaha létezett szellemi kötődésre. Még édesapja is Bécsben végezte orvosi tanulmányait. Miután az 1920–21-es tanévet Bécsben befejezte, a következő

három évre a Képzőművészeti Főiskolára iratkozott be Budapesten. Évfolyamtársai között találjuk Basilides Sándort, Gadányi Jenőt, Miháلتz Pált, Szolnay Sándort, Bene Gézát, Román Györgyöt, Ruttkay Györgyöt.⁸

1923-ban Olaszországba utazott, 1925–26-ban Párizsban élt. 1926–27-ben Budapesten lakott, az akkori Eskü téren volt a műterme. 1928-ban Berlinbe költözött, ahol egymást érték művészi sikerei és megbízatásai. Itt került kapcsolatba a berlini elit filmes körökkel. Tagja volt a Berlini Filmklubnak.

Ekkor már rendszeresen kiállító művész. 1923-ban jelentkezett először képeivel, sőt akkor már túl volt az első jelentős elismerésen – a Szinyei Társaság nagydíját kapta egy tanulmányrajzáért. Magyarországi legjelentősebb bemutatkozása 1927-ben, az Ernst Múzeumban volt, ahol Derkovits Gyula, Molnár C. Pál, Simon György János, Cselényi Walleshausen Zsigmond festők, és Kósa Mária szobrász társaságában állított ki. Egyetlen önálló kiállítása Brűnnben volt 1928-ban, ahova az ottani Kunstverein hívta meg. „Majdnem minden művét megvették” – olvashatjuk emlékkiállításának katalógusában. Élete utolsó két évében Berlinből Nizzába utazott, ahol fél évig tartózkodott, majd Párizsban a Rue de Vaugirardon vett ki műtermet. Mindkét helyen bőségesen ellátták portrémegrendelésekkel. 1930-ban lappangó betegséggel tért haza. Ekkor festette utolsó művét, az angol származású Pálffy-Daun grófné portróját, annak bicskei birtokán. A grófi birtokról a Tátrába kellett mennie gyógykezelésre, mert elhatalmasodott rajta tüdőbetegsége. Az életért való kilátástalan küzdelmet látva édesanyja érte ment, hogy utolsó napjait otthonában tölthesse. 1930. október 3-án meghalt.

Mindössze húsz kép maradt fenn Rauscher Györgytől. A művek szétszóródtak a háború viharában, elpusztultak, vagy külföldre kerültek. A megmaradtak egy része a háború utáni kitelepítések, internálások során veszett el. Ez meghatározza az életmű sorsát, értékelését. Érvénybe lép az a szakmai sztereotípiá, amely elsőséget, sőt gyakran kizárólagosságot biztosít azoknak a művészeknek, akik után nagyobb számú mű maradt. Nem létezik,

8 Az Orsz. M. Kir. Képzőművészeti Főiskola Évkönyve. 1926. 36. l. Szombathelyi Képtár Adattára.

mint háttér a műkereskedelem, amely egy-egy felbukkanó művel felszínen tartja a művészek utáni érdeklődést, lehetővé téve a szakmai publikációkat, amelyek azután kedvezően hatnak vissza a keresletre. Ha azonban a magyar művészettörténetet, mint nemzeti értékünket vesszük, amely a feltárt tényekkel gazdagodik, akkor önzetlennek kell lenni és örömmel kell fogadni azt is, ami tájékoztat, eligazít, de „csak” dokumentum. Rauscher György esetében ez azt jelenti, hogy számos fénykép-reprodukció áll rendelkezésünkre, ezek a meglevő művekkel együtt hiteles képet adnak a fiatalon elhunyt festő kevés alkotó évéről.

A kortársak 200 festményről, grafikáról tudnak⁹ és még 1935-ös emlékkiállításán is 120 műve szerepelt, Rauscher György tehát nem festett kevesebbet mint nemzedéktársai, sőt kimondottan termékeny művésznek nevezhető. A műtárgyfotókon kívül képes újságrportok is a segítségünkre vannak, de a legjelentősebb az a fényképsorozat, amely az emlékkiállítás teremt örökítette meg.¹⁰

Ezek a felvételek nem alkalmasak egy-egy mű alaposabb elemzésére, viszont alapvető ismereteket adnak Rauscher látásmódjáról, kompozíciós eljárásáról, vagyis mindarról, amit egy kiállításon körbepillantva megállapíthatnánk, anélkül, hogy az egyes képekhez közel mennénk.

Ily módon 60–70 művel kerülünk közelebbi-távolabbi „ismeretségbe”, és jelentős mértékben sikerül rekonstruálni a megtépzott, romjaiban fennmaradt életművet. Az egyes művek beazonosítása néha szinte „nyomozói” feladatot igényel: kiindulásnak tekinthetők a kiállítási műtárgylisták. Vannak olyan művek, amelyek az ábrázolás jellegéből egyértelműen felismerhetők, de portrék esetében ez a ritkább. Számos reprodukció van, amelyen nincs eligazító adat. Jó néhány alkotáshoz sikerült egy 1935-ben íródott recenzió segítségével eljutni. A szerző az egyes képekhez fűzött észrevételeit a megtekintés sorrendjében jegyezte le, így a kiállítás egyes szakaszai vele képzeletben végigjárhatók.¹¹

A kezdeti évek (1925-ig)

Az 1925 előtt készült művek a szakmai alapok elsajátításáról tanúskodnak. Kialakult, egyéni stílusról még nem beszélhetünk, de mindaz megvan, amit egy fiatal, kezdő festőművészről elvárhatunk. Biztonsággal bánik a formákkal, a színekkel, a tónusokkal, helyesen adja vissza az emberábrázolásban a testarányokat. Édesapja portréját nagy gondnal, figyelemmel készítette el. Ehhez képest festőbb és elevebb a *Bohócsapkás önarckép*, amelyen azonosul azzal a szereppel, amelyet a felöltött ruha reá készítet. Jóllehet édesapja portréján is jelen van az érzelmi motívum – a gondos kivitelezésben valahol a szülő iránti szeretet is benne foglaltatik –, de mivel a modell a nézőtől elfordul, nem jön létre vele kapcsolat. Az önarcképen viszont közvetlenül ránk tekint a művész. Látjuk leplezetlen jókedvét, úgy érezzük, mintha egy farsangi bál forgatagából válna ki egy pillanatra. Tehetsége, tudása révén úgy tudja ábrázolni az emberi mimikát (melynek hátterében fejlett anatómiai ismereteknek kell lennie), hogy egyidejűleg figyel a mű festőiségére, „képszerűségére”. E kettő harmóniáját lehet elérni a tanulmányok során, az akadémián – ugyanakkor az is felismerhető, hogy ennek maradéktalan teljesítése csakis egy történeti stílus, stílusegyveleg felelevenítéséhez vezet. Nincs olyan „modernista elem”, ami feltörnéné a történeti stílus burkát. Elsősorban a németalföldi festészet hatását figyelhetjük meg, de még közelebb jutunk a pontos meghatározáshoz, ha Rembrandt fiatalkori pózoló, „szerepjátékos” önarcképeit idézzük fel. Rembrandt művészetének felértékelődése általános jelenség a húszas évek magyar művészetében. Különböző szemzőgből látja azonban egy konzervatív és egy modern képzőművész. Míg a modern művészek Rembrandtban a szabálytalant esztétikai szintre emelő, a látható világból az ismeretlenre ajtó nyitó mestert tisztelik, addig a konzervatívok számára képeinek sajátos aurája, a meleg tónusok, a félhomályból felderengő formák jelentik az átvehető látványelemeket, a lehetőséget az archaizálásra.

9 Lásd: 2. jegyzet.

10 A dokumentum lelőhelye: MTA MKI Adattára.

11 I. L.: Ungváry Lajos bemutatkozó, és Rauscher György hagyatéki kiállítása a Nemzeti Szalonban. In. *Őserő*, 1935. I. évf. 1. sz.

Az akadémiai stílustól, ami a maga mesterségbeli értelmében tökéletes lehet, ésszerű továbbvezető út nincsen. Egy látszólagos visszalépésnek kell következnie, a képbe integrálni kell a „szabálytalant”, a klasszikus harmóniát megtörő. Rauscher György a huszadik századi modern művészet elemeit használta fel ennek érdekében. Az érzelmek nyílt, közvetlen kifejezése eltűnik, pontosabban „felitatódik” a kép közegében, szétterjed nemcsak az ábrázolt figura egészére, hanem a környezet motívumaira is.

Az akadémiai hagyományok mellett feltűnik egy másik jellegzetesség, a szecesszió hatása, amely bár megszűnt már vezető divatirányzat lenni, de a szalonfestészetben felfedezhetjük hatását. Ez a szemlélet érvényesül *Vajda Béláné* portróján.¹² A szecessziós érzés, látásmód nem teljesen tűnik el Rauscher György művészetéből, sőt a 20-as évek vége felé az art deco által felfrissítve ismét megjelenik.

Az új tárgyiasság időszaka (1925–1928)

Döbbenetes és hirtelen következett az a váltás, amely 1925 körül történt, mégsem feltételezzük, hogy előzmények nélküli. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a Bécsben töltött hosszabb időt, és az olasz tanulmányutat. Bécsben ugyanakkor tanult, amikor az ottani magyar avantgárd emigráció elkezdte tevékenységét, de nem került velük kapcsolatba. Láthatta viszi Egon Schiele, Gustav Klimt munkáit, láthatta Pieter Brueghel *Téli vadászat* című képét, amely egymagában nagy hatással volt az osztrák új tárgyiasságra, különösképpen Franz Sedlacekre, akire a későbbiekben még visszatérünk Rauscher munkásságát elemezve. Itáliában pedig a Novecento kezdeti eredményeit figyelhette meg. (Későbbi képeit ismerve, nem tartjuk kizártnak, hogy a manierizmus jobban hatott rá). Ezekről tudott, értékelte a modern művészet teljesítményeit, de mind ez idáig elkülönültek benne a külső hatások és a gyakorlatban követett út.

Rauscher György már első szerepléseivel tudatja, hogy a magyar festészet figuratív hagyományaihoz csatlakozik.

Ez semmiképpen nem számít különlegességnek a húszas évek művészetében. Különleges viszont az, ahogy ezt képviseli. Rabinovszky Máriusz, Kállai Ernő a húszas évek közepén meghatározták a magyar képzőművészet fő tendenciáit. Rabinovszky Máriusz az akkori legprogresszívebb kiállító egyesület, a Képzőművészek Új Társasága – közkeletű nevén a KUT – bemutatkozásai alapján összegezte megfigyeléseit,¹³ míg Kállai Ernő a magyar művészet egészét nézve – beleértve a külföldön élő alkotókat is – határozta meg a főbb tendenciákat.¹⁴ Írásaikból kiderül, hogy az absztrakció gyakorlatilag határainkon kívül rekedt: a magyar művészetben a figurativitás a meghatározó. Természetesen a megállapítások leszűkítések eredményei, hiszen több száz művész alkotott, de itt a legfontosabb a nyugati művészethez való viszony – és még ha annak tagadásáról is van szó, az nem jelenti azt, hogy az ottani eredmények nem épültek be a művészetünkbe. A figurativitás számtalan variációjával találkozunk, a posztimpreszionista, dekoratív, síkszerű felfogással, a kubisztikus formaanalízissel. Éppen a legutóbbi idők aukciói, magángyűjteményi kiállításai bizonyítják, hogy mennyire erős ez az utóbbi expresszív-kubisztikus irányzat, amely sok szálon kötődött a tízes évek aktivista művészetéhez. Ez valóban progresszív hagyomány művészetünkben, ugyanakkor mint minden stílus, ami kicsit túléli önmagát, modorossá is válik, végső fokon a képszerűség a dekorativitással azonosul. Ezek között a művészek között élt Rauscher György, közülük kerültek ki barátai. Mégsem befolyásolta ez a szinte kikerülhetetlennek tűnő hatás. Amikor tehát a többiek a már jól kipróbált módon közelítettek a formához, azt felbontották, szemnek tetszetősen elrendezték, ő ragaszkodott a zárt, plasztikus formához. Ezzel – nyugodtan mondhatjuk – egyedül volt még ekkor, elterjedté majd csak a római iskolások fellépésével válik. A zárt formák, az éles körvonalak, a szinte már tapinthatóságig eljutó plasztikusság az új tárgyiasság elsőként szembetűnő jellegzetessége. Tévedés lenne azt gondolni azonban, hogy ez egy totális visszalépés egyfajta biedermeier művészethez, vagy hogy közvetlenül folytatódik az akadémiai stílus.

12 Budapesti magántulajdonban.

13 Rabinovszky Máriusz: *Beszámoló a KUT tavaszi kiállításáról*. KUT 1927/2. 5. 1.

14 Kállai Ernő: *Új magyar piktúra*. Leipzig, 1925./Budapest, 1990.

Az új tárgyiasság nem létezhetett az expresszionizmus, a futurizmus és a kubizmus nélkül, és bár az ezekre adott ellenreakciókért értékelhetjük fellépését, stilárisan számos elemet vett át belőlük. Kubista motívum a részletek által meg nem bontott, festőileg fel nem lazított felület, a tárgyak közötti éles határvonal, a tónusok fokozatos, ritmusos sötétedése-világosodása. A futurizmust idézi az erőteljesen megemelt alapsík, a felülnézetes ábrázolás. Az expresszionizmus pedig a gesztusokban, a nyugtalan tekintetekben, az egyensúlyt megbontó kompozíciós megoldásokban fejt ki hatását. Mindezek a jellegzetességek megtalálhatók a kortársaknál is, de Rauscher a többiekétől eltérően alkalmazza őket. Hogy ez a számunkra is észrevehető különbség létrejön, abban nem kis szerepe van sokirányú érdeklődésének. Míg a kortársak számára Paul Cézanne-tól indul az út, melyet járni lehet, és ennek bármely szakasza korszerűséget, modernséget jelent, addig Rauscher számára több tanulságot jelentett a Van Gogh-i életmű. Ez a hazai közegben szokatlan választás: művészeti szakkönyveink is alig-alig említették Van Gogh nevét. A külföldi irodalomban a hivatkozások iránya jóval kiegyensúlyozottabb. De említhetjük az általa megnevezett és a műkritikusok által is említett többi példaképet, Modiglianit, Fuzsitát, Schrimpfet – velük, mint művészi mintaképpel igencsak ritkán találkozunk a hazai szintéren, holott divatos, sokak által ismert és elismert művészek voltak. A különleges választásokhoz járul a hatások különleges elegyítése, hiszen az eredeti példaképek eltérő karakterűek.

Stílusának összetettsége ellenére Rauscher György 1925 és 1928 között készült művei egyértelműen az új tárgyiasság nemzetközi stílusirányzatához tartoznak. Az új, leírónak is nevezhető stílus a portréművészet újbóli, utolsó nagy fellendülését hozta.¹⁵ Az izmusok, az avantgárd megfogalmazások képi önkénye nem tette lehetővé a másik reális körülményét. Most viszont ez lehetségessé vált, sőt gazdagodott az az expresszionizmus által megteremtett eszközökkel, ugyanis a művész személyisége is megnyilatkozhat, anélkül, hogy az ábrázolt személy

tulajdonságait figyelmen kívül hagyná. Az új tárgyiasságon belül, az összes műfajok közül számszerűleg is a portré a leggyakoribb. A korrekt, plasztikus ábrázolás érhető következményei a portrémegrendelések, de ennél fontosabb maga a tény, hogy ismét érdekes az ember, a maga kívülről leírható formájában. Ez a műfaj képezi Rauscher György művészetének lényegét, mindössze két-három csendélet és tájkép készült műtermében. Alakos képeit a szereplők mérete, elhelyezése alapján csoportosíthatjuk. Egyes festményein az emberi alak csak ornamentális tényező, távolabbról nézve absztrakt stíluselem. Erre példa a *Síelő* című kép, amelyet csak műtermi felvételről ismerünk. Ennek a kis képnek, ami immár csak egy adalék, lényeges szerepe van abban, hogy Rauscher György művészetében felfedezhetjük az osztrák kapcsolódást. Segítségével eljutunk Franz Sedlacekhez, akit a Rauscher-irodalom egyszer sem említ. Ez a művész az új tárgyiasság jelentős képviselője, és Ausztrián kívül Németországban is az irányzat vezető művészeként tartják számon. Különösen ismertek voltak téli tájakat és jeleneteket ábrázoló festményei, amelyek kompozíciójukban, meszeszerű hangulatukban visszautalnak Pieter Brueghel Bécsben őrzött képére. Behavazott hegyvidéki tájakat látunk embertől elhagyottan, vagy éppen alakok sokaságával benépesítve.

Hasonló megoldást figyelhetünk meg a műtermi kép előterében látható kompozíción (feltételezett címe: *Apacstanya*). Az említett, háttérben látható kép viszont egészen redukáltan, szinte már jelformában ábrázolja a síelőket. Önállóan fedezte volna fel az absztrakció ilyen útját, vagy látta Sedlacek festményét? Nehéz lenne megmondani. A Sedlacek kép 1926-os datálása – tehát, ha csak egy ilyen készített, nem biztos, hogy előzőleg láthatta Rauscher. A kérdés nyitva marad: esetleg megfejtette azt a képi logikát, amely az osztrák művész téli táj ábrázolásaitól egy ilyen redukciójáig vezetett, vagy pedig tényleg látta, de a kettőt összevetve azt mindenképpen megállapíthatjuk, hogy Rauscher tovább ment a stilizálásban. A lehetőség megvolt,

15 A portréfestészet irányzatait, ikonográfiáját foglalja össze: C. Oellers: *Ikonografische Untersuchung zur Bildnismalerei der Neuen Sachlichkeit*. Mayen, 1983.

hogy lásson Sedlacek-képeket, hiszen rokonai révén gyakori vendég volt Bécsben és az ottani kiállítóhelyeken. Ezen túl, hogy járt-e az osztrák festő műtermében, azt már végképp nem tudja. Mint portréfestő, Rauscher György egyfajta társadalmi panoráma felvázolására törekedett. Nem hierarchiát, de rétegeket, fokozatokat állapított meg, és ehhez talált megfelelő modelleket, így azon túl, hogy képei lélektani tanulmányok, érzékenyen reagálnak az ábrázolt személy társadalmi helyzetére. Egyik kritikusa így utal erre: „*Első képei keserű vádiratok a világ ellen, az esztétikai szempontokat elnyomja a szociális programszerűség. Koldusokat, idiótákat fest megdöbbenő erővel.*”¹⁶ Másrészt viszont bejáratos a „felső körökhöz”, legalábbis a művelt polgári rétegekhez, írókhoz, művészekhez. Itt már közelít a reprezentációhoz, ahhoz, ahogy az ábrázolt egyed látni szeretné önmagát, de nem hiányzik a lélektani elemzés, a kritika sem. Érdeklődése és annak tárgyiasult megnyilvánulása alapvetően különbözik attól, amit a korban szociális festészetnek neveznek, és amit a legutóbbi időig az egyedüli helyes kifejezésnek tartottak. Ez a társadalmi irányultságú művészet nem azonos azzal a szociális programfestészettel, ahol a művészi cél fölé nőtt a propagandisztikus rendeltetés, a politikai tartalom. Rauscher modelljei érzelmi azonosulásra készítetnek, de annak a torokszorító keserűségnek, amit időnként érzünk, nem sok köze van a szentimentalizmushoz. Érdeklődésének van egy másik vonulata, amely elvezet az éjszakai élet, a szórakozás világába, annak felszínét és háttérjelenségeit vizsgálja. Ebben a világban a szenvedély, a bűn, a romantika sajátosan ötvöződik. Erről a világról adtak hírt az *Apacstanya* és a *Jazzband* című festmények, amelyek expresszivitása, magas színvonal a reprodukciók alapján sejthető, de a kivitelezés finomabb részletei már megközelíthetetlenek.

A szociális témacsoport egyik jellemző alkotása a *Talmudista*, amely feltehetően azonos az 1927-es Ernst Múzeumbeli kiállításon *Merengő zsidó* címmel bemutatott munkájával. A kép egyike Rauscher

György azon festői remekeinek, amelyek szerencsénkre fennmaradtak. Modellje egy komáromi fiatalember, a városban szép számmal képviselt ortodox zsidóság tagja. A festő eleget tesz a külsőségek leírásának is – ahogy az új tárgyiasságban mondják, felsorolja az attribútumokat –, ezt segíti a formák pontos körülírása, a test nem túlhangsúlyozott, de jól érzékeltetett térbelisége. Mégsem mondhatjuk, hogy bármi köze lenne a képnek egy fotó világához, ugyanis a festő erősen túlhangsúlyozza a formák karakterét, azaz a sovány testet még soványabbnak ábrázolja. A szellem, a hit „fel-emésztí” a testet, óriási energiák szabadulnak fel, ennek izzása érződik a beesett arcból ránk szegeződő tekintetből. A látvány, a jelenség azért változik szinte delejes erejűvé, mert Rauscher az eltúlzottat, a kicsavartat hitelesen, plasztikusan helyezi el a képfelületen. A háttér puritán, látszólag nem figyelemfelkeltő, viszont a későbbiekben kisebb-nagyobb eltérésekkel az alakos ábrázolások állandó kísérője. Leginkább egy szűk, színpadi térre emlékeztet, perspektivikusan erős a rövidülése, síkjai élesen elhatárolódnak. Ez a térábrázolás az új tárgyiasság eszköztárának egyik fontos motívuma, George Grosz, Otto Dix és Heinrich Maria Davringhausen festményein egészen hasonló megoldásokat látunk. A modell megjelenítése is emlékeztet a német, expresszív elemeket is tartalmazó új tárgyiasság látványvilágára. A hosszú karok, a furcsa kicsavart mozdulatok azonban más irányú hatásra utalnak. Rauscher egyéni, hazai befolyásoktól mentes érdeklődését tekintve nem meglepő, hogy olyan példaképre, Egon Schielére találunk, aki úgy tűnik, szintén alig hatott a magyar művészetre. Az akkori magyar szellemiség nem volt fogékony az általa kifejezett dekadenciára, pesszimizmusra. Kállai Ernő írt arról, hogy míg Nyugaton a polgári individualizmus válságjelenségei figyelhetők meg a művészetben, addig nálunk még maga a polgárosodás sem történt meg. Kétségtelen, hogy a festők jelentős része került az expresszionizmus hatása alá, de azon belül elsősorban a tetszetős hatásokat is

16 n. n.: a Nemzeti Szalon. In. *Népszava*, 1935. október 27.

lehetővé tevő, a felületi dekorativitás irányába mutató kubisztikus expresszionizmus élvezetét. Egon Schiele az expresszionizmus másik felfogását képviseli, nem a formákat, felületeket bontja analitikus-dekoratív módon, hanem magukat a testeket, ezért tűnik úgy néha, mintha nem is bontaná, tagolná, hanem „boncolná” azokat. Ugyanakkor körvonalakkal közrezárja alakjait, nem egyszer erősen érzékelteti a téri mélységet. Művészetében tehát egyik lehetséges programként szerepelt az új tárgyiasság, de halála megfoszt minket annak bizonyosságától, hogy ez megvalósult volna-e? Segítségünkre vannak viszont azok a hasonló látásmódú expresszionista művészek, akik a 20-as években az új tárgyiasság képviselői lettek, és Rauscher György példája is azt bizonyítja, hogy a fantasztikum, a túlzás, a kalligráfia integrálható egy tisztább szerkezetű, háromdimenziós képvilágba. Sokat vesz tehát át Rauscher ettől a festőtől, de jóval kevésbé radikális, visszafogottabban expresszív, ez a kor a józanabb megfogalmazásokra fogékony. Rauscher művészetében a társadalmi ranglétrán való végighaladás kezdetben nem jelent időbeli szétválást – azaz egyidejűleg festi kritikai képeivel a jó módú polgárokat, művészembereket. Ezek egyik jelentős darabja *Szomorj Dezső* arcképe – egy szintén megmaradt festmény. Az egyéb veszteségekért némileg kárpótol, hogy egyike a legfontosabb műveknek. A festményhez készült egy vázlat, ez is megvan, a Petőfi Irodalmi Múzeum őri.¹⁷ Összehasonlításuk segítségével betekintést nyerünk Rauscher alkotói módszerébe, megállapíthatjuk, hogy az első mozzanat során a testet vázlatosan, expresszíven, a fejét viszont pontosan, plasztikusan ábrázolta. A kész mű minden részletében pontosan kivitelezett, ugyanakkor nem vesztette el expresszív, kifejező erejét, mert a gyors ecsetmozgásokat, gesztusokat, destabilizáló kompozíciós megoldásokkal, „torzításokkal” váltotta fel. Az expresszív jelleg ellenére tipikusan új tárgyiasság a festmény, a megfigyelések gondos rögzítésének, az attribútumnak tekinthető tárgyak részletes felso-

rolásának köszönhetően. A kutya az ilyen stílusú festmények gyakori szereplője, a polgári élet egyik kelléke, a háttérben látható könyvespolc pedig, mint az írói tevékenységre utaló motívum értékelhető. Rauscher felfogása szerint a környezet is részt kap a jellemzésben.

Sajnos, több ilyen típusú portré nem maradt fenn, róluk a reprodukciók, a kiállítási enteriőrfényképek segítségével alkothatunk képet. Szereplői kivétel nélkül jól öltözött úriemberek, ám vasalt öltönyük ellenére sokszor meglehetősen kényelmetlen karosszékekben, furcsán összegörnyedve helyezkednek el. Az álló alakok viszont mereven feszes testtartásúak, itt a ruha mintegy szoborfelületként, páncélként veszi körül őket. A textúrájától megfosztott szövetanyag, a vasalt nadrágél, ahol a kép legvilágosabb és legsötétebb tónusai ütköznek, egyúttal absztrakt vizuális elem. A környezet vagy semleges, vagy pedig szűkre szabott szoba, műtér – mintha csak formákkal, fizikai dimenziókkal fejeznék ki a kor haladó értelmiségének szűk mozgásterét a kor társadalmában, kultúrájában.

Így jelenik meg a kor több jelentős alakja, Szomorj Dezső mellett Reiter László, Kovács Kálmán, Zsolt Béla és mások, akiknek a nevét csak monogram helyettesíti¹⁸, orvosok, arisztokraták.

Önarcképein Rauscher György önmagát kívülállóként ábrázolja. Hiányzik a festői póz, a patetikus öntudat, ugyanakkor tekintete elárulja, hogy a külvilággal szemben némileg bizalmatlan, vagy inkább szkeptikus, és tudjuk, hogy ez egyben alkotói alapállás. A „kosztümös” önarckép után már a jelenidőre utaló képmások készülnek, amelyekről hiányoznak a festői attribútumok. Ebből arra következtetünk, hogy önmagát polgárként, értelmiségiként akarta mutatni, oly módon, mint íróbarátait, mellőzve tevékenységének kézműves részét. Hogy ezt kifejezze, viszont szüksége van az alapos mesterségbeli tudásra. Rauscher György 1935-ös emlékkiállításán legalább hat önarcképe szerepelt. A „legalább” szó arra vonatkozik, hogy elképzeltető több is, de a címek (pl. *Festő és múzsa*) nyitva

17 Rauscher György: *Szomorj Dezső*. v. o. 100 x 80 cm. 69. 135. 1.

18 Az Ernst Múzeumbeli 1935-ös emlékkiállítás katalógusának műtárgylistája.

hagyják, hogy konkrét, vagy általános személyről van szó. *Őnarcképén* a részletmegoldások mellett az áthatóan néző, kutató szempár vonja magára a figyelmet. Rauscher György természetes adottságát úgy fordítja át a képzőművészet nyelvére, hogy hasonló hatást ér el, mint a bizánci ikonok, ahol a szem a kép legelevenebb része, itt történik a lelki kapcsolatfelvétel az ábrázolt és a néző között. Annak ellenére, hogy Rauscher a társadalom minden rétegében talál számára érdekes egyedeket, karaktereket, voltak kedvenc témái, „célcsoportjai.” Kezdetől fogva megkülönböztetett figyelemmel fordult a női nem felé, sőt az idő haladtával egyre inkább a női portrék a gyakoribbak. A nő nemcsak modell, nemcsak kisugárással rendelkező lény, hanem mitikus alak, aki a kor női eszményének, a Végzet Asszonyának jellegzetességeit hordozza. Felismerjük benne a „romlottság” és „ártatlanság” jeleit egyaránt.

Ennek jegyében készült fekvő nőt ábrázoló aktja, amely az 1935-ös műtárgylistán jelzett *Akt liliommal* című képpel azonos. A vékony test, a csápszerű karok fejlődésben levő szervezetre utalnak – a liliom köztudottan az ártatlanság jelképe –, ugyanakkor a szem titkokat hordozó, csábos pillantású. Rauscher György mind az életben, mind a művészetben az ilyen alkatú nőket szerette. Minden erotikus jelleg ellenére a lelkiség a legfontosabb, erre utalnak a már-már eltűnő test ellenében az óriási szemek. A karcsú, gótikus alak növényi szárra, indára emlékeztet. Az Örök nőről alkotott elképzelés ellenére szembesít az élet biológiai valóságával, az elmúlással, az öregedéssel. Kettős portréján egy hamvas fiatal lányt és egy szomorú tekintetű idős asszonyt ábrázolt. A mű feltehetően azonos az 1935-ben *Ősz és tavasz* címen kiállított képpel. Ha így van, akkor nyilvánvaló a szimbolikus jelleg itt is, és az is elképzelhető, hogy nem két személyt ábrázol, hanem egyazon élet különböző szakaszait. *Öregasszony* című festményén kevés a motívum. A művészi visszafogottság ellenére a lehető legtöbbet elmond

a kép abból, amit egy portré adhat. A kevés eszköz elég ahhoz, hogy érezzük a kortól meggyötört, megroppant testet, és átsugárazzon ránk az a mélységes szomorúság, melankólia, amely az élettől való lassú búcsúzás velejárója. Ha a korábbiakban Rembrandt neve előkerült, akkor most is hivatkozhatunk rá, nem mint hatásként, hanem analógiaként a portréábrázolásban, amikor az arc kerül a fizikai és eszmei középpontba. A képet látva Rabinovszky Máriusz Rippl-Rónai *Öreganyám* című portréját idézte fel,¹⁹ mint amelyet jellegében és színvonalában megközelít Rauscher festménye. A kép sötét tónusú közegében csak az arc részletesen kidolgozott.

Rauscher György portréművészetének első nagy korszakát, az új tárgyiasság időszakát sokrétűség, izgalmas kérdésfeltevések, bátor kompozíciós megoldások jellemzik. A művek eredendően szuggesztívek, ugyanakkor számos olyan megoldást, részletet tartalmaznak, amelyek szokatlanok, magyarázatot kívánnak, és e magyarázatokat csak a művészi elképzelések eredeténél találjuk meg. A portrék egyik közös jellemzője a kibillent súlypont. Az alakok nem klasszikus nyugalmi helyzetben vannak, hanem elvileg statikus testhelyzetük ellenére elmozdulásra, elmozdítatásra vannak felkészülve. Volt olyan portréja, amelyen a modellnek erősen le kell hajtania a fejét, hogy még bekerüljön a képbe. A végtagok nem a frontalitásra törekednek, hanem a tér minden irányába kimozdulnak. A kezek furcsa, megmagyarázhatatlan gesztusokat tesznek. Az ujjak hosszúak, törékenyek.

Mindezek a jellegzetességek Egon Schieléig vezethetők vissza. A Rauscher-képek másik sajátossága, hogy az alakokat gyakran szokatlanul erős kontúrok veszik közre. Erről egyrészt munkamódszerére következtetünk, arra, hogy alakjait átfesti, vékonyítja, másrészt hasonló motívumot veszünk észre a Schiele-képeken is, ahol a festő szándékai szerint ugyanez az alak „kisugárássát” szimbolizálja. Míg az egyes embereket ábrázoló portrékon az egyéniség, illetve az őt ábrázoló művész szubjektív meglátása a

19 Rabinovszky Máriusz: Posztexpresszionizmus. In: *Új művészet*. 1927. Újra közölve: In: *Két korszak határára*. Bp. 1965. 104. 1.

főszereplő, a csoportképeken a szituáció, ezen belül az emberi kapcsolatok feltárása érdekelte a művészt. Csoportkép nem maradt fenn tőle, csupán reprodukciókra támaszkodhatunk. Csoportképek értékelték a már fentebb említett *Apacstanya*, *Jazzband* című festményeket, de jellemzőek azok a képei is, amelyekeken kevésbé a cselekményre, mint inkább az állapotserűsége, azon belül a jellemek, a viszonyok „kimerevítésére” törekszik. Egyetlen olyan műve van, a *Halotti tor*, amelyet önálló reprodukció örökít meg. A kép fő alakja a három férfi; a haláleset legfontosabb érintette, a gyászruhába öltözött nő szinte beleolvad környezetébe. A férfiak erőteljesen, plasztikusan megformáltak, merevségük és plaszticitásuk révén szoborszerűek, illetve megfestettségük miatt panoptikumfigurákra is emlékeztetnek. A kép témája a gyász, ehhez jól illik az állapotserű rögzítés, az időtlen jelleg, ugyanakkor nem mondható, hogy maradéktalanul azonosulunk az eseménnyel, mivel a karakterek eltűzöttak, groteszk jellegűek. A túlzás érvényesül a testarányokban – a fej nagy a törzshöz képest –, és az arcvonások sem harmonikusak. Az érzéketlenség, a tompaság nyomán úgy érezzük, a jelenlevőknek soha nem lesz erejük innen elmozdulni.

Az art deco kora

Az új tárgyiassággal egy időben az 1925-ös párizsi világiállítás hatására új divatáramlat, ízlés terjedt el a világon: az art deco. Gyorsaságára jellemző, hogy míg az új tárgyiasság első jelei és elterjedése között öt-hat év telt el, addig az art deco sikere azonnali. Formailag nem túl távoli a két stílus forrásvidéke, mégsem sok az azonoság. A festők kisebb csoportja tudja szintetizálni művészetében a kétféle hatást. Az egyik változatban az új tárgyiasság érzékletes plasztikussága ötvöződik a dekorativitással (Tamara de Lempicka), míg a másikon a művész az új tárgyiasság Otto Dix és George Grosz művészetében is képviselt rajzos, kalligrafikus útját folytatja (Jeanne Mammen).²⁰ Rauscher alig-hogy kifejlesztette új tárgyiasság stílusát, máris az új

szemlélet hatása alá került. Ez a lehetőség már megvolt korábbi műveiben, női ábrázolásai mindig is érzelmesebbek, a szépség iránt elfogultak voltak. A változás másik oka a művész pályájának alakulásában rejlett. 1928-ban megnyerte a *Sport im Bild* folyóirat címlappályázatát, amelynek eredményeként a kiadvány állandó illusztrátora lett, de nevét, munkáit viszontlátjuk a *Jugend*, az *UHU*, a *Damen* oldalain is. Ez stílusmeghatározó tényező lett, az ekkor készült művek nagyvonalúak, tetszetősek, és nem az élet árnyoldalaira kihegyezettek. Értékelésükben szerepet kell kapni tulajdonképpen alkalmazott jellegüknek, annak, hogy milyen célnak rendelődtek alá.

Az alkotások a kor „gáláns” világát állítják eléln. Vásárolgató, nézelődő, sétáló arisztokraták, jómódú polgárok a szereplői. Kordokumentumok, egy néhány év múlva teljesen eltűnő réteget, viselkedési módot mutatnak be, melynek kifinomultsága, dekadenciája nem található teret magának a náci Németországban. Egyelőre azonban még a húszas években vagyunk és egzisztenciális szempontból Rauscher György pályájának a csúcán van. Éppen háta mögött tudhatta a brünni kiállítás sikerét. Düsseldorf strasse-i műtermének illusztris vendégei voltak, a német szórakoztató filmipar képviselőinek színe-java. E korszak két fontos és fennmaradt festménye a *Marlene Dietrich* és *Lilian Harvey* portré. Marlene Dietrich a kép készülésekor még csak a világhír küszöbén volt. A *Kék angyal* két évvel később indult világhódító útjára. A képen látható bájos fiatal lány sokban különbözik attól az ikonná merevedett Dietrich-képtől, amelyet az újságok, a filmek terjesztettek, és amelyre természetesen megvolt az igény. A Lilian Harvey nevet híres német színésznő viselte, akinek Magyarországon volt birtoka. E portrén több kapcsolatot látunk a korábbi új tárgyiasság portrékkal, a színek, a foltok a körvonalakon belül rendeződnek, a motívumok testi volta hangsúlyozottabb, mint a jóval légiesebb, impresszionisztikusabb

20 Tamara de Lempicka: *Andromeda*, 1927/28. o. v. 99x65 cm, magántulajdon, In. Gilles Néret: *Tamara de Lempicka*. Köln, 1993. 27. Jeanne Mammen: *a vörös hajú*, 1928. k. akv. ceruza, 34x31 cm, Berlinische Galerie, Berlin, In: Hans Jürgen Buderer: *Neue Sachlichkeit*. München, 1994. 142.

Dietrich-portrén. A szemlélet viszont új. Azon túl, hogy itt is a női test vékonysága, virágszerű törekenysége érvényesül, a festő nagy gondot fordít a minél előnyösebb megjelenésre, a beállítottságon itt ezt kell érteni, nem pedig a korábbi képek sokszor kifacsart, absztrakt képi elveknek alárendelt testtartását. Rauscher ismeretségébe tartozott Putty Lia, az akkori idők másik híres színésznője, akinek egyik filmjében Rauscher György is megjelenik egy rövid időre. E kor dokumentumai a meglévő festmények mellett az említett újságok színes nyomatai.

Rauscher György művészetének utóélete a kritikákban

Rauscher György művészetéről kevés méltatás jelent meg életében, de ez egyáltalán nem a sikertelenségnek tudható be, hanem annak, hogy sokat volt távol. Távolléte ellenére rendszeresen adott műveket a Nemzeti Szalon kiállításaira. 1926 és 1929 között évenként szerepelt itt, eltekintve az 1928-as évtől.²¹ Már a KUT kritikusa, Komor András is felfigyelt rá. A KUT elsői évfolyamának 3. számában ismertetőt ír a Szinyei Társaság fiatal festőinek kiállításáról. Magát a kiállítást elmarasztalja, ám két művészt kiemel, „örömmel írja ki” kivételnek nevüket: egyikként Rauscher Györgyét, aki „... értékesre tapintó válogatásával Fuzsita és Schrimpf eszközei közt, indulásnak a legígérbbet adja”. Ugyancsak jó kritikát kap az 1927-es Ernst Múzeumi teljesítményéért. „Rauscher György fanyar művésze a túlhajtott naturalizmus és az áhítatos expresszionizmus vegyítéséből sarjadt, a német Dix művészetéből indult ki.” – írta Szegi Pál 1927 szeptemberében. Rabinovszky Máriusz elsőként írt tanulmányt a magyarországi posztexpresszionizmusról és Kiss Vilma mellett Rauscher György képeit elemzi részletesen.²² Halálával nem szűnik meg a kiállításokon való szereplések sora. 1932-ben az Iparművészeti Múzeum könyvművészeti kiállításán szerepeltek munkái,

1934-ben az Iparművészeti Társulat nagy kiállításán szerepelt. Az igazi erkölcsi siker is csak halála után éri. Először 1934-ben, amikor a Tavasz Szalonon a kitüntető elismerést kaptak között sorolják fel, majd amikor az egykori jó barát, Hubay Andor (Hubay Jenő fia), a művész öccse aktív közreműködésével megszervezi 1935-ös emlékkiállítását. A kiállításnak élénk visszhangja volt a sajtóban: a megnyitót utáni napokban húsz írás jelent meg. Az összes kritika, recenzió igen melegen méltatja művészetét. „Értékesebb tehetségű, izgalmasabb fantáziájú kevés volt.” „Nagy ígéret.” „Hallatlanul megvesztegető.” „A legsokatígérbb, legfinomabb tehetségek egyike.” – olvashatjuk róla. A különbségek a kritikusok ízlésének függvényei voltak. Szóba kerül Rauscher művészetének összes jellegzetessége. A drámaiságot, a lényeglátást emeli ki a *Nemzeti Újság* kritikusa: „Fanyar színek, komor tónusok, torz érdekességek jellemzik. Első képei keserű vádiratok a világ ellen.”²³ „A drámaiság a hangulatfestés komorságával indult.” – írja az *Esti Kurír*.²⁴

Mások későbbi korszakát emelik ki. Az *Új Nemzedék* írja: „... kényes dekadens világ sűrű parfümös levegője. ... a legszigorúbbak szemében is százkarátos művész.”²⁵ A kritikák összecsengenek abban a tekintetben, hogy megkülönböztetik előbbi, komorabb, és későbbi, könnyedebb stílusát. E váltás értékelésénél azonban eltérőek a vélemények: „Bármelyik úton haladt volna, magasra jutott volna.” – írta a *Magyarság* kritikusa. „Új hangot hozott a magyar művészetben, a plasztikus ábrázolást és a szatírárt. Morbid, titokzatos, majd kevésbé mély.” – utal a váltás utáni stílusra a *Népszava* kritikája. Ybl Ervin viszont megjegyzi a *Budapesti Hírlap* október 27-i számában, hogy „A nagyvilági megjelenés szokványos külsőségei, magára erőltetett harmóniája alatt rejlő vágyak élnek” modelljeiben. A kiállított művek közül legalább 30-40 remekmű, érett alkotás. Ennyi mű már elég ahhoz, hogy valaki helyet kapjon

21 A Nemzeti Szalon Művészeti Egyesület nyilvántartó lapja MTA MDK G-I-5 22/3.

22 Lásd 19. jegyzet

23 i. v.: Rauscher György emlékkiállítása a Nemzeti Szalonban. In. *Nemzeti Újság*, 1935. október 28.

24 b. m.: Rauscher György festő. In. *Esti Kurír*, 1935. október 27.

25 n. n.: Kiállítások. In. *Új Nemzedék*, 1935. október 27.

Talmudista, 1925

Kilovaglás Grünwaldból, 1928

a magyar művészettörténetben. 1941-ben a Tavasz Szalon kitüntetettje és még 1943-ban is ott a neve a kiállítók között. A hallgatás évtizedei csak ezután jönnek, melyet Dévényi Iván tör meg a hetvenes években.

Rauscher György helye a magyar képzőművészetben

Rauscher György megérdemelt helye a magyar művészetben elsősorban saját „különutasságának” köszönhető. Olyan értékeket honosított meg, hozott létre, amelyek gazdagítják, színesebbé teszik a kor magyar képzőművészetét. Hagyománynak nem közvetlen folytatója, első két tanárától „mesterséget” tanult, de nagynevű főiskolai oktatója, Réti István sem befolyásolta stílusán. Nehezen találunk elődöt a magyar művészetben, és ha a szoros osztrák kötődésre emlékezünk, akkor sokkal inkább azt a tanulást fogalmazhatjuk meg, hogy Rauscher György a magyar művészetben belül egyfajta nyugatorientált közép-európai szellemiséget képviselt, erős osztrák hatásokkal. Ezen az eszmei sajátság-

gon, különálláson túl szervezetenleg megvoltak az itteni kötődései, a Szinyei Társaság-tagság, a KUT. Közvetve az ő művészetének jellegére mutat, hogy kikkel állított ki együtt, és hogy kikkel szerepelt szűkebb csoportkiállításon. Ennek tanulságait megvonva állíthatjuk, hogy Rauscher György azokhoz a művészekhez tartozott, akik a posztimpresszionizmuson túllépve vállalták a korszerű európai irányzatok közvetítését.

Nehezebb azonban megfogalmazni, hogy a magyar képzőművészet történeti vonulatában hol találjuk meg helyét. Rauscher Györgyöt minden okunk megvan portréfestőnek nevezni. Bár nagyon sok művészünk után maradtak fenn örökbecsű portréfestmények, ennyire speciálisan, koncentráltan senki sem képviselte ezt a műfajt. Említhetnénk „hivatalos” portréfestőket, de az ő művészetükben a reprezentáció, a felvett póz elnyomja az egyéb művészi értékeket, legyen akármilyen briliáns a kivitelezés. Művészetében az ember nemcsak objektum, hanem esztétikai tárgy, szinte már műalkotás. Éppen ezért, ha előzményeket, elődöket keresünk,

akkor nem annyira művészekre kell gondolni, hanem művekre, műcsoportokra. Így találjuk meg Rauscher festészetének szellemi előzményeit Rippl-Rónai József portréiban, érte ezalatt mind századfordulón készült portréit, mind későbbi, írókról, költőkről készített arcképeit (Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Szabó Lőrinc). Éppígy előzménynek számíthatjuk a Pór Bertalan-i életmű kimagasló alkotását, a *Családot* (1909), amely fanyarságával, enyhe torzításaival a portréművészet olyan lehetőségét vetette fel, ami addig szokatlan volt: egyszerre szólt a modell iránti rokonszenvről és annak kritikájáról. Rauscher György érdeme, hogy megörökítette a konszolidalizálódó Magyarország társadalmának számos képviselőjét, típusát, közöttük névtelen, de karakteres egyéniségeket, illetve hírességeket, a kultúra képviselőit, gazdagítva ezáltal kiválóságaink képzeletbeli arcképcsarnokát. Képei érzékeny láttelek az átmeneti konjunktúra korából, egy olyan időszakból, amelyet színdarabokból, írásokból jobban ismerünk, mint a vizuális művészetek jóvoltá-

ból. Az új tárgyiasság, az art deco emlék, a későbbi évtizedek művészei más irányokba tájékozódtak. Ugyanakkor kiállítások, publikációk bizonyítják, hogy a húszas évek művészetét még nem ismerjük eléggé, egymás után fedezzük fel azokat az elfelejtett művészeket, akik nélkül nem szólhatunk hitelesen a kor művészetéről, a kor arculatáról. Közéjük tartozik Rauscher György is.

A művész igazi, teljes rehabilitációja persze már nehezen elképzelhető. A széles közönségtől nem várható, hogy akkora energiával próbálja a jobbroszabb reprodukciókon felfedezni a részleteket, az értékeket, mint ahogy egy kutató tenné. Mi, a művész tisztelői annyit tehetünk, hogy megismertetjük az embereket a megmaradt művekkel és továbbadjuk, amit az emléktanyag többi része mond nekünk. Az utókor pedig reményeink szerint a majdani művészettörténeti összefoglalásokban, a reprezentatív kiadványokban már méltatni fogja Rauscher György jelentőségét.

(*Limes* 1996(4)7–32.)

Marlene Dietrich, 1929

Elisabeth Berger, 1929

Rauscher György és Lilian Harvey a műteremben, 1929

Rauscher György utolsó alkotása, Pálffy-Daun Józsefné portréja előtt, 1930

Rauscher György komáromi műtermében

Szücs György

„A SZEMEK FESTŐJE” – RAUSCHER GYÖRGY

1927 szeptemberében az Emst Múzeum csoportkiállításán Derkovits Gyula, Molnár C. Pál, Rauscher György, Simon György János, Walleshausen Zsigmond festőművészek, illetve Kósa Mária szobrászművész alkotásait mutatták be. Derkovits és Molnár C. Pál valószínűleg nem

okoz gondot a művelt, múzeumbarát közönségnek, hiszen alig képzelhető el 20. századi állandó kiállítás festményeik, grafikáik nélkül. Más a helyzet társaikkal, s bár neveik feltehetően nem csengtek rosszul a húszas-harmincas években, csupán a legújabb „feltárásokról” értesülő szakemberek számára ismerős az inkább külföldön, elsősorban Angliában működő Simon György János munkássága (Matits Ferenc doktori disszertációja), vagy a poszt-expresszionizmus magyarországi vonatkozásai kapcsán előtérbe kerülő író-képzőművész, Cselényi Walleshausen Zsigmond néhány műve (Gálig Zoltán kutatásai). A hiányzó alkotások és a lappangó dokumentumok hiányában, úgy tűnik, Molnárné Kósa Máriának egyelőre semmi esélye sincs arra, hogy művészetének akár fő vonalakban történő felvázolása lehetséges legyen. Valahol közöttük helyezkedik el Rauscher György (1902–1930) életműve, amelyet igényes tanulmányában Gálig Zoltán foglalt össze (*Limes* 1996. 4. sz.), s melynek jelenleg ismert teljes dokumentációja idén jelent meg a *Dorogi Füzetek* sorozatban, a művész születésének 100. évfordulójára.

A kellemes küllemű, igényesen nyomtatott kiadvány kismonográfiát sejtet, figyelmesen áttanulmányozva viszont kiderül, hogy a könyvecske lelkes összeállítója – Zsembery Dezső műgyűjtő – elsősorban

arra törekedett, hogy a Rauscherhez köthető adatokat lehetőleg eredeti formában közreadja. Ilyen formán szinte azonos súllyal bírnak a korabeli újságcikkek részletei, Gálig Zoltán már említett tanulmánya, vagy egy-egy friss kiállítási beszámoló a *Komárom-Esztergom Megyei Hírlapban*, ami azt eredményezte, hogy bizonyos adatokkal, idézetekkel többször is találkozhatunk az olvasás során. Természetesen a kiadvány dokumentumértéke a kor hangulatát felidéző iratok, újságcikkek, katalógusoldalak révén növekedett, miközben a művészről szóló anyagok mellérendelő tálalása itt-ott túlságosan szélesre vett arcvonal átszakadásához vezetett. A kritikai jegyzések után legyünk igazságosak: a kiadvány ugyan nem pótolhatja az adatokat a könyv ívének alárendelő, szakszerűen szerkesztett monográfiát, mégis Rauscher rövid életpályája, művészetének valódi képlete hitelesen bontakozik ki előttünk.

Ki volt tehát Rauscher György, akinek tehetségét a kor legjelentősebb kritikusai, Rabinovszky Máriusz, Kállai Ernő, Lyka Károly is elismerték, s aki a húszas évek budapesti és berlini társasági életének számos képviselőjét festményein, rajzain megörökítette? Más művészek esetében az életrajzi dátumok és helyszínek eligazítanak bennünket a hatások, stílusigazodások tekintetében, Rauscher bécsi tanulmányaira, az olaszországi és párizsi utazásainak átélt művészeti élményeire csak áttételesen, kialakult stílusából visszakövetkeztetve utalhatunk. A hazai közegben Rauschernek olyannyira sikerült önálló festői stílust kialakítania, hogy első mesterei közül sem Komáromi Katz Endre rutinos, „műcsarnoki” festőiségével, sem Harmos Károly vizionárius világával nem mutat kapcsolatot, de hasonlóképpen nem fedezhető fel művein budapesti főiskolai tanárának, Réti Istvánnak kissé megfáradt, „késő-nagybányaisága” sem. Gyökereit leginkább az expresszionizmus és kubizmus szelídőbb vonulatai mentén kereshetjük, közvetlen rokonait pedig a berlini „Új

felmutató. A karcsú Lilian Harvey, a szomorú tekintetű Elizabeth Bergner ma már filmtörténeti érdekességként hatnak, éppen Rauscher portréi (1929) miatt figyelünk fel rájuk. Hasonlóképpen vonul be a művész mikro-pantheonjába az egykori Iványi Grünwald- és Szőnyi-tanítvány Polgár Boriska, akinek 1930 februárjában rajzaiból és akvarelljeiből kiállítást rendezett a Der Sturm galéria. Hol van a művész ismeretségi köréhez tartozó, magyar származású Putty Lia, akinek sikereiről kortársként számolt be a Schöpflin Aladár szerkesztette *Színművészeti Lexikon* 1929-ben: „Hollywoodban már főszerepekkel várták. Népszerűsége egyre nőtt. Gyönyörű villája van és fizetése heti ezernyolcszáz dollár. Nevét ma éppen úgy ismeri a mozi közönség Amerikában, mint a legelgudogtabb kínai falucskában.” A teljes berlini szcéna tablója nem rajzolódik ki a művész esetleges mozaikkockái nyomán, kultúrtörténeti vonatkozásai miatt mégis jó lenne tudni, vajon *Kalckreuth grófné* (1928) azonos-e Christine von Kalckreuth festő- és grafikusművésszel, avagy *Lepsius professzorné* portréja (1928) Reinhold Lepsius festőművész vonzó özvegyét takarja-e? Ha értékelni akarjuk Rauscher György művészi teljesítményét, akkor műveit három markáns csoportba oszthatjuk. Sajnos éppen a legfajsúlyosabb és legizgalmasabb képek, a furcsa rövidülésbe kényszerített, felülnézetes utcarészletek csak a fennmaradt műtermi fotók alapján rekonstruálhatók. Gálig Zoltán találón mutat rá az osztrák Hans Sedlacekkel való kapcsolatára, akinek *Gyakorlópálya* című képének (1926) hatása kimutatható a *Sport im Bild* magazin számára készített egyik Rauscher-litográfiáján (*Síelők*, 1929). Sedlacek, aki maga is rendszeresen rajzolt újságoknak, közöttük a *Sport im Bild*nek, mintegy a síelők speciális mozgásfázisainak típuskatalógusát adja, melyből valószínűleg Rauscher kiemel egy félmaroknyit, hogy saját ízlésének megfelelően átírja a kiválasztott figurákat.

A második „minőségi” csoportba tartoznak azok a portrék, amelyek közös jellemzője az alakok enyhe torzítása, stilizálása, ahol a melankolikus hatás fokozása érdekében a művész gyakran saját mandulavágású szemeit kölcsönzi az ábrázoltaknak (*Két generáció*, 1927). Ide sorolható legismertebb műve, kiállításokon gyakran bemutatott festménye, *Szomorú Dezső ülő portréja* (1927). A hűvös, tárgyilagos stílus szerencsésen találkozik az író különc, folytonosan szerepet játszó egyéniségével, aki a szépség és a szépelgés, a szenvedés és szenvedés teljes repertoárját felvonultatta életében és drámaiban egyaránt. Szomorú büszkébb volt hosszú, nőies kezeire, mint bemutatott darabjai sikerére, nem véletlen a Szomorú-alteregőt, Pálfi Tibor írórt köszöntő „Tibor, te drága női lélek” verssor *Hermelin* című darabjában (1916).

A harmadik csoportot a már felsorolt sztárportrék, a magazinok címlapjára kívánczó *mondain* hölgyek, a nagyvárosi hétköznapi pillanatait elkapó, kétségtelenül virtuóz, mégis problémátlan rajzok teszik ki (*Karácsonyi bevásárlás, Sétáló pár*). Itt mindenki fiatal, jómódú és elegáns, az arcokon átsuhanó, tűnődő hangulat mindössze a nézőknek szóló póz, az asszonyi titokzatosság elengedhetetlen kelléke, amelyet a könnyed vonaljáték és átetsző színezés tesz teljessé (*Kékruhás nő*, 1929). Ezekre a képekre vonatkozóan elfogadhatjuk a korabeli kritikus, Fóthy János ítéletét, amelyet a művész 1935-ös emlékkiállítása kapcsán fogalmazott meg: „...néha csak egy hajszál választja el a divatos giccstől, de ez a hajszál sohasem hiányzik.” (*Pesti Hírlap*, 1935. október 26.). A teljes életművet értékelő végkövetkeztetése ugyanígy máig érvényes: „Mint divatos festő, jó festő halt meg Rauscher György – idővel egészen biztos, hogy nagy festő vált volna belőle.”

(Zsembery Dezső: *Rauscher György*. Dorogi füzetek 26. Dorog Város Barátainak Egyesülete, 2002.)

(Új Forrás 2002(10)70–73.)

Léghajó, 1980-as évek

Babits-illusztráció – „Jónás könyve”, 1983

Illusztráció Babits „Balázsolás” című verséhez, 1983

Goda Gertrud

EGY MŰVÉSZI PÁLYA MISKOLCI ÁLLOMÁSAI

WIESZT JÓZSEF GRAFIKUMMŰVÉSZ MUNKÁSSÁGA

A HERMAN OTTÓ MŰZEUM GYŰJTEMÉNYÉNEK TŰKRÉBEN

A múzeum – mint a közösség életét dokumentáló gyűjtemény – leginkább olyan műveket keres, melyek többről szólnak, mint alkotójuk fájdalma és öröme. A kortárs bemutatónok

válogatván mindig felvetődik a kérdés: a látottak közül évtizedek múltán mi lesz az, ami legkifejezöbben fogja reprezentálni az adott kor életérzését, melyik mű idézi meg legjobban korát.

Amikor Wieszt József (1951–2007) – közülünk idejekorán eltávozott – grafikuművész gyűjteményi kollekciónak a lezártságot fájdalommal korszakolni próbálom, az az elementáris érzés kerít hatalmába, ami hajdanán is, a legjelentősebb lapjainak megismerésekor. Munkáját a művészi elhivatottság tudatában vette nagyon komolyan akkor, amikor még megengedhető lett volna számára a fiatalos csapongás és útkeresés. De neki – ezt akkor csak ő tudhatta – nagyon korán bizonyítania kellett.

Wieszt József 1951. március 26-án, Dorogon született. Ősei mindkét ágról magyar identitású sváb bányászok voltak. Tehetségét és kiváló képességét hamar felismerte környezete, de mindent meg is tettek annak érdekében, hogy a művészet iránti vonzalmát feladja. Azonban ő tántoríthatatlan volt – de szülei is. Az élet gyakorlatiasságát tartották szem előtt, így fiúként a későbbiekben sem enyhültek meg igazán. Wiesztnek – mindezek ellenére – közösségével való azonosulása oly mélyről gyökerezett, hogy az szinte az életének fő programja lett: öltözékét, szöfordulatait, egész személyiségét áthatotta.

Nyergesújfalun járt gimnáziumba, majd az egri főiskola földrajz-rajz szakos hallgatója lett. Már diákként

sem lehetett nem odafigyelni rá! A népes intézet egésze ismerte közvetlensége, művelt, jó humora miatt, de kiváltképp hallatlan szorgalommal párosult tehetsége okán. A Líceum impozáns folyosóján tanulmánylapjai megállásra készítették nem csak a társakat, de a tanárokat is. A grafikai mesterség iránti szakmai alázata már az első évben megmutatkozott, s a Blaskó János, Seres János mesterek által fémjelzett rajz-tanszék egy önálló műhely kialakítására készítette, ahol azután szinte éjt nappallá téve dolgozott.

Korai rézkarcai közül való az, ahol a biztos kezű rajzoló tiszta vonalakkal – kvázi kipróbálva az alapozott lemezt – belekarcolta a viaszba az őt körülvevő környezetet. Ott látjuk a műemléki falon csüngő léniákat, az étkezési nyomokat az asztalon, a munkához tartozó eszközökkel, tubusokkal, tégelyekkel. E lírikus *műhely-enteriőr* után nem sokkal átteszi rézkarcba a sok rajzon keresztül kiérlelt *Noé bárkáját*, s az anatómiai stúdiómainak summáját, a *Janus Pannonius emléklapot*. Bár ezek még nem kerülhettek be a múzeum gyűjteményébe, de több szempontból is fontosak. Ott voltak e lapok 1971-ben a főiskolások országos kiállításán, ahol a művészeti professzorok felfigyeltek arra a Wieszt József-re, aki nem csupán a komoly gyakorlatot igénylő technika birtokosa, hanem azon kevesek egyike korosztályából, aki közlendőjét képileg meg tudja fogalmazni, s képes lesz a későbbiekben is valós mondandókkal közönség elé állni. Mi sem természetesebb, hogy a főiskolán készült rézkarcain még érezni, tusrajzból indult ki. Szinte még viaszba karcolt szabadkézi rajzok, amik a fémlemez kimarásával válnak alkalmassá a sokszorosításra. Wieszt precizitásra törekvő habitusának igen megfelelt a rézkarc-technika, azért is, mert módja volt az elvonult kísérletezésekre és régi-új eljárásokat fedezhetett fel! És ma, közel négy évtized múltán, amikor az életmű törzsanyaga egyre inkább

hozzáférhetetlennek látszik, ez a több példányban való előállítottság ad lehetőséget, hogy hírt adjunk a pályája kezdetéről.

Noé partra vetett *bárkája*, mint óriási tetem emlékeztet az ember alkotta műre, annak hasznára, de kiszolgáltatottságára és esendőségére is. Ez a gondolatsor tulajdonképpen már húszéves korában kiérlelődött, s végigkíséri majd az oeuvre egészét. Egy-egy, sok tudással előállított szerkezet megadja magát, elenyészik, mert célját veszítette, az idő elhaladt fölötte, s a természet kitartó állandósága egész gyorsan megsemmisíti azokat.

Az „anakreoni akt” alakjában megjelenő *Janus Pannonius* pedig mintegy fölülrajzolva van ott a verstörédekekből, tájképi elemekből már előre „megdolgozott” lemezen, s ez a több alapozással elért áthatás teszi érzelmileg gazdaggá, költőivé, s már valóban grafikkussá e másik ismert korai munkáját. A háromnegyed fordulatos, egészalakos hátaakt barátjáról – természet után, a la prima módon – készült, mintegy megörökítve reménnyel és hittel teli saját ifjúságukat. Mi sem volt természetesebb: Wieszt diplomamunkája a művészi sokszorosítás lehetőségeit járta körül, a tőle elvárható rendszerező precizitással és hallatlan esztétikai érzékkel.

Egyéniségéhez nagyon hozzátartozott a konstruktívítás felé terelő korrektúrák figyelmen kívül hagyása. Konokul hitt saját természetelvű szemléletében, ami gyakorlatilag meghatározója lett művészetének. Olyannyira, hogy később is sokszor képes volt – közössége nem kis örömeire – elmenni egészen egy új biedermeier világig.¹ Holott valójában Dürer tanulmánylapjait, Vermeer intim világát, Rembrandt grafikáit tartotta követendőnek és örök érvényűnek.

A földrajz tudományágaiban is otthonos művész azután eredményesen kapcsolja össze két érdeklődési körét. Egy idő után már nem annyira a természet panteisztikus ünneplése köti le, hanem a tomboló elemi erők, a harmónia felbomlása és az újrendeződé. Ezen keresztül jut el a társadalmi

mozgásokig. A civilizáció nála egy hajdan csodaszámbe menő konstrukcióban ölt testet. Megjelennek a tengeralattjárók – immár roncs formájában –, a levegőt birtokló zeppelinek, repülők, műholdak és a kétéltűek, amiknek sorsa mindig ugyanaz: elmúlik felettük az idő, harci bevetésük önmaguk megsemmisüléséhez vezet. A természet feltétlen tisztelete már egy magasabb rendű gondolatsoron keresztül jut kifejezésre.

Még alig huszonéves, és munkássága már a kiteljesedés felé halad. Újat és korszerűt hoz a hazai grafikában – még ha megoldásában nagyon is a klasszikus elveket követi – az 1970-es évek derekán, akkor, amikor a társadalomban a „zöld mozgalmak” szinte még az első lépéseiknél tartottak. A magyar művészetben rajta kívül talán csak egyedül az ugyancsak grafikus Prutkay Péter reagál ily gyorsan erre a korunkat meghatározó, és azóta csak egyre sürgetőbb felvetésre!

1973-tól Miskolcon él és dolgozik. Ide nőszül, itt tanít a József Attila utcai, majd a Középszeren lévő általános iskolában, s három kislánya is ide születik. Munkáival először a Kossuth utcában lévő Mini Galériában szerepelt a szeretett mestere, Seres János festőművész szervezte, egykori egri növendékeket bemutató tárlaton. Ennek méltán nagy felfedezettje ő lett a nálánál korosztállyal idősebb grafikusművészek körében. Ez akkor egy nagyon komoly szellemi tőkének számított! Kiállíthatott az országos *Miskolci Grafikai Biennálén* mint meghívott művész, bejáratos lett műhelyekbe és műtermekbe. Természetesen festett is. A Pedagógus Stúdióhoz kötődve kiállítja a *Szinva partját* megörökítő képét, amit azután Zódi Imre több, róla szóló méltatásban is úgy említ, mint a városhoz való vonzalmának művészi megnyilatkozását. Itt kell megjegyezni, mindez azokra az évekre – évtizedekre – esett, amikor a városkép műfaja – valami oknál fogva – évtizedekig nem vonzotta a művészeket. Wieszt ezen műfaj iránti érdeklődése ezért is megosztani látszott a szakmát és a közönséget egyaránt.

1 *Tanulmány II. (Levelek)* HOM Ltsz. 85.192., *Ex libris Herman Ottó Múzeum*, HOM Ltsz. 85.114. *Miskolci Avas-templom* HOM Ltsz. 84.10.

Szinte belső szükségletként csináltat egy rézkarcnyomó prést, ami nélkül nem éri teljesnek magát, majd a barátát lett Tóth Imre festőművész közelében, a Kazinczy utca egyik bérházának használaton kívüli, romos mosókonyhájában sikerült egy műhelyt berendeznie. Ezekben az években Tóth Imre is és Wieszt József is igen elmélyülten grafikázott, és sikeres munkáikkal egymást inspirálni tudták. Wieszt előbb a mélynyomású sokszorosító grafika lehetőségeit egy-egy tájképben járja körül. Ezek közül a *Gátoldal* (1977) rézmetszet, az a technika, amelyenél a művész az alapozatlan, felpolírozott lemezbe, mint egy ötvös bevési a feketének szánt motívumokat. (A javításra szinte alkalmatlan technika biztos rajzolást igényel, s ezért a legmagasabb szintű sokszorosító grafikai eljárásnak tekintendő.) Nem véletlen, hogy rézmetszettel kezdi önálló pályáját, hisz magával szemben mindig maximalista volt. Ugyanakkor nem kérkedett tehetségével és megszerzett ismereteivel, de méltán volt arra büszke; szeretete, ha érdeklődő kollegával konzultálhatott, egy kései reneszánsz ember benyomását keltve.

Ugyancsak alapozatlanul, á la prima dolgozik a lemezre a hidegtű eljárás esetében. A *November* (1977)² című lap tiszta feketéi a kemény tűhegy rajzi „sérüléseiként” kerülnek a lemezre. Azután már nem a technikai ismeretek felelevenítésére, hanem a lenyűgöző jelenség megragadására kerül nála a hangsúly, mint a *Zivatar*³ című igen szép alkotásán. Egyre inkább már cél, s nem ürügy a természet, s mondhatjuk azt is, már attól is több – saját érzelmeivel ruhazza föl a látottakat. Az életmű nagyon kifejező munkája lesz a *Part I.*⁴ és a *Part II.* (1983).⁵

A *Part I.* esetében a nádassal szegélyezett ingovány mélységes csendet és szorongatottságot sugall. Ezért került két évtized múltán a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár kitelepítettekéről szóló kötetére, mint e tragikus esemény hangulati

megfelelője. Érdemes megjegyezni, hogy ezúttal az ugyancsak mélynyomású grafikának egy festőbb módszerével, az úgynevezett foltmaratással (aquatinta) él, ami a lemez viasszal történő védő alapozását kívánja, s a porként rászírt gyantanyomok rámelegítéssel megolvasszják a viaszt, s ott szabad utat engednek a savnak, hogy mélyedést marjanak a lemezbe. Ezúttal így áll elő a fekete. Azaz itt az a mélybarna, amilyen színt választva maga préseli le lemezét. Az akvátinta nem vonalas, inkább festői, folthatású eljárás, ami még inkább hozzájárul a lágy tónusok érzetéhez.

A másik part tengerpart. (*Part II.*) A víztükör lehet békés, fodrai játékosak, mégsem feledtetik el a hajótörés tragédiáját. S ez az ellenpontozott drámai hang egyre fokozódik. A *Köves táj*⁶ úrbéli kösivataga fölé boruló egységesen mélyfekete égbolton (vonalhálók bemarásával eléve, ami az ún. klasszikus rézkarc) ott lebeg egy mindeneknél nagyobb meteor. A szuper naturalista módon megoldott részletek (rézmetszet) azt az érzetet keltik: mi is jelen vagyunk a kozmikus térben, s részesei leszünk a katasztrófának!

Amikor a kortárs magyar grafikában szó kerül a rézmetszetről, feltétlen meg kell említenünk annak legavatottabb mesterét, Rékassy Csabát, aki ezzel az igen magas rajzi tudást igénylő eljárással nagyméretű figurális kompozíciókat alkotott, s akinek műveit a *Miskolci Grafikai Biennálékon* Wieszt József is igen nagy elragadtatással tanulmányozta. A fenséges tátrai tájak: *Tátrai tanulmányok I–II.* (1983–84)⁷ sem emlékképek csupán. Vajúdnak a hegyek, a sziklaormok új formát öltenek, de lehet, hogy ezt a képzetet a viharfelhők szertelensége okozza? Valóság és vízió keveredik, de nem úgy a képcsarnoki forgalomra szánt *Hernád Gibátrnál* (*Hernád-parti táj*) (1982)⁸ vagy a *Miskolci Avas-templom*

2 HOM Ltsz. 85.197.

3 HOM Ltsz. 81.98.

4 HOM Ltsz. 85.1

5 HOM Ltsz. 85.2

6 HOM Ltsz. 84.12.

7 HOM Ltsz. 85.193.; 85.194.

8 HOM. Ltsz. 84.11.

(1982)⁹ című lapok esetében. Lehet ezeket úgy tekinteni, mint amit a művész csupán a környező világból észrevett szépnek s megőrkítésre méltónak tartott. Nem nyomasztanak, mint a *Partok* vagy a *Köves táj*, lehet, hogy idealizál? Ha erény a drámaiság, miért elvetendő a másik érzelmi pólus? Wiesztben mindig is volt egy olyan belső kényszer, hogy éljen a látvány kihívásával. Tökéletesen képes volt megjeleníteni egy-egy városképi toposzt, amire az egyik legszebb példa az *Avas* északi oldalát 1982-ben láttató metszete (*Miskolci Avas-templom*). Biztosak lehetünk abban, hogy akkor a templom körüli házak bontása ott tartott, de abban is, hogy a lelket ünneplőbe öltöztető hóeséskor úgy tapadnak meg a pihék az ódon templom támpilléreinek. A padlástéri műteremablakból rálát Miskolc belvárosára. Megihleti a tetők ritmusa és a sokféle cserép színgazdagsága, a régi bérházak emberre szabott építészeti megoldásai, az utcán zajló, mozgalmalmas élet. Szép, elegáns letételű etűdöket készít ceruzával, tussal, szénnel – de ami számunkra, mint a város történetiségét képekben is gyűjtő muzeológusnak igen fontos – Wieszt nagyon hitelesen rögzítette mindezt. A lényegre koncentráltan az igazról beszél. A hiánypótló lapokat 2002-ben vásárolta meg a gyűjtemény.¹⁰ Olyan, úgy mond „nem festői” témát is képes volt műalkotás szinten megoldani, mint az *Avas-déli lakótelep* épülő házgyári kolosszusait, s ki hinné, hogy a villanyrendőri csomópontnak nevet adó, egykor a magasba emelt fülkéről is készített rajtot!¹¹ Vonozta az avasi pincékhez vezető utak romantikáját, de a Magashegy felőli miskolci „panoráma” is a még üzemelő gyárakkal.¹² Nagyon ismerte és szerette Miskolcot. Az itt élőkben érezte azt a befogadókészséget, ami az övét, a dorogjakat is jellemezte, s akik szemében a messziről jött ember hitelét munkája képes megteremtani.

A főiskolás évek után, 1977-ben még régi diáktársaival: Földi Péterrel, Jószy Zsolttal, Selmeci Györggyel állított ki Szolnokon a művelődési központban. Az azóta eltelt évtizedek bizonyítják, egy „nagy generáció” nevelkedett együtt akkor Egerben, olyan nagyszerű pedagógiai érzékkel rendelkező művész vezetésével, mint Seres János. A velük kapcsolatban lévő többi mesternek is köszönhető az, hogy megtanították őket saját nyelvükön, saját felfogásmódjukon belül kifejezni önmagukat, s hamar önállóulni, érvényesülni tudtak ezen igen nehéz pályán.

Wieszt 1980-tól a Művészeti Alap tagja (ami akkor a szellemi szabadfoglalkozás státusz megfelelője lehetett a képzőművészeknek), és munkáival egyre többet találkozni az ország legrangosabb szakmai seregszemléin. Művei gyűjteményekbe kerülnek, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács vásárlással ismeri el munkásságát. (Ezek egy része a múzeumunkba kerül, valamint az azóta alakult Miskolc Városi Galéria Művészeti Múzeum tulajdonába.) Az 1982. év sorsdöntő számára. Nem kisebb egyéniség szavazott mellette a Derkovits-ösztöndíj elnyerése érdekében, mint Feledy Gyula grafikusművész. Három évig módja lett teljes munkaeurójával a művészetnek élni. Lapjaival hamarosan felvételt nyert a Fiatalok Stúdiójába is, majd a legmagasabb művészeti fórumba, a Magyar Képzőművészek Szövetségébe. Mint idáig, ezután is az emberi alkotás, a civilizáció helyét, értelmét boncolgatja, s próbálja elhelyezni azt a természet nagy egészében. A hangsúly a leleményes, nagy, egykor korszakalkotónak vélt találmányokra helyeződik, s azok történetét montázsszerűen járja körül.

A tengeralattjárók vízfelszínen lebegő tehetetlen roncsai nem hagynak kétséget afelől, hogy a művész az emberiség háborúba fektetett energiáját a leghiábalóbb dolognak tartja. Pacifizmusa sugárik egy tank történetét elbeszélő grafikájáról is (*Prototípus*).¹³ Látjuk

9 HOM Ltsz. 84.10.

10 HOM Ltsz. 2002.15–2002.21., valamint 2002.34–2002.39.

11 *Avas-déli részlet*, 1983. HOM Ltsz. 2002.39.; *Villanyrendőr*, 1975. HOM Ltsz. 2002.37.

12 *Avas-alja*, HOM Ltsz. 2002.20.; *Vasgyár*, HOM Ltsz. 2002.21.

13 HOM Ltsz. 85.3.

a tervrajzot, a megvalósult, harcra kész „tökéletességet”, de az óriási robajjal kísért megsemmisülést és az áldozatot is. Az embert, az emberiség képviselőjét, aki saját alkotásának csapdájába került. A kezdetet és az iszonyatos véget.

Szeretett, meseszerű zeppelinjein keresztül jut el a repülőgép-tanulmányokhoz, a műholdakhoz, a földet kémlelő, az űrt szondázó berendezésekhez, mint korunk misztikájához (*Zeppelin tanulmányok, Észak-orosz táj*).¹⁴

1984-ben egy hónapot tölt Miskolc város akkor Szovjetunióhoz tartozó testvérvárosában, Vologdában és annak környékén. Az éles szemű művész sok mindent észrevett, de sok mindent tapasztalt is. Elsősorban a hatalom mindenekfeletti erejét legyőző emberbaráti viszonyt a hétköznapi érintkezésben, ami az ő „túlélési stratégiáját” is igazolni látszott. Vologdában, de már korábban Miskolcon is sokat fényképezett és örömmel laborálta felvételeit. A két művészi eljárásnak érezni munkásságában egymásra gyakorolt hatását, de a *Cím nélkül*¹⁵ elnevezett aquatinta modorú rézkarcának témáját is a fotográfia adja. A fényképezőgép keresőjén keresztül ábrázolja azt az ugyancsak észak-orosz földön látott, a fényképezést tiltó táblát, ami idő múltával értelmét veszítette, s humor forrása lett. Erre az időszakra tehető az életmű egyik legerőteljesebb alkotása, a *Perspektivikus tanulmány*¹⁶. Itt is megvan a Wiesztre oly jellemző „lebegés-motívum”, akár a vízen vagy a légkörben mozgó szerkezetek esetében. Az ember alkotta épített világ fölött – ami teljesen kiszorítja a természetet – mint egy repülő szőnyeg látszik elillanni a táj, az örökölt kapott világ! A maga nemében óriásinak számító, mintegy 30x40 cm-es grafika hallatlan hatásos a szó legnemesebb értelmében! Mint már a *Köves tájon*, most is gyönyörű, bársúlyos feketéket állít elő, ezüstös szürkéket ér el, tiszta vonalakat metsz. S mindezzel, meg a témával egyaránt hosszas töprengésre készíti nézőjét, akiben fel sem merül a kétség a művész igazában.

A gépi konstrukcióiból, de a *Perspektivikus tanulmány*ból is kiérződik Wieszt személyiségének egy határozott műszaki beállítottsága. (Nem véletlen akarták szülei bányászattal foglalkozó mérnöki pályára irányítani.) Az ő esetében ez a rend- és értelem-szeretet párosul egy hallatlan esztétikai megjelenítő erővel. Bármilyen munkájára igaz volt ez, dekoráció, fotó, vagy akkor is, amikor alkalmazott grafikai feladatot oldott meg. Miskolc VB kiadásában 1987-ben jelent meg *Miskolc orientáló grafikája* (INFORG grafika-sorozat 12. sz.), azaz egy katona-perspektívában szerkesztett olyan térképe, ahol a belváros valamennyi fundusa önállóan felismerhető a rajta álló építménnyel, sőt azok jellegzetességei is leolvashatók! Ott lebeg a város felett és belát még a zárt kertekbe is. Nem beszélve olyan részletekről, amik nem csupán a jövő historikusait, de a parktervezőket is érdeklődéssel töltheti el, felismervén azon egy-egy jellegzetes növényritkaságot! Saját és kapott légi felvételek sokaságát dolgozza föl szisztematikusan úgy, hogy nem egy mechanikus szerkesztés elvét alkalmazza csupán. Ésszerű torzításokkal kellett élnie ahhoz, hogy a „tudottat” érzékeltetni is képes legyen. Az objektívek, a műholdképek oly tökéletesek, hogy az emberi agy által szintetizált látvány igazát nem tudják azóta sem mechanikusan rávetíteni a síkra. Ezt a hosszas szórakozást biztosító, igen szép *Miskolc városképi ábrázolást* nagyon időszerű lenne újból megjelentetni azért is, mert úgy ad hiteles képet 1987-ről, hogy azon elkülönítve érzékelteti Wieszt a megvalósulás előtt álló épületeket (Széchenyitömb, Szentpáli utca, de olyanokat is, amikre a rendszerváltás új plázákat emelt).

Első önálló kiállítása tíz, igen munkás alkotó év után volt (1983-ban, a Miskolc-Diósgyőri Gépgyárban). A szakmunkások és a sajtó is igazi elismeréssel fogadta munkáit, a rajzi megjelenítő erejét és az általuk ugyancsak ismert fém megmunkálásának magas, művészi fokát. 1984-ben a Szemere Bertalan

14 HOM Ltsz. 79.57; Ltsz. 85.195.

15 HOM Ltsz. 85.196.

16 HOM Ltsz. 85.4.

Középiskola kollégiumában pedig a már említett vologdai tanulmányút során készületeket mutatta be. Az akvarellal, ceruzával, lavírozott tollal megörökített élményeket azután táblaképekben később feldolgozta. Gyűjteményünkben e ciklust a *Vízparti táj* (1998)¹⁷ című kisméretű olajképe képviseli. Az országos vérkeringésben egyre otthonosabban mozgó művész 1983-ban sikeresen szerepel a Babits Mihály centenáriumára kiírt pályázaton. A Képzőművészeti Kiadó díját kapta a hat műből álló rézkarc-sorozatára. Ezekkel szerepelt azután a szekszárdi emlékenedvényen. A költő talán legfájdalmasabb, az élettől búcsúzós művét érzi magához Wieszt olyan közel, hogy arra grafikailag válaszolni képes (*Ősz és tavasz között*).¹⁸ S már akkor is felvetődhetett volna a kérdés: miért éppen a nyitott kalitka rettentő magányával tudott érzelmileg azonosulni? Meghívják kiállításra 1985-ben a Baranya Megyei Könyvtárba, majd 1993-ban ugyancsak Pécsre, a Műhely Galériába.

1985-ben Flach Antal szervezésében egy önálló kiállításban összegezi – maga előtt is –, mire jutott. A miskolci Mini Galéria ad otthont a 65 munkának, amihez precíz katalógus, illusztrációk, és a fiatal művészről írásos bemutató is készült Zódi Imre megfogalmazásában. Itt mutatkozott meg igazán, milyen erővel bír, amikor manuális képességét a gondolat szolgálatába állítja. Végyári Lajos professzor ekkor vásárolja meg a múzeum számára a már bemutatott *Part I–II.* című lapokat, a *Prototípust* és a *Perspektivikus tanulmányt*. Ez a rendezvénye – bár akkor még nem lehetett tudni –, de szinte búcsú attól a várostól, amely pályára helyezte, s amelynek szellemi közege talán még hosszú évekig segítette is. De már csak olyan alkalmi munkákra kapcsolódott városunkhoz, mint a múzeumunk által kiírt „ex libris kisgrafikai pályázat” (1985) – amit meg is nyert a szép, Madarak és Fák Napját idéző kisgrafikájával –, meg a biennálék révén, melyeken a rendszerváltás tragikus következményével,

mint például az ózdi, a diósgyőri üzemek felszámolásával foglalkozó munkái már nem kaptak megértést a rendezősegtől. (*Cím nélkül /Ózd/, 2000.*)¹⁹

Talán itt kell megemlíteni azt is, hogy az egykori *Szent Naum kápolna* 18. századból való, közel fél ív nagyságú felszentelési ikonjának, *antimenzionjának* (H. Zsefarovics) reprintjét is ő nyomta le papírra az eredeti lemezről, ami a Magyar Ortodox Egyházi Múzeumban látható. Alázatos munkáját ismerve keresték fel *Kőrösi Csoma Sándor díszalbumának* (Hornyánszki V. eredetijének) heliogravűr újranyomására 1984-ben.²⁰

1986-ban – egy kecsegtető lehetőséggel élve – hagyta el Miskolcot. A Honvédelmi Minisztérium három évre szóló pályázatát nyerte el, ami Szentendrére szült, és az egész család életét megváltoztatni képes feltételeket biztosított számára, beleértve abba a lakáshoz tartozó komfortos műtermet is. Tulajdonképpen szülőföldjéhez, Doroghoz és szeretett városához, Esztergomhoz közelített. De nem annyira a szentendrieikkel, inkább az esztergomiakkal érezte jól magát, s ott kapcsolódott be az Esztergomi Művészek Céhe munkájába, aminek elnöke is volt. A kitűnő társasági ember sok meghívást kapott nyaranta művésztelepekre tanítani Mártélytól Sárospatakig, Párkánytól Gemencig. Önzetlen, segítőkész barát, aki életének hátralévő időszakát (1989–2007) dorogi magányában berendezett műtermében alkotván, és a Budakalászon megtelepedett család szeretetében töltötte. Számos helyi és külföldi kiállításnak tett eleget. Legfőképpen Dorogon és a környező bányásztelepüléseken, ahol szeretettel és büszkeséggel figyeltek rá. Grafikáival ott volt 1983-tól a *Balaton-i Kisgrafikai Biennálékon* Tihanyban, 1986-ban Lipcsében a *Grafikai Vásáron*, de a német kapcsolatok keretében 1994-ben Wendlingenben és Adelbergben, majd Svájcban, 1996-ban Soransban, Neuchatelben is sikeres tárlata volt.

17 HOM Ltsz. 2009.31.

18 HOM Ltsz. 85.144.

19 HOM Ltsz. 2000.6.

20 Hegyi M.–Kacsán Gy. tervezőgraf.

Zivatar,
1980-as évek

Az utolsó alkotó évtizedében talán a festés került nála előtérbe. Sokan érdeklődtek művei iránt, gyűjtötték munkáit, s kívülállóként sikeres művésznek látszott. Festményei elárulják, nagyon mély bánattal küszködött. A *Napra nap* című festménye a résnyire felhúzott redőny mögötti monotonía, vagy a szemétre vetett *Karácsonyfa* árvasága sorstragédia erejű művek. Látogatásokra, találkozási alkalmakra vissza-visszatér Miskolcra, de a két hűséges barát: Kárpáti László és Kovács Bertalan 2005-ben kiállításra is visszahívja. A lillafüredi Palotaszállóban főként grafikáiból mutat be egy kamaraanyagot, ezt követően pedig a Miskolci Egyetemváros Továbbképző Intézetében szinte egy életmű-tárlata volt. Több szinten sok-sok munka, festmény és rajz bizonyította Wieszt József gondolatokkal teli, érett művészetét. Bizony elgondolkodtató volt, hogy Miskolc város kiállításokra szakosodott intézetei miért mentek el közönyösen úgy e tárlat mellett, hogy meg sem nézték azt? Talán nehéz szembe-sülni azzal a társadalmi problémával, amit Wieszt felvetett? A szénbányák megszüntetésével mun-

kanélkülivé vált övéivel, a zűrzavarkeltés közepette a közösség javainak eltékozlásával, amit egyéni fájdalomként élt meg? Múzeumunkba került legutolsó munkája – még akkor is, ha az „csak” egy csendélet – szimbolikájával nagyon sok mindent elárul. Az asztalon maradt vörös ceruza hegye kicsorbult, messze elveszett, a tubusba zárt „trikolor-szín” nem képes kiszabadulni! (*Festő csendélet*, 2005.)²¹

Idejekorán, hosszú vezekléssel járó fájdalmas véget szánt önmagának. 2007. november 2-án, halottak napján érte utol a halál.

A tehetséges, „kései reneszánsz” művész pályájának csak kisebb fele kötődött Miskolchoz. A múzeum ezt a reménnyel teli kezdetet és a pályára állás meggyőző dokumentumait egy-egy műalkotásban őrzi nagy szeretettel annak az utókornak, amely majd messzebből fog visszatekinteni ezekre a különös, ezredfordulás évtizedekre, s kíváncsi lesz annak művészi megörökítésére is. (*Különlenyomat a Herman Ottó Múzeum Évkönyve XLIX. kötetéből*, Miskolc, 2010.)

21 HOM Ltsz. 2007.119.

*Dorogi
gyárészlet,
1999*

Dorogi brikettgyár, 1996

Wehner Tibor

A DOROGI FLOTTA ÉS A KESZTÖLCI KIKÖTŐ

**WIESZT JÓZSEF GRAFIKUS- ÉS FESTŐMŰVÉSZ
EMLÉKKIÁLLÍTÁSA**

A 2007 őszén, ötvenhat évesen elhunyt Wieszt József grafikus- és festőművész 2008 telén, a Magyar Kultúra Napján a dorogi József Attila Művelődési Központban megnyílt emlékkiállításán mintegy negyven műből válogatott képegyüttes kerülhetett a falakra. Az 1951-ben Dorogon született, az egri Tanárképző Főiskolán 1968 és 1973 között tanult művész számára három és fél évtized adatott meg életműve felépítésére, vagyis valószínűsíthető, hogy ez a kiállítás nem tárhatta fel a teljes munkásságot: a művek a dolgok rendje szerint szétszóródtak, s összegyűjtésükhöz hosszabb időre és sok fáradozásra, valamint szerencsére lenne szükség. Az első alkotóperiódus esztendei, a főiskolai tanulmányokat követő, 1985-ig tartó évek Miskolcon teltek, vagyis a kutatóknak majd az észak-magyarországi régióban kell keresniük a fiatalkori munkákat. Ezután egy rövidebb szentendrei alkotószakasz következett, de a festők városának művészetével teremtett szorosabb kapcsolat nélkül: az itt alkotott művekkel kapcsolatban ugyancsak nincsenek bővebb ismereteink. És az életrajzi adatok azt tanúsítják, hogy Wieszt József – lezárulván ösztöndíjas periódusa – 1989-ben visszatért szülőhelyére, ahol tovább élte a vidéki művészek nehéz, kissé háttérbe szorított, a szakmai közeg impulzusait nélkülöző, alkotói szempontból magányos életét. Kiállításainak sora viszont azt jelzi, hogy állandó törekvése volt a vidéki elszigeteltség falainak lebontása: két-három évente mutatta be kollekcióját a miskolci, a pécsi, a budapesti kiállítóterekben, de művei eljutottak külföldre, az akkori Szovjetunióba, majd Németországba is. Próbálta éltetni szakmai kapcsolatait is: rendszeresen részt vett a mártélyi, az érsekcsanádi és az iglói művésztelepek munkájában, és funkciót is vállalva aktív részese volt az Esztergomi Művészek Céhe tevékenységének. Dorogon utoljára 1996-ban, Esztergomban pedig

2006-ban láthatta a közönség önálló tárlattá rendezett alkotásait. A januári dorogi emléktárlaton a hagyatékában őrzött táblaképek és grafikák kaptak bemutatóteret: néhány fiatalkori, 1963-ban született tanulmány, egy-egy dorogi ihletésű kompozíció, három-négy, irodalmi műhöz kapcsolódó illusztráció, és több, sajátos alkotói szemléletet, eredeti világlátást pregnánsan tükröztető autonóm munka; olajkép, pasztell, akvarell és sokszorosított grafika: rézkarc és aquatinta. Ez a múlt század hatvanas-hetvenes éveitől a napjainkig ívelő időszakot művekkel átfogó vázlatos leltár is jelezte, s a kiállítás látogatóit meggyőzhette a felvonultatott kollekció, hogy Wieszt József széleskörű érdeklődésű, számos eszközt használó, több ágazatban otthonosan mozgó, megannyi technikai eljárást alkalmazó, a mestersége titkait és fogásait alaposan ismerő, érzékeny alkotó volt.

Az ezerkilencszázhetvenes, a nyolcvanas és a kilencvenes években Wieszt József elsősorban grafikai munkásságával keltett szakmai figyelmet: azokkal a klasszikus eljárásokkal készített sokszorosított lapjaival, amelyekkel rendszeresen szerepelt az országos seregszemléken, így elsősorban a miskolci *Országos Grafikai Biennálé*kon. E műveivel érdemelte ki a fiatal művészek kiemelkedő elismerését, a Derkovits-ösztöndíjat 1982-ben, és ezekkel a kompozíciókkal nyerte el az 1983-as Babits-centenárium alkalmából kiírt képzőművészeti pályázat rangos díját is. Az ezredfordulóhoz közeledve aztán a grafikától fokozatosan a festészet felé fordult: a fekete-fehér kizárólagossága, a finoman megrajzolt részletek, a precíz kivétel, az aprólékos kidolgozás helyett egyre inkább a gazdag színhatásokra alapozó, a szabadabb képalkotásnak teret engedő táblaképek megalkotása foglalkoztatta. A hagyományos képformátumot és képalkotási metódust tiszteletben tartotta: ragaszkodott a valóságelemeknek a látványhoz hű megjelenítéséhez, de gyakran

átértelmezte motívumait, fegyelmezetten szembe fordult a valósággal, de szabad utat engedett a kifejezőeszközöknek és elrugaszkodott a merev szabályoktól, ismeretlen területekre merészkedett. Így jutott el a részletelemek kiemeléséhez, a motívumok meglepő egymáshoz kapcsolásához és ütköztetéséhez, a képmezőkre osztott, mozaikszerűen felépített, összetett kompozíciókhoz, és így formálta fantasztikus látomásokká a köznapi jelenségeket: hagyta, hogy feloldódjanak az egzaktak vélt formák, hagyta, hogy leképzései, képi láttatásai kissé elmozduljanak, eltávolodjanak a konkrétumok, a megszokottságok világától. Így tágitotta ki a jelentésköröket, így mélyítette el művészi mondanóját. Mert nem a felszín, nem a felület érdekelte, hanem a látvány, a jelenség mögötti tartalmakat, a lényegi összetevőket kutatta. Műveinek vissza-visszatérő tárgya, közege a természet és az ipari táj, az épített környezet volt, de hosszan kell tanulmányoznunk a csaknem mindig néptelen terekkel tüntető műveinek sorát, hogy alkotásain emberalakokra bukkanjunk: a Wieszt-kompozíció csaknem mindig a természet és az ember egymástól való eltávolodására és elszakadására, véglegesen és végletesen megbomlott viszonyára, az elidegenedésre, a magányra, valamifajta kiürülésre, végső kiábrándultságra emlékeztet. Nincsenek könnyed, vidám festői futamok, de a feszült, drámai állapotjelzések mellett fel-feltűnnek ironikus-groteszk szólamok, már-már megmosolyogtató gesztusok is. Az egyik, 1999 és 2004 között keletkezett Wieszt-kép talányos címet kapott: *A dorogi flotta első eocén típusú Nr. 3. zászlóshajója elhagyja a kesztölci kikötőt*. És valóban: a képen a baljóslatú ég alatt, a parton felhalmozott hulladék- és szeméthegek mögött egy fantasztikus hajótest szeli a hullámokat. Tudjuk, hogy jóllehet a Duna nem túlságosan távol hömpölyög e vidéktől, és sok csoda megesett már ezen

a tájon, de azért Dorognak még nincs, és valószínűleg sohasem volt hajózó flottája, és Kesztölcnek sincs, és nem is volt kikötője. Illetve a fantáziavilágban lehet, hogy volt és van: mert így egymásba mosódik a múlt és a jelen, a valós és a képzel, és kérdések ágaskodnak, kétségek támadnak, feltételezések körvonalazódnak, felfedezések születnek, igenek és nemek feleselnek egymással. Feszültség indukálódik a valóság és a mű valósága között, észrevétlenül villódzani kezdenek, finoman egymásba csúsznak a dolgok, felismerésekké kristályosodnak a képi megjelenítésekbe foglalt állapotörögztések. Wieszt József tragikusan korán lezárult munkássága immár a magyar művészet egyik lezárt fejezete, amelyet majd időszakonként újra meg újra fel fognak fedezni. És ez a váratlanul megszakadt Wieszt-munkásság egyben szervesen illeszkedik ahhoz a dorogi művészeti hagyományhoz, amelyet olyan alkotók neve és befejezett életműve fémjelez, mint Rauscher György, Koszkol Jenő, Furlán Ferencé, és a napjainkban is munkálkodó Tettamanti Béláé. Mint kiváló elődei és kortársai, ő is eredeti, egyéni arculatú, komoly mondanóval felruházott művészet megalkotásáért fáradozott. Ez a dorogi emlékkiállítás, néhány hónappal halála után csak mintegy felvillantotta törekvéseit, csupán vázlatosan rajzolhatta meg ránk hagyományozott alkotói természetét – sok-sok, ma még számunkra ismeretlen mű majdani felbukkanásában bízhatunk. Olyan alkotásokat tudhatunk magunkénak és olyan, további művek megismerését remélhetjük, amelyek azt igazolják, hogy bár a művész személyes életútjának kétségbeesett küzdelmeivel, sorsa alakulásával nem hódíthatta meg a teljességet, művei mégis egy, a szellemiségek és költőiségek által éltetett, a kor, a XX. század utolsó harmadának kemény tanulságával szembeállított, eszményi világba kalauzolnak.

(Új Forrás 2008(4)75–77)

Köves táj,
1980 körül

Perspektivikus tanulmány, 1981

Edvi Illés Aladár műtermében

Társaság Zebegényben. (Szőnyi István, Jeges Ernő, Aba Novák Vilmos és egy ismeretlen), 1925

Jeges Ernő korabeli fotón, 1940

Haranghy Jenő első feleségével

Mátrai Lajos a dorogi Szénoltár angyal-szobrával a műteremben, 1938

Edvi Illés Aladár festőművész

(Pest, 1870. május 25. – Budapest, 1958. június 1.)

1888 és 1892 között a budapesti Országos Mintarajziskola és Rajztanárképzőben végezte tanulmányait. Mestere Greguss János és Székely Bertalan volt. 1893 és 1895 között Párizsban a Julian Akadémián, majd Londonban is tanult. Budapesten élt, 1891 óta szerepelt műveivel kiállításokon. 1903 és 1935 között a Magyar Képzőművészeti Főiskola tanára volt. Gáthy Zoltán hívására érkezett Dorogra, ahol a bányafürdőben festett ma már nem látható falképeket. Schmidt Sándor bányagazgató felkérésére *Dorog régen és most* címmel festett két kompozíciót.

Díjak, ösztöndíjak:

- 1909 Nemzetközi kiállítás aranyérme, München
- 1916 Kis állami aranyérem, Műcsarnok, Budapest
- 1925 Pállik-díj, Budapest
- 1929 Nemzetközi kiállítás ezüstérme, Barcelona (Spanyolország)
- 1939 Képzőművészeti Társulat aranyérme
- 1952 Munkácsy-díj
- 1958 Érdemes Művész

Egyéni kiállítások:

- 1954 Budapest, Fényes Adolf Terem
- 1957 Haarlem (Hollandia), De Waag Képzőművészeti Szalon
- 1958 Budapest, Nemzeti Szalon (Karády Etellel)

Emlékkiállítások:

- 1997 Budapest, Budatétényi Galéria

Művek közgyűjteményekben:

- Budapest, Magyar Nemzeti Galéria
- Szombathely, Szombathelyi Képtár

Közösségi megbízásra és magán megrendelésre készített művek:

- Dorog, Bányafürdő, falképek (elpusztult)

Bibliográfia:

- 1954 Oelmacher Anna: *Bevezető. – festőművész kiállítása*. Budapest, Fényes Adolf Terem. (Katalógus)
- 1958 Lyka Károly: *Bevezető. – festőművész kiállítása*. Budapest, Nemzeti Szalon. (Katalógus)

- 1958 Rónai: Színek szárnyán. Látogatás a 88 éves – festőművésznél. *Ország Világ* 1958. április 31.
 1958 Van den Berg, F.: -. *Het Vrije Volk, Haarlem* 1958. június.
 1965 *Művészeti Lexikon, I. kötet. A–E.* Budapest, Akadémiai Kiadó. 584.
 1970 Dévényi Iván: ~ (1870–1958). *Művészet* 1970(5)27.
 1975 Oelmacher Anna: *A szocialista képzőművészet nyomában.*
 1994 Gáthy Zoltán: *Emlékiratok – dorogi évek.* Dorog, Dorogi Füzetek 8.
 1997 Pogány Ö. Gábor: *Bevezető. – festőművész emlékkiállítás.* Budapest, Budatétényi Galéria. (Katalógus)
 1997 Matits, Ferenc: *Difficile essere buono! Gedächtnisausstellung von ~ in Budafok. Der Neue Pester Lloyd* 1997. szeptember 24.
 1999 *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon, I. kötet. A–G.* Budapest, Enciklopédia Kiadó. 514.
 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS. 2. jav. kiad.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 78–79.

Gink Károly fotóművész

(Iván, 1922. február 4. – Budapest, 2002. május 10.)

1942-ben fényképészinás, segéd volt Várkonyi László stúdiójában. 1945-ben az Orient Képszolgálat (az MSZDP sajtóügynöksége) munkatársa, a Dolgozók Világlapja fotóriportere, a Külügyminisztérium fotóosztályának munkatársa, 1950–1951-ben a Magyar Fotó munkatársa, 1955-től szabadfoglalkozású fotográfus volt. A Magyar Fotóművészek Szövetsége (1956-tól) alapító tagja, a Magyar Fotóriporterek Kamarájának elnöke (1990-től), az NSZK és a Dán Fotóművészek Szövetsége tiszteletbeli tagja volt. 1957-től az Excellence Fédération Internationale de l'Art Photographique tagja volt. Az 1966-ban kiadott *Esztergom*, az 1977-ben megjelentetett *Tatabánya* című kötet után 1981-ben jelent meg a *Dorogról* készített fotóalbuma.

Díjak, ösztöndíjak:

- 1970 Balázs Béla-díj
 1972 EFIAP-díj
 1974 Érdemes Művész
 1982 Pécsi József-díj
 1989 Kiváló Művész
 1989 Magyar Művészetért Alapítvány díja
 1998 Magyar Fotóművészek Szövetsége életmű-díja

Egyéni kiállítások (válogatás):

- 1962 Budapest, Kereskedelmi Kamara Váci utcai mintaterme
 1962 Athén (Görögország)
 1964 Róma (Olaszország)
 1974 *Impressziók*, Budapest, Szovjet Kultúra és Tudomány Háza
 1974 *Bartók: Fából faragott királyfi*, Budapest, Ferencvárosi Pincetárlat
 1976 *Tiszteletadás Bartóknak*, Miskolc, József Attila Könyvtár

- 1977 *Tatabánya képekben*, Tatabánya
 1980 *Vallomás művésztársakról*, Budapest, Bartók 32 Galéria
 1981 *Tisztelet Bartóknak*, Dorog, Dorogi Galéria
 1985 Budapest, Budapest Kiállítóterem
 1987 *Meditációk*, Miskolc, Miskolci Galéria
 1998 *40 portré*, Budapest, Magyar Irodalom Háza

Emlékkiállítások:

- 2002 Budapest, Mai Manó Ház

Bibliográfia:

- 1956 Rényi Péter: Csunyinka álma. *Fotó* 1956(2)
 1956 Páni P.: Fotóillusztrációk Illyés Gyula Dózsájához. *Fotó* 1956(4)
 1957 Vadas Ernő: A tizenkettedik MADOME kiállításról. *Fotó* 1957(5)
 1961 Bartos T.: – művészportréi. *Fényképművészeti Tájékoztató* 1961.
 1962 Végvári Lajos: – művészarcképe. *Fotó* 1962(4)
 1963 Nemes K.: –nál. *Fényképművészeti Tájékoztató* 1963(5–6)
 1968 Sík Csaba: Lighea. *Fotóművészet* 1968(2)
 1969 (SZ): Magyar tájak művészete. *Fotó* 1969(2)
 1969 Bodri Ferenc: Ithaka! *Fotóművészet* 1969(3)
 1974 Juhász Ferenc: Bevezető. – fotóművész kiállítása. Győr, Műcsarnok. (Katalógus)
 1974 Keresztury Dezső: A fából faragott királyfi. Megnyitóbeszéd. *Fotóművészet* 1974(3)
 1974 Horváth Gy.: Impressziók. – kiállítása. *Fotóművészet* 1974(3)
 1974 Nádai F.: Kinek a világa? *Fotóművészet* 1974(4)
 1974 Szegedi E.: –: Az én világom. *Fotó* 1974(8)
 1975 Keresztury Dezső: Bevezető. – fotóművész kiállítása. Tihany. (Katalógus)
 1976 Bauer György: Bevezető. – fotóművész. (Katalógus)
 1977 Székely András: –Keresztury Dezső: Változatok. *Fotóművészet* 1977(2)
 1978 Hegedűs M.: Beszélgetés –lyal. *Fotóművészet* 1978(1)
 1980 Végvári Lajos: Bevezető. – fotóművész kiállítása. Budapest, Bartók 32 Galéria. (Katalógus)
 1981 Gopcsa Katalin: Bevezető. – fotóművész kiállítása. Veszprém, Veszprémi Vegyipari Egyetem. (Katalógus)
 1981 Szávay István: Bevezető. *Tisztelet Bartóknak*. Gink Károly fotóművész kiállítása. Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)
 1981 Végvári Lajos: – művészportréi. *Fotóművészet* 1981(1)
 1981 Szávay István: Versenymű 45 képben. – Bartók-fotói. *Fotóművészet* 1981(2)
 1985 Kass János: – '85. *Fotó* 1985(5)
 1985 Végvári Lajos: –ról. *Fotóművészet* 1985(2)
 1999 *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon*, I. kötet. A–G. Budapest, Enciklopédia Kiadó. 725–726.
 2002 Gopcsa Katalin: Bevezető. – fotóművész emlékkiállítása. Budapest, Mai Manó Ház. (Katalógus)

Publikációk:

- 1955 *Csunyinka*. Budapest.
 1956 *Fülemüle*. Budapest.
 1957 *Beszélő házak*. Budapest.

- 1959 *Visegrád*. Budapest.
1963 *Beszélő tájak*. Budapest.
1966 *Esztergom*. Budapest.
1967 *Lighea (Lampedusa)*. Budapest.
1968 *Debrecen*. Budapest.
1968 *Hortobágy*. Budapest.
1968 *Európai pillanatok*. (Keresztury Dezső verseivel). Budapest.
1968 *Magyar tájak művészete* (Kiss Ivor Sándorral). Budapest.
1969 *Ithaka*. Budapest.
1969 *Epidauroszi tücskök, szóljatok!* Budapest.
1971 *Csongrád megye*. Budapest.
1972 *Örményország*. Budapest.
1972 *Salgótarján*. Budapest.
1973 *Grúzia*. Budapest.
1973 *Üzbegisztán*. Budapest.
1974 *Az én világom*. Budapest.
1974 *Hódmezővásárhely*. Budapest.
1974 *Perszeopolisz*. Budapest.
1975 *Ölelkezők* (Moszkva és Budapest képekben, versekben. Mihail Trahmannal). Budapest.
1976 *Magyarország*. Budapest.
1976 *Változatok Bartók színpadi műveire* (Keresztury Dezsővel). Budapest.
1977 *Várpalota*. Budapest.
1977 *Tatabánya*. Budapest.
1977 *Azerbajdzsán*. Budapest.
1978 *India*. Budapest.
1980 *Az indiai művészet évezredei*. Budapest.
1980 *Csongrád megye*. Budapest.
1981 *Dorog*. Budapest.
1982 *a perzsa művészet évezredei*. Budapest.
1985 *a budavári Mátyás-templom*. Budapest.
1990 *Beszélő házak és tájak. A magyar irodalom emlékhelyei* (Hatvany Lajos szövegével). Budapest.
1993 *Magyar várak*. Budapest.
1994 *Budapest papírváros* (Kukorelly Endrével). Budapest.
1998 *66 portré*. Budapest.

Haranghy Jenő festőművész

(Debrecen, 1894. augusztus 1. – Budapest, 1951. június 7)

1912-ben végzett a debreceni református kollégiumban, ahol rajzkészségét fejlesztette, melyben segítségére volt nagybátyja, Gulyás Károly rajztanár és az akkor ott tanító Bosznay István festőművész. Ezután a budapesti Mintarajziskolában és az Országos Magyar Iparművészeti Iskolában tanult. Mestere Helbing Ferenc, Révész Imre és Simay Imre volt. 1924-ben a debreceni Tisza István Tudománygyetem művészettörténetet hallgatott. 1915 és 1918 között a budapesti Iparművészeti Iskola tanársegéde, 1921 és 1945 között tanára volt a díszítőfestői, később a grafikai szakosztályon, majd húsz éven át állatrajzot és anatómiát tanított. A KÉVE művészcsoport, a Benczúr Társaság, az Országos Magyar Iparművészeti Társulat és a MAPE művészegyesület tagja volt. 1934-ben Dorogon a Bányászotthon falképeit festette meg (tanítványaival, Mór Józseffel és Szabó Istvánnal), majd 1935-ben a dorogi Plébániatemplom üvegablakait tervezte meg (Szent Cecília, Szent Teréz, Nepomuki Szent János, Mária, a világ királynője, Szent József, a bányászok védőszentje, Szent Borbála). Haranghy üvegablak-kartonjait kiállításokon is bemutatta, s azokkal díjat is nyert. 1937-ben együtt dolgozott Gáthy Zoltán építésszel a dorogi bánya Eucharisztikus oltár-tervén.

Díjak, ösztöndíjak:

1916 Postabélyeg-pályázat, I. díj

1918 Hadikölcsön-pályázat, I. díj

1928 Akvarell és Pasztellfestők Tárlata, Székesfőváros pasztell-díja

1929 Ráth György-díj, Debrecen.

Egyéni kiállítások:

1923 Budapest, Múcsarnok

1925 Budapest, Múcsarnok

1939 Budapest, Múcsarnok

1942 Budapest, Múcsarnok

Emlékkiállítások:

1994 Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum

1995 Budapest, Globe Galéria

Művek közgyűjteményekben:

Budapest, Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Budapest, Magyar Nemzeti Galéria

Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum

Debrecen, Déri Múzeum

Debrecen, Református Kollégium és Egyházművészeti Múzeum

Körmend, Helytörténeti Múzeum

Mainz (Németország), Gutenberg Múzeum

Pécs, Janus Pannonius Múzeum

Sopron, Központi Bányászati Múzeum

Sümegegy, Városi Múzeum

Közösségi megbízásra és magán megrendelésre készített művek:

- 1928 Mohács, Csatatemplom – üvegablak
 1931 Debrecen, Krematórium, *Attila temetése* – üvegablak és freskó
 1931 Debrecen, Arany Bika étterem – falfestmények
 1932 Debrecen, Angol királynő Szálló – üvegablakok és pannók (elpusztultak)
 1935 Dorog, Bányászotthon díszterme, *A szén keletkezése, felfedezése és bányászata* – falfestmények
 1935 Dorog, Plébániatemplom, Szentek – üvegablakok
 1936 Debrecen, Kossuth utcai református templom, *Bibliai jelenetek és zsolnárszövegek illusztrációi* – üvegablakok és falfestmények
 1927 Berettyóújfalu, Kórház – 15 falkép, kerámia
 1937 Budapest, Mátyás pince, *Epizódok Mátyás király életéből és korából* – falképek és üvegablakok
 1937 Budapest, volt Britannia, ma Béke szálló kupolaterme, *Jelenetek Shakespeare színműveiből* – falképek
 1940 Parádfürdő, étterem, *Mátrai vadászat, Kossuth Lajos 1840-es látogatása* – falképek
 1941 Kolozsvár, Hadtestparancsnokság – falképek és üvegablakok (elpusztultak)
 1941 Budapest, Múcsarnok, homlokzati timpanon, *Országépítő Szent István* – mozaik
 1942 Szeged, Hági söröző – üvegablakok
 1942 Debrecen, Egyetemi templom – üvegablakok (36 db) (elpusztultak)
 1947 Budapest, Béke Szálló, *Szondy György, Szondy két apródja* – mozaikok
 1947 Budapest V., Petőfi téri görögkeleti templom, *Négy evangélista, Mária mennybevitel* – üvegablakok
 1948 Körmend, Kórházi kápolna, *Gyógyító szentek* – falfestmények
 1949 Aldebrő, Római katolikus templom, *Háromkirályok imádása, Utolsó vacsora* – falfestmények
 1950 Budapest, Pesterzsébet, Szent Lajos király templom – falfestmények
 1950 k., Domoszló, Római katolikus templom, *Mária mennybevitel* – falfestmény

Bibliográfia:

- 1930 Elek A.: A magyar iparművészet jubileuma. *Magyar Iparművészet* 1930.
 1930 Elek A.: Az újabb magyar grafikai művészet. *Magyar Művészet* 1930.
 1938 N. P.: ~ újabb falképei. *Magyar Iparművészet* 1938(1)99–100.
 1963 Reprodukálják a dorogi művelődési ház régi fő freskóját. *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1963(22)1.
 1977 Sz. Kürti Katalin: *Köztéri szobrok és épületdíszítő alkotások Debrecenben és Hajdú-Biharban*. Debrecen, Hajdú-Bihar megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztály. 116–117.
 1985 Komjáthy K.: ~ *festőművész tanár munkásságának ismertetése*. Körmend.
 1985 Kontha Sándor (szerk.): *Magyar művészet 1919–1945. I–II. kötet*. Budapest, Akadémia Kiadó. 204, 219, 220, 404, 434, 486.
 1988 Takács Béla: ~ üvegfestményei. *Művészet* 1988(11–12)77–79.
 1993 *Megmentett pillanatok. Dorogon éltek, Dorogon alkottak*. Dorog, Dorogi Galéria. (Katalógus)
 1993 Kovács Lajos: *Mi közük hozzám? – Dorogon éltek, Dorogon alkottak*. *Művészeti Műhely* 1993(1)
 1993 Szücs György: ~ történelmi falképei és üvegablakai. Debrecen, Parád, Kolozsvár. *Ars Hungarica* 1993(2)213–218.
 1994 Szücs György: -. Budapest, IRISZ Kft.
 1995 Almási Tibor: Könyv –ről. *Limes* 1995(3)149–150.
 1998 *Művészi értékek, művészetpártoló polgárok emléke a dorogi plébániatemplomban*. In. *Utcák, házak, emberek. Helytörténeti kalandozások Dorogon*. Dorog. 83–104.

- 2000 *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon, II. kötet.* Budapest, Enciklopédia Kiadó. 76–77.
- 2001 *Millenniumi olvasókönyv. Dorog a nyomtatott és írott irodalmi emlékezetben a királyi szakácsoktól napjainkig.* Dorog, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 41–43.
- 2001 Kovács Lajos: –: Elkészítendő munkák naplója. *Közhírré Tétetik Dorogon* 2001(18)
- 2002 *Révai Új Lexikon, IX. kötet.* Szekszárd, Babits Kiadó. 416–417.
- 2002 Beke László–Gábor Eszter–Prakfalvi Endre–Sisa József–Szabó Júlia: *Magyar művészet 1800-tól napjainkig.* Budapest, Corvina Kiadó. 326.
- 2003 Kovács Lajos: A művészetpártoló Schmidt Sándor. *Új Forrás* 2003(6)106–115.
- 2005 Szűcs Endre–Dörgő Miklós–Földényi György–Füri Judit–Gonzales Gábor–Obreczán György: *A megfestett fény. Díszüveges munkák a történelmi Magyarország építészetében 1945-ig.* Budapest, Geobook Könyvkiadó. 90, 101, 244.
- 2006 Keszthelyi Ferencné–Wehner Tibor: *A magyar üvegművészet. Alkotók, adatok 1945–2005.* Budapest, Képző- és Iparművészeti Lektorátus. 355–356.
- 2006 Varga Vera: Üveg Kelet és Nyugat között – kortárs magyar üveg. Alap – folyamat – eredmény III. *Magyar Iparművészet* 2006(1)72–79.
- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS.* 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 111.
- 2008 Wehner Tibor–Kovács Lajos (szerk.): *Zsembery gyűjtemény. Dorog, Esztergom, Komárom, Nyergesújfalu, Tata... Komárom–Esztergom megyei képzőművészek alkotásai Zsembery Dezső gyűjteményében.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata. 31, 115.
- 2010 Kovács Lajos: –: „állandó kiállításai” *Dorogon.* Dorog, Dorog Város Barátainak Egyesülete.

Jeges Ernő festőművész

(Torontálvásárhely, 1898. január 12. – Budapest, 1956. november 12.)

1917–1918-ban a budapesti Iparművészeti Iskolában, majd 1918 és 1922 között a Magyar Képzőművészeti Főiskolán végezte tanulmányait. Mestere Réti István volt. 1922 és 1924 között Párizsban a Julian Akadémiát látogatta. 1922 óta szerepelt műveivel kiállításokon. 1926-tól a Szentendrei Művésztelep tagja volt, a Szentendrei Festők Társaságának (1928-tól) alapító tagja volt. A Paál László Társaság, a Munkácsy-Céh tagja volt, a Könyv- és Reklámművészek Társasága alapító tagja volt. 1933-ban több tájképet festett Dorogon és Csolnokon (*Remain akna Csolnok; Dorogi kokszbrikettgyár; Csolnoki látkép; Csolnok, 2. akna; Öreg Augustza akna*). 1937-ben több képén örökítette meg Tatát, *Tatai táj* című képével 1938-ban a *Velencei Biennálén* szerepelt.

Díjak, ösztöndíjak:

- 1918 Ex Libris-pályázat, I. díj
- 1921 Szinyei Merse Pál Társaság díja
- 1922 Bicskei Művésztelep díja
- 1922 Szinyei Merse Pál Társaság Nemes Marcell utazási ösztöndíja
- 1931–1934 Magyar Akadémia ösztöndíja, Róma (Olaszország)
- 1935 Vatikáni ösztöndíj, Róma (Olaszország)

- 1936 Ferenc József festészeti nagydíj
- 1940 Balatoni ösztöndíj
- 1940 Fővárosi fametszet pályázat, I. díj
- 1941 Fővárosi vízfestmény pályázat, II. díj
- 1941 Esterházy történeti díj
- 1942 Boldog Margit képpályázat, II. díj
- 1943 ENIT utazási iroda pályázat, II. díj
- 1948 Őszi Vásár, Bányászati pavilon, I. díj

Szimpozionok, művésztelepek:

- 1921 Bicskei Művésztelep, Bicske
- 1937 Tatai Művésztelep, Tata

Emlékkiállítások:

- 1998 Szentendre, Szentendrei Képtár
- 1998 Torontálvásárhely, Városi Múzeum
- 1998 Szabadka, Bucka-Gányó Művésztelep Kiállítóterme
- 2005 Budapest, Volksbank Galéria
- 2005 Dachau (Németország), Zweckerband Dachauer Galerien und Museen
- 2006 Fonyód, Fonyódi Múzeum
- 2007 Budapest, Nemes Galéria

Művek közgyűjteményekben:

- Budapest, Hadtörténeti Múzeum
- Budapest, Magyar Nemzeti Galéria
- Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum
- Budapest, Országos Széchényi Könyvtár
- Esztergom, Keresztény Múzeum
- Szentendre, Ferenczy Múzeum

Közösségi megbízásra és magán megrendelésre készített művek:

- 1933 Csolnok, Augusztá-akna, Szent Borbála bányatelepi római katolikus templom, *oltárkép* – olaj, vászon
- 1938 Budapest, Szent Imre Kollégium, freskó
- 1940 Budapest, Helyőrségi templom, freskó
- 1941 Balatonfűzfő, Szent Imre kápolna, freskó
- 1942 Deáki, Római katolikus templom, freskó
- 1943 Pannonhalma, Bencés Gimnázium, díszterem, *Olasz–magyar kapcsolatok* – freskó
- 1944 Törökőr, Lisieux-i Szent Teréz római katolikus templom, freskó
- 1947 Budapest, Központi Papnevelde, Szeminárium refektórium, folyosók, freskó
- 1949 Szentsimon, Római katolikus templom, freskó
- 1950 Izbég, Római katolikus templom, freskó
- 1950 Veszprémvarsány, Római katolikus templom, freskó
- 1951 Pomáz, Római katolikus templom, freskó
- 1951 Püspökszilágy, Római katolikus templom, freskó
- 1952 Bakonyvárkony, Római katolikus templom, freskó

- 1953 Nézsa, Római katolikus templom, freskó
 1953 Szigetmonostor, Római katolikus templom, freskó
 1954 Szentbékálla, Római katolikus templom, freskó
 1955 Veszprémvarsány, Római katolikus templom, freskó

Bibliográfia:

- 1940 Voit Pál: A fűzfői Szent Imre kápolna. *Szépművészet* 1940(3)71–72.
 1944 Kopp Jenő: -. *Szépművészet* 1944. 295–301.
 1966 *Művészeti Lexikon*, II. kötet. F–K. Budapest, Akadémiai Kiadó. 514–515.
 1977 Haulisch Lenke: *A szentendrei festészet kialakulása, története, stílusa 1945-ig*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
 1985 P. Szűcs Julianna: *A római iskola; -. In. Kontha Sándor (szerk.): Magyar művészet 1919–1945. I–II. kötet*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 412–442; 429–430.
 1987 P. Szűcs Julianna: *A római iskola*. Budapest, Corvina Kiadó.
 1994 Gáthy Zoltán: *Emlékiratok – dorogi évek*. Dorog, Dorogi Füzetek 8.
 1997 *Szentendrei művészet 1926–1935 között*. Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága. (Katalógus)
 1998 Bodonyi Emőke: *Bevezető. – festőművész emlékkiállítás*. Szentendre, Szentendrei Képtár. (Katalógus)
 2000 *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon*, II. kötet. H–Ö. Budapest, Enciklopédia Kiadó. 227–228.
 2001 *Árkádia tájain. Szőnyi István és köre 1918–1928*. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria. (Katalógus)
 2002 *XX. századi művészet Szentendréről nézvést. A Szentendrei Képzőművészet Évszázada III. Szentendre, MűvészetMalom*. (Katalógus)
 2007 Bodonyi Emőke: *Bevezető. – festőművész emlékkiállítás*. Budapest, Nemes Galéria. (Katalógus)
 2007 Bodonyi Emőke–Tóth Antal (szerk.): *A Szentendrei Művésztelep és a Szentendrei Festők Társaságának iratai és dokumentumai 1926–1951*. Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága.
 2007 Boros Judit (szerk.): *Barbizon francia és magyar ecsettel. Az európai tájfestészet mesterei*. Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága.
 2007 Mészáros Gyula, Mészáros Tamás (szerk.): *Magyarországi művésztelepek*. Szentendre, Szentendre Művészetéért Alapítvány.
 2007 Tóth Antal (szerk.): *A Szentendrei Régi Művésztelep. Művészcsoporthok*. Budapest, Corvina Kiadó.
 2008 Bodonyi Emőke: -. Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága.
 2008 Bizzer István: *A Szent Imre-kultusz és a modern magyar szakrális művészet*. In. Kerny Terézia (szerk.): *Szent Imre 1000 éve. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából*. Székesfehérvár.
 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi Lexikon A–Zs. 2. jav. kiad.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 125.

Publikációk:

- 1939 Turchányi Erzsébet: *A szentendrei művésztelep tíz éve*. (Bev. -)

Kádár György festőművész

(Budapest, 1912. január 11. – Budapest, 2002. december 24.)

Művészeti tanulmányait szabadiskolákban végezte, mestere Bortnyik Sándor, Gallé Tibor és Örkényi-Strasser István volt. Párizsban az École Technique Supérieur Art et Publicité-n tanult. 1948–1949-ben a budapesti Magyar Iparművészeti Főiskola, 1949 és 1974 között a Magyar Képzőművészeti Főiskola tanára volt. 1947–1948-ban Dorogon dolgozott, számos bányajelenetet, bányászati-témájú képet és városképet festett. A művész Dorogon született munkáiból 2012-ben rendezett emlékkiállítást a Dorogi Galéria.

Díjak, ösztöndíjak:

- 1948 Magyar Művészeti Tanács, I. díj
- 1948 Iparművészeti Társulat, I. díj
- 1949 VIT díszoklevél
- 1952 Kossuth-díj
- 1953 Népművelési Minisztérium I. díj
- 1955 Munka Érdemrend
- 1956 Munkácsy-díj
- 1958 Exposition Universelle et Internationale de Bruxelles, Diplome d'Honneur (Túry Máriával), Brüsszel (Belgium)
- 1972 Érdemes Művész
- 1972 Munka Érdemrend
- 1976 Kiváló Művész
- 1982 Munka Érdemrend
- 1983 Közművelődésért-díj

Egyéni kiállítások:

- 1946 Budapest
- 1947 Budapest
- 1954 Budapest
- 1954 Szeged
- 1962 Budapest, Csók István Galéria
- 1964 Róma (Olaszország)
- 1966 Budapest, Dürer Terem
- 1970 Budapest
- 1972 *Belső terek művészete*, Budapest, Műcsarnok
- 1972 Budapest, Intercontinental (Túry Máriával)
- 1976 Szombathely, Derkovits Terem
- 1982 Budapest, Egyesült Izzó
- 1982 Hajdúböszörmény
- 1986 *Organikus formák*, Budapest, Vigadó Galéria
- 1988 Nashville, Tennessee (Amerikai Egyesült Államok), Vanderbilt University
- 1989 Fulton, Missouri (Amerikai Egyesült Államok), Winston Churchill Memorial
- 1990 Birmingham (Nagy-Britannia), Southern College

1990 Washington D. C. (Amerikai Egyesült Államok), Center for Arts and Religion
 1990 Philadelphia (Amerikai Egyesült Államok), Free Library
 1990 New Jersey (Amerikai Egyesült Államok), Keane College
 1991 Williamsburg (Amerikai Egyesült Államok), Muscarelle Museum of Art
 1991 Sewanee (Amerikai Egyesült Államok), University Gallery
 1992 University of Kentucky Art Museum (Amerikai Egyesült Államok)
 1994 University of Georgia in Athens (Amerikai Egyesült Államok)
 1994 Washington D. C. (Amerikai Egyesült Államok), United States Capitol
 1997 Budapest, Budapest Kongresszusi Központ
 2001 Sopron, Körmendi Galéria

Emlékkiállítások:

2010 Budapest, Ponton Galéria
 2012 Budapest, Galéria Lénia
 2012 Dorog, Dorogi Galéria

Művek közgyűjteményekben:

Budapest, Magyar Nemzeti Galéria
 Jeruzsálem (Izrael), Yad Vashem
 Nashville, Tennessee (Amerikai Egyesült Államok), Vanderbilt University

Közösségi megbízásra és magán megrendelésre készített művek:

Budapest, sgraffito
 Seregélyes, sgraffito
 Budapest, mozaik
 Komló, mozaik
 Székesfehérvár, mozaik
 Debrecen, mozaik
 Ózd, mozaik
 Komárom, mozaik
 Nagykanizsa, faintarzia
 Szentendre, faintarzia
 Szeged, pannó
 Bécs (Ausztria), gobelin
 San Francisco (Amerikai Egyesült Államok), gobelin

Bibliográfia:

1946 -. *Népszava* 1946. február 8.
 1946 Imre: - grafikai kiállítása. *Új Szó* 1946. február 12.
 1946 -. *Világ* 1946. február 14.
 1946 F. J.: Egy magyar festő útja hat német haláltáboron át. *Kossuth Népe* 1946. február 14.
 1946 L. M.: - kiállítása. *Magyar Nemzet* 1946. február 26.
 1946 Gábor Andor: Tisztázzuk a kérdést! *Jövendő* 1946. február 21.
 1946 Kállai Ernő: A hitlerizmus pokla - rajzaiban. *Jövendő* 1946. február 21.
 1946 - lágerképei. *Szabadság* 1946. február 22.

- 1946 József Jolán: Borzalmak víziói. *Képes Figyelő* 1946(3)
- 1946 S. S.: Svájcban, Ausztriában és Csehszlovákiában rendeznek kiállítást – auschwitz-i képeiből. *Dolgozók Világlapja* 1946. április 4.
- 1951 Radocsy Dénes: Megjegyzések a II. Magyar Képzőművészeti Kiállításról. *Szabad Művészet* 1951(11)
- 1952 Horváth Márton: *Megjegyzések a képzőművészeti vitához*. Budapest, Szikra.
- 1953 Diskurse s madarskim malisem –. *Vytvarna Prace* 1953(31)
- 1954 Bán Béla: A munkásmozgalom tematikája új művészetünkben. *Szabad Művészet* 1954(2)
- 1954 Bán Béla: A posztimpresszionizmus mai művészetünkben. *Szabad Művészet* 1954(4)
- 1954 Havas Lujza: – kiállítása. *Szabad Művészet* 1954(4)
- 1955 Végvári Lajos: – új történelmi festménye. *Szabad Művészet* 1955(6–7)
- 1957 (d. m.): Magyar művészek szövetség előtt. *Magyar Nemzet* 1957. szeptember 15.
- 1959 Gádoros Lajos: Brüsszeli világkiállítás 1958. *Magyar Építőművészet* 1959(1–2)
- 1961 Kiss Sándor: Magyar plakátművészet a két világháború között. *Legújabb kori Történelmi Múzeum Évkönyve* 1961.
- 1962 Bencze László: *Bevezető. – festőművész kiállítása*. Budapest, Csók István Galéria. (Katalógus)
- 1962 10 év egy művész életéből. *Magyar Nemzet* 1962. december 16.
- 1962 – kiállítása a Csók Galériában. *Népszabadság* 1962. december 28.
- 1963 Németh Lajos: Kiállítási beszámoló. *Magyar Építőművészet* 1963(2)
- 1963 Lánicz Sándor: Megjegyzések a felszabadulás utáni történelmi festészetünkről. *Művészet* 1963(12)
- 1964 Pernecky Géza: A székesfehérvári téli tárlat. *Népszabadság* 1964. február 18.
- 1965 Aradi Nóra: Húsz év képzőművészetéről. *Kritika* 1965(4)
- 1965 Lánicz Sándor: A szocialista realizmus történetéből (1949–1956). *Művészettörténelmi Értesítő* 1965(2)
- 1966 Pernecky Géza: Műteremlátogatás –nél és Túry Máriaánál. *Magyar Nemzet* 1966. február 7.
- 1966 Németh Lajos: Az első negyedév tárlatai. *Kritika* 1966(5)
- 1966 Oelmacher Anna: – monotípiái a Dürer Teremben. *Művészet* 1966(6)
- 1968 Németh Lajos: *Modern magyar művészet*. Budapest, Corvina Kiadó.
- 1968 Lánicz Sándor: – csendéleteiről. *Művészet* 1968(3)
- 1972 Major Máté: *Bevezető. – festőművész kiállítása. Belső terek művészete. – katonjai*. Budapest, Műcsarnok. (Katalógus)
- 1972 Németh Lajos: *Bevezető. – grafikai*. Budapest. (Katalógus)
- 1972 Horváth György: Születésnap látogatás a 60 éves –nél. *Magyar Nemzet* 1972. január 11.
- 1972 Horváth György: Kitüntetett művészek. *Magyar Nemzet* 1972. április 6.
- 1972 Bojár Iván: Kiállításról kiállításra. *Magyar Hírlap* 1972. május 17.
- 1976 Aradi Nóra: *Munkásábrázolás a magyar képzőművészetben*. Budapest, Kossuth Kiadó. 228.
- 1976 – *festőművész kiállítása*. Szombathely, Derkovits Terem. (Katalógus)
- 1977 Kerényi Mária: Riport –val és Túry Máriaával. *Hungarian Travel Magazin* 1977–1978.
- 1980 Lánicz Sándor: –. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadó.
- 1982 Lánicz Sándor: *Bevezető. – festőművész kiállítása*. Budapest, Egyesült Izzó Ifjúsági Klub. (Katalógus)
- 1982 Wágner: – 70 éves. *Magyar Hírlap* 1982. január 10.
- 1982 – és Túry Mária műhelyében. *Ország Világ* 1982(19)
- 1986 Kratochwill Mimi: *Bevezető. – festőművész kiállítása*. Budapest, Vigadó Galéria. (Katalógus)
- 1987 Floyd, Cynthia: A Vanderbilt Egyetem új kiállítást nyit meg. *The Sunday Tennessean* 1987. december 20.
- 1987 Zibart, Kittler Bain: A Vanderbilt Egyetem bepillantást enged a Holocaust művészetbe. *Nashville Banner* 1987. december 22.

- 1987 Holocaust portrék. *The Tennessean* 1987. december 31.
- 1988 Holocaust művek a Vanderbilt Egyetem tulajdonában. *The Observer* 1988. január 8.
- 1988 Losonci Miklós: – organikus formái. *Pest Megyei Hírlap* 1988. augusztus 24.
- 1988 Tanner, Ruth: – Holocaust-rajzait a Vanderbilt Egyetem állítja ki. *The Observer* 1988. október 14.
- 1988 Waddle, Ray: Ritka művészet a Vanderbilt Egyetem Holocaust programjának keretében. *The Sunday Tennessean* 1988. október 23.
- 1988 A Holocaust nem merülhet feledésbe. *Nashville Banner* 1988. október 26.
- 1988 Bartlett, Kimberly: A Vanderbilt Egyetem előadója a Holocaust borzalmait eleveníti fel. *Nashville Banner* 1988. október 28.
- 1988 Ashbury, Beverly: A Vanderbilt Egyetem Holocaust kiállításnak ad otthont. *The Sunday Tennessean* 1988. október 30.
- 1988 Wheeler-Stewart, Sherrel: Különleges tanulmányok, a Holocaustot megörökítő művészet. *Iskolai Hírek* 1988. november 7.
- 1988 Monin, Beth: A Vanderbilt Egyetem Holocaust rajzoknak ad otthont. *Nashville Banner* 1988. november 8.
- 1988 Ashbury, Beverly: A –kiállítás egyedülálló látványt nyújt. *The Vanderbilt Hustler* 1988. november 8.
- 1988 A Holocaustra és a hozzá vezető eseményekre emlékezve. *The Tennessean* 1988. november 9.
- 1988 Wadde, Ray: „Halálgyár” valós rajzok. *Metro/State* 1988. november 10.
- 1988 Mitchell, Molly: – életerejé feledhetetlen Holocaust rajzokat alkot. *The Vanderbilt Hustler* 1988. november 11.
- 1988 Roth, Rhonda Cass: Holocaust realizmus – művészetében. *Nashville Banner* 1988. november 15.
- 1988 Wibking, Angela: A Holocaust emlékei egy művész alkotásaiban. *Nashville Business Journal* 1988. november 21.
- 1988 Duralde, Alonso: Holocaust rajzok. *Nashville Banner* 1988. november 22.
- 1989 – *A Halál Túlélője, az Élet Tanúja*. Nashville, Tennessee, Vanderbilt University
- 1989 Asbury, Beverly A.: *Bevezető*. – Nashville, Tennessee, Vanderbilt University. (Katalógus)
- 1989 Haas, Peter: – *művészete és a Holocaust tanulmányozása*. Nashville, Tennessee, Vanderbilt University.
- 1989 Milton, Sybil: A Holocaust művészei. Nashville, Tennessee, Vanderbilt University, Sarratt Mozi.
- 1989 Milton, Sybil: *Művészet mint történelmi elbeszélés. – Holocaust-rajzai*. Nashville, Tennessee, Vanderbilt University.
- 1989 Monin, Beth: A Vanderbilt Egyetemen – felfedi a borzalmak művészetét. *Nashville Banner* 1989. október 27.
- 1990 Tanner, Ruth: A Holocaust-sorozatot útjára indító kiállítás bemutatója. *The Observer* 1990. október 5.
- 1991 Asbury, Beverly A.: *Az üldözött képzelet. – új Holocaust rajzai*. Nashville, Tennessee, Vanderbilt University. (Katalógus)
- 1991 Milton, Sybil: *Az emlékezés kényszere. – második Holocaust-sorozata*. Nashville, Tennessee, Vanderbilt University.
- 1991 Clements, Diane–Wright, Corinne F.: – *három Holocaust rajzának összehasonlító elemzése más szocialista ellenzéki művészek munkáival*. Nashville, Tennessee, Vanderbilt University.
- 2000 *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon, II. kötet. H–Ö*. Budapest, Enciklopédia Kiadó. 252.
2001. –. (Bev. Feledy Balázs.) Budapest.
- 2001 – *festőművész, Köblitz Birgit üvegtervező iparművész, Krupitzer Antal szobrászművész, Pápai Livia textiltervező iparművész kiállítása*. Sopron, Körmendi Galéria. (Katalógus)
- 2007 Babucsik Anna: Egy családregény vég nélkül. *artmagazin* 2007(1)41–43.

Kákonyi Asztrik (Kákonyi Imre Asztrik) festőművész
(Kalocsa, 1923. augusztus 12. – Esztergom, 1990. november 1.)

1945-ig a budapesti Műszaki Egyetem építészmérnöki karán tanult, 1945-től ferences novícius, 1946 és 1951 között teológiai tanulmányokat végzett. 1951-ben szentelték pappá. 1953 és 1971 között Esztergomban a Ferences Hittudományi Főiskola teológiai tanára, 1973-tól az egyházi művészetek oktatója volt. 1971-ben New Brunswickban (Amerikai Egyesült Államok), 1972-ben Budapesten, 1973-tól haláláig Esztergomban élt. Elsősorban templomok díszítését végezte (Piliszentlélek), Dorogon a Szent József plébánia-templom keresztútjának képeit, a Bányatemplom oltárképét festette meg.

Emlékiállítások:

- 1994 Esztergom, Keresztény Múzeum
- 2000 *A három Kákonyi*. Kalocsa (Kákonyi Istvánnal és Kákonyi Teréz Konstantinával)
- 2012 Esztergom, Ferences Gimnázium

Közösségi megbízásra és magán megrendelésre készített művek:

- Piliszentlélek, Római katolikus templom, falfestmények
- Dorog, Szent József plébániatemplom, *Keresztút*
- Dorog, Bányatemplom, oltárkép
- Esztergom, Prímási Palota kápolnája, falképek
- Esztergom, Irgalmas nővérek templom, falképek
- Esztergom, Ferences rendház, falképek
- Mátraszentimre, Római katolikus templom, falképek

Bibliográfia:

- 1984 Szeifert Ferenc: ~ 60 éves. *Vigilia* 1984(1)74–76.
- 1986 Nász János: *Képző- és iparművészeti kiállítások Komárom megyében 1945–1985. Bibliográfia*. Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár.
- 1991 Boda László: „Hogy lakást vegyen belső világomban.” ~. *Harang* 1991(4)57.
- 1993 Prokopp Mária: ~. *Az Esztergomi Ferences Gimnázium Jubileumi Évkönyve*. Esztergom.
- 1998 *Művészi értékek, művészetpártoló polgárok emléke a dorogi plébániatemplomban*. In: *Utcák, házak, emberek. Helytörténeti kalandozások Dorogon*. Dorog. 83–104.
- 2004 Seres Ferenc: ~ művészetéről. *Esztergom és Vidéke* 2004. május 7.
- 2006 Prokopp Mária: A húsvéti misztérium a kortárs képzőművészetben. A dorogi bányatemplom oltárképe. *Família. Kárpát-medencei családi magazin* 2006(4–5)8.
- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS*. 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 129.
- 2008 Kaposi Endre: Képzőművészek Esztergomban a 20. században. *Art Limes* 2008(2)28.
- 2012 Tölgyesi: Figuratív és nonfiguratív egyházművészet. *Magyar Nemzet* 2012. szeptember 25.

Kaszvár Aranka (Székelyné Kasznár Aranka) festőművész
(Budapest, 1913. április 1–2002.)

Az 1920-as években a budapesti Podolini-féle szabadiskolába járt, majd 1929-től az Iparművészeti Iskolában, 1934 és 1937 között Pap Gyula festőiskolájában tanult. 1966-ban középiskolai rajztanári oklevelet kapott a Magyar Képzőművészeti Főiskolán. Mestere Haranghy Jenő és Leszkovszky György volt. Az Iparművészeti Iskola elvégzése után gyári munkás volt az Orion gyárban, majd textiltervező iparművész volt, közben bekapcsolódott a Szocialista Képzőművészek Csoportja munkájába. 1952 és 1954 között a budapesti József Attila Kultúrház képzőművészeti szakkörének vezetője volt, majd 1958-tól tíz évig általános iskolában tanított. 1934 óta volt kiállító művész. 1947-ben a dorogi szénbányában készített rajzokat, amelyekből kiállítást is rendezett.

Egyéni kiállítások:

- 1943 Budapest, Alkotás Művészház
- 1946 Budapest, IV. Kerületi Pártbizottság
- 1947 Budapest, Képzőművészek Szabad Szakszervezete
- 1947 *Bányászok*, Dorog
- 1948 *Bánya*, Budapest, Képzőművészek Szabad Szakszervezete
- 1955 Budapest, József Attila Kultúrház
- 1957 Budapest, Gheorge Dej Hajógyár
- 1958 Budapest, Műcsarnok
- 1959 Budapest, Műcsarnok
- 1968 Budapest, Fővárosi Művelődési Ház
- 1973 Budapest, Fényes Adolf Terem
- 1973 Pécs
- 1980 Budapest, Műcsarnok
- 1980 Budapest, Csók István Galéria
- 1989 Budapest, Alterra Közmű- és Mélyépítő Vállalat

Művek közgyűjteményekben:

- Budapest, Budapesti Történeti Múzeum
- Budapest, Magyar Nemzeti Galéria

Bibliográfia:

- 1947 G. M.: ~ a dorogi szénbányában készült rajzait állítja ki. *Szabad Művészet* 1947(4)63.
- 1973 ~ *festőművész kiállítása*. Budapest, Fényes Adolf Terem. (Katalógus)
- 1980 *Művészek az üzemekben*. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria. (Katalógus, bev. Aradi Nóra, Pogány Ö. Gábor, Vadas Sándorné, Német Jánosné.)
- 2001 *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon, III. kötet. P–Z*. Budapest, Enciklopédia Kiadó. 531.

Mátrai Lajos, (ifj. Mátrai Lajos, Mátray Lajos) szobrászművész
(Budapest, 1875. december 14. – Budapest, 1945.)

A budapesti Iparművészeti Iskolában végezte tanulmányait. A budapesti Iparművészeti Iskola tanára volt. 1896-tól állította ki műveit.

Közösségi megbízásra és magán megrendelésre készített művek:

1905 Budapest VIII., Kerepesi úti temető, *Fejérpatak László-síremlék*

1922 Budapest IX., Üllői út 129., FTC Stadion, *Springer Ferenc* – mészkő, 220 cm (1977-ben újraállítva)

1929 Budapest VIII., Kerepesi úti temető, *Gottermayer-család síremléke* (Ohmann Bélával)

1930 Szeged, Dóm tér, Nemzeti Emlékcsarnok, *Bessenyey György* – pirogránit dombormű, 130x100 cm

1933 Csolnok, Szent Borbála bányatelepi templom, *Szűz Mária*

1938 Lábatlan, *Szent István király* – mészkő

1939 Dorog, *Szénoltár szárnyas angyalai* (sorsa ismeretlen)

Budapest, Hangya Szövetkezet székháza, *domborművek* (Ohmann Bélával)

Budapest VIII., Károlyi utca, Pesti Hazai Első Takarékpénztár udvara, *Négy évszak-szökőkút* (id. Mátrai Lajossal) (1922-ben áthelyezve a VIII., Rákóczi térre, ahol 1944–1945-ben megsemmisült)

Budapest VIII., Kerepesi úti temető, *Lázár Vilmosné báró Reviczky Mária-síremlék*

Budapest VIII., Kerepesi úti temető, *Lingel Károly-síremlék*

Budapest XII., Farkasréti temető, *Borbíró Ferenc-síremlék*

Budapest XII., Farkasréti temető, *Doby Jenő-síremlék*

Dorog, Bányafürdő, *Szent Borbála* (sorsa ismeretlen)

Dorog, Bányakórház, *Szent Borbála* (sorsa ismeretlen)

Dorog, Bányatemplom, *Szent Borbála és bányászok* (az 1960-as években a templomon belül áthelyezve)

Gáthy Zoltán – Mátrai Lajos: *Szénoltár*, 1938

Bibliográfia:

- 1905 – Vásárhelyi Pál szobra. *Művészeti Krónika* 1905(5)7.
- 1954 Lyka Károly: *Szobrászatunk a századfordulón. 1896–1914.* Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata.
- 1961 Szigeti István: – szobrászművész érmei és plakettjei. *Az Érem* 1961(17)10.
- 1965 Sály István: Kisfaludy Károly emlékezete és egy szobor története. *Kisalföld* 1965. november 25.
- 1967 *Művészeti Lexikon*, III. kötet. L–Q. Budapest, Akadémiai Kiadó. 264.
- 1981 Németh Lajos (szerk.): *Magyar művészet 1890–1919. I–II. kötet.* Budapest, 1981. Akadémiai Kiadó. 166, 214, 493.
- 1985 Kontha Sándor (szerk.): *Magyar művészet 1919–1945. I–II. kötet.* Budapest, Akadémiai Kiadó. 430, 436, 438, 602.
- 1989 Rajna György: *Budapest köztéri szobrainak katalógusa.* (Bev. Dalmy Tibor.) Budapest, Budapesti Városszépítő Egyesület.
- 2006 Don Péter–Lovas Dániel–Pogány Gábor: *Új magyar művésznévtár L–Zs.* Budapest, decoArt könyvek. 71.
- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS.* 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 172.
- 2008 Fábíán Sándor: *A világ szobrászainak lexikona.* Budapest, Magyarkerámia Kft. 518.
- 2009 Tóth Attila: *A Nemzeti Emlékcsarnok.* Szeged, Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata. 151.
- 2009 Wehner Tibor (szerk.): *Dorog művészete 1984–2009.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata. 66.
- 2011 Merk Zsuzsa–Rapcsányi László (szerk.) *...életem és művész voltam.* Telcs Ede visszaemlékezései és útinaplói. Baja, Türr István Múzeum Múzeumbárátok Köre Alapítvány. 117, 123.

Mór József festő- és grafikusművész

(Celldömölk, 1908. február 10. – Amerikai Egyesült Államok, 1988. június 20.)

A budapesti Iparművészeti Iskolában végezte tanulmányait. 1956 után Németországban, majd az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le. Az 1930-as években Dorogon Haranghy Jenő mellett dolgozott, a munkásonthoz színháztermének falképfestészeti munkálataiban segédkezett, valamint templomfestést vállalt. Számos grafikát, rézkarcot és tusrajzot készített Dorog bányászatáról, a bányászok életéről. 1965-ben Nyugatra (Ausztria, Németország, Amerikai Egyesült Államok) távozott. Metszetsorozatot készített a holdraszállás emlékére (az Űrrepülési Központ tulajdona).

Díjak, ösztöndíjak:

1977 Árpád-aranyérem

Bibliográfia:

- 2008 Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS.* 2. jav. kiad. Dorog, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete. 180.
- 2008 Wehner Tibor–Kovács Lajos (szerk.): *Zsembery gyűjtemény. Dorog, Esztergom, Komárom, Nyergesújfalú, Tata... Komárom-Esztergom megyei képzőművészek alkotásai Zsembery Dezső gyűjteményében.* Dorog, Dorog Város Önkormányzata. 61, 145.

*A fizikai és szellemi erők
összefogásának apotheózisa, 1925
(Dorog, megsemmisült)*

Dévényi Iván**EDVI ILLÉS ALADÁR (1870–1958)**

Száz esztendővel ezelőtt – 1870. május 25-én – született Pesten (Pest és Buda csak pár évvel később egyesült Budapestté...) Edvi Illés Aladár, az elmúlt évtizedekben oly népszerű festő és grafikus.

A Mintarajziskolát elvégezve (itt Székely Bertalan volt az egyik tanára) a párizsi Julian-akadémián, majd Londonban, utána pedig Itáliában részesült művészeti képzésben. A szigetországban „az akvarell angol mestereinek technikája igézte meg őt” (Lyka Károly) s a példakép mindvégig az angol akvarellfestészet maradt számára.

Külföldről hazatérve egymás után nyerte el a művészeti díjakat munkáival, amelyeken alföldi tájak, szegényes tanyaudvarok, konyhai edények, borjak, pihenő lovak, szamaraskordék, kalotaszegi paraszt-asszonyok voltak láthatók. Akvarelleken kívül rézkarok és olajfestmények is kikerültek a műterméből; *Falurézlet* című vásznát 1909-ben Münchenben aranyéremmel ismerték el.

1903-ban a budapesti Képzőművészeti Főiskola vízfestészet-tanárává nevezték ki; barátja és tanár-társa, Lyka szerint Edvi Illést „az ifjúság körében nagy rokonszenven vette körül.”

A művész a század első évtizedében sokat időzött Törökországban és Erdélyben; bejárta Mikes Kelemen életének valamennyi állomását: Zágont, Bulgáriát, Konstantinápolyt, Rodostót, hogy akvarell-ciklusban idézze fel a vezérlő fejedelem hűséges emberének emlékét. A Mikes-akvarellek Rákóczi és bujdosó társai hamvai hazahozatalának, a Rákóczi kultusz tetőpontjának időszakában jelentek meg díszkiadásban; a kötet igen nagy sikert aratott. A dalmát tengerparton és Hollandiában is több ízben járt Edvi Illés Aladár; legsűrűbben Haarlemben fordult meg, a főként tengerparti tájképeket festő Mendlik Oszkárnak vendégeként. Dalmácia és Németalföld városai, falvai és természeti szépségei is gyakran megihlették a művészt.

A két világháború közötti időszakban Edvi Illés Aladár nem tér le a megkezdett útról; az egyre erősödő modern művészeti áramlatok nem ingatják meg realista-naturalista szemléletét. 1929-ben Barcelonában nyer díjat, 1939-ben az állami nagy aranyérem birtokosa lesz, 1940-ben gyűjteményes tárlata nyílik.

A felszabadulás után Edvi Illés Aladár bekapcsolódott az új Magyarország művészeti életébe. Képein megjelentek a gyökeresen megváltozott társadalom jelenetei is (*Csatornaépítés, Cséplés a termelőszövetkezetben*). A kormányzat Munkácsy-díjjal és a Magyar Népköztársaság érdemes művésze címmel tüntette ki az idős festőt. 1958-ban került sor – a Nemzeti Szalonban – az élete nyolcvannyolcadik esztendejében járó művész retrospektív kiállításának megrendezésére; Edvi Illés Aladár maga is segítséget nyújtott az anyag összegyűjtésében – a vernisszázst azonban már nem érte meg. A kiállítás megnyitása előtt nemsokkal baleset érte, s 1958. június 1-én meghalt.

Edvi Illés Aladár nem tartozott kora magyar művészetének protagonistái közé; gondos, szorgalmas és szerény *kismester* volt, aki – rokonszenves módon, példás önismerettel – mindenkor megmaradt adottságainak keretei között. Mint ahogyan a magyar irodalomtörténet nemcsak a legnagyobbakat, a Balassákat, Zrínyieket, Petőfiket, Adykat tartja számon, de a Rimay Jánosokat, Czuczor Gergelyeket, Vas Gerebeneket is, úgy a magyar művészettörténet sem feledkezhet meg azokról a festőinkről, szobrászainkról, grafikusainkról, akik ugyan képesség, erő és eredetiség tekintetében nem mérkőzhetnek zseniális kortársaikkal, de mégis – talentumuk arányában – hozzájárultak a magyar kultúra gazdagításához. E kisebb kapacitású, de tiszteletet, megbecsülést érdemlő művészek közül való a száz esztendeje született Edvi Illés Aladár is.

(Művészet 1970(5)27)

Gink Károly 1981-es dorogi kiállítási katalógusának címlapja

Meghalt aknák szelleme

Tokodi Üvegyár és Dorogi Szénbányák fatelepe

Dorogi erőmű 1980-ban

Szávay István

A BARTÓKI ZENE VIZUÁLIS MEGSZÓLALTATÁSA

GINK KÁROLY FOTÓKIÁLLÍTÁSA

Minden mű megméretik valahol, valamikor. Ha születésekor nem, hát az időben, az idő múlásával, amely a legjobb bíró vitás ügyekben, s amely új perspektívákkal, új határokkal képes felruházni az ismert és elismert eredményeket is. A félreértésekre, az ellenszenvbe csomagolt otromba vádakra a bartóki életmű esetében az idő adta meg az igazi választ.

Az idő szerepe alighanem meghatározó a mű értékelésekor, egyáltalán, fontosságának, funkcióinak fölismerésekor. Talán nem véletlen, hogy bár a húszas-harmincas években is sok képzőművészeti alkotás született a bartóki zene és életmű ihletésében, mégis, századunk utolsó harmadában született meg az első átfogó vizuális kísérlet a bartóki mű egy-egy darabjának értelmezésére. S talán az sem véletlen, hogy ezt a kísérletet Gink Károly révén éppen a fotó, az egyik legfiatalabb művészeti mondatja magáénak.

Kísérlet – állítottam – Gink Károly négy ciklusa: *A fából faragott királyfi*; *A csodálatos mandarin*; *A kékszakállú herceg vára* és *a Mikrokozmosz* vizuális értelmezésére. Kísérletnek nevezhető, mert előképek nélkül való, de hát olykor az első kísérlet is hozhat meglepő és kielégítő eredményt. Mert Gink fotói rosszabb esetben a bartóki zene ihletésére „csupán” fölöttébb izgalmas, nagyon artistikusan kivitelezett, roppant feszültségeket hordozó vizuális tereket teremtettek. Ám a jobbik esetben megoldották azt is, ami első látásra akár lehetetlennek is tűnhet: a bartóki zene vizuális „megszólaltatását”, olyan „fordítását”, amely ha tán más is, nem föltétlenül rosszabb az inspiráló eredetnél. Mert a Királyfi-sorozat legjobb darabjain megjelenő, fényből szőtt sejtelmek, a *Mikrokozmosz*-ciklus képein ritmikusan egymásba olvadó, egymásból új-

jászülető formák organizmusai már olyan totalitást hordoznak, autonóm módon formálva a látványt, amely immár hasonlítható a zenei építkezés – bár más nyelven szóló – módszereihez. S e legjobb képekben már nemcsak a bartóki hatás, hanem talán maga a bartóki zene is megszólal.

Több évtizedes vágya volt Gink Károlynak, hogy világra hozzon egy ilyen anyagot. Szerencsére a gondolat és a tett között évtizedek teltek el, s maga a tett, az alkotás is éveket vett igénybe. Az így nyert idő pedig évtizedek életanyagával, a század fölgyorsult tempójával, térben, időben és dimenziókban kitágult horizontjával is segítette, hogy képei ne pusztán illusztrációk, hanem a bartóki zene vizuális megfelelői lehessenek. Ahogy Keresztury Dezső írta *Változatok* című kötetük mottójaként: „*Célunk nem az volt, hogy illusztráljunk, hanem az, hogy a kivételes művek ihletében azok fő gondolatait vigyük tovább a magunk eszközeivel – képpel, verssel.*” Minden vállalkozás megméretik valahol, valamikor. Ha másutt nem, hát az időben. Gink Károly anyaga pedig vállalkozás a javából. Szeretni, becsülni, elismerni persze most is lehet ezt a négy ciklust, de a fotográfiai formanyelv adott, végső határaihoz közel járó megoldásai nyilván idővel válnak igazán hasznossá a fotográfának, magának. S talán ezért is méltó, többszörösen is méltó ajándék ez az anyag a dorogi fotógaléria számára. Méltó ajándék, mert igazi vállalkozásként itt az idővel szembe kerülhet, nemcsak a pillanattal. S hiszem, hogy méltó társa lesz a múltó, értékeket semmivé tévő, s egyben kibontakoztató időnek.

(Tisztelet Bartóknak. Gink Károly fotókiállítása.

*Dorog, Dorogi Galéria,
1981. május 23.–június 10.)*

Szent Borbála, 1935 (Dorog)

Nepomuki Szent János, 1935 (Dorog)

Szent Borbála (részlet), 1935 (Dorog)

Nepomuki Szent János (részlet), 1935 (Dorog)

Kovács Lajos

HARANGHY JENŐ „ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSAI” DOROGON

Haranghy Jenő (Debrecen, 1894 – Budapest, 1951) a huszadik század első felének egyik legnépszerűbb, sokat foglalkoztatott iparművésze. Munkássága a korszak leghatásosabb produktumai közé tartozik. Nem kevés remeket hozott létre

olyan – esetenként perifériusnak tekintett – műfajokban, technikákban, mint az ex libris, a könyvillusztráció, a bélyeg, a plakát, a mozaikkép, a pannó vagy az üveglablak. De hát éppen ezért volt az Iparművészeti Iskola tanára. Sokoldalú és sikeres pályát futott be, s ebben nagy része volt annak a vidéki munkavállalásnak, amely – többek között – Dorogra is „elcsábította”. Haranghy a monumentális képzőművészet egyik legeredetibb alakjává fejlődött a fent jelzett időszakban. Az ország számos pontján (Budapest, Debrecen, Kőszeg, Sümeg, Komló, Parádszabolcs stb.) hagyta ott keze nyomát. Annak a tanárembernek születtek meg itt a maradandóságot megcélzó monumentális remekei, aki közben *A rajzolás művészete* című könyvével generációkat nevelt az ízléses, korrekt rajzolni tudásra. Kevesen voltak képesek egyszerre így eleget tenni ennyiféle elvárásnak.

Dorogi meghívásának eltörölhetetlen (bár részben megsemmisített) munkáit egyetlen évben alkotta meg. Ebben a legnagyobb inspirátor egy szerény, kiválósága ellenére is elfelejtett építész: Gáthy Zoltán mészáros volt. Őt pedig egy bányamész, bányaigazgató, Schmidt Sándor bízta a csábítás minden trükkjére.

A megbízás két összefüggő sorozatban és néhány apró közreműködésben teljesült. A sorozatok: üveglablakok és seccok. Az apróságok: egy bányászjelkép és egy látványos építmény látványterve. Születtek továbbá olyan munkák, amelyeket magáncélú megrendeléseknek gondolunk, de Dorogon maradtak, és témájukban is kötődnek a dorogi bányászathoz (szénrajzok, olajképek).

Mindezek ma egy kisváros kultúrájának erőteljes – bár nem eléggé közismert – remekei.

• • •

Szücs György művészettörténész írja a Haranghy-centenárium évében megjelent monográfiájában: *„Haranghy még 1935-ben két »különleges« feladatot old meg. A kőszegi Gyurácz Ferenc evangélikus leánygimnáziumban... a magyar irodalom termékei kartonjait rajzolja meg... Még készül az iskola kifestése, de Haranghyt már Dorogon találjuk, ahol két eltérő tartalmú megbízást teljesít. A plébániatemplom üveglablakait tervezi és a bányászotthon falképeit festi meg Mór József és Szabó István növendékekkel.”*¹ Ahhoz, hogy a freskók hitelesen szóljanak a bányászok életéről, a festőnek le kellett szállnia a föld mélyére.

Gáthy Zoltán emlékirataiban olvashatjuk, hogyan került Dorogra a művész, és mit jelentett a nagytű embernek a földalatti megpróbáltatás. *„A bánya-templom építésével Dorog is közelebbi kapcsolatba került a művészetekkel, az a Dorog, amelyik eddig nem nagyon látott festőt vagy szobrászt. Dicsékvés nélkül mondhatom, ebben jelentős részem volt nekem is.”* Jeges Ernő festőt hiába csalogatta a bánya, „nem állott kötélnek. Annál többször látogatta meg a bánya mélyét Haranghy Jenő festőművész, az Iparművészeti Iskola tanára, pedig

1 Szücs György, 27. o.

Szent Cecília-üvegablak, 1935 (Dorog)

ő, kissé testes lévén, nehezen mozgott ott lenn. Egyszer egy szűkebb vágatba úgy beszorult, hogy – saját szavait idézve – *elől húztak, hátul taszítottak, majd szétráncigáltak*. Haranghy a Munkásotthon nagytermében hat tablón a szén keletkezését, továbbá hat tablón a szénbányászok munkáját örökítette meg hatásos és művészi formában, ezen kívül egy lépcsőház hatalmas színes üvegablakán a bányászok állandó küzdelmét ábrázolta a természeti erővel: a tűzzel, a vízzel és omlásokkal.²

Gáthy nem említi azonban a falképek tizenharmadik darabját, melyről a bányatársaság megbízásában olvashatunk: Haranghy *„Elkészíti a nagyterem oldalfalán végighúzódo kétszer harminc méter hosszú, két méter magas frízt, az egyik oldal a szén kialakulásának, a másik oldal a bányászletnek főbb jeleneit, továbbá a bejárati fal 10 méter hosszú, 7,5 m magas felületének kiképzése – a szén az ember életében – tárgygyal. Ezen munkák száraz vakolaton, kazeines festési technikával készülnek, igen gondos, időálló kivitelben, a bemutatott és jóváhagyott eredeti nagyságú kartonok alapján.”*³

A képek tartalmáról, művészi értékéről szóljunk ismét az avatott szakértőt idézve. *„A kétszer hat méter mezőben elgondolt sorozat ezt az elképzelést (lásd: a fenti megbízás szövege) valósította meg. Az egyik oldalon a dorogi szénmedence fedezése látható, amint a pásztoroknak feltűnik, hogy napokig nem alszik ki a tűz. A szén keletkezéséhez korábbi földtörténeti korokba invitál bennünket Haranghy ecsetje, találkozhatunk halakkal és más őssállatokkal, az ’özönvízzel’, kitörő vulkánnal, s a megszilárduló hegyek gerinceivel. A másik oldal már napjainkba kalauzol, a bányászok napi munkájának kemény pillanatai jelennek meg előttünk: a fűrófej, a csillesor, a gumiszalag között izmaikat megfeszítve dolgozó félmeztelen alakok. A bejárat fölötti (elpusztult) nagy falkép azt jelképezi, ahogy a bányászok a leláncolt nőalakot,*

a széntömbbe zárt energiát kiszabadítják. A lépcsőház Haranghy-féle üvegablaka a bányászok és hozzátartozóik imáját örökítette meg.

*A kötött képmezők, a föld alatti világ ábrázolása súlyos vonalakat, visszafogott színezést igényelt. Haranghy maga is leszállt a tárnába, hogy a bányászok világáról hitelesen tudjon tudósítani.”*⁴

Az oldalfalak hat-hat képe ma is látható a dorogi művelődési ház színháztermében. Nem volt ilyen szerencsés az „elpusztult” nagyméretű alkotás a bejárati falon. Az 1950-es években a leláncolt nőalakot mint Szent Borbálát azonosították, s az akkori uralkodó világnézet nem látta szívesen a szentek apoteózisát. Erősen tartották magukat azok a legendák, melyek szinte napjainkig vitatták, hogy valóban elpusztult a mű. Hinni szerették volna, hogy csak lemeszelték, és ráfestették a bányászok közé látogató Rákosi Mátyást ábrázoló falképet. Rákosi dicsőségének elmúltával ez a kép is eltakarításra ítéltetett (egyesek ugyancsak vitatták, hogy valóban megsemmisült-e a Haranghy-képpel együtt).⁵

Az imát ábrázoló üvegablak tartalma sem illet az ötvenes évek „hangulatához”. Újabb munka mégis elsősorban azért került a helyére, mert a háborúban, majd a következmények nélküli újabb évtizedekben helyrehozhatatlan sérüléseket szenvedett. A művet tehát tovább pusztította, helyreállíthatatlanná tette az idő és a közöny, míg 1981-re Furlán Ferenc dorogi művész új (s jegyezzük meg: sikeres, szép) munkája végleg feledésre ítélte az eredeti darabot.

A színháztermi sorozat tizenkét darabját – viták kereszt-tüzében – megmentették a józan politikusok és a meggyőző erővel érvelő művészek, művészettörténészek. A művelődési ház sorsának sokáig bizonytalan alakulása napjainkban már nem veszélyeztetheti a monumentális, máig hatásos művek jövőjét. Napjaink aktuális problémájának megoldásához ismét a józanságra és az értékmentők hitelességére volt szükség.

2 Gáthy Zoltán 12. o.

3 A Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. megbízása 1935. április 17-én.

4 Szűcs György u.o.

5 A Haranghy-kép sorsáról újabb publikációkban maga Gáspár Sándor, a Rákosi-falikep alkotója vall: „Leverettem a halálraítélt freskót.” (Gáspár Sándor: Hogyan kerültem a művészet útvesztőjébe? Emlékirat. Kézirat. 32. p. – Lásd még: Ladányi András: Gáspár Sándor, a bányászfestő. Interjú. Új Forrás, 2009/2.)

• • •

Haranghy maga is alkotója (s nemcsak tervezője) a sorozatnak. Erről (s a már említett „testességéről”) a kiváló humorú tanítvány és munkatárs, Mór József karikatúrája őrzi a bizonyítékot. A magas állvány meghajló pallóján nagy egyetértésben veszélyeztetik bohém életüket a tanítványok a mester körül. Nem kétséges, hogy örömeiket lelték a hatalmas vállalkozásban.

• • •

A barokk plébániatemplomban üvegablakok tervezésére kap megbízást ugyanebben az évben (1935) a művész. Munkanaplójában pontos leltárát találjuk vállalásainak, majd az elkészült feladatot egy lendületes, vaskos áthúzás iktatja ki a kötelezettségek sorából.

Szép emberi történetként bonthatjuk ki az egyik áthúzott bejegyzést. A templom akkori plébánosa Trinkl Kálmán volt. A pap édesanyja iránti szeretetének példája a festő bejegyzése: *„Trinkl Kálmán plébános részére Dorog Szent Cecília ablak kivitelezési kartonja eredeti nagyságban (Cecília arca Édesanyja legyen). Méretek a Palkánál.”* Palka József az üvegablakok kivitelezője volt.

A dorogi Eucharisztikus oltárról is készült egy „látványterv” Haranghy Jenő kivitelezésében. A munkanapló ezt is megörökítette. A (pirossal) áthúzott szöveg itt is a munka elkészültét igazolja.

• • •

A művészettörténész fentebbi elemzését az üvegablakokról is teljes egészében idézzük: Haranghynak *„...a plébániatemplom üvegablakainak tervezéséhez jóval spirituálisabb emelkedettségre volt szüksége. Talán a sümegi freskók élményei segítettek a gazdag ruházatú szentek megalkotásában. A Szent Borbála és Szent Teréz ablakokon a vörösek dominálnak, vonalvezetésük hasonlóképpen barokkos, mint a ’tónusosabb’ Nepomuki Szent János, Szent József és a mennyei királyné, Mária kompozíciókon. Az orgona mögötti Szent Cecília viszont még*

*erőteljesen hordozza a szecesszió dekorativitását. A profilból ábrázolt glóriás, fejpántos nőalak távolról a cseh Adolf Mucha plakátjait idézi.”*⁶

Hogy a bányatársaság és az egyház közös kezdeményezése lehetett az ablakosorozat, igazolják a feliratok. A készítettők között a plébános mellett Schmidt Sándor bányaigazgató és felesége neve kétszer bukkan fel (*Szent Borbála- és Szent Terézablak*), hogy csatlakozzon hozzájuk a bányamunkásság („a tömedékaknai tiszt- és altisztikar és munkásság”), a község előljáróságának képviselője (Berberich János bíró), s a tehetős dorogi hívek sora (Berberich, Puchner, Benedek stb. család).

Ez a sorozat sem kerülte el a pusztítók figyelmét. A háborúban belövések, célba dobált kézigránatok okozták sérüléseit.⁷ Ezeket az ugyancsak tehetős családok (Berberich, Megyeri, dr. Román, Morva, Laub, Nádai, Stampf, Bauer stb.) 1947-ben (az utolsó pillanatban) még helyrehozták. De a következő évtizedek meg nem fékezett, felelőtlen kődobálói tovább csonkították a pompás kompozíciókat. Jelentősen – szerencsére – még így sem rombolták le az összhatást.

• • •

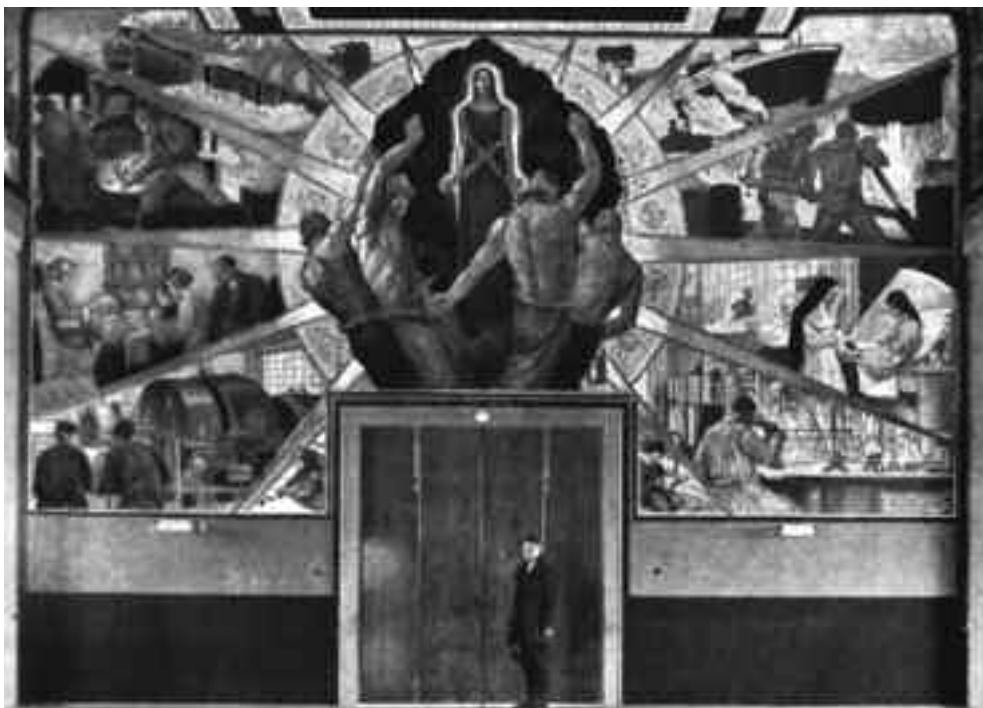
Tulajdonképpen két „állandó kiállítás”, két egységes szellemű (bár egymástól témában, technikában is különböző) tárlat őrzi a dorogi hónapok Haranghy-hagyatékát. A gazdag életműben is ritka jelenség ez a bőkezűség, különösen azért, mert egy nagyra törő, de még fejlődése csúcspontján álló községben születtek meg a jelentős művek.

Haranghy életrajzi adatai között van folytatás a dorogi megbízásoknak, *„November-decemberben a Műcsarnok Téli Kiállításán bemutatja a dorogi kartonokat, amelyekért Neuschloss-Knüsli Kornél egyesületi elnök emlékére alapított bronzérmével tünteti ki a Magyar Képzőművészek Egyesülete.”*⁸ A Munkásokon frízeihez és a plébániatemplom üvegekpeihez készült kartonok, színvázlatok, tusvázlatok önmagukban is remekművek, csak sajnálhatjuk,

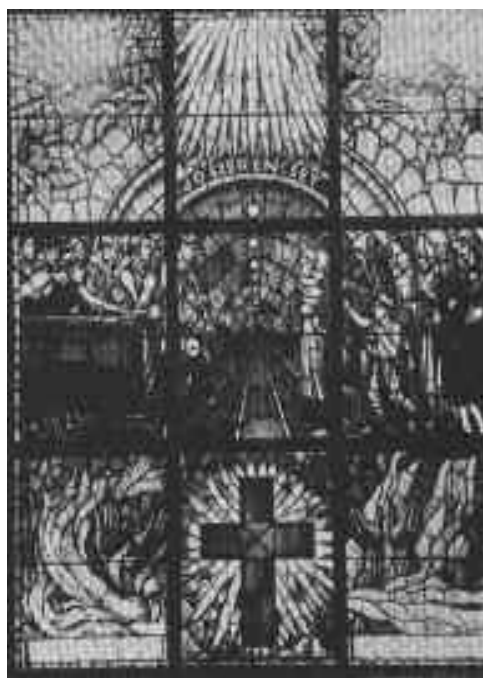
6 Szücs György u.o.

7 Historia Domus, Szent József plébánia irattára.

8 Szücs György, 49. o.

A szén keletkezése, felfedezése és bányászata, 1934 (Dorog – elpusztult)

Jó szerencsét! – üvegablak,
1935 (Dorog – elpusztult)

Bányaló fiúval,
1935

hogy több darabjuk ismeretlen helyen lappang, s nem láthatja a nagyközönség. Néhány darabja a soproni Központi Bányászati Múzeum tulajdona, más – sérült – vázlatokat Haranghy Judit Dorog városának ajándékozta. Jelenleg restaurálásra várnak. S ennek a közös munkának maradtak nyomai olyan apróbb megbízásokban, mint a dorogi Munkásotthon Önszegélyző Egyesület zászlójának, szimbólumainak megvalósítása, vagy a részvétel egy provizórikus alkotás látványképének megtervezésében: az eucharisztikus világtalálkozást 1938-ban Dorogon monumentális, szabadtéri szénoltár építésével ünnepelte meg a bányatársaság. Az építész Gáthy Zoltán, a szobrász Mátrai Lajos és a festő Haranghy Jenő szép együttműködését is illusztrálja az országos híró építmény.

• • •

2004-ben, amikor a város utolsó bányáját is bezárták, újabb Haranghy művek sorsa dőlt el. Kívánatos volt, hogy a Dorogról és dorogiaknak készült olajképek – a Lencsehegyi bányai üzem megszűntével – is a városban maradjanak. A két festmény – *Bányaló fiúval* és *Csillelő bányász* – ugyancsak 1935-ben készült, a hagyomány szerint Schmidt Sándor bányaigazgató megrendelésére. Mindkét munka sérüléseket szenvedett, tárolási körülményei miatt megkopott. Ezek restaurálására a Szénmedence Kultúrájáért Alapítvány kezdeményezésére 2011-ben került sor.

Az üvegablakok történetének legújabb fejezetét 2011–2012-ben írták Dorogon. A barokk plébániatemplom (egyházi és városi összefogással) történő felújításának részeként az ablakokat újraólmozták, sérüléseit kijavították. Így ma csaknem eredeti szépségében láthatók a művész alkotásai.

• • •

Dorog, a hagyományaira érzékeny város Haranghy Jenőtől – töredékeiben is – megőrzésre érdemes hagyatékot kapott.

Sajnos a hagyatékunk emléket állító kiadvány⁹ megjelenését önzetlen támogatónk, Haranghy Judit már nem érthette meg. Édesapja iránti szeretetének emlékezetére ajánljuk összefoglalónkat.

9 Kovács Lajos: Haranghy Jenő „állandó kiállításai” Dorogon. Dorog, 2010. Dorogi Füzetek 39. DVBE.

Leszállás,
1935

Haranghy Jenő üvegablakai a plébániatemplomban

- Bal 2. Szent Teréz anygallal. 1935. Kivitelező: Palka József. Megújítva 1947-ben.
 Bal 3. Szent Borbála zöld ággal. 1935. Kivitelező: Palka József. Megújítva 1947-ben.
 Jobb 2. Mária, a világ királynője. 1935. Kivitelező: Palka József. Megújítva 1947-ben.
 Jobb 3. Szent József, a bányászok védőszentje. 1935. Kivitelező: Palka József. Megújítva 1947-ben.
 Jobb 4. Nepomuki Szent János. 1935. Kivitelező: Palka József. Megújítva 1947-ben.
 Kórus: Szent Cecília. 1935. Kivitelező: Palka József. Megújítva 1948.

Források

- Dorogi értékek nyomában* 3. Dorogi Füzetek 9. Szerk.: Kovács Lajos. Dorog, 1994. Dorog Város Barátainak Egyesülete.
Életrajzi lexikon. 1. kötet. Bp. 1967.
 Gáthy Zoltán: *Emlékiratok – Dorogi évek*. Sorozatszerk.: Kovács Lajos. Dorogi Füzetek 8. Dorog, 1994. Dorog Város Barátainak Egyesülete.
 4. Haranghy Jenő: *Munkanapló*. Kézirat. (Az örökösök tulajdonában)
 Historia Domus, Szent József plébánia irattára.
Művészeti lexikon. Bp., 1973. Corvina
 Palásthy Lajos – S. Haranghy Judit: *Haranghy Jenő ex libriseinek alkotásjegyzéke*. Balatonfűzfő, 1994. Palásthy Bt.
 Szücs György: *Haranghy Jenő*. Bp., 1994. Irisz Kft.

A Szent Borbála bányaitelepi templom oltárképe,
1933 (Csolnok, Augusztá-akna)

Bodonyi Emőke

JEGES ERNŐ OLTÁRKÉPE

SZENT BORBÁLA BÁNYATELEPI TEMPLOM, 1933

Jeges Ernő (1898–1956) már pályakezdése idején nemcsak grafikai tevékenységével, hanem festészeti törekvéseivel is felhívta magára a kortársak figyelmét. A húszas évekbeli piktúrája érintkezett a korszak Ákadia-festészetével, amely elsősorban Szőnyi István és a köréje gyűlt művészek tevékenységét jellemezte. Jeges Ernő két éves párizsi tartózkodás után, főiskolai társaival, Réti István egykori tanítványával 1926-ban megalapította a Szentendrei Művésztelepet, ahol a harmincas évek elejéig a nagybányai művészet jegyében számos táj- és városképet készített, és mindezek mellett az újítás jegyében expresszív kifejezőeszközökkel telített formanyelvet alakított ki. A sokirányú tájékozódással párhuzamosan korán kialakult alapvető művészeti célkitűzése, a magyar történelmi festészet megújítása. 1931–1934 között állami ösztöndíjasként Rómában dolgozott, ahol a múzeumokban elsősorban a reneszánsz mesterek alkotásait tanulmányozta és freskófestészetet tanult. Első nagy történelmi tablóját, a méreteivel is impozáns, 3 x 6 méteres *Bakócz Tamás bevonulása Rómába* című festményét 1934-ben mutatta be a magyar közönségnek. Ezzel egyidejűleg egyházművészeti alkotások készítésére is kapott megbízást. Bár a vallásos tematikájú kompozíciók iránti érdeklődését számos korábbi táblaképe bizonyítja, az első hivatalos egyházművészeti megrendelését a Dorog melletti település, a csolnoki Szent Borbála bányásztemplom oltárképének megfestésére kapta 1933-ban. Jeges Ernő bámerre járt, min-

denhol megfestette a környező tájak, városok képét, amely gyakran szolgált a történelmi és vallási kompozíciók háttéréül. Az 1932-ben újonnan épített csolnoki Szent Borbála bányatelepi templom modern térfelfogásához, és az oltárkép részére kialakított mélyedés csúcsíves formájához alkalmazkodva készült a vászon alapú olajkép, amelynek középpontjába Szent Borbálának, a bányászok védőszentjének koronás alakja került attribútumait, a kelyhet és a kardot tartva kezében. A vékonyan festett nagyméretű oltárképen a szent alakja körül a környék jellegzetes motívumai, háttérben a Getehegy, a jobb felső szélén maga a templom és alatta egy csillevonó, lent balra az aknatorony, jobbra a bányászok-lakta falusi házak láthatóak. Szent Borbála aranyglóriás alakja felől fény-nyalábok áradnak a település részeire, mintegy kifejezve a bányászok védőszentjének jótékony, védelmező szerepét.

A nagybányai szellemiségű atmoszférikus hatású, napfényes, élénk színezésű tájrészletekben stilizált növénymotívumok tűnnek fel, a szent alakjának kosztümös ábrázolása pedig a művész későbbi, archaikus hangulatú egyházművészeti alkotásait előlegezi meg. A különböző stílusfelfogású részletek alkalmazása a művésznek a témához illő kifejezési mód kereséséről tesz tanúbizonyosságot. Az egységes összhatást azonban ez nem zavarja meg, és a későbbi, archaizáló kompozíciókkal összevetve, az oltárképet az oeuvre legmodernebb egyházművészeti alkotásaként tarthatjuk számon.

Szakállas önarckép (Párizs), 1924

Önarckép vörös kalappal, 1922

Önarckép női akttal, 1939

Wehner Tibor

MŰVEK A TÖRTÉNELEM FÉNYTÖRÉSÉBEN

JEGES ERNŐ FESTŐMŰVÉSZ MUNKÁSSÁGÁRÓL

Ha a kortárs művészet viharos hullámverése egy-egy pillanatra elcsitul, akkor – nagy ritkán – lehetőség nyílik a művészettörténeti visszpillantásra is. Ilyenkor meglepően konstatálhatjuk, hogy milyen különleges és fontos értékek, a jelenkori törekvéseket megalapozó teljesítmények lappanganak a magyar művészet viszonylagos ismeretlenségben rejtőzött tartományában. A budapesti Volksbank Galéria 2005-ben egy ilyen, a magyar művészet XX. század első felében kiteljesedett, a történeti folyamatok kulcsfontosságú munkásságának, életművének jelentőségére irányított figyelmünket: Jeges Ernő festőművész életműve, akinek alkotásai – eltekintve egy 1998-ban rendezett szentendrei emlékkiállításától – sajátos ideológiai és szakmai megfontolások miatt évtizedeken keresztül ki voltak rekesztve a kiállítótermekből és így a művészeti köztudatból is. Ez az új évezred első évtizedének derekán közönség elé került, a művész családjának tulajdonában őrzött, valamint a közgyűjteményekből és magángyűjteményekből kölcsönzött művekből összeállított kollekciónak – ha nem is teljes áttekintést – de alapos bepillantást adhatott az 1910-es évek második felétől az ötvenes évek közepéig épülő munkásság korszakaiba és fejezeteibe. A vállalkozás nehézségét illusztrálандó már itt, a bevezetőben jelezzük, hogy e tárlatra visszatekintve egy rendkívül sokoldalú, bravúros felkészültségű művész szereteágazó alkotói területeket felölelő életművének elemeit kell számba vennünk. Jeges Ernő festőművész alkotóútjának fordulópontjai, epizódjai és szakaszai, festői törekvései erőteljes szálakkal kapcsolódnak a XX. századi magyar pik-túra meghatározó jellegű történéseihez, áramlataihoz, tendenciáihoz. Így pontosan nyomon követhető a Nagybányával megnyílt alkotótelepi mozgalommal való kapcsolódás – amelyet a bicskei művésztelepen való munkálkodás, majd – festőtársaival szövete-mezve – a szentendrei művészkolónia megalapítása

fémjelez. Fontos alkotóperiódussal kötődik Jeges Ernő Franciaországhoz, Párizshoz is, és így az ő művészete is mintegy alkotóeleme annak a nagyon fontos kapcsolatnak, amely a magyar művészetet a francia művészethez, a Cézanne-i szellemiséghez köti. És a harmadik nagyon lényeges szellemi-művészeti gócpont Róma, illetve meghatározó tényező az ún. római iskola alkotójaként kifejtett művészeti tevékenység, amelynek műhelye egy önálló festészeti fejezetet írt a húszas-harmincas években a magyar pik-túrában. És ezekkel a történeti vonatkozásokkal, kapcsolatokkal egyúttal mintegy jeleztük a művész festői eszményeit, stilisztikai vonzóadásait is: azt, hogy a Réti István és Ferenczy Károly nevével fémjelezhető posztimpreszionista eszmények jegyében indul a pálya, hogy aztán expresszív formanyelvel és hevülettel, egy szabadabb felfogásmóddal gazdagodjon a húszas években, és hogy aztán Róma jegyében a harmincas években lehiggadva, klasszicizálódva szabályszerű, a tradicionális ikonográfiai szabályok szellemében alkotott nagyszabású kompozíciók révén teljesebben ki.

E stilisztikai ívet nyomon követhetjük akkor is, ha a festői témákat próbáljuk meg számba venni, ha a tartalmi mozzanatokot próbáljuk meg elemezni. Az életművet végigkísérik a tájképek, illetve a veduták, a városképek, mint a festői képalkotás leginvenciózusabb, a kolorisztikus kifejezőelemekben és hatásokban leginkább tobzódó kompozíciói. A korai alkotóperiódus kitüntetett szerepű műfaja az akt, és jelentős szerepet kapó képtípusa a portré, amely forma aztán a csoportképeken, az egy-egy tájba helyezett embercsoport-megjé- zéseken bontakozik ki teljes gazdagságában. És aztán kimagasló szerepűvé válnak a római alkotóperiódus alatt és azt követően a történelmi témák feldolgozásai, a nagyméretű és nagyhatású történelmi tablók és freskók, amelyek – a hatalmas méretük, illetve a helyhez kötöttségük miatt – ter-

mészetiesen nem, vagy csak kivételes esetekben szerepelhetnek a kiállítótermekben, és általában csupán néhány tanulmány idézi meg világukat. És ugyancsak a vázlatok, a tervek képviselik azokat a szakrális, biblikus kompozíciókat, amelyek nagyszabású ikonográfiai programok szellemében egy-egy egyházi intézmény, templom falait díszítve – egykor fellelhetőn, vagy ma is láthatón – tanúsítják e művész hatalmas munkavállalását és ihletett művészi tevékenységét. Jeges Ernő megfestette Pannonhalmán, a bencés gimnázium előcsarnokában – Aba-Novák Vilmos francia-magyar kapcsolatok-pannóinak analógiájaként – az olasz-magyar kapcsolatok történeti kompozícióját, és Rómában megfestette a ma Esztergomban őrzött *Bakócz Tamás bevonulása Rómába* című hatalmas pannót, amely a középkori magyar történelem, egy-szersmind a XX. századi magyar önszemlélet szintézis-értékű, festői szépségekben tobzódó, egyedülálló alkotása. És ha valaki veszi a fáradságot, végigjárhatja – többek között – Buda, Dorog, Izbég, Bakonysárkány, Pomáz templomait, ahol Jeges Ernő utolsó alkotóperiódusának nagyszabású falképeivel, freskóival találkozhat.

És a freskókhoz érkeve máris a technikai sokoldalúságra irányíthatjuk a figyelmet: a kiállításon csak vázlatok és a fotók segítségével felidézhető falképek mellett olajkompozíciók, akvarellek, szén- és tusrajzok, rézkarcok és fametszetek szerepeltek, amelyek közül számos munka mintegy előrevetítette, hogy csupán előtanulmánya egy monumentális formában megálmodott műalkotásnak. A tanulmányok nagyvonalú, csupán a lényegre koncentráló felfogásmódjával szemben állnak a késszé érlelt, a részletek aprólékos kidolgozásmódjával előadott, az alkotói csapongást kizáró,

fegyelmezett kompozíciók. És az ezen autonóm, szabadon alakított művek mellett jelentek meg Jeges Ernő alkalmazott grafikus tevékenységének alkotásai: a leleményes grafikai megoldásokat alkalmazó, a kép és a szöveg harmonikus összhangját megteremtő plakátok, amelyek megintcsak tovább árnyalják a Jeges-oeuvre gazdagságát. Bodonyi Emőke, az 1998-as kiállítás rendezőjének alapos művészettörténeti feldolgozásából tudhatjuk, hogy művészi tevékenységének évtizedeit – hol önként vállaltan, hol kényszereknek engedelmességgel – végigkísérték az alkalmazott grafikai munkák: a könyvtervek, az illusztrációk, a csomagolások, az újságrajzok, az oklevelek és a plakátok. A csaknem száz képet felölelő Jeges Ernő-kiállítással, e mind stílusában, mind témájában, mind technikai megvalósításában oly változatos, és mégis egységes egészt alkotó műegyüttessel tekinthetünk XX. századi művészetünk egy szakaszára: a tízes évektől az ötvenes évekig ívelő periódusra. Ha gondolatban végigpergetjük e néhány évtized meglehetősen viharos, forradalmakkal, gazdasági pangásokkal, háborúkkal, diktatúrákkal terhes történelmét, akkor hol villámcsapás-szerű felismerésekben, hol világos és logikus utalásokban, hol a sejtetések és megérzések szintjén bontakoztatják ki jelentéstartalmait és jelenségeköröiket e művek. E művek, amelyek azonban nemcsak a történelem fénytörésében, hanem a jelen vonatkozásaiban is elevenen hordozzák szépségekben, harmóniákban és éles disszonanciákban testet öltö mondandóikat. A hét évvel korábban megrendezett szentendrei emlékkiállítás után ez a 2005-ös budapesti tárlat is jelentős állomásnak bizonyult a festői értékekben gazdag Jeges Ernő-életmű újrafelfedezésének, újrafelfedeztetésének folyamatában.

A Szent Borbála bányatelepi templom oltárképe és annak egy részlete, 1933 (Csolnok, Augusztá-akna)

A Szent Borbála bányatelepi templom, 1933 (Csolnok, Augusztá-akna)

Dorogi szénbánya, 1947–1948

Dorogi széntároló, 1947–1948

Wehner Tibor

EGY ISMERETLEN MŰVÉSZETI FEJEZET

KÁDÁR GYÖRGY FESTŐMŰVÉSZ ÉS KÉPEI DOROGON

2012 januárjában az a megtiszteltetés ért, hogy megnyithattam a Kádár György festőművész születésének 100. évfordulója alkalmából rendezett emlékkiállítását a budapesti Lénia Galériában. A Lénia Galéria a művész leánya, Kádár Katalin grafikusművész által alapított és fenntartott, a művész és felesége, Tury Mária festőművész egykori budai, Széher úti műtermében működtetett kiállítóterem, amely a közelmúlt éveiben már számos rangos, a magyar képzőművészet közelmúltjának és jelenének különböző területeit és törekvéseit feltérképező bemutató színtere volt. Amikor a Kádár György-emléktárlat megnyitója előtt megtekintettem és tanulmányoztam a kiállítás anyagát, feltűnt, hogy a képek között egy dorogi vonatkozású mű is szerepel: a *Dorogi szénbánya* című, 1947-ben készült, papírra paszttel rögzített, 51x66 centiméteres méretű kompozíció. Kádár Katalintól rögtön megkérdeztem, hogy hogyan került ez a mű a tárlat együttesébe, illetve, hogy nem tud-e valamit a kép keletkezéstörténetéről, s kérdésemre meglepő választ kaptam: édesapja festői hagyatékában számos dorogi keletkezésű, dorogi témát, az egykori bánya környezetét megörökítő, és dorogi munkásembereket ábrázoló alkotás lelhető meg. Azonnal riasztottam a város képzőművészetének történetével, művészetének múltjával foglalkozó szakembereket azzal az észrevétellel, hogy ezeket a képeket, amelyek mindeddig nem szerepeltek a városhoz kötődő művészeti feldolgozásokban, sürgősen be kell mutatni Dorogon.

A budapesti emléktárlat bezárása után néhány hónappal, 2012 októberének első napjaiban érkezett ez az ünnepi pillanat, s így egy hat és fél évtizeddel ezelőtt lejátszódott, azonban mindeddig szélesebb körben az ismeretlenség homályában rejtő művészeti fejezet mozzanatai rajzolódhatnak meg előttünk. Kádár György festőművész – és erről írásos dokumentumok is tanúskodnak –

1947-ben a dorogi szénbánya mindennapjainak képi feldolgozása miatt érkezett erre a településre, és élményeit számos késszé érlelt műben és vázlatban örökölte meg. Hangsúlyoznunk kell, hogy ez még nem az 1949-től megnyíló szocialista realista művészet időszaka, amikor a művészeknek úgymond felsőbb utasításra kellett a dolgozó rétegek hősi munkáját lelkesítő hangvételű és propagandisztikus jellegű kompozíciókban megörökíteni – itt még minden művet művészi hitelesség, őszinte hang éltet. A dorogi műegyüttes súlyát és jelentőségét az is aláhúzza, hogy Kádár György már nem pályakezdő, hanem alkotóútjának érett szakában érkezett Dorogra: 35 éves volt ekkor, és korántsem elhanyagolható művészi munkásság fémjelezte törekvéseit, és súlyos megpróbáltatások terhelték életútját.

Az 1912-ben született Kádár György már az 1930-as években fontos művészeti, elsősorban alkalmazott grafikai tevékenységet fejtett ki, majd a vészterhes második világháborús, számára különösen tragikus idők előtt és a háború utáni újrakezdést követően már egyre inkább az autonóm művészeti alkotómunka terén tevékenykedett a később hosszú-hosszú évtizedeket felölelő munkássága során, egészen a 2002-ben bekövetkezett haláláig. A kezdeti könyvborító- és plakátterveket, az embléma- és tipográfiai terveket követően a történelmi kényszerek szorításában az életmű kiemelkedő jelentőségű műveivé emelkedtek láger-sorozatának súlyos rajzai. Az 1950-es évektől önálló alkotómunkája mellett állami megbízásra számos közösségi terekbe illesztett, falhoz kapcsolódó, murális munkát tervezett és kivitelezett: a sgraffitók, a mozaikok, a faintarziák és falikárpitok, a feleségével, Tury Máriával közösen készített pannók többek között Budapest, Komló, Székesfehérvár, Debrecen, Kecskemét településein, középületekben leltek otthonra. E munkák közül sajnos napjainkra számos-

Munka közben (dorogi bánya), 1947–1948

Somogyi Károly bányagépész, 1947–1948

Munka közben, 1947–1948

nak a sorsát a veszélyeztetettség vagy az ismeretlenség jellemzi inkább, mint a közösségi indíttatású megóvás és értékőrzés. Azonban a művészi pályát leghűségesebben és legplasztikusabban az alkalmazotti státustól és a megrendelői kívánalmaktól mentes önálló művek, az autonóm grafikai és festészeti munkák reprezentálják. A vázlatok, az egyedi és sokszorosított grafikai lapok, a monótipiák, a pasztellek, a táblaképek együttese már a technikai sokrétűséget vizsgálva is lebilincselő: Kádár György az eszközeit, a technikai lehetőségeit mindig magabiztosan, bravúros könnyedséggel, az adott kifejezés, a mondandó szolgálatába állítva kezeli. Más és más atmoszférát sűrít az 1940-es évek sötét, kemény kontúrokkal keretelt motívumaira alapozott pasztelljeiben, mint a későbbi korszakok alkotásaiban, más a színek és a vonalak szerepe a hatvanas évek valóságidéző, de már a stilizált megjelenítés felé tendáló olajkompozíciókon, mint a korábbi realista-konstruktív, vagy az életművet megkoronázó elvont munkákon. Mindezt, a kifejezőmód változásait, a stílus fordulatait, a művészi mondandó mineműségét szépen képviselik az egy-egy műfajban megalkotott, azonos témájú alkotások: a csendéletek vagy az önarcképek. És aztán ezt a változatos, számszerűségében is hatalmas műegyüttest teljesíti ki a munkásság utolsó nagy korszaka: a vonalak és a színfoltok izgalmas ritmusrendszerére komponált, az organikus motívumokból építkező absztrakt kompozíciókból felfűződő nagy olajkép-sorozat. S ha a szemlélő felméri e művészi teljesítmény sokrétűségét és változatosságát, akkor összefogó jegyeket is megjelölhet: a konstruktív szellemiséget és az expresszív hevületet, a vonal és a szín kifejezőerejének a megidézett konkrét valóságalelemek vagy nonfiguratív motívumok általi leleményes kibontását.

Ezek a munkásságot oly karakteresen jellemző jegyek természetesen jelen vannak az 1947–48-as keltezésű, dorogi keletkezésű munkákban is. Erős kontúrokkal, konstruktív hangsúlyokkal kiemelt, sötét tónusokkal, mély, fojtott színekkel megjelenített bányauzemi épületek, a föld mélyén rögzített mun-

kajelenetek sorakoznak egymás mellett, amelyek a roppant nehéz és veszélyes munkát végzők világról adnak hiteles művészi tudósítást a történeti mozzanatok, a technikatörténeti és a művészetszociológiai jellemzők megragadásán túl e közeg fizikai valójában durva és nyers voltán túllépve, a szellemi síkokon szintetizált, művészeti eszközökkel interpretált szépségeit kifejezőn. Egykori, ma már nem létező, vagy csak nehezen felismerhető ipari objektumok mellett portréhűséggel megörökítetten megjelennek a korszak munkás-hősei is, gyakran a név pontos rögzítésével, a konkrét történetiség és a művészi invenció összefonódásában. És a készsé érelt, a kimunkált kompozíciók mellett hallatlanul izgalmas a vázlatok, a képi feljegyzések együttese, amelynek lapjai eredendően őrzik az élmény, a benyomás személyes és friss jellegét, s minden mesterkéeltségtől mentesen, mintegy riportszerűen sugározzák egy avatott művész szembesülését egy komor, sötét, kemény világgal.

E kor, e világ művészi feldolgozóinak sorában a 2012-es emléktárlat realizálása révén egy újabb dorogi kötődésű művészt köszönhetünk. A településhez, bányászati múltjához szoros szálakkal kapcsolódó művek sora tehát, Haranghy Jenő, Kucs Béla és Gáspár Sándor e körben megszületett munkái mellett egy újabb művész alkotásaival bővült: Kádár Györgyével. A művész századik születésnapja alkalmából rendezett januári emlékiállítás kapcsán állapította meg Szeifert Judit művészettörténész: *„... művei átgondoltan szerkesztett, dekoratív és festői felületekből létrehozott kompozíciók.”* A festő alkotásait valamennyi korszakában két fontos tényező határozta meg: *„... a természet megfigyelésén alapuló ábrázolás és a tudatosan felépített feszes konstrukció. Így született képei egyenként is, de összességében egész életműve egyetlen organikus struktúra.”* Ez az organikus struktúra, ha megkésetten felismerten és dokumentáltan is, de mégiscsak magától értetődő természetességgel illeszkedhet Dorog művészeti történéseinek múltban lejátszódott eseménytörténetéhez, folyamataihoz és jelenséglághoz.

A bányateplom oltárképe, 1972 (Dorog)

Prokopp Mária

A HÚSVÉTI MISZTÉRIUM A KORTÁRS KÉPZŐMŰVÉSZETBEN

A DOROGI BÁNYATEMPLOM OLTÁRKÉPE

Katolikus hitünk központjában a feltámadás áll: hisszük a test feltámadását és az eljövendő örök életet. E hitünk alapja Jézus feltámadása a halálból. Ezt a hitvallásunkat minden szentmisében megismételjük az eucharisztia létrehozásakor, Jézus kereszttáldozatának megjelenítésekor, az átváltoztatás után: halálodat hirdetjük Urunk, és hittel valljuk feltámadásodat, amíg el nem jössz!

A katolikus templom középpontjában ezért Jézus áldozati oltára áll, és fontos helyet kap a tabernákulum, ahol Krisztus a kenyér és a bor színe alatt, az Oltáriszentségben állandóan köztünk él. Az eucharisziát ünneplő keresztény közösség színhelyét díszítő képzőművészeti alkotások az emberiség történetének a legnagyobb és legfontosabb eseményét, Jézus emberiséget megváltó kereszthalálát és feltámadását igyekeznek megjeleníteni kétezer év óta.

Ez kezdetben, még a Római Birodalom fennállása idején, amikor a kereszt a legszégeylenetesebb kivégzési eszköz volt, bibliai jelképek ábrázolásával történt – mint például a csodálatos kenyérszaporítás, a kánai menyegző és a cethal gyomrából élve kiszabaduló Iónás próféta –, vagy a drágakövekkel ékes kereszt utalt az értünk meghalt és feltámadt Üdvözítőre.

A romanika művészete a 10–13. században főképpen a keresztre feszített, de már feltámadt, élő Krisztus ábrázolásával jelenítette meg a húsvét titkát. A gótika művészete – főképpen Szent Ferenc nyomán – a szenvedés és a halál realitását hangsúlyozta, és ezáltal emelte ki a feltámadás csodáját. Ezt fokozta a reneszánsz és a barokk kor művészete. A századok során a katolikus templom képzőművészeti díszítésében egyre nagyobb szerepet kaptak a szentek, akik a 19.

században, majd a 20. század elejére helyenként túlságosan előtérbe kerültek.

Az 1920-as évek liturgikus mozgalma ezt igyekezett szabályozni, majd a II. vatikáni zsinat (1962–1965) elrendelte az áldozati oltár hívekhez közeli elhelyezését, a miséző pap hívek felé fordulását, továbbá az anyanyelvű liturgiát a híveknek Krisztus áldozatába való teljesebb bekapcsolódása végett. És nem utolsó sorban megkívánta, hogy a templom főhelyén, a főfalán semmi se vegye el a figyelmet a húsvéti misztériumról, vagyis a képzőművészeti ábrázolás Krisztus kereszthalálára és feltámadására utaljon. A védőszent tisztelete csakis e témának alárendelten jelenhet meg.

Hazánkban a dorogi bányateplom volt az egyik első templom – Pilisszentlélek után –, amelyik a II. vatikáni zsinat rendelkezése értelmében még az 1960-as években kialakította új liturgikus terét. A korábbi oltárfalat, amely Szent Borbála, a bányászok védőszentje körül a bányászok bányatárnában lévő szobrai jelenítette meg, szétbontották, és a templom kereszthajójában, egy-egy mellékoltáron helyezték el.* A főfalra a *Húsvéti misztérium* festői látomását dr. Kákonyi Asztrik teológiai tanár és festőművész jelenítette meg. Mindez Mayer Miklós plébános és szemináriumi spirituális kimagasló érdeme.

A hatalmas falkép két fő részből áll: az alsó, keskenyebb sávban az emberi munkáséletet folytató Jézust látjuk, aki példát adott minden ember számára a munka megbecsülésére és megszentelésére. A munka fontos eszköz az ember személyiségének kibontakoztatásában és Isten dicsőítésében. Mellette, balra Krisztus önkéntes életáldozata jelenik meg.

* A Mátrai Lajos szobrászművész által készített első oltárkép szoborcsoportját a 2009. évi belső felújítás során a jobb oldali mellékoltáron ismét egyesítették (a szerk. megjegyzése).

Assisi Szent Ferenc

A kereszthalált vállalva kiengesztelte az Atyát az emberiség bűneiért, és ezáltal megnyitotta az emberiség számára az örök élet kapuját.

Lehetővé tette számunkra az örök boldogságot. S hogy mit jelent az örök élet, azt a falkép felső, nagyobb részének jelenete tárja elénk: a feltámadt Krisztus időn és téren kívül álló, fényárral övezett, dicsőséges alakjával való örök együttléte, egységet! A megdicsőült lelkeket a Krisztusból áradó pompás szivárványszínek fény sugarai dinamikus körgyűrűkkel kapcsolják a végtelen, határt nem ismerő boldogságba.

A templomba belépőt ez a magas művészi színvonalon megjelenített mennyei látomás fogadja, és segíti a szentmisén résztvevő hívőt abban, hogy minél tökéletesebben bekapcsolódjon Krisztus áldozatába, amelyet az oltáron a pap mutat be Krisztus megbízásából. A hívő a képet szemlélve, a jobb alsó jelenet üzenetét átérzve, a szentmise elején vagy előtte, a szentgyónásban megtisztítja a szívét, hogy Jézushoz hasonlóan szeretetből, lelkiismeretesen végezze a munkáját, s annak gyümölcsét, lelkületét hozza az oltárra, hogy abból legyen az örök élet étele és itala. A munkánkkal együtt önmagunkat is felajánljuk Istennek, egyesülünk az ő keresztdozatával. Életünket teljesen áthatja a Jézussal egyesült Isten és a felebarát iránti szeretet! Ebben példánk a kereszt mellett álló Istenanya.

S az így eltöltött földi élet után Isten minket is feltámaszt az Igazi Életre, az örök boldogságra, amely a vele való dicsőséges együttléte jelenti.

A dorogi bányatemplom hívei közel ötven éve élvezik e falkép mennyei látomását, amely számtalan megtérés, a lelki életben való előbbre jutás kegyelmét közvetítette számukra. Papi hivatás is érlelődött a Szentháromság örömét megjelenítő *Húsvéti misztérium* szemlélése révén.

Magyar hazánk nagy kincse ez a művészi festmény, amely megsejtenni engedi az örök élet túlradó boldogságát, a feltámadás húsvéti dicsőségét, ahová mindnyájunkat vár a mi jószágos, teremtő Istenünk.

(*Új Ember, Família. Kárpát-medencei családi magazin.* 2006(4–5)8.)

Kontsek Ildikó

KÁKONYI ASZTRIK FESTŐMŰVÉSZ (1923–1990)

Kákonyi Asztrik ferences szerzetes, festőművész 1923-ban Imre keresztnéven született Kalocsán egy népes földműves-napszámos család hetedik gyermekeként. Nehezen tanult, sokat betegeskedett, míg végül jelesre érettségizett 1943-ban a kalocsi Szent István Gimnáziumban. Papi pályára készült, de labilis egészségi állapota miatt nem nyert felvételt a szemináriumba. A Műegyetem építészhallgatója lett egy évre, majd munkaszolgálatra rendelték. A második évet csak 1945 áprilisában kezdte meg. Mivel a soron következő orvosi vizsgálata kedvező eredményt mutatott, néhány hónap múlva már Szécsénybe, a ferences novíciusok rendházába került. Előbb a gyöngyösi ferences Hittudományi Főiskolán, majd a budapesti Hittudományi Akadémián tanult. 1957-ben szerzett teológiai doktorátust. A rajzolás és festés már gyermekkorában is vonzotta. Autodidakta módon képezte magát a nyári szünetekben, s tekintettel fokozott művészeti érdeklődésére az esztergomi ferences főiskolán megbízták a művészeti témák oktatásával. 1962-től az esztergomi egyházmegyei egyházművészeti bizottság tagja volt. 1970-ben a New Brunswick-i magyar (Szent László) templom díszítésére és liturgikus terének tervezésére hívta meg rendtársa, Füzér Julián az Egyesült Államokba (New Jersey). Hazafelé úton egy hónapot Bernben is eltöltött. Mintegy 70 helyszínen, az ország egész területén dolgozott falkép- és táblakép festőként. Üvegablakokat, új liturgikus térkialakítást tervezett jellemzően falusi templomok számára. Ezekon kívül ferences rendházakban, gimnáziumokban találkozhatunk a műveivel. Utolsó megbízatása a győri Szentlélek-templom belső díszítésére szolt 1985 és 1989 között.

Testvérei között további két alkotóművészt találunk. Kákonyi István (1917–1993) szobrász a Képzőművészeti Főiskolán tanult, majd nyugdíjazásáig a BME Építészmérnöki Karán oktatott. Több templomi munkán együtt dolgoztak, bizonyosan tanult a szerzetes

a jól képzett bátyjától, de idősebb korokra kapcsolatok megromlott. Asztrik nem szívesen beszélt testvéréről, a hozzá fűződő viszonyáról, az esetleges művészi kölcsönhatásokról. Kákonyi István portré-szobrai révén vált ismertté, bár nem tartozott az igazán sokat foglalkoztatott alkotók sorába.

Kákonyi Teréz Konstantina (1908–1998) kalocsi iskolanővér 1935-ben végzett a Képzőművészeti Főiskolán, majd a rend tanítóképzőjének rajztanáraként működött Baján. 1947-ben ösztöndíjként Rómában tanulhatott, ahonnan nem tért haza, hanem az Egyesült Államokba költözött. Duluth (Minnesota) bencés iskolájának rajztanára lett. 1993-ban települt újra haza. A földrajzi és a politikai rendszerek mentén húzódó távolság elszakította családjától és a magyarországi művészeti élettől. Munkásságának még életében válogatott és átadott 68 darabos gyűjteménye a Keresztény Múzeumban található.

A testvéreket közös időszakos kiállításon 2000-ben Kalocsán mutatták be a nagyközönségnek a *három Kákonyi* címmel. Hármójuk közül Konstantina nővér műveit méltatta a legnagyobb figyelemre az egyházi és a művészeti szaksajtó.

1961–62-ben születtek Kákonyi Asztrik első jelentős munkái Pilisszentléleken. Az Esztergom közelében fekvő kis hegyvidéki szlovák falu szerény újkori egyhájos templomát 1938-ban a „római iskola” stílusában két oldalhajóval bővítették. A díszítési munkálatok egybeestek a II. Vatikáni Zsinat megnyitásával. A világ-egyház életében bekövetkezett nagy horderejű pasztorációs és liturgikus fordulat Magyarországon csak igen lassan mutatkozhatott meg. 1945 után elakadt az egyházművészet történeti fejlődése. Alig születtek új művek, templomok nem épülhettek. Emiatt a katolikus papság és a hívek sem ismerkedhettek meg az Európában ekkorra már jelen lévő modern liturgikus művészettel.

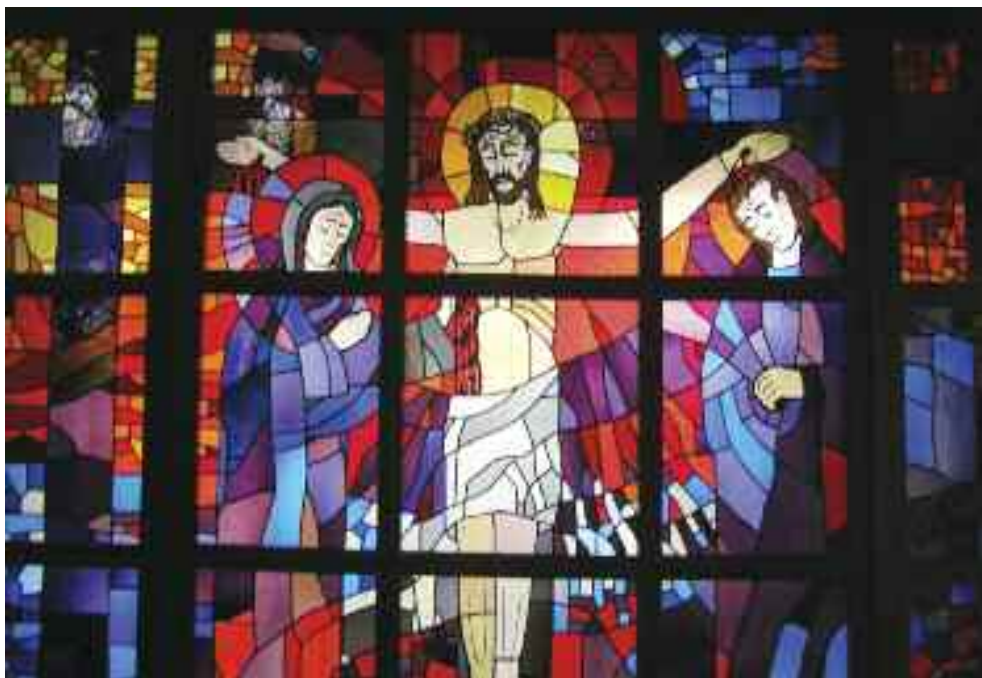
A művészként kezdőnek számító Asztrik atya szabad kezét kapott a szentély és az oldalhajók záró

Prímási Palota
kápolnájának falképe,
1970-es évek

Keresztút IV. és V. stáció (Budapest, Pasaréti rendház)

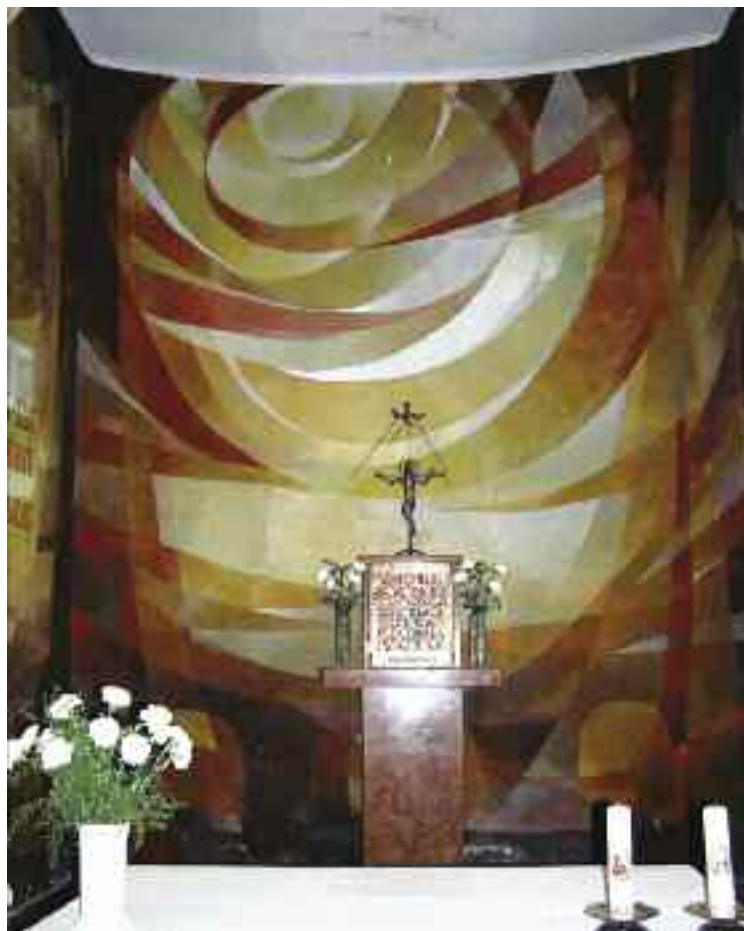
Szentlélek templom, 1988–1998 (Győr)

falainak kifestésére. A két kb. 12 négyzetméter felületű oldalsó secco figurális ábrázolás, az egyik Szent József-oltárkép, a másik – a szinte keresztelő kápolnaként értelmezhető elkülönülő térrész illusztráló – látomás a keresztségről, az útról a szentek közösségébe.

A falképek stílusa a „római iskola” néven ismert, a 1930-as években keletkező, az egyházművészet megújítására létrejött művészeti törekvéseket idézi fel. Az irányzat jeles képviselői többek közt Aba-Novák Vilmos, Kontuly Béla, Jeges Ernő, Molnár C. Pál voltak. A katolikus egyház megrendeléseit közt szinte egyeduralgokodóvá vált, a gótikát mindenek fölébe emelő historizáló, dekoratív, tetszetős követelmények helyett korszerű kifejezőmódot kerestek. A történelmi, ikonográfiai előzmények tiszteletben tartása mellett az itáliai novecento expresszív, erőteljes színekben megnyilvánuló, monumentális figurákból építkező kompozícióit vették alapul. Kákonyi Asztrik szabályos párhuzamos vonalak mentén

vertikálisan tagolt csoportfűzése az elődökhöz képest könnyedebb hangvételű, színei visszafogottabbak. Lebegni látszik minden motívum a valós, e világi földi tér, a kozmikus közeg és a transzcendens világ meghatározhatatlan síkjában. A modern művészetben a kubizmus, a konstruktivizmus hatása érződik, de életrajzából, visszaemlékezésekből kevés adat áll rendelkezésünkre az előképeket illetően. A megdöbbentő újdonság a szentélyben fogadja a nézőt. Átlósan ívelő, változó szélességű, öblös árnyalatokban különböző (sötétedő-világosodó) színsávok sorakoznak egymás felett. Barnásvörös, sárga, szürkésfehér kapcsolódik egymásba, majd válik szét újra lendületesen. Mi más ez, mint a templomtitulus, a Szentlélek modern képi megfogalmazása. Nem tér vissza a harmadik isteni személy hagyományos ábrázolási típusaihoz, nem képzelet embernek, galambnak, szemnek vagy lángnak. Egyszerűen csak fénynek, optikai alapjelenségnek, mely mindenütt jelen van, mindent kitölt.

A Szentlélek kiáradása
(Pilissszentlélek)

A hullámok a tudományos tapasztalatból eredeztethető leképezési modellt, azaz spekulatív absztrakciót szemléltetnek. Mindez azonban egybeesik a Lélekről vallott dogmatikus tanokkal és a hívő ember hétköznapi élményeivel, amelyek oly megfoghatatlanok, mint a világosság és a sötétség, a szín és maga a látás élménye. A Szentlélek dinamizmusa, mindent áthatoló és befolyásolni képes volta megrázó erővel feszíti szét a kis templom szűkre méretezett falait. Esztergomban további hasonló nonfiguratív falképek és táblaképek készültek a '60-as évek végén, '70-es évek elején: a prímási palota kápolnája, az akkori érseki szeminárium kápolnájának szentélye (eredetileg és ma újra az igralmas nővérek temploma), az ún. szegényházi

kápolna szentélye és a ferences rendház számára. Kákonyi Asztriknak a hazai szakrális művészetet megújító, korszakalkotó merészségéről nem számolt be a korabeli sajtó, csak a templom használói, a ferences rendtársak, a műről, a művész színrelépéséről tudomást szerzett művészetpártolók tudtak. Ettől kezdve számos templomba hívták nyaranta falképet, táblaképet festeni. A figurális és a nonfiguratív ábrázolások egyaránt megjelennek, többnyire kombinálva. Kedvelte a feliratokat is, melyek bibliai sorok voltak, vagy a lelkeségi irodalomból merítette őket (pl. Mátrasantimrén Sík Sándort idézte).

Kákonyi Asztrik életműve művészettörténeti szempontból feldolgozatlanul tekintendő annak ellenére, hogy nevét katolikus, különösképpen a ferences rendhez

kötődő körökben jól ismerik. Számos templom falainak kifestésén dolgozott 1962-től 1984-ig, üvegablakokat tervezett, táblaképeket, keresztutakat, oltárképeket, egyéb műveket festett. Tervezett modernizált liturgikus tereket, miseruhákat, oltárterítőket. Bibliai szövegekhez, lelkeségi irodalomhoz illusztrációkat készített (pl. 1985-ben Eliot Leclerc: *Egy szegény ember bölcsessége* című kötetben). Életében nem volt önálló kiállítása. Az első gyűjteményes bemutatására a Keresztény Múzeumban került sor 1994-ben. 30 festmény és grafika mellett templombelsőket fotóit, hímezéseket, szentképeket, könyvillusztrációkat, rajzokat láthatott a közönség. Ezt a tárlatot ismételték meg 1-2 év múltán az esztergomi ferences rendházban. Mindkettő szervezésében aktívan közreműködött a rend részéről P. Hidász Ferenc, aki jelentős fotódokumentációt is készítettett Mudrák Attila fotográfussal abban a reményben, hogy monográfiát jelentessen meg az általa igen nagyra értékelt művészről. Feltehetőleg anyagi okok, illetve később a Kárpátaljára

történet áthelyezése akadályozta meg tervei megvalósításában. A monografikus feldolgozás még várat magára.

Újabbán a dorogi bányatemplom felújítása kapcsán, 2007-ben menteni kellett Kákonyi Asztrik művét a pusztító szándék ellenében. Tervek születtek a szentély falképének eltávolítására, mivel a mai napig sokan nem tudják a maga helyén értékelni a modern művészet alkotásait és szívesebben látnának helyettük „közérthető” ábrázolásokat. Prokopp Mária szakértői fellépése és a hívek, valamint a papság számára elfogadható műelemzése sikeresen vette fel a harcot a befogadói értelenkedéssel szemben. Tevékenysége révén elérte, hogy a templom papja és a hívő közösség immár büszkén tekint a XX. század kiemelkedő művészeinek művére a maga környezetében.

(Az Esztergomi Ferences Gimnázium Jubileumi Évkönyve. Esztergom. 1993.)

FORRÁSOK, IRODALOM

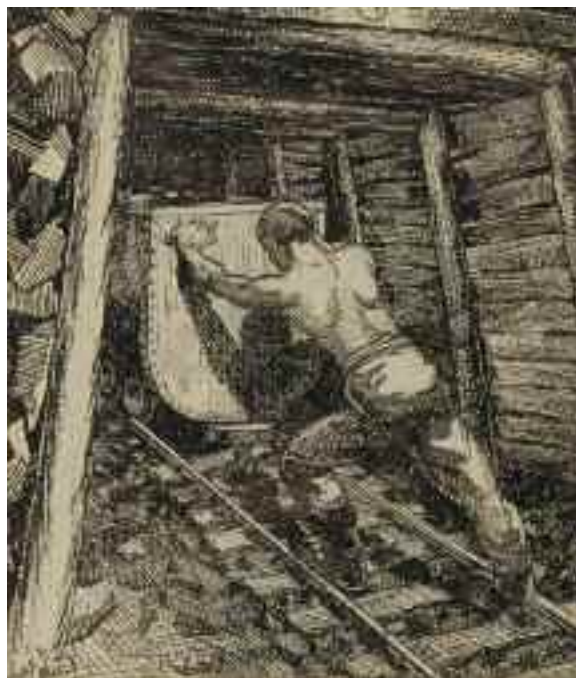
- : *Gondolatok a művészetről*. (Kézirat)
- : 1961–1972 között készült oltárképek, keresztutak, színes ablakok stb. jegyzéke (Kézirat)
- Honnan és hová?* (P. Hegedűs Kolos búcsúbeszéde – gyászmiséjén) Igen 1991(8)
- : *Elmélkedések a rózsafüzér titkairól*. Esztergom, 1991.
- Prokopp Mária: Hitünk legfőbb igazságainak festője. *Hitélet* 1991(2)25
- Prokopp Mária: Hitünk legfőbb igazságainak festője. *Esztergom és Vidéke* 1991(41)5
- Prokopp Mária: A három Kákonyi kiállítása Kalocsán. *Új Ember* 2001(1)
- Prokopp Mária: A húsvéti misztérium a kortárs képzőművészetben. A dorogi Bányatemplom oltárképe. *Új Ember Magazin*. 2006(4)
- Seres Ferenc: *Dr. Kákonyi Imre P. Asztrik (1923–1990) művészetéről*. Esztergom, 2004 (Kézirat)
- Kaposi Endre: Képzőművészetek Esztergomban a XX. században. *Limes* 2008(2)28.
- „Képzőművészetünk Pilinszkyje”. Száz esztendeje született Kákonyi Konstantina. *Új Ember* 2009(3).
- Kovács Zita: Az égi és a földi szépről. Kákonyi Konstantina művészete. *Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében*. 1997. 123–130.
- Mezei Ottó: Egy hazatért iskolanővér festőművész újabb bemutatkozása. *Új Forrás* 1997(2)32–34.
- A magyar kereszténység ezer éve*. Szerk.: Cséfalvay Pál. Budapest, 2002. 112–113.

Somogyi István: *Csendélet gyárkéménnyel*

Gáthy Zoltán: *Dorogi kórház, 1938*

Mór József: Bányász, 1935 körül

Mór József: Dorog látképe, 1936

Környey László: *Esztergom*

Kasznár Aranka: *Dunakanyar*

Kasznár Aranka: *Száztonnás úszódaru*

Mátrai Lajos: *Gáthy Zoltán portréja*, 1942 körül

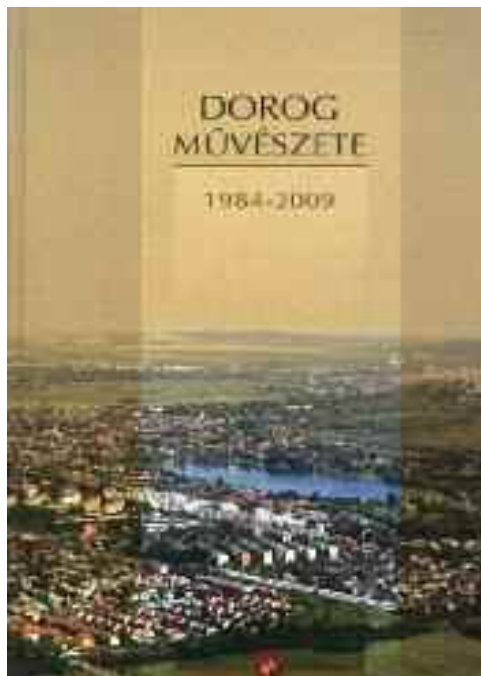
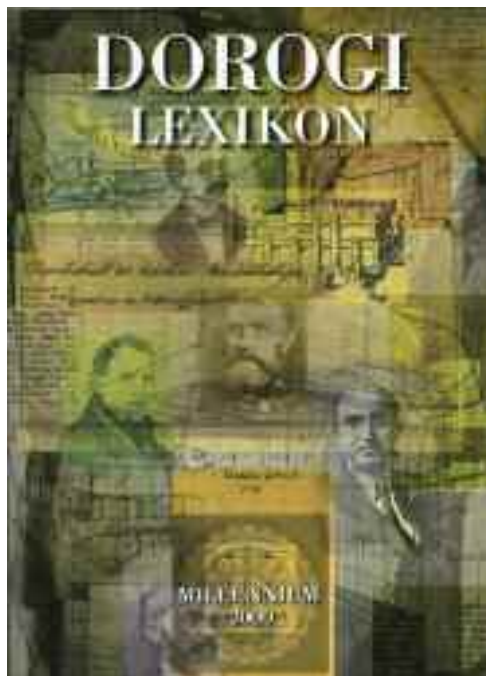
Mátrai Lajos: *Szent Borbála*, 1937 (Dorog – megsemmisült)

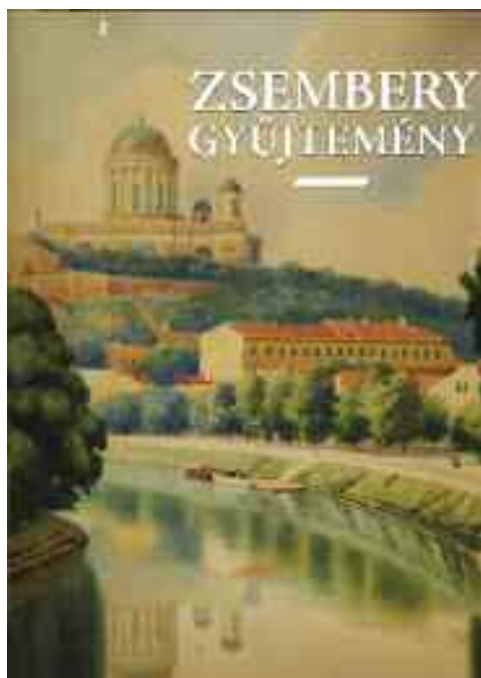
Mátrai Lajos: *Szent István király*, 1938 (Lábatlan)

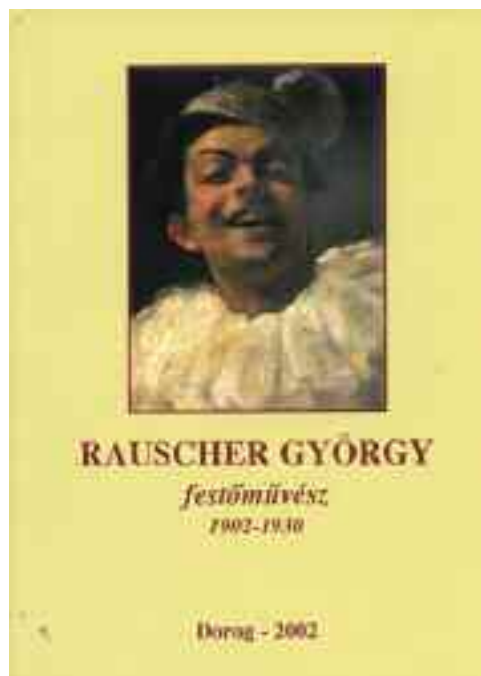
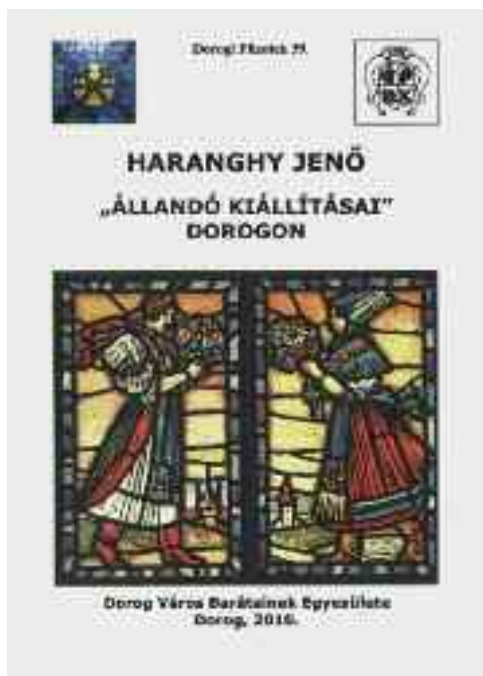

Mátrai Lajos: *Szűz Mária*, 1933 (Csolnok)

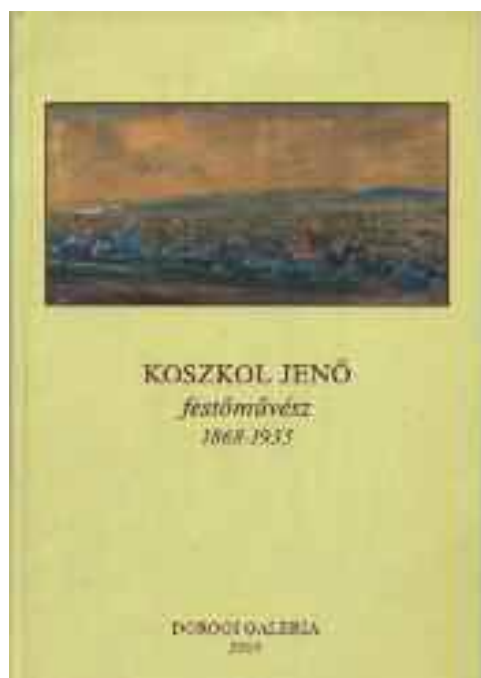
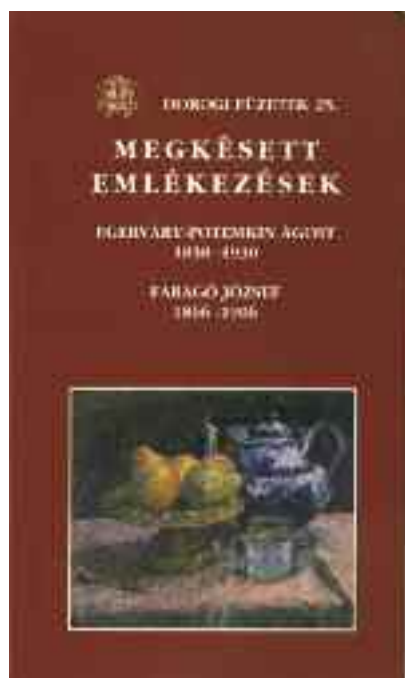

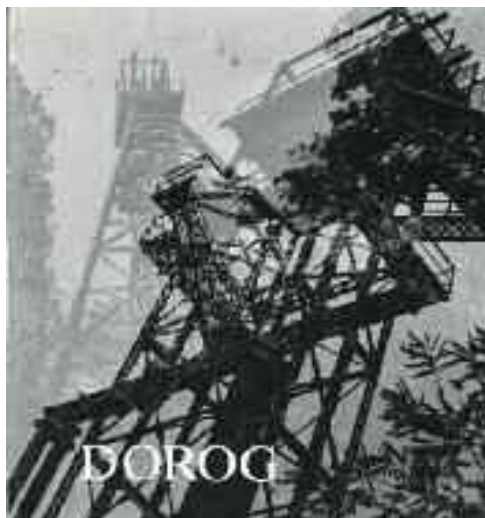
Válogatás Dorog művészeti kiadványaiból

Válogatás Dorog művészeti kiadványaiból

Gink Károly dorogi fotóalbumának borítója, 1981

A „Bányászélet”-fotókiállítások katalógusainak címlapja, 1981 (Dorog)

DOROG MŰVÉSZETÉNEK VÁLOGATOTT IRODALMA

- Bartalos József–Kovács Lajos: *Dorogi emlék. Város születik.* Dorog, 1999. Dorogi Közművelődési Közhatalom Társaság.
- Bónis János: Bányászélet. *Bányamunkás* 1981(10)1.
- Börcsök Bernadett–Tihanyi Erzsébet: *Volt egyszer egy dorogi szakkör.* In: *Dorogi Füzetek. Dorogi értékek nyomában. (A Zrínyi iskola kincskeresőinek munkáiból).* Dorog, 1992. 51–52.
- Budayné Mosonyi Klára: *Dorogról a Dorogiaknak.* Dorog, 1972.
- Cs. Nagy Lajos: *Dorogon éltek – Dorogon alkottak. A bányatelepi Modigliani. 24 Óra* 1993. október 27.
- Cs. Nagy Lajos: *Képpé konzervált üzenetek. Bányászélet országos fotókiállítás. Növekvő érdeklődés. Dolgozók Lapja* 1983. május 4.
- csolnoki-: Bányászélet. Fotókiállítás Dorogon. *Dolgozók Lapja* 1987. szeptember 8.
- csolnoki-: *Dorogi művészek – Dorogon. Képzőművészeti kiállítás a művelődési központban. Dolgozók Lapja* 1981. november 3.
- csolnoki-: *Fiatalszervezők kiállítása Dorogon. Dolgozók Lapja* 1973. május 31.
- Dorogi és Dorogról indult művészek (Farkas Éva, Kucs Béla, Árvai Ferenc, Prunkl János, Furlán Ferenc) kiállítása.* Dorog, 1977. Dorogi Galéria. (Katalógus)
- Dorogi képzőművészek kiállítása.* Dorog, 1981. Dorogi Galéria. (Katalógus)
- Dorogi művészek naptára.* Dorog, 1998.
- Dorogról elszármazottak. Dolgozók Lapja* 1981. október 25.
- Erkel szobrot avattak. 25 éves a dorogi zeneiskola. *Dolgozók Lapja* 1978. október 15.
- ez-: *Dorogi származású művészek tárlata Esztergomban. Bányászélet ihlette alkotások. Dolgozók Lapja* 1977. december 9.
- ez-: *Évfolyamtársak. 23 képzőművész kiállítása Dorogon. Dolgozók Lapja* 1980. október 16.
- Fábián László: Bányászélet. I. *Dorogi Országos Fotókiállítás* 1980. *Új Forrás* 1981(6)76.
- Fotókiállítás nyílt Dorogon. *Életünk és környezetünk. Dolgozók Lapja* 1986. április 8.
- G. M.: Kasznár Aranka a dorogi szénbányában készült rajzait állítja ki. *Szabad Művészet* 1947(4)63.
- Gajdos Ágnes–Gajdos Zsuzsanna: *Alkotók és alkotások Dorogon. (Képzőművészeti kislexikon.)* In: *Dorogi Füzetek. Dorogi értékek nyomában. (A Zrínyi iskola kincskeresőinek munkáiból).* Dorog, 1992. 47–49.
- Gáthy Zoltán: *Emlékiratok – Dorogi évek.* Dorog, 1994. Dorog Város Barátainak Egyesülete.
- gordos-: *Húszéves a dorogi képzőművészeti szakkör. Dolgozók Lapja* 1968. október 11.
- Hódolat József Attila előtt. Huszonhárom művész kiállítása Dorogon. *Népszabadság* 1980. február 20.
- Horváth Sándor: *Kiállítások a dorogi József Attila Művelődési Otthonban. Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1956. szeptember 15.
- jenkei-: *A dorogi galériában. Dolgozók Lapja* 1977. szeptember 21.
- (Juhász Antal): *A képzőművészeti körök országos szemléltető agitációs kiállítása. Több Szenet a Hazának* 1962(19)4.
- K. J.: *A Dorogi Bányász Szabadiskola kiállítása. Szabad Művészet* 1951(2)83–84.
- Képzőművészeti kiállítás Dorogon. Szénmedencénk* 1955(37)1.

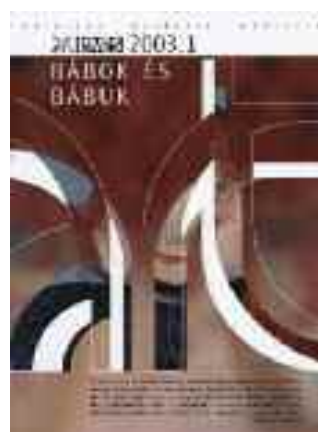
- A Képzőművészeti Szakiskola kiállításán a legjobb eredményt elérteknek kiosztották a jutalmakat. *Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja* 1949(5)2.
- Kiállítások Dorogon. *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1959(75)1.
- Kovács Lajos: Huszonöt év Dorog művészeti életében 1984–2009. *Új Forrás* 2009(2)80–98.
- Kovács Lajos: Mi közül hozzám? Dorogon éltek, Dorogon alkottak. *Művészeti Műhely* 1993(1)38–39.
- Kovács Lajos: A művészetpártoló Schmidt Sándor. *Új Forrás* 2003(6)106–115.
- A közeljövőben megalakul a dorogi Művészeti Tanács... *Szénmedencénk* 1955(1)4.
- madarász: Emlékműavatás Annavölgyön. *Dolgozók Lapja* 1981. szeptember 6.
- Megmentett pillanatok. Dorogon éltek, Dorogon alkottak.* Dorog, 1993. Dorogi Galéria. (Katalógus)
- Méltó helyen a dorogi bányászszobor. *Dolgozók Lapja* 1976. szeptember 1.
- A munkásosztály a kezébe veszi az irányítást a művészet terén is. *Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja* 1949. január 23.
- Országos fotópályázat. Téma: a bányászok élete. *Dolgozók Lapja* 1982. október 21.
- Reprodukálják a dorogi művelődési ház régi fő freskóját. *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1963(22)1.
- Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS.* Dorog, 2000, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete.
- Solymár Judit–Kovács Lajos: *Dorogi lexikon A–ZS.* 2. jav. kiad. Dorog, 2008, Dorog Város Önkormányzata, Dorog Város Barátainak Egyesülete.
- Székely Zoltán: Dunántúli képzőművészeti kiállítás. *Szabad Művészet* 1951(7)314–318.
- Szepessy Géza: *Dorog és környéke. Útikalauz.* Tata, 1961.
- Szoboravatás. *Dunamente* 1958(34)1.
- Tóth Ilona: Élni a lehetőséggel. Álomból valóság is lehet. 30 éves a dorogi képzőművészeti szakkör. *Dolgozók Lapja* 1978. november 17.
- Utcák, házak, emberek. Helytörténeti kalandozások Dorogon.* Dorog, 1988.
- Tóth Ilona: Egy kiállítás háttere. *Dolgozók Lapja* 1981. szeptember 20.
- Virág Jenő: Kiállításpolitikánkról. Távlatok a dorogi galériában. *Dolgozók Lapja* 1980. június 27.
- Wagner István: Magyar-francia tárlat Dorogon. Ünnepi album. *Magyar Hírlap* 1980. március 6.
- Wehner Tibor: „Kardból kaszát”. *Új Forrás* 1994(1)73–77.
- Wehner Tibor: „Megmentett pillanatok.” Dorogon élt-alkotott művészek kiállítása. *Új Művészet* 1994(3)47–48.
- Wehner Tibor (szerk.): *Dorog művészete 1984–2009.* Dorog, 2009. Dorog Város Önkormányzata.
- Wehner Tibor–Kovács Lajos (szerk.): *Zsembery gyűjtemény. Dorog, Esztergom, Komárom, Nyergesújfalu, Tata... Komárom-Esztergom megyei képzőművészek alkotásai Zsembery Dezső gyűjteményében.* Dorog, 2008. Dorog Város Önkormányzata.

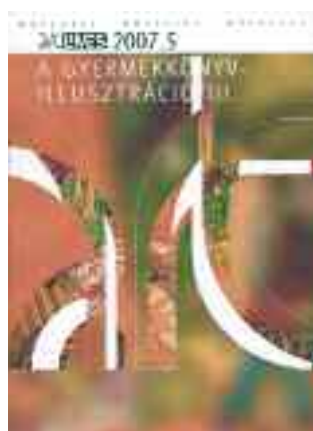
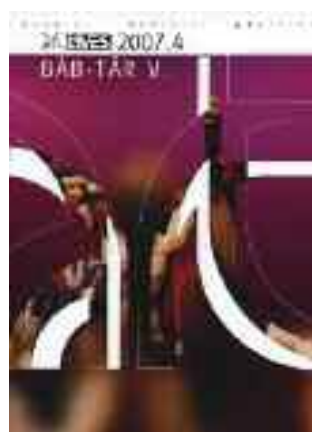

Furlán Ferenc: A dorogi postakocsi állomás, 1988

MEGJELENT SZÁMAINK:

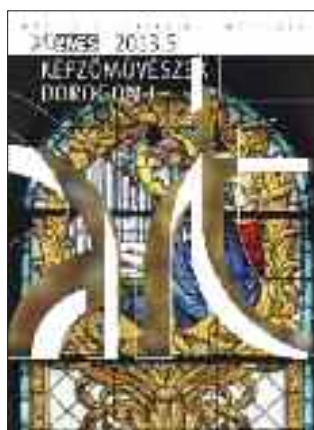
2003/1. szám – BÁBOK ÉS BÁBUK (elfogyott)	–
2003/2. szám – A PASZTELL	495 Ft
2004/1-2. szám – DIKTATÚRA ÉS MŰVÉSZET I-II.	990 Ft
2004/3-4. szám – A GYERMEKKÖNYV-ILLUSZTRÁCIÓ I-II.	990 Ft
2006/1. szám – BÁB-TÁR I. (elfogyott)	–
2006/2-3. szám – BÁB-TÁR II-III.	990 Ft
2006/4 – 2007/1. szám – Magyar illusztráció Bolognában	850 Ft
2007/2. szám – BÁB-TÁR IV.	650 Ft
2007/3. szám – Kihelyezett tagozat	850 Ft
2007/4. szám – BÁB-TÁR V.	850 Ft
2008/1. szám – A gyermekkönyv-illusztráció IV.	850 Ft
2008/2. szám – Képzőművészek Esztergomban a 20. században	850 Ft
2008/3. szám – BÁB-TÁR VI.	850 Ft
2008/4. szám – ÜVEGSZOBRASZAT	850 Ft
2008/5. szám – BÁB-TÁR VII.	850 Ft
2009/1. szám – Gyermekkönyv-illusztráció V.	850 Ft
2009/2. szám – Gyermekkönyv-illusztráció VI.	850 Ft
2009/3. szám – Wehner-Vernissage	850 Ft
2009/4. szám – BÁB-TÁR VIII.	850 Ft
2009/5. szám – Fémszobrászok Tatabányán	850 Ft
2009/6. szám – BÁB-TÁR IX.	850 Ft
2010/1. szám – BÁB-TÁR X.	850 Ft
2010/2. szám – BÁB-TÁR XI.	850 Ft
2010/3. szám – Gyermekkönyv-illusztráció VII.	850 Ft
2010/4. szám – Gyermekkönyv-illusztráció VIII.	850 Ft
2011/1. szám – BÁB-TÁR XII.	850 Ft
2011/2. szám – Képzőművészek Tatabányán a 20. században	850 Ft
2011/3. szám – Gyermekkönyv-illusztráció IX.	850 Ft
A képiró: Kass János, 1. rész	850 Ft
2011/4. szám – Gyermekkönyv-illusztráció X.	850 Ft
2012/1. szám – BÁB-TÁR XIII.	850 Ft
2012/2. szám – IPARMŰVESSÉG I.	1.000 Ft
2012/3. szám – A KÉPÍRÓ, KASS JÁNOS	1.000 Ft
2012/4. szám – BÁB-TÁR XIV.	1.000 Ft
2013/1. szám – IPARMŰVESSÉG II.	1.000 Ft
2013/2. szám – IPARMŰVESSÉG III.	1.000 Ft
2013/3. szám – BÁB-TÁR XV.	1.000 Ft
2013/4. szám – BÁB-TÁR XVI.	1.000 Ft
2013/5. szám – Képzőművészek Dorogon a 20. században	1.000 Ft

Folyóirataink megvásárolhatók:

- Budapesten: Írók Boltja (Andrássy út 45.), Teleki Téka (Bródy S. u. 46.),
- Komárom-Esztergom megyében és országosan a LAPKER terjesztésében

Megrendelhető: Könyvtárellátó Kht., 1134 Budapest, Váci út 19.

Kernstok Alapítvány/Art Limes Szerkesztősége, 2800 Tatabánya, Esztergomi út 7. I/6.

E-mail: viragjeno46@gmail.com

Honlapjaink: www.artlimes.hu; www.limesfolyoirat.hu